

Athanasiana

18

ISSN 1219-9915

SZENT ATANÁZ GÖR. KAT. HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA

INSTITUTUM SANCTO ATHANASIO NOMINATUM

ATHANASIANA

18

NYÍREGYHÁZA

2004

TARTALOM

Bevezetés	7
A Szentatya távirata	9
A Keleti Kongregáció prefektusának távirata	11
Zenon Card. Grocholewski: A Hittudományi Főiskola küldetése az „Az egyház Európában” apostoli buzdítás fényében	13
Zenon Card. Grocholewski: „Tegyétek őt Hittudományi Főisko- látok Anyjává!”	19
Ivancsó István: Liturgikus idézetek, utalások és hatások a má- riapócsi akathisztoszban	25
Oláh Miklós: Fény és világosság	37
Orosz Athanáz (ford.): Augusztus 20.	73
Puskás Bernadett: Templomépítész a történelmi munkácsi egy- házmegyében a 17. században	89
Soltész János: Harmincöt éves a <i>Humanae vitae</i> enciklika	99
Szabó Péter: A „sajátjogú metropolita” jogkörének analízise	117
Janka György: II. Rákóczi Ferenc valláspolitikája és a keleti ke- resztények	133

SUMMARIA

I. Ivancsó: Citazioni, riferimenti e influssi liturgici nell’acatisto di Máriapócs	155
B. Puskás: L’architecture sacrale de l’éparchie historique de Munkács (Mukachevo) au 17 ^e siècle	155
J. Soltész: Vor 35 Jahren wurde die Enzyklika <i>Humanae vitae</i> geschrieben	156
P. Szabó: Analisi della figura canonica del Metropolita <i>sui iuris</i> ...	158
Gy. Janka: La politique religieuse de Ferenc Rákóczi II et les chrétiens orientaux	158

KÖZLEMÉNYEK

Ivancsó István: Liturgikus kiadványaink negyedik gyűjteménye – Vierte Sammlung der liturgischen Ausgaben	161
Seszták István: Beszámoló egy találkozásról Tudósítás a VIII. ke- resztények közötti Szimpozion munkájáról, Ioanninából	181

Tartalom

Obbágy László: A Szentírás helye a család életében	185
--	-----

KRÓNIKA

Újabb doktori védés az Eötvös Loránd Tudományegyetemen	201
Szent Atanáz Díj 2003	201
Kelet és Nyugat: egység és sokféleség a korai egyházban	202
Biogenetika és etika	204
„Keresztény értékek az Európai Unióban”	205
A Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tudományos Testületének 12. éves közgyűléssel egybekötött Tudományos Ülése	206
Liturgikus szimpozion	206
A Magyar Tudomány Napja 2003	208
Héctor Vall: Saluto	209
Héctor Vall: Köszöntő beszéd	211

KITEKINTÉS

A boldoggá avatott Hopkó Bazil püspök	213
II. János Pál pápa: Homília Hopkó Bazil és Zdenka Schelingová boldoggá avatásakor	215

PAPI ÖNARCKÉPCSARNOKUNK 7.

Dr. Pregun István: A 60. év után... ..	219
Szathmáry Béla: Külső és belső építkezés	224
Tóth Tibor: Papi önéletrajz	231
Damjanovics Pál: A Sematizmus adatai	234
Ihnáth János: Máriapócs	234
Kiss Antal: Papi életrajz	238
Kocsis István: Visszaemlékezés	242
Béres Miklós: Papi önéletrajz	243
Obbágy István: A Sematizmus adatai	247
Könyvismertetések	249
Recensiones	253
Keleti egyházi bibliográfia magyar nyelven 2002-2003	259

BEVEZETÉS

Hittudományi Főiskolánk eddigi életében csak az 1950-es alapításhoz mértető esemény történt 2003. szeptember 6-án az új, modern, minden igényt kielégítő új épület felszentelésével. Az ünnepséget táviratban köszöntötte *II. János Pál* pápa és *Ignace Moussa Dauod*, a Keleti Kongregáció bíboros prefektusa. A szentelést *Zenon Grocholewski*, a Katolikus Nevelés Kongregációjának bíboros prefektusa végezte a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia megjelent tagjainak és a külföldről érkezett görög katolikus püspököknek a jelenlétében. A felszentelést követően szeptember 7-én a máriapócsi kegyhelyünkön adtunk hálát Istennek az elért eredményekért, s kértük a könnyező pócsi Szűzanya további oltalmát. Utána pedig, 9-én már meg is volt az első tanítási nap az Intézmény új székhelyén.

Eddig soha nem látott, méltó helye van immár a magyar görög katolikus egyházban a teológiai oktatásnak, de mellette a teológia művelésének is. Tudományos folyóiratunk jelen legújabb száma pedig igazolja, hogy valóban folyik ilyen – tudományos – munka is az Intézményünkben.

Ezt a számot az ünnepi köszöntések dokumentálásával kezdtük. Helyet kapott benne a Szentatya távirata, Dauod bíboros úr levele, valamint Grocholewski bíboros úr ünnepi megnyitó, illetve felszentelő beszéde. Továbbá a máriapócsi ünnepségnek a búcsúi prédikációját is belefoglaltuk a kötetbe, hiszen az is az Intézményünkről és Intézményünkhöz szól.

Az ünnepi megnyilatkozások után viszont a másik témakör kerül előtérbe: a tanárok írásai. Mindenki a maga szakterületének megfelelően választotta meg a bemutatásra szánt témáját. Ez egyrészt az alaposágot, az adott témában való elmélyülést teszi lehetővé, másrészt pedig biztosítja azt, hogy a szám tartalma érdekes legyen, vagy legalábbis ne legyen unalmas.

Így tehát a tanulmányok között először liturgikus témákról olvashatunk ebben a számban (Ivancsó Istvántól és Oláh Miklóstól, volt tanárunktól), majd szintén erről a területről következik az augusztus 20-

ai liturgikus szövegek fordításának folytatása és egyben utolsó részlete (Orosz Atanázról). Kapcsolódó témát jelent a templomépítészetről szóló tanulmány (Puskás Bernadett tollából). Erkölcsoteológiai területről egy meglehetősen érdekes témájú dolgozat került be a kötetbe a Humanae vitae enciklikáról (Soltész Jánostól). Nem maradt ki az egyházjog (Szabó Péter), valamint az egyháztörténelem sem (Janka György). Ez utóbbi írás komoly aktualitással rendelkezik a Rákóczi-év révén. – Mindezeknek a tanulmányoknak az idegen nyelvű összefoglalója is megtalálható a kötetben a szokásos módon.

A közlemények rovatában három írás kapott helyet: a liturgikus könyvek gyűjtésének újabb eredményéről (Ivancsó István), egy a párbeszédet előmozdító konferenciáról (Seszták István), valamint a Bibliának a családokban való helyzetéről (Obbágy László).

A krónika rovatban az Intézménnyel kapcsolatos fontosabb események jelentek meg most is, de kiemelkedik a beszámolók közül Vall rektor úr beszéde, melyet a diplomaosztón mondott el.

A kitekintést viselő rész Hopkó Bazil boldoggá avatott görög katolikus püspökkel foglalkozik.

Aztán a papi bemutatkozások is megjelennek ebben a számban is, immár hetedik alkalommal.

Ezt könyvismertetések követik magyar, illetve idegen nyelven, ismét a már megszokott módon.

Végül a keleti egyházi bibliográfia zárja a kötetet, hogy eligazítást nyújtson azoknak, akik az ilyen jellegű írásokat keresik.

Tisztelettel és szeretettel ajánljuk minden kedves Olvasónknak az *Athanasiana* eme legújabb számát, hogy szellemileg-lelkileg gazdagodhasson általa, illetve megláthassa, hogy komoly tudományos munka is folyik Intézetünkben a napi oktatási feladatok ellátása mellett.

Nyíregyháza, 2004. Vízkeresztjén

I. I.

A SZENTATYA TÁVIRATA

Excellenciás és Főtisztelendő
Dr. Keresztes Szilárd
megyeispüspök úr
Nyíregyháza

Öszentsége II. János Pál pápa örömmel értesült arról, hogy a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskolának elkészült az új épülete. Lélekben egyesül veletek és áldásos jókívánságait küldi. A megújult körülmények hatékonyabb feltételeket biztosítanak a szent teológia kifejtésére és tanulmányozására, különös figyelmet fordítva a keleti egyházatyák tanítására. Köszönet és hála legyen mindazoknak, akik adományaikkal, imáikkal, szervező és kivitelező munkájukkal ebben közreműködtek. Az új épület megáldásának ünnepi eseménye kiteljesedik a pócsi Szűzanya ünnepének méltó megtartásában, amelynek során hálát adtok Istennek a számos papi hivatásért, amellyel a görög szertartású családok megajándékozták az egyházat. A szentatya lélekben egyesül kedves mindannyiótokkal, hálát adva Istennek, minden jó adományozójának a kapott kegyelmekért. Kérve a pócsi Szűzanya, Szent Atanáz és minden szentek közbenjárását, szívesen küldi apostoli áldását. A kedves mindannyiótokkal egyesítő testvéri kapcsolat alapján, a Szentatya-hoz csatlakozva, magam is kifejeztem jókívánságaimat.

Angelo Sodano
bíboros államtitkár

A KELETI KONGREGÁCIÓ PREFEKTUSÁNAK TÁVIRATA

Nagyméltóságú és Főtisztelendő
Keresztes Püspök úr
hajdúdorogi megyéspüspök

A Nyíregyházi Hittudományi Főiskola új épülete megáldásának örömteli alkalmából a Keleti Kongregáció képviselőjén keresztül tisztelettel köszöntöm Öminenciáját, a Katolikus Nevelés Kongregációjának bíboros prefektusát, az ünnepség elnökét. Tisztelettel köszöntöm Öexcellenciáját, az apostoli nunciust. Különleges jókívánságaimat küldöm Öexcellenciájának, a tisztelt rektor úrnak és a tanároknak, a hallgatóknak és az egész egyházi közösségnek. Jókívánságát küldi továbbá a titkár érsek úr, a titkár helyettes úr és a Hivatal minden tisztviselője.

Tavaly abban az örömben volt részem, hogy a felejthetetlen máriapócsi zárándoklatból visszatérőben megálltam a püspöki székhelyen és meglátogattam a már előrehaladott állapotban lévő épületet. Akkor értettem meg a terv jelentőségét és szükségességét, mint ahogy a vele járó áldozatokat és anyagi elkötelezettséget is. Ugyanakkor megfigyeltem a püspök úr és a munkatársai szilárd meggyőződését, hogy az Intézmény az egyházmegye lelkipásztori és kulturális életéhez, úgy mint az egyház és a helyi közösség életéhez is jelentősen hozzá fog járulni. Észrevettem annak a tanári karnak a felkészültségét is, amely a tanítás feladatát vállalja magára.

Öszinte szívvel gratulálok és mindenki örömét osztom az építkezés befejezése miatt, amelyet ma az ünnepélyes megnyitó koronáz meg. Az az egyházi közösség, amely a püspökével együtt ilyen szintű intézmény feladatát vállalja magára, dicséretet és csodálatot érdemel. A fakultásnak kívánom, hogy a papság és a szerzetesség jelöltjeinek valamint a keresztény közösségek laikusainak kulturális képzése gyümölcsöző legyen.

II. János Pál pápa jóságos szavai a Keleti Kongregációt állandóan arra bátorítják, hogy szolgálatának egyik legfontosabb feladata a képzés legyen.

Szeretném kiemelni egy keleti egyház által kigondolt és elképzelt új intézmény sajátos szerepét, amelyet a képzés „keleti komponensének” növekedésében fog nyújtani, előnyben részesítve a keresztény Kelet gondolat- és hitvilágának tanulmányozását, kutatását és terjesztését.

Ily módon a fakultás eleget tesz az *Orientale Lumen* apostoli levélben foglalt irányelvnek. Ebben II. János Pál pápa közli, hogy a mai ember számára a Nyugat szavai mennyire nem elegendők a keresztény titok teljességének közlésére.

A keresztény Kelet kulturális hagyományának eredeti és helyettesíthetetlen része van az új evangelizációnak e feladatában. Az új Intézményre gondolok, mint ennek az egyházi szándéknak a kifejeződésére, melyhez a felelősök, a tanárok és minden kedves hallgató komoly és szenvedélyes elkötelezettségén keresztül sok sikert kívánok. Kívánom, hogy a Nyíregyházi Hittudományi Főiskola értékes támogatást tudjon nyújtani a keresztény gondolkodás és a kultúra, az egyház és a társadalom közötti megújult találkozás tervéhez, mint ahogy a szeretett magyar nemzet beilleszkedik az európai kontinens élő környezetébe.

Ignác Moussa I. Daoud bíboros
A szíriai Antióchia emeritus pátriárkája, prefektus

ZENON CARD, GROCHOLEWSKI

A HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA KÜLDETÉSE AZ „AZ EGYHÁZ EURÓPÁBAN” APOSTOLI BUZDÍTÁS FÉNYÉBEN*

TARTALOM: Bevezetés; 1. „A keresztény emlékezet és örökség elvesztése”;
2. A kereszténység Európa történelmében; 3. Hirdetni Európának Krisztust
és az ő reményről szóló evangéliumát; Összefoglalás

Bevezetés

a. Két évvel ezelőtt, 2001. május 18-án volt szerencsém megál-
dani a Nyíregyházi Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főisko-
la eme új épületének alapkövét. Akkor igyekeztem megvilágítani a „sa-
játjogú” magyar görög katolikus egyház teológiai, lelkeségi és liturgikus
öröksége tanulmányozásának fontosságát.¹

Többek között ezt írtam: „Ennek a hagyománynak magasrendű
tanulmányozásával kétségtelenül napról napra egyre nyilvánvalóbbá
válík a magyar sajátjogú Görög Katolikus Egyház önazonossága. Sőt az
a tény, hogy *sajátjogú*, megköveteli minden ilyen keleti egyháztól, hogy
ne csak szemináriumokkal rendelkezzenek a papság és más egyházi
szolgálattevők képzésére, hanem felsőfokú tudományos intézményekkel
is. »A szent tudományok olyan egyetemeivel és fakultásaival«,² ame-
lyeknek joguk van »kánoni hatással járó akadémiai fokozatokat«³ ado-
mányozni. Sok dolog szükséges ilyen intézmények alapításához, ezek
működésének és hatékonyságának biztosításához, és nem kétséges, hogy
nagyon igényesnek kell lenni ezen a területen. Igaz tehát, hogy mindad-

* A Nyíregyházi Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola új épületének
megáldása alkalmával elmondott beszéd, 2003. szeptember 6-án.

¹ GROCHOLEWSKI, Z., „Valorizzare il patrimonio della Chiesa orientale ungherese „sui
iuris”, in *Folia Athanasiana* 2 (2000) 113-117; ugyanez in *Folia Canonica* 4 (2001)
201-204; magyar fordításban „A magyar sajátjogú görög katolikus egyház saját ha-
gyományának értékelése”, in *Athanasiana* 13 (2001) I-VI.

² CCEO, 646-650. kánonok.

³ CCEO, 648. kán.

dig, amíg egy meghatározott *sajátjogú* egyház nincs azon a szinten, hogy ilyen intézményei lehessenek, és ezek *ténylegesen* nincsenek, addig nem lesz *sajátjogú* azon a szinten, amelyen ilyennek kellene lennie.”⁴

Akkor azt kívántam, hogy az intézményben a tanulmányok a legjobb világi egyetemek színvonalán folyjanak, »és hogy ezeket szigorú tudományos kritériumok és a lehetséges legmodernebb módszerek és eszközök«⁵ vezessék.

Ma nagy örömet jelent számomra, hogy újra itt lehetek az Intézményetek új, modern és méltóságteljes épületét megáldani. Ez megengedi nekem, hogy megállapítsam: milyen nagy erőfeszítést tettek a tudományos és tanulmányi központotok helyi feltételeinek javítására, aminek megfelel – úgy hiszem – egy másik, sokkal fontosabb erőfeszítés, amely a teológiai tanulmányok és oktatás minőségének tökéletesítését célozza.

Ennek alapján őszinte és mély jókívánságaimat fejezem ki Excellenciás és Főtisztelendő Keresztes Szilárd püspök úrnak, az Intézmény minden vezetőjének és az egész magyar görög katolikus egyháznak. Jókívánságaim Nyíregyháza városa felé és az egész Magyarország felé is irányulnak, mivel így módon ők is bizonyosan gazdagodtak.

b. Amikor a mai ünnepség alkalmából megfogalmazom jókívánataimat, hivatkozni kívánok II. János Pál pápa legújabb, 2003. június 28-án kiadott, *Az egyház Európában* című apostoli buzdítására,⁶ amely a Püspöki Szinodus Második Különleges Európai Összejövetelének gyűmölcse, melyet 1999. október 23-án tartottak. Ezen az összejöveten aktívan vett részt Excellenciás és Főtisztelendő Keresztes Szilárd püspök úr is (akivel ugyanabban a „kiscsoportban” dolgoztunk).

1. „A keresztény emlékezet és örökség elvesztése”

a. Az apostoli buzdításban, amely az egyházban élő Krisztust törekszik a remény forrásaként hirdetni Európa számára, elől olvasható, hogy az egyházakat Európában „gyakran megkísérti a remény elhalványulása. Ez a korszak ugyanis, amelyben élünk, a maga sajátos kihívásaival a reményvesztés korszakának tűnik. Oly sok férfi és nő látszik céltá-

⁴ GROCHOLEWSKI, *op. cit.*, n. 6.

⁵ *Ibid.*, n. 7.

⁶ GIOVANNI PAOLO II, *Esortazione Apostolica Post-Sinodale Ecclesia in Europa*, Città del Vaticano 2003.

lannak, bizonytalannak, reményvesztettnek, s nem kevés keresztény van hasonló lelkiállapotban.”⁷

Ebben a távlatban, amikor „a harmadik évezred kezdetén számos *aggasztó jel* tűnik föl az európai földrésznek a horizontján”,⁸ a Szentatya hivatkozik főleg: „*a keresztény emlékezet és örökség elvesztésére*, mellyel együttjár a gyakorlati agnoszticizmus és a vallási közömbösség. Ezért sok európai ember kelti azt a benyomást, hogy spirituális hátország nélkül él, olyan örökösként, aki eltékozolta a rábízott örökséget. Nem is kell túlságosan csodálkozni azon – jegyzi meg a Buzdítás –, hogy kísérletek történnek Európa arculatának megformálására úgy, hogy elszakítják a törzstől, melyet a kereszténység éltető nedve jár át; amennyiben vallási örökségének s különösen mélységes keresztény lelkületének kizárásával alapozzák meg az európai népek jogait.”⁹

b. A Buzdítás úgy látja, hogy keresztény emlékezet elvesztésével egybekapcsolódik a remény elhalványulásán túl sok más negatív tünet is, mint:

– „*a jövőtől való félelem*. Az általánosan terjesztett jövőkép sivár és bizonytalan. A jövő inkább félelmet, mint vágyat ébreszt. Az egyik aggasztó jel a sokak által érzett belső üresség és az élet értelmének elvesztése.”¹⁰

– „*az élet gyakori szétesése*. Eluralkodik a magányérzet, sokasodnak a megoszlások és ellentétek.”¹¹

– „*a személyek közötti szolidaritás gyengülése*. [...] Sokan magányosnak, magukra hagyottaknak és az együttérző segítséget nélkülözőknek érzik magukat.”¹²

– „*kísérlet egy Isten és Krisztus nélküli antropológia érvényesítésére*”, ami – miként a Buzdítás megjegyzi – „a remény elvesztésének oka”. „Ez a gondolkodásmód úgy tekinti az embert, mint a valóság abszolút központját, aki mesterségesen elfoglalja Isten helyét. [...] Az Istenről való elfelejtkezés magával hozta az ember elvesztését, és ezért nem csodálkozhatunk azon, ha igen tág tér nyílt a filozófiában a nihilizmusnak, az ismeretelméletben és a morálisban a relativizmusnak, s a

⁷ *Ibid.*, n. 7a. Vö. még például 2c, 4b, 9b, 10b, 95a, 108c.

⁸ *Ibid.*, n. 7a.

⁹ *Ibid.*, n. 7b.

¹⁰ *Ibid.*, n. 8a.

¹¹ *Ibid.*, n. 8b. Vö. még 112b.

¹² *Ibid.*, n. 8c.

mindennapi élet alakításában a pragmatizmusnak, sőt a cinikus hedonizmusnak.”¹³

– a már említett kísérletek „*az európai kultúrát... keresztény örökségétől függetlenül próbálják bemutatni*”, s egy ki akarnak bontakoztatni egy *új kultúrát*, „melyet nagymértékben befolyásol a tömegtájékoztatás s olyan sajtóságok és tartalmak együttese, melyek ellentétesek az evangéliummal és az emberi személy méltóságával”, amelynek „része az egyre inkább terjedő vallási agnoszticizmus, egy egyre mélyebb erkölcsi és jogi relativizmussal.”¹⁴

2. A kereszténység Európa történelmében

A remény eme elhalványulásával szemben – amit a keresztény emlékezet és örökség elvesztése okozott – a Buzdítás egyrészt aláhúzza a szinodusi atyákkal együtt, hogy „*az ember nem élhet remény nélkül: élete értelmét vesztené és elviselhetetlenné válna*”.¹⁵

Másrészt rávilágít, hogy „*Európát bőségesen és mélyen áthatotta a kereszténység*”, emlékeztetve a szinodusi atyákkal: „Kétségtelen, hogy Európa bonyolult történelmében a kereszténység központi és meghatározó elem. [...] A keresztény hit formálta a földrész kultúráját, és történelmével elválaszthatatlanul egybenőtt.”¹⁶ Ugyanis a századok folyamán „Európa szellemi arcát nagy misszionáriusok erőfeszítései, szentek és vértanúk tanúságtétele, szerzetesek, remeték és lelkipásztorok fáradságtalan munkája formálta. Európa az ember bibliai fogalmából nyerte a maga humanista kultúrájának legjavát, merített indításokat szellemi és művészi alkotásaihoz, dolgozta ki a jogi normákat, se nem utolsó sorban előmozdította a személy méltóságát, az elidegeníthetetlen jogok forrását. Ily módon az egyház mint az evangélium letéteményese hozzájárult azoknak az értékeknek elterjedéséhez és megszilárdulásához, melyek egyetemessé tették az európai kultúrát.”¹⁷

¹³ *Ibid.*, n. 9a. Vö. még például 3b, 5, 26, 47.

¹⁴ *Ibid.*, n. 9b. Vö. még például 5b, 7b.

¹⁵ *Ibid.*, n. 10a. Vö. még 4b.

¹⁶ *Ibid.*, n. 24.

¹⁷ *Ibid.*, n. 25a. Az Európa keresztény gyökereiről szóló megállapítás gyakran visszatér a dokumentumban. Vö. például 9b, 14, 19b-d, 37, 58b, 108, 109b, 120c.

3. Hirdetni Európának Krisztust és az ő reményről szóló evangéliumát

a. Mit javasol a Buzdítás a földrészt jelenlegi szükségleteivel való szembesülésre?

Mindenekelőtt megjegyzi: „A szinodus résztvevőiben megszületett az a világos és egyértelmű bizonyosság, hogy az egyház tudja följajánlani Európának a legdrágább kincset, amit senki más nem tud neki adni: a hitet Jézus Krisztusban, a meg nem csaló remény forrásában. Ebből az ajándékból fakadt az európai népek kulturális és spirituális egysége, s ma is és a jövőben is lényeges összetevője fejlődésüknek. [...] Európa és az egész világ számára Krisztus a remény forrása.”¹⁸

A Buzdítás aztán kiemeli annak sürgősségét, hogy „segíteni kell Európát a fölépülésben azáltal, hogy újjáéleszti az ősi keresztény gyökereket”.¹⁹ Arról van tehát szó, hogy egyszerűen „nem hivatkozhat a keresztény múltjára”, hanem olyan állapotba kell kerülnie, hogy „újra dönthet jövőjéről a Jézus Krisztus személyével és üzenetével való találkozásban”,²⁰ vagyis „minőségi ugrásra van szüksége *spirituális örökségének tudatosításában*”.²¹

Alapjában véve az egész dokumentum egy sürgető felhívást képez egyházainkhoz Európában a megtérésre,²² s hogy ezzel szolgálja, vagyis „élje”,²³ ünnepelje és sajátos módon hirdesse és tanúsítsa megújított erővel, bátorsággal és világossággal a földrészünknek Krisztust és az ő reményéről szóló evangéliumát.²⁴

b. A Szentatya közvetlenül megszólítja a keresztény katolikus egyházakat is: „Az elkerülhetetlen nehézségek ellenére mindenkit fölszólítok arra, hogy testvéri szeretettel ismerjük el és értékeljük azt a hozományt, melyet a *katolikus keleti egyházak* kínáltak föl – jelenlétükkel, hagyományuk gazdagságával, »a különbözőségben megnyilvánuló egy-

¹⁸ *Ibid.*, n. 18a. Vö. még 18b-22, 1c, 6, 10.

¹⁹ *Ibid.*, n. 25b. Vö. még 21 a, 109, 110, 114b, 120c.

²⁰ *Ibid.*, n. 2b. Lásd 116-121.

²¹ *Ibid.*, n. 120a.

²² Vö. *Ibid.*, n. 23, 26-32, 47b.

²³ Vö. *Ibid.*, n. 83a, a záró mondatot.

²⁴ Ez a kérdés alkotja a második fejezet második részének sajátos tárgyát (nn. 33-43.) és a három következő fejezetét (nn. 44-105.). Vö. még például 20b, 21.

ségről» való tanúságtételükkel, az evangélium hirdetésében megvalósított inkulturációval, rítuskülönbségeikkel – az egység reálisabb építéséhez”,²⁵ nyilvánvalóan annak az egységnek, „melynek gyökerei a közös keresztény szellemiségbe nyúlnak, s amely össze tudja egyeztetni az eltérő kulturális hagyományokat”.²⁶

Összefoglalás

Az eddig kifejtett gondolatok természetes módon készítetnek arra, hogy szívből kívánjam ennek a Nyíregyházi Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskolának, hogy a tudománnyal és oktatással egyre erőteljesebben hozza napvilágra a vallási és kulturális sajátos örökségének mélységes értékeit, hogy megújított erővel és hatékonysággal hirdesse saját híveinek és az egész Európának Krisztust és az ő reményről szóló evangéliumát.

²⁵ *Ibid.*, n. 32. Vö. még 118a, a záró mondatot.

²⁶ *Ibid.*, n. 4a. Vö. még 103 b, 116b.

ZENON CARD, GROCHOLEWSKI

„TEGYÉTEK ŐT HITTUDOMÁNYI FŐISKOLÁTOK ANYJÁVÁ!”*

TARTALOM: Bevezetés; 1. Miért Anyja Mária az egyháznak? 2. Máriának az egyház Anyjaként való meghirdetése; 3. Az egyház Anyja a történelemben; Összegzés

Bevezetés

Tegnap abban az örömben volt részem, hogy megáldhattam a Nyíregyházi Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola új épületét, ma pedig Excellenciás és Főtisztelendő Keresztes Szilárd püspök úrral, Főtisztelendő Jaroslav Karpyak úrral, a Keleti Egyházak Kongregációjának képviselőjével és az egész Főiskolával együtt elzarándokoltunk erre a gyönyörű és nagyon fontos máriapócsi kegyhelyre. A magyar görög katolikus egyház sok papja és hívője kísért el, hogy megköszönjük az Úrnak az elért eredményt, és kérjük azt, hogy Mária közbenjárására a Főiskola egyre jobban fejlődjön és meg hozza a kívánt gyümölcsöket az egyház és a szeretett országok számára. Imádkozni kívánunk a kispapokért, az ő nevelőikért-oktatóikért, akik óriási felelősséget hordoznak, valamint az egész magyar görög katolikus egyházért.

Mindez ma történik a Boldogságos Szűz Mária születésének megragadó ünnepén, melynek gyökere éppen a keleti hagyományba nyúlik. A Szűz születése szorosan kötődik a Messiás eléréséhez: Mária ma úgy ragyog fel mint az Igazság Napját megelőző Hajnal. Annak a születéséről van szó, akinek nagy Anyjává kellett válnia: Jézus Anyjává és az egyház Anyjává. Ugyanis a mai ünnep olvasmányai¹ nem Mária születéséről szólnak, hanem Jézus születéséről, és – ha Jézusáról, akkor – ezzel együtt az egyházéről is.

* Az Istenszülő Szűz Mária születésének ünnepén a máriapócsi kegyhelyen elmondott szentbeszéd, 2003. szeptember 7.

¹ Mik 5,1-4a; Mt 1,1-16.18-23

Jézus születéséről oly sokat elmélkedünk a liturgikus év folyamán, különösképpen a karácsonyi ünnepkörben, ezért elmélkedésemet Máriára, az egyház Anyjára kívánom korlátozni.

Ezzel kapcsolatban eszembe jut egy olyan esemény, amire az idősebbek bizonyára emlékeznek még. 1964. november 21-én zárult a II. Vatikáni Zsinat ötödik ülásszaka, melynek folyamán az egyház misztériumáról tárgyaltak, s kidolgozták a *Lumen gentium* kezdetű csodálatos dogmatikus konstitúciót az egyházzal. Ezen a napon VI. Pál pápa – mintegy megkoronázni akarva ezt a tárgyalást és az említett dokumentumot – a Szent Péter bazilikában Máriát ünnepélyesen „az egyház Anyjává” nyilvánította, vagyis „az egész keresztény nép: hívek és papok” anyjává.² Ettől kezdve Szűz Mária litániájához hozzáfűzték ezt a megszólítást: „Egyház Anyja, könyörögj érettünk!”

1. Miért Anyja Mária az egyháznak?

Miért lehet Máriát az egyház Anyjának nevezni? Vagy inkább: Miért Anyja Mária az egyháznak?

a. Általánosan szólva: Mária azért Anyja az egyháznak, mert Krisztusnak Anyja. Amikor Krisztust megszülte a betlehemi barlangistállóban, bizonyos értelemben az egész egyházat szülte. Ugyanis Krisztus az egyház feje, mi pedig mindannyian az ő Titokzatos Testét alkotjuk. Mária azt a Krisztust szülte, akinek az egyház a Titokzatos Teste.

Krisztus ezét tudott végülis azonosulni az egyházzal. Például az Apostolok Cselekedeteiben azt olvassuk, hogy amikor Saul (a későbbi Pál) Damaszkuszba tartott az ottani egyház üldözésére, megjelent neki Krisztus, aki ezt mondta: „»Saul, Saul, miért üldözöl engem?« »Ki vagy te, Uram?« – kérdezte Saul. »Én vagyok Krisztus, akit te üldözöl« – válaszolta Jézus”.³ „Én vagyok Krisztus, akit te üldözöl”, de Saul nem üldözte Krisztust, Saul nem is ismerte Krisztust, nem is látta soha. Ő az egyházat üldözte, a keresztényeket, őket akarta börtönbe vettetni. És Jézus ezt mondta: te engem üldözöl! Íme, Jézus így azonosult az egyházával!

Mária Anyja az egyháznak, mert Anyja annak a Krisztusnak, akinek mi a Titokzatos Testét alkotjuk. Jézus ezért tudott azonosulni az egyházával.

² Vö. AAS 56 (1964) 1015.

³ ApCsel 9,3-5

b. Mária sajátos módon vált az egyház Anyjává, amikor fájdalommal telve állott Jézus keresztje alatt. A kereszten Jézus végbevitt a világ megváltásának nagy művét. Mária ott állt, közreműködve ebben a műben, s ezért olykor még társmegváltónak is nevezik.

Elmondható, hogy Krisztus a kereszten szülte az egyházat, és az egyháznak ebben a szülésében Mária egy egészen sajátos helyet kapott. Nem tétlenül állt ott! Az emberiség történetében végbevitt küldetésének fontos mozzanata volt ez. Valaki azt mondta: nem lehetséges anya nélkül szülni, ezért ott, a kereszt alatt, amikor az egyház született, anyának is kellett lennie, ott kellett lenni Máriának.⁴

2. Máriának az egyház Anyjaként való meghirdetése

Éppen ott, a kereszt alatt – amikor Mária közreműködött az egyház megszületésében – maga Jézus nyilvánította őt az egyház Anyjának.

Aki tiszta öntudattal hal meg, nem lényegtelen dolgokról beszél, nem viccelődik, hanem azt mondja el, ami valóban a szívében van. Nem kétséges, hogy Krisztus tiszta öntudattal halt meg, s ekkor mondta Máriának, Jánosra mutatva: „»Asszony, íme a te fiad!« Majd Jánosnak mondta: »Íme, a te anyád!«”.⁵ Ezek a szavak nem jelenthetik Jézus egyszerű aggodalmát Mária sorsa felől – amint egyesek akarják –, azt az egyszerű aggodást, hogy egy hiányzó támaszról gondoskodjon neki. Ha Jézusnak csupán ennyi lett volna a célja, akkor elég lett volna, ha János felé irányítja szavait: „Íme, a te anyád!” (vagy „Gondoskodj róla édesanyádként!”), és nem lettek volna szükségesek, sőt egyenesen haszontalanok lettek volna a Máriához intézett szavak: „Íme, a te fiad!” Aki tiszta öntudattal hal meg, nem mond haszontalan dolgokat.

Az egyház ezért Jézus szavait kezdettől fogva mélyebb értelemben fogta fel: úgy fogta fel, hogy János, az a tanítvány, akit Jézus szeretett, a kereszt alatt az egész egyházat képviselte, minden keresztyént, mindazokat, akiket Jézus szeretett; és hogy Jézus szavai: „Íme, a te anyád! ... Íme, a te fiad!” ünnepélyes kinyilvánítása volt annak, hogy Mária az egyház Anyja, minden hívőnek az Anyja.

Így Jézus, mielőtt meghalt, emlékeztetni akarta a világot, az egész történelmet, hogy Mária nem csak őt szülte meg a betlehemi bar-

⁴ Vysziński bíboros.

⁵ Jn 19,26-27

langistállóban, hanem az egyház megszületésében, világra hozásában is közreműködött.

3. Az egyház Anyja a történelemben

Máriának az egyház Anyjaként való anyai tevékenysége azonban nem fejeződött be a kereszttel, hanem folytatódik. Amint szemléletesen elmondták egyes egyházatyák, a kereszten függő Jézus nyitott oldalából született az egyház, és Mária, aki a kereszttel állt, ezt az egyházat az édesanyjai kezébe vette.

És amint a betlehemi barlangban egész szeretetével átkarolta a gyermek Jézust, a kereszttel ugyanúgy, ugyanazzal az édesanyjai szeretettel karolta át a születő egyházat. Annál is inkább a szívére ölelte, mert ez az egyház még a Fia véréből ázott, és még aligcsak megszületve, nagy szüksége volt édesanyjára.

Aztán amikor a fiatal egyház az emeleti teremben a Szentlélek leszállására várakozott, várta a bérmlásának szentségét, Mária ott volt az apostolok között. Ott kellett lennie, mert az édesanyjára mindig szükség van ott, ahol az élet születik, ahol az élet fejlődik. Eme fiatal egyház számára – amint egy teológus írta – ő volt a melegítő napsugár, az erősítő cement, az egyesítő ragasztó. Erősítette a félénk apostolokat, bátorságot, reménységet vetett.

Ezt a küldetést Mária aztán az egyház egész történelme során folytatta. Fontos jelentőséget hordoz, hogy a keresztény nép, szinte ösztönösen – még teológiai elmélyülés nélkül – édesanyját érzett benne (mint ahogy egy kisgyermek is ösztönösen megismeri az édesanyját), és hozzá menekült. Kezdetből fogva hány templomot, hány kegyhelyet szenteltek neki, mennyi szentképet, mennyi művészeti és irodalmi alkotást!

Szent Bernát a híres imádságában ezt mondja: „Emlékezzél meg, kegyes Szűz Mária, hogy soha sem lehetett hallani, hogy te valakit magára hagytál, aki oltalmadat kérte vagy segítségért hozzád könyörgött”. Soha nem lehetett hallani! Ugyanis megfélemezhet-e az édesanya a gyermekeiről? Megfélemezhet-e egy olyan édesanya, mint Mária, az ő gyermekeiről?

Azt is tudatosítanunk kell, hogy II. János Pál pápa, a mai világ eme fáradhatatlan apostola, egyetlen fontos dokumentumát sem hirdette ki anélkül, hogy annak létrehozásához ne hívta volna segítségül Máriát. Ugyanis történhet-e valami az egyházban az ő Anyjának részvétele nélkül?

Összegzés

Kedves Testvérek! Nem feledhetjük, hogy Krisztus Anyja az egyháznak is valódi édesanyja. Nem nyilvánult-e Anyának ezen a kegyhelyen a történelem folyamán?

Az egyház egyetlen, nagy, minden földrészre kiterjedő, az egész világmindenségre. Azonban, amint a II. Vatikáni Zsinat emlékeztet rá, ez az egyház a különböző közösségekben valósul meg: az egyházmegyékben, az egyházközségekben, a vallási közösségekben, a családokban (a Zsinat a családot „családegyháznak” nevezi), a különböző intézményekben.

Tegyük Máriát az egyházközségeink, a különböző közösségeink, a családjaink igazi édesanyjává! Tegyétek őt Hittudományi Főiskolátok Anyjává! Sőt, tegyétek őt szívetek, gondolataitok, vágyaitok édesanyjává! Ő pedig, ez a csodálatos édesanya, el fog vezetni benneteket a legfőbb jóhoz, magához Krisztushoz, akire a mai világnak oly nagy szüksége van. Ámen.

IVANCSÓ ISTVÁN

LITURGIKUS IDÉZETEK, UTALÁSOK ÉS HATÁSOK A MÁRIAPÓCSI AKATHISZTOSZBAN

TARTALOM: 1. Bevezetés; 2. Konkrét liturgikus idézetek a himnuszban; 1/ Az eredeti akathisztoszból; 2/ A Szent Liturgiából; 3/ A Parakliszból; 3. Egyéb liturgikus utalások; 1/ Konkrétan; 2/ Hatásaiban; 4. Összefoglalás

1. Bevezetés

Hála Istennek, a múlt évtizedben az ismeretlenségből felbukkant máriapócsi akathisztoszunk egyre ismertebbé válik. Egyrészt a szövegkiadásai, valamint róla szóló írások és tanulmányok teszik ezt lehetővé, másrészt pedig az a tény igazolja, hogy néhány helyen már végzik a magyar görög katolikus egyházunkban.

Eddig két különböző műben jelentettük meg magát a szöveget. Az egyik egy olyan könyv,¹ amely egyúttal teljes körű bemutatását is adja a pócsi akathisztosznak; s ez a legelső, nyomtatásban megjelent híradás róla. A másik szövegkiadás a máriapócsi könnyező, csodatévő ikon bemutatását tartalmazó könyvecske függelékeként látott napvilágot.² Itt rövidebb, csupán a lényegre szorítkozó a mű leírása.

Ismeretes már a máriapócsi akathisztoszról szóló néhány önálló tanulmányunk is. Az első teológiai szempontból igyekszik bemutatni,³ mégpedig a pócsi ikontípushoz, a *Hodigitria-ikonhoz* kötődően, amennyiben azt elemzi a szövegben, hogy Mária mennyire útmutató Jézus Krisztus felé. Egy másik tanulmányunk a máriapócsi népénekekből

¹ „Üdvözlégy, Mária, Pócsnak ékes csillaga!” *A máriapócsi Istenszüdő akathisztoszának bemutatása és szövege*, Nyíregyháza 1999. (A továbbiakban: *Pócsi akathisztosz*.) A könyv első része tartalmazza az ismertető tanulmányt (a 7.-től a 40. lapig), míg a második rész (a 41.-től a 64. lapig) magát a himnusz szövegét adja közre.

² *Istenszüdő*, (Ikon és liturgia 18), Nyíregyháza 2000. A liturgikus szöveg itt a 45-63. lapokon kapott helyet.

³ „Az útmutató Mária. Gondolatok a máriapócsi akathisztoszból”, in *Centralista* 3 (2003) 43-47. Ez a tanulmány jegyzetek nélkül ismét megjelent: *Keresztény Élet* 28 (2003) 4. és 29 (2003) 4.

származó idézetek szempontjából dolgozza fel a témát, illetve azt is áttekinti, hogy ezek mennyiben lehettek hatással a himnuszunkra.⁴ Végül egy harmadik írásunk azokat a szentírási idézeteket és hatásokat elemzi, amelyek a pócsi akathisztoszt gazdagítják.⁵

A másik, imént említett szempont a himnuszunk elterjedésével kapcsolatban az a tény, hogy már több alkalommal végezték a szertartását. Így előfordult a máriapócsi lelkigyakorlatos ház programjaiban, valamint ifjúsági találkozókön is. A legfontosabb azonban mindezek mellett az, hogy a nyírcsaholyi egyházközség a megjelenése óta minden esztendőben folyamatosan végzi az első könnyezés napjai alatt.⁶

Itt és most szintén ahhoz kívánunk hozzájárulni a jelen eszközökkel, hogy gyönyörű liturgikus himnuszunk, a máriapócsi akathisztosz egyre ismertebbé váljon.

2. Konkrét liturgikus idézetek a himnuszban

Egy rövid – „Liturgikus nyomok” című – fejezetben már foglalkoztunk azoknak a liturgikus idézeteknek a számbavételével, amelyek a máriapócsi akathisztoszban felismerhetők.⁷ Ott azonban nem tettünk különbséget a konkrét idézetek és a csak utalásként felfogható gondolati átvételek között, illetve nem ilyen feldolgozásban csoportosítottuk az anyagot. Most erre a két szempontra is különleges figyelmet kívánunk fordítani, megkülönböztetve azokat egymástól.

A szöveg elemzése alapján kitűnik, hogy az összeállító meglehetősen sokszor használta a liturgikus szövegeinket. Összesen tizennyolc esetben fedezhető fel liturgikus idézet nyoma az akathisztoszban. Ebből tizennégy tényleges idézet, négy pedig olyan, amikor alapként használta fel a liturgikus szöveget. Először tehát a valódi citátumokat tekintjük át,

⁴ „A máriapócsi akathisztosz és a pócsi népének”, in *Magyar Egyházzene* (2003) őszi szám, közlésre elfogadva.

⁵ „Bibliai vonatkozások a máriapócsi akathisztoszban”, in *Studia Wesprimiensia* I-II (2003). Közlésre elfogadva.

⁶ Az első könnyezés 1696. november 4. és december 8. között történt. Teljes dokumentációja kéziratban maradt fenn a budapesti Egyetemi Könyvtár Kézírtatárának Hevenesi Gyűjteményében: XLI. kötet, 401-414. Leírása és közlése: JANKA, GY., „A máriapócsi könnyezés jegyzőkönyve a Hevenesi Gyűjteményben”, in Janka, Gy. (szerk.), *Máriapócs 1696 – Nyíregyháza 1996. Történelmi konferencia a máriapócsi Istenszülő-ikon első könnyezésének 300. évfordulójára 1996. november 4-6*, Nyíregyháza 1996, 131-147.

⁷ *Pócsi akathisztosz*, 33-36.

amelyek ténylegesen a liturgiából valók. Utána pedig áttérünk azokra, amelyek csak tartalmilag egyeznek, vagy gondolati alapot szolgáltatnak egy-egy téma kifejtésére.

1/ Az eredeti akathisztoszból

Himnuszunk összeállítója bátran odafordult az eredeti akathisztoszhoz,⁸ s négy helyen idézett belőle. Tehette ezt azért is, mert mind a műfaj, mind a vallási tartalom alapján elég sok hasonlóság tapasztalható a kettő között, jóllehet meglehetősen sok a különbség is. Ugyanis a máriapócsi himnusz sajátosan magyar alkotás, ami a versmértéktől kezdve a ritmusokon és rímelésen át a versszakok elején a magyar ábécé betűinek felhasználásáig és még sok más dologig tart. S akkor még nem is szóltunk a sajátosan magyar, sőt magyar görög katolikus tartalomról, valamint Máriapócsról!

1/ *Mint* – A bevezető versszak (első konták) kezdetét⁹ minden bizonnyal az eredeti akathisztosz *proomionja* ihlette. Ugyanazzal a szóval kezdődik mindkettő: „mint”.¹⁰ – Bár ez csupán egy rövid szócska, az egész versszak tartalma megengedi, illetve jogossá teszi a feltételezést, hogy ne véletlen egybeesésnek tekintsük a helyzetet. Talán még azt is el szabad fogadnunk: azzal akart a szerző nyomatékot szerezni a művének, hogy a legelső szót tudatosan választotta meg s tette azonossá az eredeti akathisztosz első szavával.

2/ *Az Úr hadának testi-lelki hadvezére*¹¹ – Szintén nem lehet véletlennek tekinteni – hanem sokkal inkább tudatos választásnak –, hogy a

⁸ Az eredeti akathisztosznak hatalmas irodalma létezik elsősorban idegen nyelveken. A liturgikus költeményt eddig egyedülálló, minden szempontra kiterjedő módon mutatuk be könyvünkben magyarul, amely első alkalommal ad anyanyelvünkön teljes összképet róla a történetiségét, szertartását, műfaját, teológiáját és a művészeti megjelenítését feldolgozva: „Üdvözlég, Istennek szeplőtelen Jegyese!” *Az Akathisztosz himnusz*, Nyíregyháza 1996, 190 p. – Fontos ez még abból a szempontból is, hogy az eddig ismert összes magyar szövegváltozatot, illetve kiadást is összeírtuk és feldolgoztuk benne.

⁹ I. konták, 1. sor, in *Pócsi akathisztosz*, 43. – Itt így hangzik a bevezetés első két sora: „Mint Krisztus Urunknak édesanyja, hozzája / Áldását kérően bizalommal járulhatsz”.

¹⁰ Az eredeti akathisztosz bevezető versszakát a 8. hangú istenszüllői énekként is használjuk: „Mint bátor hadvezérnek, győzelmi éneket...” – *Dicsérjétek az Urat! Görögszertartású katolikus énekeskönyv*, Nyíregyháza 1994, 228. (A továbbiakban: *Énekeskönyv*.)

¹¹ V. ikosz, 4. Üdvözlég, in *Pócsi akathisztosz*, 52.

máriapócsi akathisztoszban feltűnik a „hadvezér” szó, amely jelen van az eredeti himnuszban is.¹² Az előző „a kereszténység győzedelmes pártfogóját” látja Máriában, aki „bátor védereje” a krisztusi hitnek, amikor testi-lelki hadvezérként mutatkozik. Az utóbbi pedig azt mondja el róla, hogy „bátor hadvezér”, aki „minden bajtól” megszabadítja, megóvjá az övéit.

3/ *Szívből énekeljük tenéked: Üdvözlégy...*¹³ – A leghosszabb szó szerinti idézetet a bevezető versszak végződésében találjuk. Mind a kettő ugyanúgy fejeződik be. Viszont az eredeti akathisztoszban egy szóval hosszabb a mondat, mint a pócsiban, mert ott az is jelen van, hogy „teljes” szívből énekeljük.¹⁴ Bizonyára bekerülhetett volna ez a kifejezés is a mi himnuszunkba, ám itt a magyaros verselés szabályaira való figyelés nem tette ezt lehetővé.¹⁵

4/ *Testünk... gyógyítója... lelkünk... orvoslója*¹⁶ – Az előző idézetek után, melyek a pócsi akathisztosz bevezető versszakával kapcsolatosak, még a végén is található egy idézet.¹⁷ A prototípusnak tekinthető akathisztoszban egyszerű és rövid a szöveg: „Üdvözlégy, testem gyógyítója! / Üdvözlégy, lelkem üdvössége!”¹⁸ A máriapócsiban viszont bővebb, de mégis egyértelmű, hogy idézésről van szó. Az Istenszülő felé megnyilvánuló kedvesség mellett gyönyörű szép ellentétet is alkalmaz a szerző. Beteg testünk „gyöngéd lelkű” gyógyítójáról beszél, majd gyenge lelkünk „erős kezű” orvoslójáról. Mindkét esetben a gyermekeiért hősiességre is kész édesanya, illetve az ő segítsége ihlethette meg a szerzőket. Így látták Máriát, az Istenszülőt.

2/ *A Szent Liturgiából*

A pócsi akathisztosz összeállítója a legszentebb szertartásunkból, a Szent Liturgiából is kölcsönzött a himnusz összeállításakor. Összesen öt ilyen hely fedezhető fel benne.

¹² *Énekeskönyv*, 228.

¹³ I. konták, 8-9. sor, in *Pócsi akathisztosz*, 43.

¹⁴ *Énekeskönyv*, 228.

¹⁵ Ehhez lásd különösen a verselésről szóló részt: *Pócsi akathisztosz*, 14-15; továbbá az ismertető táblázatot: *ibid.*, 39.

¹⁶ XII. ikosz, 1-2. Üdvözlégy, in *Pócsi akathisztosz*, 66.

¹⁷ Ezt a könyv vonatkozó fejezetében (lásd a 7. lábjegyzetünket) még nem vettük figyelembe.

¹⁸ (23. versszak), XII. ikosz, 11-12. Üdvözlégy, in „Üdvözlégy, Istennek szeplőtelen Jegyese!”, 128.

1/ *Üdvözlég, ki legáldottabb, legszentebb és legtisztább vagy!*¹⁹ – A máriapócsi akathisztosznak ebben a mondatában az ekténiák záró részének részletét lehet felfedezni: „Legszentebb, legtisztább, legáldottabb dicső királynénkat...”²⁰ Valójában az Istenszülőt felsőfokban illető jelzők sorozata, melyet az ekténiák végén imádkozunk. Nem csak a Szent Liturgiában fordul elő, hanem a nagyobb szertartások ekténiáiban is.²¹ Ismét azt kell megállapítanunk, hogy himnuszunkban a jelzők sorrendjének felcserélését csakis a magyaros verselés pontosságára való törekvés okozta.

2/ *Sokszorosan énekelve, hangoztatva és dicsérve*²² – A pócsi akathisztosz a Szent Liturgiában a „Szent, szent, szent”-et bevezető fennhangot is felidézi. Ott Isten dicsőítésére hangzik el az angyalok dicsénekéhez csatlakozva: „Győzelmi éneket énekelvén kiáltván, hangoztatván és mondván”.²³ Itt pedig az Istenszülőt köszönti hasonló szavakkal a himnusz, hogy „méltó legyen tisztelése”.

3/ *Valóban méltó*²⁴ – Máriapócsi akathisztoszunk az Istenszülőt köszöntő liturgikus himnuszt – mely az Aranyszájú-liturgiának állandó része – teljes egészében idézi. Ténylegesen arról van szó, hogy a „Valóban méltó”²⁵ kezdetű liturgikus éneknek teljes parafrázisa bekerült az akathisztoszba. „Üdvözlég, mert te valóban méltó vagy, hogy mi dicsérjünk!” – hangzik az első sor, ami az énekben így szól: „Valóban méltó dicsérni téged, Istenszülő”. A második sor: „Üdvözlég, mert boldogságost, szeplőtelen benned nézünk!” – aminek az eredetije pedig így szól: „A boldogságost és szeplőtelen”. Majd a harmadik sor ezt mondja: „Üdvözlég, mert Istenünknek Anyja, de így is szűz maradsz!” – ami az énekben egyszerűen csak ennyi: „És a mi Istenünknek anyját”, de később még hozzáfűzi: „Ki az Istent, az Igét sérülés nélkül szülted”. Végül pedig az akathisztoszunkban a negyedik sor: „Üdvözlég, mert keruboknál s szeráfoknál tiszteltebb vagy!” – mely a következő részt tartalmazza:

¹⁹ VI. ikosz, 5. Üdvözlég, in *Pócsi akathisztosz*, 54.

²⁰ A nagy ekténiában: *Énekeskönyv*, 66; a kis ekténiában: *ibid.*, 68; a kéri ekténiában: *ibid.*, 78.

²¹ Ehhez lásd tankönyvünk vonatkozó részét: *Görög katolikus szertartástan*, Nyíregyháza 2000, 83-85.

²² XI. konták, 3. sor, in *Pócsi akathisztosz*, 63.

²³ A hangosan elhangzó mondatnak az anafóra szövegével való szerves kapcsolatához lásd: *A görög szertartásu katolikus egyház szent és isteni liturgiája*, Nyíregyháza 1920, 133. (A továbbiakban: *Liturgikon*.)

²⁴ XI. ikosz, 9-12. Üdvözlég, in *Pócsi akathisztosz*, 64.

²⁵ Az ének teljes szövege: *Énekeskönyv*, 82.

„Ki a keruboknál tiszteltebb és a szeráfoknál hasonlíthatatlanul dicsőbb vagy”. – Így magasztalja tehát a „valóságos Istenszülőt” a himnuszunk a Szent Liturgiában jelenlévő ének alapján.

4/ *Úr malasztja töltötte el, s benne örvend a teremtmény*²⁶ – A pócsi akathisztosz összeállítóját nem csak az Aranyszájú-liturgia, hanem a Bazil-liturgia énekének szövege is megihlethette. Szentírási alapon,²⁷ de a nagy himnuszköltő, Damaszkuszi Szent Jánost is követve fogalmazta meg az Istenszülőről a fenti részletet. Maga a liturgikus himnusz így kezdődik a Bazil-liturgiában: „Tebenned örvendez, malasztal teljes, minden teremtmény”.²⁸ Tartalmilag mind a két ének részlete ugyanazt mondja el az Istenszülőről, egyértelműen hasonló megfogalmazásban. Így biztos, hogy konkrét idézetről van szó, amit csupán a verselés pontosságára való törekvés miatt kellett kissé átfogalmazni.

5/ *Keruboknál s szeráfoknál is dicsőbb ő*²⁹ – Ez a mondat a máriapócsi akathisztoszba a szertartások végén álló elbocsátóból került be,³⁰ ami a Szent Liturgiában is jelen van. Ott egy kissé bővebb, mert így szól: „Ki a keruboknál tiszteltebb és a szeráfoknál hasonlíthatatlanul dicsőbb vagy”.³¹ Sőt, az egyezik a „Valóban méltó” kezdetű liturgikus himnusz részletével is.³² Ám az akathisztosz összeállítójának egy kissé itt is változtatnia kellett, hogy pontos legyen a szerkezet, illetve forma.

3/A Parakliszból

A magyar görög katolikus népünk körében közismert s még az akathisztosznál is kedveltebb, ugyancsak az Istenszülő köszöntésére készült Paraklisz szövegéből is kölcsönzött a pócsi akathisztosz összeállítója. Két ilyen helyet is fel lehet fedezni.

1/ *Üdvözlégy, mert hozzád buzgón, Istenszülő, siethetünk...*³³ – Teljesen egyértelmű és világos, hogy itt, valamint az utána következő két sorban a Parakliszunk bevezető tropárjának – „Siessünk buzgón az Is-

²⁶ XII. konták, 5. sor, in *Pócsi akathisztosz*, 65.

²⁷ A Lk 1,28-ra utalva: „Üdvözlégy, kegyelemmel teljes! Veled van az Úr! Áldottabb vagy minden asszonynál.”

²⁸ *Liturgikon*, 251.

²⁹ XII. konták, 4. sor, in *Pócsi akathisztosz*, 65.

³⁰ Ezt a könyv vonatkozó fejezetében (lásd a 7. lábjegyzetünket) még nem vettük figyelembe.

³¹ *Énekeskönyv*, 23.

³² Lásd a 25. lábjegyzetünket.

³³ XII. ikosz, 9-11. Üdvözlégy, in *Pócsi akathisztosz*, 66.

tenszülőhöz”³⁴ – jelentős részét használta fel a máriapócsi akathisztosz összeállítója. „Üdvözlég, mert hozzád buzgón, Istenszülő, siethetünk!” – hangzik az első sor, ami a tropárban a következő módon van jelen: „Siessünk buzgón az Istenszülőhöz”. A második sor az akathisztoszban: „Üdvözlég, mert lealázva bocsánatodért könyörgünk!” – aminek az ihletet adó „eredetije” így szól: „Lealáztak, és boruljunk le bűneinket töredelmesen megbánván, lelkünk mélyéből kiáltjuk: Könyörülj rajtunk...” Végül a harmadik sorban ezt imádkozzuk: „Üdvözlég, mert védtelenül szolgálodat sosem hagyod!” – Itt pedig az eredeti szöveg, amiből az összeállító az ihletet meríthette, így szól: „Ne hagy védtelenül szolgálodat!” – Tehát ismét azt állapíthatjuk meg, hogy himnuszunk szerzője szinte teljes parafrázisát adta a Paraklisz bevezető tropárjának.

2/ *Üdvözlég, mert vigasztaló oltalmunk is vagy te, áldott!*³⁵ – Az előző részlethez hasonlóan, a pócsi akathisztosznak ez a sora is csak csekély változtatást tükröz a Paraklisz második tropárjának megfelelő részéhez képest. Tehát nem csupán gondolati átvételként, hanem sokkal inkább szó szerinti idézetként kezelhetjük. A kis módosítást itt is – mint sok más esetben is – a verselés pontosságához való ragaszkodás indokolja. A tropár eredeti szöveg tehát így hangzik: „Mert te vagy a mi vigasztaló oltalmunk és védelmünk, egyetlen áldott”.³⁶ – Az áldott, sőt legál-dottabb Istenszülőben vigasztalót, oltalmazót, védelmezőt lát az ősi liturgikus szöveg, de ugyanígy köszönti őt a mi himnuszunk is.

3. Egyéb liturgikus utalások

Az eddig számbavett és a szertartások szempontjából rendszerezett liturgikus idézetek mellett még több másik is felfedezhető a máriapócsi akathisztoszban. A következőkben ismét arra irányítjuk a figyelmet, hogy ezek mennyiben jelentenek konkrét idézetet, illetve mennyire tartalmaznak csupán utalást az eredeti szöveghez képest.

1/ Konkrétan

A pócsi akathisztoszban az eddigiek után még három olyan idézet található, amely valamely liturgikus szövegünkéből való. Ha olykor

³⁴ *Emeljük föl szívünket! Görög katolikus imakönyv*, Nyíregyháza 1992, 310. (A továbbiakban: *Imakönyv*.)

³⁵ XII. ikosz, 12. Üdvözlég, in *Pócsi akathisztosz*, 66.

³⁶ *Imakönyv*, 311.

némi eltérést is lehet tapasztalni a kettő között, ezt ismét csak az indokolja, hogy himnuszunk szerzője igyekezett a lehető leghűségesebben ragaszkodni a formához, a magyaros verseléshez.

1/ *Tündöklő és fénytárasztó világosság... Teáltalad nekünk enyhe világosság is megjelent*³⁷ – Itt egyértelműen az látható, hogy az egyik legősibb liturgikus imádságunkból is kölcsönöz az akathisztosz szerzője, amikor művébe a fenti két sort beleveszi. Világos utalás ez az alkonyati istentisztelet himnuszára: „Enyhe világossága a szent és boldog és halhatatlan mennyei Atya isteni dicsőségének, Jézus Krisztus!”³⁸ Akathisztoszunk egy további áttétet alkalmaz, amikor az Istenszülőt tekinti „tündöklő világosságnak”, akiből kiárad az „enyhe világosság”, maga Jézus Krisztus. Ugyanis az ősi ének Szent Pál teológiájára alapozva a mennyei Atya és Jézus kapcsolatáról szól. Isten „megközelíthetetlen világosságban lakik, akit senki nem látott, s nem is láthat”.³⁹ Az emberré lett Istenben viszont megjelent nekünk az emberi szem számára elviselhetetlen világosságnak az a szelíd, derűs fénye, akire már rá merünk nézni.⁴⁰ S ő saját magáról mondta: „Aki engem lát, látja az Atyát is”.⁴¹ A pócsi akathisztosz pedig arra irányítja a figyelmet, hogy mindez Márián, az Istenszülőn keresztül valósulhatott meg.

2/ *Bensőd áldott gyümölcse*⁴² – Himnuszunk szerzője a közismert „Üdvözlégy, Istenszülő Szűz Mária” imádságunkból is idézett, mely az egyház egyetemes kincse.⁴³ Bizánci egyházunk azonban használja még az alkonyati istentiszteletben is a Nagyböjt folyamán, záró tropárként.⁴⁴ A máriapócsi akathisztosz idézett kifejezésben az „Áldott a te méhednek gyümölcse” részletet lehet felfedezni belőlük. Ez Jézus Krisztusra vonatkozik, ő az „áldott gyümölcs”. Míg azonban a nyugati imádság-formula csupán Jézus nevét említi, s tüstént áttért a Máriához szóló könyörgésre, addig a bizánci változat innentől kezdve már krisztologikus marad, s kifejti, hogy Krisztus az Üdvözítő, a megszabadítónk. S ehhez a gondolkodásmódhoz hű az akathisztosz szövege is,

³⁷ XI. ikosz, 1. és 3. sor, in *Pócsi akathisztosz*, 64.

³⁸ *Énekeskönyv*, 111.

³⁹ 1Tim 6,15-16

⁴⁰ A téma kifejtését lásd bővebben a könyvünkben: *Görög katolikus liturgika*, Nyíregyháza 1999, 144-146.

⁴¹ Jn 14,9

⁴² II. konták, 2. sor, in *Pócsi akathisztosz*, 45.

⁴³ Mint ismeretes, a bizánci egyház kibővítette az imádság elejét, mert beleszította az „Istenszülő” szót is. A záró része pedig különbözik a nyugati formulától.

⁴⁴ Tropárként: *Énekeskönyv*, 116. Imádságként pedig: *Imakönyv*, 7.

mert a folytatásban – kissé más szavakkal, de – éppen ezt mondja el: a Megváltóról és a megmentőről szól.

3/ *Úgy, mint titkos Paradicsom, hű hívei magasztalják*⁴⁵ – Amikor Máriáról ezt a megfogalmazást adja a pócsi akathisztoszunk, ismét arra kell gondolnunk, hogy a benne található kifejezést egy már létező liturgikus szövegünkől merítette az összeállító. Ugyanis a reggeli istentiszteletben a Szent Kereszt katavásziájában ezt énekeljük: „Titkos Paradicsom vagy te, Istenszülő”.⁴⁶ S ennek kifejezése cseng vissza a máriapócsi himnuszunkban.

2/ Hatásaiban

Kétségtelen, hogy minél jobban megismeri valaki a himnuszunkat, s minél jobban ismeri a többi liturgikus szövegünket, annál könnyebben és annál nagyobb számban fedezheti fel azokat a helyeket, amelyek arról árulkodnak, hogy a máriapócsi akathisztoszunk szerzője legalább tartalmilag felhasználta a művéhez a liturgikus részleteket. A legfeltűnőbbekből egy szép csokrot lehet összeállítani.

1/ *Az emberek azt, mi ki nem fürkészhető, nézik itt lent*⁴⁷ – A máriapócsi akathisztosz szerzője már a mű elején ráirányítja a figyelmet a nagy titokra: emberi értelemmel szinte lehetetlen felfogni a megtestesülés misztériumát, hogyan lett az Istenszülő valóságos édesanyja Jézus Krisztusnak. Az Örömhírvétel ünnepének alkonyati istentiszteletében található megfogalmazás segíthetett neki, mely így hangzik: „Ó, mennyei titok! Az egyesülés módja kifürkészhetetlen.”⁴⁸ – Ebben az esetben szó szerinti idézésről aligha beszélhetünk, ám világos, hogy tartalmilag mégiscsak segítségül vette a szerző az ősi liturgikus szöveget.

2/ *A titkod fel nem fogható*⁴⁹ – Szorosan az előző idézethez kapcsolódik ez is: a megtestesülés nagy misztériumáról szól. Azt „emberi értelmünkkel mi soha meg nem érthetjük”, hogyan lehetett Jézus Krisztus valóságos édesanyja Mária. A karácsonyi reggeli istentisztelet dicséreti sztihiájában éppen ezért ezt énekeljük róla: „Ezen titok nem tűr vizsgálódást”.⁵⁰ – Azt nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy szó

⁴⁵ XII. konták, 2. sor, in *Pócsi akathisztosz*, 65.

⁴⁶ *Énekeskönyv*, 52.

⁴⁷ I. ikosz, 3. sor, in *Pócsi akathisztosz*, 44.

⁴⁸ *Énekeskönyv*, 729.

⁴⁹ I. ikosz, 5. sor, in *Pócsi akathisztosz*, 44.

⁵⁰ *Énekeskönyv*, 625.

szerint idézett volna ebből az énekből a máriapócsi akathisztosz szerzője, az mégis kétségtelen, hogy felhasználta, legalábbis gondolati háttérként a liturgikus szöveget.

3/ *Sosem elég a dicséret a Szent Szűznek, Máriának, / Segítségét, ember felé, gyöngye ének el nem mondja*⁵¹ – A pócsi akathisztosz vége felé haladva előkerül az Istenszülőre irányuló dicsőítés elégtelenségéről szóló gondolat is. Ebben az esetben is az látható, hogy nem a szó szerinti idézés esete áll fenn, mégis nagy a gondolati és tartalmi hasonlóság a vízkereszti katavaszia kánonjának szövegével: „A nyelv képtelen, hogy téged eléggé dicsérjen, s az emberi elme gyarló, hogy téged méltóan magasztaljon”.⁵² Tehát ez az idézet is a reggeli istentiszteletből való.

4/ *Üdvözlégy, a házassági tisztaságnak fenntartója*⁵³ – A bizánci egyház házasságkötési szertartásából is merített ihletet a máriapócsi akathisztosz szerzője. Az idézett köszöntő sorban annak egyik mondatára történik utalás. Az új házasokért ugyanis így imádkozik a pap: „Őrizd meg őket házassági tisztaságban”,⁵⁴ bár ez az ima ekkor nem az Istenszülőhöz, hanem Istenhez szól.

4. Összefoglalás

Áttekintésünkben kitérünk, hogy a máriapócsi akathisztosz nem független a bizánci egyház liturgikus szövegeitől. Sőt! A szerzője vagy összeállítója igyekezett komolyan felhasználni az évszázadok folyamán már számtalanszor megénekelte himnuszokat, azok gondolatait. Sok esetben szó szerinti idézésről beszélhetünk; a tanulmányozás folyamán összesen tizennégy ilyen helyre lehetett bukkanni az akathisztosz szövegében. Máskor viszont nem szó szerint idézett a szerző, hanem csak alapként tekintette a már meglévő liturgikus szövegeket, melyekből ihletett merített a maga művéhez. Bizonyára az összegyűjtötteknél többet is lehetne találni a szövegben, a felsorolt négy esettel kapcsolatosan viszont biztosra vehető, hogy ez történt. Az is megállapítható, hogy az első esetben sem szolgai módon történt idézésről van szó, mert a himnuszunk összeállítója mindvégig gondot fordított arra, hogy a forma is nagyon pontos legyen. Ez pedig annyit jelent, hogy a magyaros verselés szabályait a legmesszebbmenőkig megtartotta.

⁵¹ XI. konták, 1-2. sor, in *Pócsi akathisztosz*, 63.

⁵² *Énekeskönyv*, 48.

⁵³ VIII. ikosz, 3. Üdvözlégy, in *Pócsi akathisztosz*, 58.

⁵⁴ *Görögkatholikus egyházi szerkönyv (Euchologion)*, Budapest 1964, 41.

Táblázatunk összefoglalóan mutatja be azt a tizennyolc liturgikus idézetet, melyet a máriapócsi akathisztosz szerzője az említett két módon használt fel a művéhez.

	Szertartás	Részlet	Akathisztosz
1.	Akathisztosz	Mint	Mint
2.		Bátor hadvezér	Az Úr hadának testi-lelki hadvezére
3.		Teljes szívből énekeljük tenéked: Üdvözlégység...	Szívből énekeljük tenéked: Üdvözlégység...
4.		Üdvözlégység, testem gyógyítója! Üdvözlégység, lelkem üdvössége!	Testünk... gyógyítója... lelkünk... orvoslója
5.	Szent Liturgia	Legszentebb, legtisztább, legáldottabb dicső királynénkat...	Üdvözlégység, ki legáldottabb, legszentebb és legtisztább vagy!
6.		Győzelmi éneket énekelvén kiáltván, hangoztatván és mondván	Sokszorosan énekelve, hangoztatva és dicsérve
7.		Valóban méltó dicsérni téged, Istenszülő, a boldogságost és szeplőtelenet és a mi Istenünknek anyját, ki a keruboknál tiszteltebb és a szeráfoknál hasonlíthatatlanul dicsőbb vagy	Üdvözlégység, mert te valóban méltó vagy, hogy mi dicsérjünk! / Üdvözlégység, mert boldogságost, szeplőtelenet benned nézünk! / Üdvözlégység, mert Istenünknek Anyja, de így is szűz maradsz! / Üdvözlégység, mert keruboknál s szeráfoknál tiszteltebb vagy!
8.		Tebenned örvendez, malasztal teljes, minden teremtmény	Úr malasztja töltötte el, s benne örvend a teremtmény
9.		Ki a keruboknál tiszteltebb és a szeráfoknál hasonlíthatatlanul dicsőbb vagy	Keruboknál s szeráfoknál is dicsőbb ő

10.	Paraklisz	Siessünk buzgón az Istenszülőhöz... lealáztottak, és boruljunk le bűneinket töredelmesen megbánván, lelkünk mélyéből kiáltunk: Könyörülj rajtunk... Ne hagyj védtelenül szolgálodat!	Üdvözlégy, mert hozzád buzgón, Istenszülő, siethetünk! / Üdvözlégy, mert lealázva bocsánatodért könyörgünk! / Üdvözlégy, mert védtelenül szolgálodat sosem hagyod!
11.		Mert te vagy a mi vigasztaló oltalmunk és védelmünk, egyetlen áldott	Üdvözlégy, mert vigasztaló oltalmunk is vagy te, áldott!
12.	Alkonyati istentisztelet	Enyhe világossága a szent és boldog és halhatatlan mennyei Atya isteni dicsőségének, Jézus Krisztus!	Tündöklő és fénytárasztó világosság... Teátlad nekünk enyhe világosság is megjelent
13.		Áldott a te méhednek gyümölcse	Bensőd áldott gyümölcse
14.		Ó, mennyei titok! Az egyesülés módja kifürkészhetetlen	Az emberek azt, mi ki nem fürkészhető, nézik itt lent
15.	Reggeli istentisztelet	Titkos Paradicsom vagy te, Istenszülő	Úgy, mint titkos Paradicsom, hű hívei magasztalják
16.		Ezen titok nem tűr vizsgálódást	A titkod fel nem fogható
17.		A nyelv képtelen, hogy téged eléggé dicsérjen, s az emberi elme gyarló, hogy téged méltóan magasztaljon	Sosem elég a dicséret a Szent Szűznek, Máriának, / Segítségét, ember felé, gyöngé ének el nem mondja
18.	Házasságkötés	Őrizd meg őket házassági tisztaságban	Üdvözlégy, a házassági tisztaságnak fenntartója

OLÁH MIKLÓS

FÉNY ÉS VILÁGOSSÁG

TARTALOM: Bevezetés; A „világosság”-téma a liturgikus szövegekben; I. Isten és a világosság; 1. A világosság magának az istenségnek, és az isteni Személyeknek jellemzője; 2. Isten az, aki megvilágosít minket; 3. A Szentlélek a Megvilágosító; 4. Jézusban jött közénk a világosság; II. Megvilágosodásunk eszközei; 1. Isten parancsai; 2. Isten kegyelme; 3. Krisztus csodái és tettei; 4. Krisztus szenvedése (a megváltás és a kereszt); 5. Krisztus feltámadása; 6. Krisztus követése; 7. Az Istenre irányuló tudás és tanulás; 8. Böjt, imádság és egyéb jócselekedetek; 9. Szentségek; III. Összefüggések; 1. Élet és világosság; 2. Halál és sötétség; 3. Igazság és világosság; 4. Bűn és sötétség (sátán, kárhozat); 5. Ítélet és világosság; 6. Üdvösség és világosság; IV. A világosság hordozói; 1. Az Istenszülő; 2. Az angyalok; 3. A szentek; 4. A kinyilatkoztatás; 5. A hitigazságok; 6. A szentképek; 7. Az ünnepek; 8. A Krisztust követők

Bevezetés

A fény a fizikában az emberi szem által látható, sugárzó energia. Az élet magasabb szintű formáinak, főként az emberi életnek alapfeltétele. Ennek tulajdonítható, hogy az ősi kultúrák és vallások számára a fény egyben a tudás és értelem jelképe, a megismerés eszköze,¹ de mindenek előtt valami rendkívüli jelenség: szükséges, nélkülözhetetlen és egyben megmagyarázhatatlan. Ezért szinte magától értetődően lett az „isteni”-nek jelképe, csodálatos gazdagságban a Szentírás lapjain, és – ha lehet mondani – még nagyobb gazdagságban és változatosságban a keleti egyház liturgikus szövegeiben.

A világosság témája átszövi az egész bibliai kinyilatkoztatást. Az ember végső sorsa a világosság és sötétség, valamint az élet és a halál fogalmában fejeződik ki. A téma tehát központi helyet foglal el az Írás által felhasznált vallási jelképek között, de – érthető módon – a liturgiában is, elképesztő gazdagsággal. Hiszen a liturgia „a megénekelt kinyilatkoztatás”. Ezért most nem idézzük újra a liturgiában szereplő, szó

¹ Vö. Diós, I. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 1997, III. köt., 602.

szerint idézett szentírási mondatokat, azt már megtettük egy másik összeállításban,² hanem csak a liturgikus szövegekre figyelünk e nagyszabású témában.

A „világosság”-téma a liturgikus szövegekben³

A világosság forrása elsősorban maga a Szentháromság. Erre utal – nagyon egyértelműen – a Hitvallás eme mondata: „Ki az Atyától öröktől fogva született, *világosság a világosságtól...*”. „A Szentháromság misztériuma hitünk és keresztény életünk központja. Magának Istennek a misztériuma. *Hitünk minden más misztériumának forrása és fénye, amely a többi megvilágosítja...* Isten az örök boldogság, a halhatatlan élet, az *alkony nélküli fény.*”⁴

Az ókori ember sokat szenvedett a sötétségtől, ezért olyan érték és pozitív jelző az akkori írásokban a „világosság”. A modern ember „legyőzte” a fizikai sötétséget, de nem a lelkit és a belsőt. Sőt ennek még egyre inkább fogságába kerül, éppen azért, mert a külső eredmények elbizakodottá teszik és érzéketlenné a belső iránt.

Nem elhanyagolható szempont, hogy a „világosság” – akárcsak a só és a kovász – nem erőszakos, pusztító energia! Felkínálja a látás, a tájékozódás lehetőségét és hatékonyan segít abban, de nem kényszerít. A sötétséget tartja ellenségnek, nem pedig a látni akarót, az útkeresőt. „A világosság ugyanúgy véget vet a káosznak, mint a teremteskor kimondott »és legyen világosság, és lőn«. Jézus, a testté lett Ige az, aki megmenthet a káoszból... Az a világosság, aki Jézus, az Ige, megmutatja a dolgokat és az arányokat. Mindent olyanak mutat, amilyen. A jézusi világosság – leleplező világosság. A nagyot nagynak, a kicsit kicsinek mutatja. A bűnt bűnnek, a hazugságot hazugságnak, a féligazságot féligazságnak. Leleplezi félelmeink tárgyát is. S míg leleplezi azokat, el is veszi. De nemcsak elveszi, hanem utat is mutat... A sötétség János evangélistánál szüntelen a Jézus-nélküliséget jelenti, az Ige nélküliséget.”⁵

² OLÁH, M., „A Szentírás liturgikus életünkben I.”, in *Athanasiana* 13 (2001) 55-77.

³ A normál oldalszámok a „Dicsérjétek az Urat” énekeskönyvre utalnak, a *dőlt számok* a Zsolozsmás könyvre, a **vastagon** nyomtatott számok a Liturgikonra, az Szk-jelzés pedig a Szerkönyvre (Euchologion!)

⁴ *A Katolikus Egyház Katekizmusa (KEK)*, 234 és 257.

⁵ GYÖKÖSSY, E., *János evangéliuma*, 17-18.

I. Isten és a világosság

1. A világosság magának az istenségnek, és az isteni Személyeknek jellemzője

„Mindenható Isten, egyedüli jó, s *egyedül igaz világosság...*” (Szk 293). „Uralkodó Úristenünk, ki egyedül vagy halhatatlan, *megközelíthetetlen világosságban lakozol...*” (Szk 118). „Kezdetnélküli, egységes, mindenható Szentháromság: Atya, Ige és Szentlélek, Isten, Világosság és Élet, őrizd meg a te nyájadat” (32). „Egységes, feloszthatatlan, egyvalóságú Szentháromság, te, mint egy természet, mint *világosságok és világosság*, mint háromszoroszent és egy szent énekeltetel” (46). „Tisztaságos, szeplőtelen, kezdetnélküli, láthatatlan, felfoghatatlan, kifürkészhetetlen, változhatatlan, legyőzhetetlen, megmérhetetlen, türelmes Úristen, ki egyedül vagy örökéletű, *ki megközelíthetetlen világosságban lakozol...*” (202). „Ömleszd szeretetedet lelkünkbe, hogy mindig reád tekintve, s *a tőled származó világosság* által oktatva, *Téged, a megközelíthetetlen és örökkévaló világosságot szemlélve*, szünet nélkül való imádást és hálaadást mutassunk be Neked, a kezdetnélküli Atyának...” (95). „Minden jó adomány és minden tökéletes ajándék felülről van, leszállván tőled, *a világosság Atyjától...*” (154).

„Bilincseinket feloldozá s a lángok között lágy harmattal hűsített bennünket *a hármassfényű Istenség* képe, éneklük a jámbor ifjak...” (464). „Világosság az Atya, világosság a Fiú és világosság a Szentlélek...” (464). „Egységes, feloszthatatlan, egyvalóságú Szentháromság, te mint egy természet, *mint világosságok és világosság*, mint három Szent és egy Szent énekeltetel...” (704). „A Szentlélek, ki megelevenít és megszentel minden lelket, a Háromság egységében az Atyával és Fiúval *titkosan együtt tündöklük*” (116).

„A dicsőség a jónak a kisugárzása, és minden tökéletesség viszsztatükröződése. Bizonyos szempontból azt is mondhatnánk: ez az istenség belső légköre.”⁶ „*A hármassfényű Istenségnek a leghívebb szolgálja... Szent Mihály...*” (529). „*A hármassfényű Istenség trónja előtt állván és az Istenség tündöklésétől elárasztatván...*” (530). „*A hármassfényű Istenség fényes sugarai által elárasztatván, világosítsatok meg minket is, elúszván tőlünk a vétkek homályát...*” (534, 539). „Virrassz, ó lelkem... minden-

⁶ WOJTYLA, K., *Jel, amelynek ellene mondanak*, 126.

kor Istenedre tekints és meglátod a *soha el nem boruló világosságot...*” (701).

„*Világossággal, mint köntőssel körül vagy öltve*”⁷ (107). A zsoltárnak ez a fogalmazása nagyon kifejező a megközelíthetetlen Isten dicsőségének jelölésére. A liturgia is gyakran és örömmel használja ezt a fogalmi képet, főleg Krisztusra alkalmazva, az ő istenségét hangsúlyozni akarván: „*Ki világossággal, mint köntőssel, körül vagy öltve, hozzád virrasztok és hozzád kiáltok: elhomályosult lelkemet világosítsd meg Krisztus, mint egyedül irgalmas*” (182). „*Téged, Uram, ki világossággal, mint köntőssel körül vagy öltve, József Nikodémmel együtt levett a fáról*” (363). „*Ki világossággal, mint köntőssel körül van öltve, a mi üdvünkért, miattunk szállott le a földre... és üdvözíti az általa fölvilágosodottakat*” (681, 684, 688). „*Ki öröktől fogva létezel, isteni Ige, ki világossággal, mint köntőssel körül vagy öltve, színedben átváltozván... a napnál vakítóbb fényt árasztottál*” (806). „*Az Atyától öröktől fogva kisugárzott egyszülött Fiú, felfoghatatlan módon megtestesülvén...*” (193).

2. Isten az, aki megvilágosít minket

„*Isten az Úr és megvilágosít minket...*” (25). A prófétai látomás felidézése, amely így szól: „*Kelj föl, ragyogj föl, mert elérkezett világosságod, és az Úr dicsősége felragyogott fölötted! Mert még sötétség borítja a földet, és homály a nemzeteket, de fölötted ott ragyog az Úr, és dicsősége megnyilvánul rajtad. Népek jönnek világosságodhoz, és királyok a benned támadt fényességhez.*”⁸

„*Dicsőség neked Isten, ki felderítetted nekünk a világosságot!*” (36). „*Ha Isten nem ragyogtatja fel fényességét Izrael fölött, ha nevét nem szenteli meg Izraelben, akkor a pogányok sem jöhetnek hozzá. De akkor sem ragyoghat föl igazán Isten világossága, ha Isten népe nem világosságként világoskodik. Ezért már Izaiás felhívásában is ez áll: »Rajta, légy világos, mert jön a te világosságod.«*”⁹ Az üdvösség, amelyet Isten készít, ragyogjon fel magában Izraelben is, mert különben senkit sem fog csalogatni, hogy Isten népével együtt éljen.”¹⁰

„*Áldott vagy Te szent, világosíts meg minket a te igazságaidal...*” (38). „*Kezdetnélküli s örökkévaló világosság, kiben nincs válto-*

⁷ 104. zsolt.

⁸ Iz 60,1-3

⁹ Iz 60,1

¹⁰ LOHFINK, G., *Milyennek akarta Jézus a közösséget?* 24.

zás és árnyéka sincs az átalakulásnak, halhatatlan Királyunk... te *vagy az igazi világosság*, ki mindenkit megvilágosítasz és megszentelsz...” (48).

„Tégy bennünket *a világosság és a nappal fiaivá* és a te örök-kévaló javaid örökösévé” (59). „Derítsd fel szívünkben *a te igazságod valódi napját*. Világosítsd meg elménket, s összes érzéseinket őrizd meg, hogy úgy, mint nappal, a te parancsaid útján helyesen járva elérjünk az örök életbe és méltókká legyünk a te *megközelíthetetlen világosságod élvezetére*, mert nálad van az élet forrása” (63). „Legszentebb Háromság... Moss le rólam minden szennyet. *Világosítsd föl értelmemet*, hogy mindenkor énekeljelek, dicsőítselek...” (99). „Alázattal esedezünk: taníts meg és *világosíts fel bennünket*, hogy tiszta lelkiismerettel és zavartalan elmével... néked tetszőleg imádkozzunk” (Szk 248).

„*A te világosságodban látjuk meg a világosságot*” (38).¹¹ Az újszövetségi levelek is nem ritkán „megvilágosultaknak” nevezik a megkeresztelteket. Ennek a tapasztalásnak leírására az egyházatyák igen bőséges szókincset kínálnak: Isten Igéje *megérinti, megsebzí, átszúrja, felhasítja, megnyitja* szívünket... „Ránk van jegyezve Uram orcád világossága, örömet adott szívünkbe. Alleluja!” (96). „A te orcádat derítsd föl szolgád fölött, és taníts meg engem a te igazságaidra” (344).

Ismétlődő motívum az „orcád” szó. Ez is a biblikus szókincsre utal, amely annyira jellemzi liturgiánkat: a szent szövegek írónak gondolkozásmódját és – ebből következően – a stílusukat. A közmondás szerint „az arc a lélek tükré”. Ilyen értelemben van Istennek is „arca”, vannak tervei és szándékai. Amikor Mózes azt kéri, hogy láthassa Isten dicsőségét, csak „hátról” láthatta Istent.¹² „Ha az ember valakit követ, azt hátról láthatja. Mózes, aki égett a vágytól, hogy Isten arcát láthassa, most megtanulja, hogyan láthatja az ember Istent: követni Istent – bárhová vezet –, ez annyi, mint látni Istent.”¹³

„Fölséges Isten, ki *megközelíthetetlen fényárban élsz*... Vétezz fel bennünket *a világosság fegyverzetével*” (351).

3. A Szentlélek a Megvilágosító

„Krisztus, igaz Istenünk... ki az Atyaisten jobbán ül, az ő isteni, szent, egyvalóságú, egyerejű, egydicsőségű és együtt-öröklétű Lelkét

¹¹ Vö. Zsolt 35,10

¹² Kiv 33,18.23

¹³ Nisszai Szent Gergely

leküldötte szent tanítványai és apostolaira. *Általa felvilágosította ezeket, ezek által az egész földkerekséget...*” (75, 213). „*A Szentlélek által megvilágosított földi halandók örvendezzenek...*” (45). „*A Szentlélek legfőbb lejegyzetének ünnepét...*” (421). „*Ígéreted szerint küldd le nekünk a te Szentlekedet, a mi lelkünk megvilágosítóját*” (432 és 433). „*Leküldted nekik, ki megvilágosítja, megerősíti és megszenteli a mi lelkünket*” (435). „*A Szentlélek értelmi fölvilágosítását megnyervén a zsinati atyák, az Úr természetfölötti titkos áldását rövid szavakkal és nagy bölcsességgel megvilágosították...*” (453).

„*Ottan a kevélykedő istenteleneket büntette meg az Úr, itten pedig az alázatos halászokat világosította meg Szentlelke által...*” (458). „*Ezen a napon szállott le a földre tüzes nyelvek alakjában a vigasztaló láng, mely a tanítványokat megvilágosítja...*” (459). „*Lejött a vigasztaló Világosság és a homályból kiszabadítja az emberiséget*” (459). „*Őáltala az egész világ felvilágosul, hogy tisztelje a Szentháromságot*” (464). „*A Szentlélek... az élet és életadó, világosság és megvilágosító... ki által az Atya megismertetik és a Fiú dicsőítetik...*” (468).

„*A Szentlélek a világosság, az élet és az ész élő forrása, a bölcsesség lelke, az értelem lelke... Különös esemény és csodálatos látvány: megoszlik a láng, hogy ajándékokat osszon*” (468).

A két nagy „sorsdöntő” ünnep közötti időszakot is beragyogja a fény: „*Bekövetkezett a szent időszak fele, mely feltámadáskor kezdődött és a Szentlélek lejegyzetével fog végződni, mely két oldalról sugárzó fénnyel tündöklök, mindkettőt magában egyesítve és az Úr mennybemenetelének dicsőségét előre hirdetve*” (877). „*Prófétai jövendölés hirdeti a Krisztus halála, eltemetése és feltámadása után eltelt idő felén a világosságot, melyet tanítványainak Ő adott... megmutatván tanítványainak a Vigasztaló megjelenését*” (878).

A Szentlélek persze nem csak Pünkösdkor jön el. Ahogy jelen volt Urunk keresztkedésekor, úgy kérjük jelenlétét és kiadását a nagy vízszentelésben is. „*Hogy a Szentlélek eljegyzete által világossítsunk meg az értelem és igaz hit világosságával...*” (Szk 173).

„*Ma ruháztattak fel a magasságból Krisztus hatalmával az apostolok, mert megújítja őket a Szentlélek... az ész titkos megújításával..., s így megvilágosítván mi is az ő tanításuk által, kérjük az Atyát és Fiút és Szentlelket, hogy üdvözítse a mi lelkünket*” (470).

„*Énekelünk téged, kezdetnélküli Atya, a veled együtt kezdetnélküli Fiaddal, az egyvalóságú és legszentebb Lélekkel együtt, ki megvilágosítja, és megszenteli a mi lelkünket*” (472). „*Valóban leküldted, ó*

Ige, amint megígérted, tanítványaidnak az isteni Szentlelket, és *fölvilágosítottad őket*” (474).

4. Jézusban jött közénk a világosság

„Leküldted nekünk a nagy szövetség békeosztó angyalát, ki által *az istenismeret világosságára megtanítottunk*” (46). „Isten, aki azt mondta: »A sötétségből támadjon világosság«, a mi szívünket is megvilágosította, hogy Isten dicsőségének ismerete (Jézus) Krisztus arcán felragyogjon nekünk”.¹⁴ Ugyancsak Szent Pál szavait idézi a következő részlet is: „Ő (Krisztus), jóllehet *a te dicsőséged fénye* és lényeged alakja, ki hatalmának szavával mindeneket kormányoz, nem tartotta ragadománynak, hogy veled, az Atyaistennel egyenlő” (243). „Urunk Jézus Krisztus... *Te az Atyának fénye*, az ő lényének és természetének egyenlő s változhatatlan ábrázata és a bölcsesség és kegyelem forrása vagy” (205). „Te, az örök dicsőség Ura, s a legfelségesebb Atyának kedves Fia, *örök világosság örök világosságtól és az igazság napja*, hallgass meg minket, kik hozzád könyörgünk” (208).

„*Az Atyától örök idő óta kisugárzott*, az utóbbi időkben pedig Szűz Mária által a szeplőtelen méhben hordozott... Üdvözítő...” (713). *A világosságtól örök idő előtt kisugárzott világosság...*” (568). „A kezdetnélküli Atyának Fia, a Szűztől megtestesült Úristen megjelent nekünk, hogy *a homályban levőket megvilágosítsa...*” (400). „Úristenünk, ki *feltündöklöttél a világnak a Szűztől, s általa a világosság fiaivá tettél minket*, könyörülj rajtunk” (117, 585).

„Ma a sötétségből kivezettetünk s *az istenismeret világossága villan fel* nekünk... Ma a világ ködhomálya Krisztus Istenünk megjelenése által eloszlik és minden teremtményre *mennyei világosság árad, ma az egész természet felülről jövő világosság ömlesztetik*” (Szk 176). „A felhők szózatot adnak, csodálkozván *a világosságtól jövő világosság felett*, s az igaz Istentől született igaz Isten felett” (Szk 177).

„Krisztus, *igaz világosság*, ki minden e világra jövő embert *megvilágosítasz* és megszentelsz, tündököljön rajtunk *örök világossága*, hogy abban *meglássuk a megközelíthetetlen fényt*” (88). „Gyűjtsd fel szívünkben, emberszerető Urunk, *istenséged ismeretének tiszta világosságát*, nyisd meg lelki szemeinket evangéliumi tanaid megértésére... Mert *te vagy lelkünk és testünk megvilágosítója Krisztus Istenünk...*”

¹⁴ 2Kor 4,6

(119). „Nyugtasd meg őket ott, ahol arcod fényessége tündöklük” (143). „Ő, én töredelmetlen! Előre láttam a megtestesülendő Istent, a soha el nem homályosodó világosságot...” (49). „Látták szemeim az örök világosságot...” (714).

„Enyhe világossága a szent és boldog és halhatatlan mennyei Atya isteni dicsőségének: Jézus Krisztus...” (111). A vecsernyei himnusz „Enyhe világosság”-nak nevezi Krisztust – nem azt jelenti ez, hogy talán határozatlan, bizonytalan, nem kielégítő –, hanem hogy elviselhető, embernek-való, „emberi léptékű”! De ugyanakkor igaz, határozott, magas színvonalú, az embert önmaga fölé emelő. „Te vagy az elhomályosultak világossága, te vagy mindnyájunk feltámadása...” (141). „A te világosságodban, emberszerető Uralkodó, látjuk meg a világosságot, mert feltámadtál halottaidból...” (155). „Te vagy a sötétben tévelygők világossága, téged énekel az én lelkem” (743). „Világosíts meg tekintetted világosságával, mert nincs más oly szent, mint te vagy, Emberszerető” (859).

„Keljetek fel és ujjongjatok mind, akik a porban nyugosztok, mert világosság harmata a te harmatod, és az árnyak országa szülni fog”.¹⁵ Erre épül fel az utrenyei kánonok VI. ódája!

„Te Uram, én világosságom, ki e világra jöttél, mint isteni fény, hogy a tudatlanság homályából vezessed ki azokat, kik Téged hittel énekelnek” (168). „Üdvözlégy a világosság szövéténeke!” (174). „Esti imádást hozunk néked, soha le nem alkonyodó világosság, ki az idők teljében a világnak testileg felragyogtál..., a nemzeteknek e feltámadás fényét megmutattad...” (176). „Jézus Krisztus a sötétségben alvóknak megjelent, mint az igazság napja, ki megvilágítani akarta azokat, kiket saját képére isteni kézzel alkotott...” (179). „Mindnyájan felkiáltván, így énekeljünk: Ó élet forrása, megközelíthetetlen világosság, mindenható Üdvözítő...” (192).

„Miérettünk, a mi emberi természetünkért az Ige testté lett és bennünk lakozott. A hálátlanoknak Jótevője, a fogságban ülőknek az igazság Napja lett... a keresztfán engesztelődés, a poklokban világosság, a halálban élet” (213). „Mint aki az igazság Napja vagy, világosítsd meg a téged éneklők szívét Urunk...” (218). „A sötétségben lévőkhöz mentél, ki igazi világosság, az elesettekhez, ki mindnyájunk feltámadása, fölvilágosítója és üdvözítője vagy, dicsőség neked” (220). „Dicsőség neked Krisztus Isten, ki mindenkit üdvözítesz ó Megváltónk, mert az Atya

¹⁵ Iz 26,19

fényének vagy kisugárzása” (222). „Bölcsesség igazhivők! Krisztus világossága mindenkinek világoskodik!” (264).

„Krisztus, a mindenek öröme, az igazság, a világosság, az élet és a világ feltámadása...” (303). „A vakoknak, Üdvözítőm, *mint világossághozó* a látást adtad meg...” (314). „Ő isteni Pászkza, mindenható Jézus, mi életünk, *az Atya kisugárzása*...” (403). „*Az igazság lelki napja, Krisztus Isten, a vakon született embert legtisztább érintéssel által kétszeresen felvilágosítván*, nyisd meg a mi lelki szemeinket is, *tégy bennünket a világosság fiaivá*...” (425). „Ajándékozd nekem Krisztusom, a kifejezhetetlen bölcsesség és felsőbb értelem árját, *ki a sötétben levők világossága*, s eltévelyedettek vezérlője vagy... Te vagy a *sötétségben élők tündöklő világossága*” (426). „Az elment, megmosdott s meglátta a te világosságodat, Krisztusom” (427). „Magad, ó Uralkodó, *világosítsd meg a mi lelki érzeinket is*, mint egyedül irtalmas” (427). „Te vagy a sötétségben ülők tündöklő világossága” (428).

„Az egész emberi természetnek világossága és a világegyetem szemefénye te vagy Isten és Ige, kit a látás és világosság Teremtőjének és Alkotójának ismerünk...” (428, 429). „Látván a szent hegyről való fölemelkedésedet Krisztus, ki az *Atya dicsőségének kisugárzása* vagy, énekeljük a te tündöklő arcod fényét...” (445). „Ő Irtalmas, kiáltjuk neked: Jegyeztessék a te *orcád világossága* mireánk... kegyelmes Krisztusunk” (501). „Ki mint Fiú az *Atyától kifejezhetetlen módon kisugárzott*...” (528). „A magasságbeli Napkelet látogatott el hozzánk...” (578). „A tündöklő Nap... a Szűztől született Teremtő Betlehembe siet... hogy az Ádám-tól származottakat megvilágosítsa” (589).

„A soha nem alkonyodó Nap a Szűznek méhéből felragyogni siet, hogy megvilágosítsa az egész világot” (591). „Betlehem, Júda földje, ékeskedjél és örvendezz, mert *tőled tündöklött föl a mi Urunk*” (595). „Betlehem készülj, jászol ékeskedjél, pusztá fogadd be: *jő az igazság Napja, az árnyék tovatűnik és a Szűztől megjelen az Isten*...” (604).

„A bölcs perzsa királyok világosan megértvén a mennyei Király születését e földön, fényes csillagtól vezéreltetve Betlehembe érkezének...” (619). „A csillag Krisztust mutatja, mint a *sötétségben lévő Napját, a hit által megvilágosított bölcsék ajándékok mellett imádják a kisdedet*...” (620).

„A Szűz az egeknél terjedelmesebb, mert a *homályban levőknek tőle tündöklött fel a világosság*...” (623). „A te születésed Krisztus Istenünk, *földerítette a világnak az istenismeret világosságát*...” (628). „Az Úr Jézus a szent Szűztől születvén, mindenek felvilágosítottak...” (630).

„Megtestesültél a Szentlélektől... *világosságot árasztván nekünk* Krisztus Istenünk. Mert a te eljöveteled: *világosság a világosságtól, az Atyától való kisugárzás, mellyel mindenkit felvilágosítottál...*” (630).

„Az Atyának egyszülött, vele örökéletű és kezdetnélküli Fia... *világosítsa meg a mi lelkünket*” (649).

„Jordán folyó telj meg örömmel! Föld és tenger, hegyek és hal-
mók és emberi szívek vigadozzatok, *mennyei világosságot fogadván be*
magatokba” (664). „Szentelj meg és *világosíts meg engem*, ó Kegyel-
mes, mert *Te vagy élete, világossága és békéje a világnak*” (671). „Lát-
nok, jer megkeresztelni engem, ki alkottalak, *szent malaszttal megvilá-
gosítottalak téged...*” (673).

„Keresztséget jött felvenni egy szolgától, hogy mi, akik a bál-
ványok fertőzésétől megszabadultunk, *általa lélekben felvilágosodjunk*”
(674). „*Sötétség helyett világosságot szerez* az emberiségnek az ő isteni
keresztvize által” (677). „Leszállván a habok közé *mindeneket megvilá-
gosítottál*, hogy dicsőítsünk Téged Üdvözítő, mint *lelkünk megvilágító-
ját*” (680). „Hol kellett volna inkább *világosságot árasztanod*, mint a
sötétségben ülnöknök” (680).

„*Ki világossággal, mint köntössel körül van öltve*, a mi üdvün-
kért, miattunk szállott le a földre... és üdvözíti az *általa fölvilágosodot-
takat* Krisztus Istenünk...” (681, 684, 688).

„Ma *a teremtmények megvilágosítatnak*, ma mindenek viga-
doznak... Megjelent az Isten üdvözítő kegyelme minden embernek,
megvilágosítván és gazdag kegyelmet adván a híveknek” (682). „A Jor-
dánban való megjelenésedkor... Krisztus...a Szentlélek reád szállott,
kitől mi megvilágosítatván felkiáltunk: Dicsőség a Szentháromságban
élő egy Istennek” (684).

„A pogányok Galileájára... *nagy világosság gyanánt ragyogott
föl Krisztus...* ki az egész *mindenséget bevilágítja sugaraival*, mint az
igazság Napja... Mert mint a meztelenek befedezője és a sötétben élők
megvilágosítója jelentél meg ó *megközelíthetetlen világosság*” (686). „A
sötétségben és a halál árnyékában ülőket megvilágosította, mert eljőve,
úgy nyilatkoztatta ki magát, mint *megközelíthetetlen világosság*” (687).

„*Világosság a világosságtól tündöklött föl e világnak* Krisztus
Üdvözítőnkben...” (687). „*Igaz világosságot árasztott reánk és minden-
kinek felvilágosulást ajándékoz*, velünk keresztelkedik meg Krisztus...”
(687). „Dicsőség a földön megjelent és *a világot felvilágosító Istennek!*”
(689). „Ki megjelentél és *a világot megvilágosítottad*, Krisztus Istenünk,
dicsőség Néked!” (690). „Kijelentéd magadat ma a mindenségnek és a te

orcád világossága Uram, jegyeztetett mireánk... *ó megközelíthetetlen világosság*” (690). „*Mindnyájunk megvilágosítóját, ki keresztséget jött kérni...*” (693).

Jézus – nem kézzel festett – képe tiszteletének napján énekeljük: „Minő szemekkel nézzünk, mi föld szülöttei, a te képedre, melyre az angyali seregek sem mernek rápillantani, mert *isteni fényben tündöklük?*” (824). „*Kezdetmélküli s örökkévaló világosság, kiben nincs változás és árnyéka sincs az átalakulásnak, halhatatlan Királyunk... te vagy az igazi világosság, ki mindenkit megvilágosítasz és megszentelsz...*” (48). Légy irgalmas hozzám, Uralkodóm és add, hogy... vegyenek körül a világosság és fény angyalai” (79).

„Mint paráosztűz előre megjelent Izaiásnak a Szűz kebelén, *mely a sötétségben tévelygőknek fölvilágosulást ajándékozott*” (141). „*A te orcádat derítsd fel szolgál fölött, és taníts meg engem a te igazságaidra...*” (171). „*Krisztus igaz világosság, ki megvilágosítasz minden e világba jövő embert, legyen ránk jegyezve orcád világossága, hogy meglássuk benne a megközelíthetetlen fényt*” (172). „Hogy állandóan feléd tekintve, és a *tőled jövő világosságtól kalauzolva, s a megközelíthetetlen örök fényt tartva szemünk előtt, szünet nélkül való imádást mutassunk be neked...*” (194). „*Világosítsd föl elmémet, hogy folytonosan dicsőítselek, énekeljelek, imádjalak...*” (201). „*Világosítsd meg szívünk szeméit, hogy megismerjük igazságaidat...*” (349).

Mindezt szent egyszerűséggel összefoglalja az ismert mondat és gesztus, amikor az evangéliumot fölemelve, éneklí a pap: „Bölcsesség igazhívők. Krisztus világossága mindenkinek világoskodik” (279).

II. Megvilágosodásunk eszközei

1. Isten parancsai

„Világosíts fel minket *parancsaiddal* Urunk...” (42). „Világosság kormányzója... vezérelj minket *parancsolataid világosságában...*” (656). „Estétől virraszt a mi lelkünk hozzád, Istenünk, mert *a te parancsaid világosság a földön*”(57).

2. Isten kegyelme

Amikor az Egyház első századaiban a megtérő pogányok felnőtt korban keresztkedtek meg, a keresztkelés Húsvét éjszakáján történt a

vecsernyével egybekapcsolt Bazil-mise keretében. A Nagyböjt tehát az egy vagy több éves jelöltség végén az intenzív felkészülés ideje volt. A Nagyböjt közepétől „felvilágosulandók”-nak hívják őket, s az Előszentelték liturgiájának egyik csendes imája így könyörög értük az egyház: „Tüntesd fel arcodat Uralkodónk azoknak, kik a keresztséghez készülnek, s a bűn szennyét levetni óhajtják. *Világosítsd meg értelmüket*, erősítsd meg őket a hitben, szilárdítsd meg a reményben, tökéletesítsd a szeretetben. Tedd őket Krisztusod tisztas tagjaivá, ki váltságul adta magát a mi lelkeinkért. Mert Te vagy *a mi felvilágosításunk*, és Téged dicsőítünk...” (283). „Jelöltek, mindnyájan távozzatok. *Főlvilágosulandók mindnyájan távozzatok*” (282). „Tüntesd fel arcodat Uralkodónk azoknak, akik a keresztséghez készülnek, s a bűn szennyét levetni óhajtják. *Világosítsd meg értelmüket*, erősítsd meg őket a hitben, szilárdítsd meg a reményben, tökéletesítsd a szeretetben” (283).

A nagy dicsőítés felejthetetlen és pontos fogalmazása szerint: „*A te világosságodban látjuk meg a világosságot...*”. „*Világosítsd fel értelmemet*, hogy mindenkor énekeljelek, dicsőítselek...” (15). „Hogy *világosíttassunk fel* az egyvalóságú Háromság által *az értelem világosságával...*” (Szk 193).

Simeon az ő csodálatos hála-énekében, amely vecsernyéinknek egyik legszebb részlete, egy szép és nagyon jellemző képet rajzol Jézus Krisztusról, Üdvözítőnkéről, úgy jellemezve Őt, hogy az Atya „világosságul” és „dicsőségül” adta nekünk. Világossága a pogányoknak, dicsősége Isten népének. Mit jelentenek ezek a szavak, s hogyan valósulnak meg Jézus Krisztusban? „Láttam dicsőségednek a föld határait kiárasztott ragyogását...” (723).

„Világosságul a pogányok megvilágosítására...” Mi nem vagyunk már pogányok, de nehogy azt higgyük, hogy akkor már túl vagyunk ezeken! Nem „túl” hanem benne van az, akinek már felragyogott a világosság Krisztus által. A sötétben botladozó vándor – ha megpillant egy távoli fényt – már elindult feléje, van helyes útiránya, de még sokat kell mennie, hogy ő maga is fényben legyen, és mindent világosan lásson, sőt ő maga is világos legyen és világítson. „A világba jött az igazi világosság, mely minden embert megvilágosít”.¹⁶ Szent Pál az efezusi levélben idézi egy őskeresztény himnusz sorait: „Kelj fel, te álmos. Támadj fel holtodból, és Krisztus rád ragyog.”¹⁷ Annyira megvilágosít,

¹⁶ Jn 1,9

¹⁷ Ef 5,14

hogy magunk is világosság-hordozóvá, világítóvá válhatunk, sőt kell válnunk: „Ti vagytok a világ világossága...”¹⁸

„Dicsőségül a te népednek”: Krisztus jövetele felülről-belülről történt. Egészen Istené és igazán az embereké. „Dicsőségül népednek...” Dicsőség: mert Isten. Népednek: mert belőlük való lett. Anyától, az emberiség – sőt az anyag – méhéből és mélységéből születik az, aki egyvalóságú az Atyával! Krisztus most is, mindig így „felülről-belülről” akar jönni a világba, az emberekhez. Akkor Szűz Mária által, most mi általunk. Amikor világossága már nem csak messziről mutat utat, nemcsak kívülről világít ránk, hanem már bennünk és belőlünk kezd világítani, akkor teljesedik a prófétai szó: „dicsőségül a te népednek...” Ezért küldte az Atya: hogy a pogányokat megvilágosítsa, akik pedig övéi lesznek, azoknak dicsőségévé legyen. Simeon a halállal is „békességben” néz a szembe, mert Krisztus ráragyogott és világossá tette őt. A halál sem tudja megrémíteni, elszomorítani, mert dicsősége Krisztus. Isten megszenteli azokat, akik az ő háza ékességét szeretik és isteni erejével „viszont-dicsőítésben” részesíti azokat, akik benne bíznak. Krisztus *Isten „antidor”-ja*, viszont-ajándéka azoknak, akik bíznak benne: világossága a pogányoknak és dicsősége népének, övéinek.

„Láttam a pogányok világosságát és Izrael dicsőségét...” (723). „Látták szemeim az örök időktől fogva elrejtett és az utóbbi időkben nyilvánosságra hozott titkot, a hitetlen nemzetek értelmi homályát eloszlató világosságot...” (725).

„Szülőd imái által küldd le ránk fényességedet: a fényt, mely szívet-lelket megvilágít, a fényt, mely mindnyájunkat parancsaid ösvényére és a békesség útjára vezérel” (55).

Sajátos hasonlat a kegyelem, mint „beárnyékoló” – amely az angyal eme szavaiból ered: „A Szentlélek száll tereád és a Magasságbeliek ereje megárnyékoz téged”.¹⁹

„Jézust a szeplőtelen Szűz az Atya és a Szentlélek által megárnyékolta hozta a világra...” (759). „Tisztaságos Mária... kiben az Atya kedvét találta, a Fiú elhelyezkedett, a Szentlélek pedig *Téged, ó Szűz, megárnyékozván*, Istenszülővé tett” (571).

„Oltalmaz bennünket szárnyaid árnyékával, s üzz el tőlünk minden ellenséget és támadót...” (106).

¹⁸ Mt 5,14

¹⁹ Lk 1,35

3. Krisztus csodái és tettei

„Urunk, ki beszélhetné el *ragyogó csodáidat*, vagy ki hirdethetné félelmetes titkaidat?” (185). Ezzel kezdődött a nyilvános működése: „Remegett az előhírnök és felkiáltott, mondván: *miképp világítsa meg a mécs a napnak világosságát*, hogyan terjessze ki kezeit ura felett a szolga?” (Szk 169). (Milyen kedves és szemléletes hasonlat!) „*Naptisztulást ki látott a földi emberek közt? János ennek ellent mond...*” (696).

Érthető módon nagy hangsúlyt kap az az esemény, ami kifejezetten a tündöklésről nevezetes: „Az örök és elrejtett titkot e hegyen tette nyilvánvalóvá a te rettenetes átváltozásod. Péter, Jakab és János arcod és köntösöd ilyen *vakító tündöklését* nem viselhették el...” (795). „Ki világossággal az egész világot megszentelted, a magas hegyen színedben átváltoztál Jóságos...” (796). „Megmutattad tanítványaidnak a te *istenséged vakító fényét*, derítsd fel reánk is a te bölcsességed sugarait...” (796). „Jertek... lássuk... az Atya egyszülött Fiának felmagasztalását és *világosságából merítsünk világosságot...*” (797). „Ádám elhomályosult emberi képét *isteni világossággal* árasztottad el, és az isteni dicsőség hasonlatosságába ismét visszahelyezted” (797). „*A kiállhatatlan fényözönt* és a megközelíthetetlen istenséget látván az apostolok kitünőbbjei a színváltozás hegyén, szent félelemmel teltek el, és a fényes fellegtől lesújtatva az Atya szózatát hallák, melyben Krisztus megtestesülésének titkát hirdeti...” (798). „Ma mutattad a te isteni tekinteted dicsőségét; mert meglátták a te *fényes köntösöd ragyogását*, és a te *napnál tündöklőbb arcodat*, és nem viselhethén el a *belőled áradó fényözönt*, a földre borulának...” (798). „Uram, ki akkor világosságot árasztottál reájuk, világosítsd meg a mi lelkünket is”(799). „Ki világossággal hasítottad szét az ösködöt, mint *világosságban élő teremőjüket* magasztalnak a te műveid. Vezérelj a mi utunkat is a te világosságodban” (801). „*Változhatatlan fénye* a születetlen Atyának, Ige, ma a Táboron a te megmutató *fényességében az Atya tündöklését és a Szentlélek kisugárzását* láttuk meg, melyek az egész teremtet világot megvilágosítják” (803). „Tündökljön reánk is, bűnösökre a te örökkévaló világosságod! Az Istenszülőnek könyörgései által, *mindeneket megvilágító Urunk*, dicsőség Néked!” (805).

A Katolikus Egyház Katekizmusa szó szerint idézi az ünnep kontákját: „A hegyen átváltoztál Krisztus Istenünk, és amennyire tanítványaid képesek voltak, meglátták a te dicsőségedet, hogy amidőn meg-

feszítettetésedet látandják, értsék meg, hogy önként szenvedsz és hirdessék az egész világnak, hogy te valóban az Atya kisugárzása vagy.”²⁰

„*Te örök világosság vagy Krisztus, és az Atyának kisugárzása, habár testben jelentél meg, ó Változhatatlan*” (806). „*Ki öröktől fogva létezel, isteni Ige, ki világossággal, mint köntőssel körül vagy öltve, színedben átváltozván... a napnál vakítóbb fényt árasztottál*” (806). „*Ma Krisztus a Tábor hegyén Ádámnak elhomályosult természetét megváltoztatván, fényesen megisteníti*” (808). „*Mint az Istenségnek Istenhez méltó jele mutatkozott a tanítványoknak a napként tündöklő Krisztus*” (808).

„*Midőn a dicső tanítványok a vacsorai lábmosásnál megvilágosítottak, akkor a gonosz lelkű Júdás a pénzvágytól elvakítatva téged, az Igazságos Bírót a törvénytelen bírának elárult*” (330).

4. Krisztus szenvedése (a megváltás és a kereszt)

Az Istenember szenvedése és halála egyrészt **a/** az isteni szeretet dicsőséges *győzelmét*, felragyogását jelenti, **b/** másrészt az Isten odaadó szeretetének az ember számára megdöbbentő szemlélését, és a kiváltott *ámulatot* fejezik ki az erre utaló szöveg-részek, **c/** továbbá ennek a páratlan áldozatnak a *hatásáról*, gyümölcseiről szólnak. **d/** Gyakori az utalás az *emberi értetlenségre*, vakságra, kemény-szívúségre is:

4a/ „Meghódot a világ, és *fölvilágosulva kiáltja: Ó szent Kereszt ereje...!*” (290-291). „Ezen szombatot is a te isteni áldásoddal a *dicsőség és a fény magas polcára emeled*” (363).

4b/ Ámulat és döbbenet kifejezése: „A keresztfára önakaratból felmagasztaltan látván *téged, igazság napja*, a nap homályba burkolózott...” (560). „A teljesen szeplőtelen Nagyasszony... siránkozva így szólott: Hová tűnt tekinteted szépsége?... hová lett az *orcáidról sugárzó jóság?*” (580).

„Fölemelvén a keresztre, látván téged, *ó igazság napja*, az Egyház, megállott az ő működésében, méltóan hangoztatván. Dicsőség a te erődnék Uram” (168). „*Ragyogtasd, Urunk Keresztje*, malasztjaid fényárasztó villámaid tisztelőidnek szívébe... Világ Óhaja! Ki által... az örök világosságba jutunk el” (281). „Ó szent Kereszt... hódolván néked szívben és lélekben, *megvilágosítottunk annak isteni kegyelmével, ki rajtad megfeszítettett...*” (286). „Jaj nekem, *ó te világ világossága*, miért szállottál alá szemeim elől Isten Báránya?” (359). „Téged Uram, ki *világos-*

²⁰ KEK, 555. p.

sággal, mint köntössel körül vagy öltve, József Nikodémmel együtt levett a fáról, és látván téged, mint meztelen halottat, eltemetetlenül, keservesen sirva fakadt...” (363). „Midőn még az Élet a holtak közt és a *le nem szálló Nap* a föld alatt volt...” (403).

4c/ „*Drága kereszteddel megvilágosítván a világot, édes Üdvözítőm, könyörülj rajtunk*” (177). „*Üdvözlégy vakok oktatója... drága Kereszt...*” (511). „*Napnál tündöklőbbnek tűnik föl az ég, mert a keresztfénye mindent beragyog sugárzásával*”.²¹ „*Tűznél fényesebbnek és lángnál tisztábbnak mutattad kereszted fáját, Krisztus Istenünk, mely az emberek bűneit elégeti, és mindazok szívét megvilágítja, kik a te önkéntes megfeszíttetésedet zengik...*” (576).

4d/ „*Megrémült ezen az ég, és a nap elrejtvé a fényét, homályba borult, és te, Izrael még sem szégyenkeztél meg...*” (337, 358). „*A nap lement előtt sírjába leszálló Napot korán reggel keresvén...*” (375).

5. Krisztus feltámadása

„*A testileg keresztre szegezett Krisztus Istennek, ki harmadnapi feltámadásával a világot megvilágosította*” (51). „*A sírből, mint mennyegzős csarnokból feltündöklő Nap... Szülőd imái által küldd le reánk fényességedet...*” (55). „*Ó hallatlan csoda! Miképp ízlelte meg a halált a mindenség Élete? De kívánsága szerint megvilágosította a világot...*” (124). „*A sötétben szunnyadókra az igazság napja virradt rá, hogy az alkonyt nem ismerő fényt élvezzék*” (130). „*A te feltámadásoddal Krisztus Üdvözítőnk, fölvilágosítottad az egész mindenséget*” (137). „*Síroddal eltörölted a halál uralmát, feltámadásoddal pedig fölvilágosítottad az emberi nemet...*” (137). „*Föltámadásod által mindenek megvilágosítottak, Uram, a paradicsom újra megnyílt*” (148). „*Az angyalok és emberek dicsőítik Üdvözítő, a te harmadnapi feltámadásodat, mely által megvilágosítottak a föld minden határai és az ellenség szolgálatából felszabadítottunk...*” (162). „*Győzelmet aratván Krisztus a poklok felett, felszálltál a keresztre, hogy a halál sötétségében ülőket föltámaszd magaddal, ki a haláltól szabad vagy, és mindnyájunknak életet árasztasz a te világosságod által...*” (192). „*Halottaiból való föltámadásod által a világot megvilágosítottad: Urunk, dicsőség néked!*” (193). „*Feltámadtál a világ üdvözítésére, Krisztus Istenünk, megvilágosítván a sötétben levőket*” (196). „*Jertek imádjuk a halottaiból föltámadott és mindeneket*

²¹ Menologion, júl. 31.

megvilágosító Krisztust”(207). „Kegyeskedjél rajtunk könyörölni a te fényes feltámadásod által” (218). „A feltámadás szent és fényes éjjelén részesülhessünk Isten Bárányának élvezetében”(251). „Engedd, hogy elérhessük világmegváltói drága szenvedéseidet, és leborulhassunk a világot örvendeztető, s az Úrnak nevezett tündöklő Pászka és fényt hozó napja előtt” (285). „*Világosodjunk fel népek*, mert a halálból az életre, és a földről az égbe átvitt minket Krisztus Istenünk...” (371). „Tisztítsuk meg érzékeinket és meglátjuk a feltámadás megközelíthetetlen fényében tündöklő Krisztust...” (371). „Ma mindenek betelnek világossággal: az egek, a föld és az alvilág...” (372). „Az örök világosságban lévő miért keresitek, mint embert, a holtak között...” (372). „Ki a sírból újra fölragyogott, mint az igazságnak tündöklő napja.” (373). „Meglátjuk Krisztust, az igazság napját, ki örök életet áraszt mindnyájunkra” (374). „Az örök világosság, testileg mindnyájunkra kisugárzott a sírból” (376). „Ma a sírból, mint palotából, fölragyogott Krisztus...” (380). „*Világosíts fel bennünket is*, mint Tamás apostolt...” (391).

„Az egybegyűlt tanítványoknak zárt ajtó mellett megjelentél, mindenható Krisztus Istenünk... *Világosságunk, föltámadásunk és békeességünk, dicsőség Néked*” (397). „Föltámadt halottaiból a mi Krisztus Istenünk... ajándékozván mindnyájunknak enyészhetetlenséget és *életet, világosságot* és gazdag kegyelmet” (398-99). „Az asszonyok kara napkelte előtt kereste a *sírba leszállott valódi Napot*, és ottan tündöklő angyal hirdeté nekik: *fölragyogott a Fény*, megvilágítván a sötétben alvókat...” (404). „*Feltündöklött* az Üdvözítő dicsőséges és fényes feltámadási ünnepszakának első fele, mint a déli napfény, megvilágítván az egész világot... (421).

Nem meglepő ezek után, hogy Húsvét hetét ezzel a jellegzetes kifejezéssel illetik: fényes hét. Ezt a kifejezést használják a legnagyobb általánosságban az egész időszak megjelölésére – és méltán! Lásd például: „*Fényes heti*” imaórák (844).

Húsvét utánra eső legközelebbi ünnep szent György nagyvértanúé. Így hív erre az utrenyei ének: „Jertek mindnyájan, kik Krisztus dicsőséges föltámadását fényesen ünnepeltétek...” (748).

Nagyon elgondolkodtató, de – mint láttuk – nem új ez a megállapítás: „A feltámadásról csak a fény nyelvén lehet beszélni!”²²

²² G. von le Fort

6. Krisztus követése

„Világosságul a pogányok megvilágosítására jelentél meg Uram, mint a felhőkön ülő világosság napja, az ó-törvény parancsát betöltve és az új kegyelem kezdetét előjelezve...” (719).

„*Ki minket is megvilágosítottál* Üdvöztönk, ajándékozz nekünk megtisztulást és gazdag kegyelmet” (201). „Feltündöklött a te kegyelmed, Urunk, feltündöklött a mi lelkünk megvilágosítása: *íme az alkalmas idő, íme a bűnbánat ideje*, vessük félre a sötétség cselekedeteit, s öltözzünk a világosság fegyverzetébe...” (260). „A földre alászállott Üdvösség Lelke az apostolok szívét megtisztítja, és a hívőkben igaz lelket teremt, mert *a világosság és a béke a te parancsaid* Uram” (462). „Hogy... *parancsaid tanulságaitól fölvilágosítva* lelki örömmel keljünk föl jószágodat dicsőíteni...” (352).

7. Az Istenre irányuló tudás és tanulás

„Áldott vagy te Szent, világosíts meg minket a te igazságaidal” (11). „A bálványozás homálya is eloszolván, a sötétségben lévőkre *az értelem világossága derült föl*” (567). „A tudatlanság éjjeléből *a világosság kútforrásához, a te Atyádhoz vezéreltél bennünket*” (140). „Éji sötétségben vannak a hitetlenek Krisztus, de *a hívőknek nappali világosságuk van* szavaid édességében, azért én hozzád virrasztok és éneklek a te Istenségedet” (211). „Hogy a jövőendő dolgokat megértjük, jelenvalókként állította azokat elénk, midőn *Lázárnak és a dúsgazdagnak életét megvilágította*” (303). „*A fölvilágosult (szamariai) asszony* a városba méne és mondá az embereknek: jertek és lássátok Krisztust...” (415). „Oktass minket is *a te világosságoddal, Krisztus*” (491).

„Az Atyának egyszülött, vele örökéletű és kezdetnélküli Fia, kihez esedezzél, hogy üdvöztse és *világosítsa meg a mi lelkünket*” (649). világosítsd meg elménket *szent evangéliumod fényével... szent evangéliumod ismeretének világosságával...*” (425). „*Világosítsd meg szemeimet* Krisztus Istenem, hogy soha halálos álomba ne merüljek...” (414). „*Világosítsd meg az én lelki szemeimet* isteni ígédnek élvezetében...” (415).

„Alkonyt nem ismerő világosságod fényével derítsd fel Istenem az én megalázott lelkemet, és vezérelj félelmedre, mert *a te parancsaid világosság*” (544). „*Világosítsd meg szemeimet* Krisztus Istenem, hogy soha halálos álomba ne merüljek...” (414).

Ezt az utat kell bejárniuk a keresztségre készülőknek: „Isten, mi

Istenünk... tekints hitjelölt szolgálóra. Szabadítsd meg őket a régi tévelygtől, s az ellenség incselkedéseitől. Hívd őket az örök életre, *világossítsd meg lelküket és testüket*” (281).

8. Böjt, imádság és egyéb jócselekedetek

Ezeket az apostol a „világosság fegyvereinek” nevezi. „Múltban az éjszaka, a nappal pedig közel. Vessük hát le a sötétség tetteit, és öltünk fel a világosság fegyvereit”.²³ E kifejezéssel él a liturgia is: „*A világosság fegyvereit felöltvén, a gonosznak minden ármányától megóvva maradjunk*” (210). „*A világosság fegyvereivel felszerelve*” (Szk 294).

„*Azért kérek... böjt és imádság által... világossíts föl engem...*” (260). „*Erények által jutott föl Illés az isteni szekérre, s böjt által megvilágosítva emelkedett a menny magasságába...*” (263). „*Hódoljunk a szent Keresztnek, kik a böjtölés, imádság, megtartóztatás és jócselekedetek által felvilágosítottak*” (290). „*Hogy a jelen napokban az önmegtartózkodás világánál példás életet folytassunk, kerülvén a sötétség tisztátalan indulatait...*” (296). „*Az igaz könyörül és adakozik, az Úrtól igazgattatnak az ő lépései és világosságban járván meg nem botlik*” (300). „*Hogy a jelen napokban az önmegtartózkodás világánál példás életet folytassunk, kerülvén a sötétség tisztátalan indulatait...*” (700).

9. Szentségek

Kereszttség: „*Nyisd meg értelmi szemeit, hogy tündököljön benne evangéliumod napjának világossága*” (Szk 7). „*Uralkodó Istenünk, aki N. szolgádat szent felvilágosításodhoz hívtad, méltasd őt szent keresztiséged nagy malasztjára*” (Szk 9). „*Áldott vagy te, mindenható Úristen, minden jónak kútfeje, s az igazság napja, ki egyszülött Fiadnak, a mi Istenünknek megjelenése által a sötétségben lévőkre az üdvözülés világosságát árasztottad... ki mostan is eme újonnan felvilágosított szolgádat víz és Szentlélek által újjászülni kegyeskedél bűneinek bocsánatot ajándékozván...*” (Szk 13). „*Könyörögjünk még Istennek most felvilágosított szolgáláért, hogy megőriztessék a hit tiszta vallásában...*” (Szk 16). „*Mert Te hoztad őt létre és megmutattad neki az érzéki és lelki világosságot a te egyszülött Fiad által...*” (Szk 18).

Eucharisztia: „*Tűzzé és világossággá legyen számomra a te*

²³ Róm 13,12

tisztaságos és életteremtő titkaid vétele, Üdvözítőm...” (391). „Isten Igéje, Istenem, legyen nekem, elvakultnak *a te tested fölvilágosulásomra*, véred pedig beszennyezett lelkem tisztulására” (394). „Legyen számomra Krisztusom, a te csalahatlan titkaidban való részesülés *világossággá, életté* és szenvedésektől való szabadulássá...” (397). „Szenteld meg testünket és lelkünket elenyészhetetlen megszenteléssel, hogy tiszta lelkiismerettel, megszégyenüléstől mentes arccal és *megvilágosított szívvel* vegyük magunkhoz ezt az isteni szentséget, s ez által megelevenítve, egyesüljünk magával Krisztussal, a mi igaz Istenünkkel” (287). „Add meg nekünk, hogy *testi és lelki megvilágosításunkra*, s a mennyország örökségének biztosítására egészen utolsó lehetünkig méltóan vegyük magunkhoz a te Szentségedet” (292).

Hasonló gondolatot fogalmaz meg II. János-Pál az Eucharisziáról szóló apostoli levelében: „Az Egyház az eucharisztikus Krisztusból él. Ő táplálja, *Ő világosítja meg*. Az Eucharisztia a hit misztériuma, és egyben a *fény misztériuma*”.²⁴ Ugyancsak ő írja az idézett művében: „Mint az a nő, aki Betániában megkente Jézust, úgy az Egyház sem retten vissza a pazarlástól, befektetve készleteinek legjavát, hogy kifejezze imádó csodálkozását az Eucharisztia felülmúlhatatlan adománya előtt”.²⁵ Ez nemcsak a templomok impozáns, művészi kivitelére, az eszközök fényűzőnek tűnő alkalmazására érvényes, hanem az ünnepi szövegek stílusára, túlárado gazdagságára is!

A szentáldozás csodálatos gyümölcseit sejthetjük meg a szentségi áldást követő himnusz szavaiból: „*Láttuk az igazi világosságot*. Vettük a mennyei Szentlelket. Megtaláltuk az igaz hitet” (152).

III. Összefüggések

1. Élet és világosság

„Helyezd el mindazokat, kiket elvettél, a nyugalom vizeinél, *szenjteid fénykörében*, Urunk...” (589). „Bárha láthatatlan Ige vagy... érettem, mint emberért, testben jelentél meg. Mint irgalmas és emberszerető *világosítsd meg mindazokat, kik az életből elköltöztek, fonségednek és szépségednek nagyszerűségével*, mint az élet kezdője” (589).

²⁴ 6. p.

²⁵ Uo. 48.

2. Halál és sötétség

„Kivezettél bennünket a sötétségből és a halál árnyékából és kötelékeinket feloldottad” (136). „Éltető kezével a sötét mélységből Üdvözítőnk a holtakat feltámasztá” (201). „Jertek, örvendezzünk az Úrnak, ki megtörte a halál hatalmát és fölvilágosította az emberi nemet...” (205). „A pokol kapuit összetörted Urunk... és akik örök óta sötétben szunnyadtak, a holtakat magaddal fölemelted...” (213).

3. Igazság és világosság

„Mindenkinek kinyilatkoztatottak a helyes ismeretet, s a pogányok tudatlanságát tudománnyá változtattátok” (567). „Áldott vagy Te szent, világosíts meg minket a te igazságaiddal...” (38). „Földérítvén Egyiptomban az igazság világosságát, elűzted a tévely sötétségét” (729). „Világosítsd fel szívünk szemeit, hogy megismerjük igazságodat” (276).

4. Bűn és sötétség (sátán, kárhozat)

A sötétség fizikai fogalom, de itt természetesen elsősorban nem ebben, /„Uram, Uram... szabadíts meg a sötétben járó minden vésztől...” (206)/, hanem átvitt értelemben szerepel. Szellemi sötétségről beszélve általában a tudatlanságra, az igazságok és tények nem-ismerésére, illetve félre-ismerésére gondolunk. Az igazság ismerete nem lehet öncélú, lehatárolt törekvés: nem elég az igazságot ismerni, benne – esetleg – gyönyörködni, hanem *élni kell azt*, (t. i. élni az igazság szerint). Ezért joggal beszélhetünk a bűn sötétségéről is. A „bűn sötétje” nemcsak a bűnös tett erkölcsi hitványságát jelzi, tehát hogy az értéktelen, önző, vagy gonosz, hanem azt is, hogy nincs jövője, távlata. A bűn: zsákutca! Beomlott alagút!

Sötétség van ott is, ahol a jövőt és a célt nem ismerik. A „honnán jövünk? miért élünk?” annál inkább gyötri az embert, minél értelmesebb és komolyabb, de ezzel az úgynevezett „nagy kérdéssel” való szembenézést senki sem kerülheti ki teljesen. És minél tovább halogatjuk, annál keményebben, fájóbban s egyre jövátételenebbül tör ránk, éppen a legválságosabb helyzetben. Erre a megvilágosításra tehát az Istentől távol élőknek, a hitetleneknek van szükségük: Isten Krisztust világosság gyanánt, egzisztenciális kérdéseikre „feleletül” küldte, „a pogányok megvilágosítására”. „Oltalmazzon meg most is, Uralkodóm, a

te kezed és szálljon rám malasztod... hogy életemnek tudatos vagy öntudatlan *vétkei miatt sötétségbe ne süllyedjek!*” (79). „*Elhomályosítottam lelkem szépségét a szenvedélyekben való gyönyörködés által...*” (692). „*Sötétségben múltak el* életem napjai, köd és homály környezze engem, s a *bűn éjszakája*, ó Üdvözítőm, azért kérlek, tégy engem *a nappal fiává*” (705). „Emlékezzél meg Urunk a mi gyarlóságunkról, és ne vészíts el bennünket gonosz cselekedeteink által, hanem mutass hozzánk, lealázottakhoz irgalmat, hogy *a bűn sötétségét elkerülvén, az igazság világosságában járjunk*, s a világosság fegyvereit felöltvén, a gonosznak minden ármányától megóva maradjunk...” (210).

„Midőn leszálloztál a halálhoz, halhatatlan Élet, akkor *megettörted a poklot istenséged fényével...*” (144). „Megrémulének a pokol fejedelmei, s elfoglaltattak tőlük a síralom kapui, mert azokon Krisztus, a dicsőség királya vonult be, a bilincsekben lévőeknek mondván: Távozzatok, és *a sötétségben ülőknek pedig: Vetkezzetek ki az örök homályból!*” (176). „Az ördög erejét megettörte és *a pokolban levőknek világosságot árasztott!*” (180). „Isteni világossággal, ó Jóságos, a hozzád virrasztók lelkeit szeretettel világosítsd meg kérlek, hogy téged, Isten Igéjét, igaz Istennek ismerjenek el, *ki a bűn sötétségéből kivezetsz bennünket!*” (197). „Miért vetettél el engem színed elől le nem alkonyodó Világosság, és *elborított engem, töredelmetlent, a külső sötétség...*” (224). „Siránkozom és zokogok, midőn eszembe juttatom *az örök tüzet, a külső sötétséget, a poklot, a gonosz férget...*” (243). „Jaj néked, *elhomályosult lelkem*, míg a gonoszsággal föl nem hagysz, míg kedvetlenül könnyezel...” (244). „Öltöztess bennünket *a világosság fegyverébe*, szabadíts meg az éjjeli félelemtől, s *a sötétben járó minden vészőt!*” (212).

„Győzelmeitek ragyogásával, ó bajvivók, a *csalárdságok éjszakáját eloszlattátok*, és az alkonyt nem ismerő világosságot értetek el, elvénvén tőlünk is a szenvedések homályát” (552). „*Világosítsd meg* lelkemnek *sötét bűneim következtében megsérült szemét!*” (426). „*A világosságot gyűlölő Árius a bűn sötét vermébe esik!*” (452). „*Elűződ bűneink sötétségét!*” (523). „*A bűnös indulatok sötétségéből kiragadtattál!*” (717).

5. Ítélet és világosság

„Ó, minő borzasztó lesz az a nap és óra, midőn az ítélő bíró félelmetes királyi székébe fog ülni, a könyvek megnyitvatnak, a cselekedetek fölfedtetnek, és *a sötétség titkai világosságra hozatnak...*” (248).

6. Üdvösség és világosság

„Szemeimmel láttam a pogányok megvilágosítását és Izrael üdvösségét” (719). „Az egy Istenség hármassfényű világosságát áhítattal dicsőítjük, mondván... *világosíts fel minket, kik hittel szolgálunk Neked*” (Szk 79).

Rendszeresen ismétlődő motívumok: „Helyezd el őket *a világosság helyén*, a gyönyörűség helyén...” (65). „Tenmagad Urunk, nyugtasd meg elhunyt szolgáltnak lelkét *a világosság, kellem és felüdülés helyén*...” (919). „Nyugtasd meg Isten a te szolgálodat, s helyezd el a paradicsomban, hol a szentek karai és az *igazak, mint világítók tündöklének*” (923). „Egy pillanat s mindent megemészt a halál, de *orcádnak világosságában* és kellemed szépségében Krisztus, választottadat nyugtasd meg, emberszerető” (923). „Ha ő, mint gyarló ember, a te igazságos ítéletednek valamiben eleget nem tett volna, s azért a szentekkel való megnyugvástól, s a *te orcád világosságának látásától* egy időre feltartóztatva lenne...” (Szk 87). „Helyezd őt a *világosság honába*, az élő sorába, s az igazak hajlékába összes szentjeiddel együtt” (Szk 120). „Hangosan dobog fel a szívünk annak hallatára, hogy *a túlvilági létben örök fényesség világoskodik*, hogy ott van az élet forrása... hol a megdicsőültek lelkei vigadoznak” (Szk 147). „Hol a szentek karai és az igazak, *mint világítók tündöklének*...” (Szk 156).

„Úristenünk... ki a kisdedek részére *fényes és üdítő helyet* készítesz, hol az igazak lelkei lakoznak...” (Szk 102). „Az örök világosságra méltasd az e világ zajából hozzád költözendőket...” (Szk 276). „*A világosság és a nappal fiaivá téve*, fogadj be mindnyájunkat a te országodba” (261). „Imádd őt: méltasson engem *a világosság öltözetére*, ó Szűz, kivetköztetvén a szenvedélyek durva darócából” (544). „*Tündökölj, tündökölj mennyei Jeruzsálem*, mert az Úr dicsfénye fölötted felvirradt...” (378). „A pokolban levőknek világosságot árasztott” (492). „Middőn majd dicsőséggel eljössz, *sugározz be orcád ragyogásával*” (427).

IV. A világosság hordozói

1. Az Istenszülő

A megtestesülés csodáján elámulva a szebbnél-szebb és meglepően gazdag, sokszínű, költőien szép és kifejező hasonlatok és képek sokaságával találkozunk itt, amikor a kifejezhetetlent, a misztériumok

csúcát akarják megnevezni a szent szerzők. „A fényt sugárzó felhőt... énekeljük benned, ó tisztaságos Szűz...” (222). „Minek nevezzünk téged, Malasztalteljes? Mennynek-e, mert *felragyogtattad az igazság Napját?*” (343). „Ez az Úr napja, népek örvendeztetek! Mert íme a világosság forrása, és az életadó Igének könyve megjelent nekünk és a *Napkelet ajtaja megszületett...*” (484). „A sejtelmek ködös homályát eloszlattad és a *Szűztől kisugárzó igazság által a hívők szívét megvilágosítottad...*” (491). „Az eléghetetlen hegyi csipkebokor és a harmatozó kaldeai kemence *világosan előjeleztek Téged, isteni Jegyes*, mert az isteni és nem anyagias lángot sértetlenül fogadtad be méhedbe...” (492). „Ő hallatlan csoda! Az élet kútfeje magtalanról születik, az isteni malaszt gyümölcsözése fényesen megkezdődik...” (493).

„Krisztus Istenünk, ki feltündöklöttél a világnak a Szűztől, s *által a világosság fiaivá tettél minket...*” (585). „Istenszülő Szűz... belőled tündöklött fel az igazság Napja, Krisztus Istenünk...” (495). „*Felvilágosítván téged a soha le nem nyugvó Világosság szent Anyja*” (717). „A csodálatos Joakim és Anna... téged minden remény fölött világosságként *kisugározván... örömet árasztottak a világra*” (497). „Mária, a mi Istenünk szülője, *világosságot derített a sötétségben szendergőkre*” (497). „Az Istenszülőt sarjadzták, kitől Krisztus Isten, a világ üdvössége *tündöklött föl...*” (499). „Védőlepleddel a Nap sugarainál is fényesebben *világosítod meg az Egyházat és a népet...*” (523). „Bevezetik őt a szentek szentélyébe, előhirdetni akarván a belőle *kifejezhetetlen módon kisugárzó fényességet*, mellyel a lelki tudatlanság homálya fog világíttatni” (542). „A mindenek Királyának isteni trónja, palotája és nyughelye és *tündöklő lakása*” (542). „Lakóhelye lettél a befogadhatatlan isteni világosságnak...” (546). „Joakim és Annával együtt *vigadozzon, mert mint isteni Fénysugár, ezektől sugárzott ki a fényt árasztó Mária...*” (547). „Kiről hajdan a próféták szoltak: az urnát, a vesszőt, a pajzsot és a *beárnyékozott hegyet*, Máriát tiszteljük ma hívek...” (548). „A világra isteni fény derül fel... kit *mint Isten fényt árasztó, szent és tündöklő hajlékát* dicsérünk, Krisztus hajnalszavát” (551). „A sátán... mint a sötétség fedelme a téged *besugárzó isteni malaszt ragyogásától* megvakíttatva, rettegve visszahúzódott...” (571).

„Üdvözlégy, *alkony nélkül való világosság Anyja*” (575). „Üdvözlégy, *alkonyt nem ismerő világosság!* – mivel a mindenség Urát viselted szíved alatt” (542). „Üdvözlégy, ki a világosságot *kifejezhetetlen módon szülted...*, ki a hívők értelmét *fénysugarakkal árasztod el...*” (727). „Üdvözlégy, *titokzatos nappalnak sugara...*” (729). „Üdvözlégy

soha le nem nyugvó világosság tartója, üdvözlég villámfény, mely lelkünket megvilágosítja...” (732). „Üdvözlég, mert bőséges fényű lelki világosságot derítesz reánk...” (733).

„*A fényárasztó palota, az isteni leányzó méhe, óh Fejedelmünk, el van neked készítve, jöjj hozzá és foglald el azt*” (734). „*Uralkodónk tündöklő palotája, mutasd meg nekem a világosság hajlékát...*” (446). „*Ki a világosságot születed, ó Szűz, világosítsd meg lelkemet, és üzd el tőlem a bűnök homályát és lanyhaságomat*” (587).

„*Felvilágosítván téged a soha le nem nyugvó világosság szent anyja, a bűnös indulatok sötétségéből kiragadtattál. Miért is a lelki kegyelem állapotába jutván, világosítsd fel azokat, kik téged, ó Mária (Magdolna), hittel dicsérnek*” (49).

„*A fényes és élő felhő, ki áldásos esőt hordoz, Őt jött a földre kiárasztani... Könyörögi érettünk!*” (599). „Üdvözlég malasztal teljes Szűz, mert *tőled sugárzott ki az igazság Napja*: Krisztus Istenünk, megvilágítván a sötétségben levőket...” (722). „Üdvözlég csillag, ki előre jelezte a Napot...” (732). „*Megszülöd az Atyától a hajnali csillag előtt kisugárzott Üdvözítőt*” (734). „*Aranyból való torony, napként sugárzó trónus, a Király nyughelye, fölfoghatatlan csoda! Ó, hogy táplálhatod tejjel az Uralkodót?*” (707). „Üdvözlég, *a világosság szövétnel*! Üdvözlég a megváltás kútforrása...” (896). „Üdvözlég, *egész világra fénylő világosság*. Üdvözlég, mindnyájunk öröme...” (912).

Az Istenszülő nemcsak készséges eszköz Isten kezében, hanem cselekvő résztvevője az emberek üdvözülésének: „*Igazi világosságnak anyja, Istenszülő, orcád fényének sugaraival oszlasd el a homályt tőlünk...*” (Szk 245). „*Boldogságos Szűz Mária, világosítsd meg az én lelkemet...*” (719). „*Krisztus Istenünknek anyja, fogadd el a mi imádságainkat és mutasd be azokat Fiadnak, a mi Istenünknek, hogy világosítsa meg és éretted üdvözítse a mi lelkünket*” (917). „*Oszlasd el vétkeim homályát isteni Ara, a te világosságod tündöklésével, ki az örökkévaló isteni világosságot születed*” (395). „*Tündöklésed fényével világosítsd meg ó Szűz, és oszlasd el a tudatlanság homályát* mindazoknál, kik téged igaz hittel Istenszülőnek vallanak” (401). „*Világosítsd meg bűnök által elhomályosított lelkemet, Tisztaságos és oszlasd el gonoszságaim fellegeit, világosság felhője, ki egykor elhomályosulni láttad a napot, midőn a Halhatatlant megfeszítették*” (562). „*Sugározz be engem, sötétségben ült, világosságoddal, világosság lakhelye... ó Szeplőtelen...*” (569).

„*Csókkold Máriát, a menny ajtaját, mert ő a Kerubok királyi szé-*

ke gyanánt tündöklött föl... *Ő a világosság felhője*, ki a hajnali csillag előtt karjaira vette isteni Fiát...” (712). „Titokteljes Hordozó! Miképp tarthatod karjaidon *az égő tüzet...*?” (718).

Máriát a mennybevitel ünnepén is így jellemzi az ének: „Emel-jétek fel egek a kapukat és az *örökkévaló világosság anyját* hódolattal fogadjátok be” (811).

Isten egyszülött Fiának – megtestesülése óta – örök jellemzője lett ez is: „Tőled ered a fölvilágosulás minden adománya, *ki az Örökkészűznek szíve alatt lakoztál*” (819). „Az Atyának örökkévaló dicsőségéből a te személyedben együttesen örök világosság lakozván, *ki a Szűznek méhében történt megtestesülésed által* Nap gyanánt tündökölsz a sötétségben és árnyékban ülőknek” (818). „Ő Istenszülő... a tőled származott *az egész világot megvilágosította...*” (849).

„Szellemi felhőnek, megszentelés szekrényének, Isten trónusának, *világosság ajtajának*, az Ige szövétének és *napkeltének* nevezünk téged, tisztaságos Szűz... (578). „*Fényárban úszó csarnokként* jelentél meg, ó Szűz, annak, aki szeplőtelen szíved alatt vett lakást magának...” (579). „Téged, mint *fénylő szövétneket* és Isten Anyját, *mint csodálatos dicsőséget...* himnuszokban magasztalunk” (860). „Ő Leányzó mindenkor örvendünk a te ragyogásodnak, *Úrnőnk*” (396).

2. Az angyalok

A angyalok szerepelnek általános formában, összességükben épp úgy, mint név szerint, vagy egy konkrét témával, eseményvel kapcsolatban.

„Ki mint Isten az egeket csillagokkal ékesítetted, és *angyalaidd által az egész földet megvilágosítod*, mindeneknek Teremtője, üdvözítsd a téged éneklőket” (546). „Ma az angyalok légiói a bajnokok emlékére összesereglenek, hogy *a hívek elméjét felvilágosítsák* és a világot kegyelemmel árásszák el” (584). „Angyalaidd Krisztusom... *a te kisugárzásod által megvilágosíttatva...*” (537).

„Az isteni szózatú Habakuk... mutassa *a fényességtől tündöklő angyalt*, ki világosan hirdeti nekünk: ma lett üdvössége a világnak, mert föltámadt Krisztus, a mindenható” (373). „A kenethozó asszonyok... a sírban *fényes ruhájú angyalt* találván, megzavarodva rémültek meg...” (403). „*Tündöklő angyal* hirdeté nekik...” (404). „Az asszonyok... az angyaltól örömteljes *lelki felvilágosítást nyertek...*” (868).

„*A hármias napfényű világosság isteni ragyogásától megvilágo-*

síttatva, mint a testnélküliek fővezérei tündököltök és úgy ragyogtok a magasságban, mint fehérarcú világítók, kik a világra a megközelíthetetlen istenség lángját sugározzátok...” (539). „Az örök bölcsesség második világító gyanánt állított fel téged, Gábor arkangyal, ki istenes résztvevésed által fölvilágosítottad az egész mindenséget, napfényre hozván az örök, nagy, isteni titkot a Szűz méhében megtestesült Ige felől...” (530). „A nagy Gábor arkangyal, kinek elméje Istentől megvilágosítva üdvösséges fényben ragyog, s ki a hármassfényű isteni világosságot színről-színre látja...” (738). „Ki a dicsőség fényében lakozol... ő angyalok fejedelme, Gábor arkangyal...” (739).

„Födözz be minket szárnyaid árnyékával, ó dicsőséges Mihály arkangyal...” (531). „Aki téged szellemi lénynek és a királyi dicsőség fényétől elárasztottnak tüntetett fel” (533). „A te istenes védőszárnyaid árnyéka alatt őrizz és fedezz minket egész életünkben...” (538).

3. A szentek

1: Ószövetség, 2: Előhírnök, 3: Apostolok, 4: Vértanúk, 5: Egyháztanítók, 6: Többi szentek.

3/1. *Az ószövetségben:* „A bölcs ifjak csoportja a kemencében vidámságtól sugárzott...” (593). „Ábrahám, Izsák és Jákob csillagként ragyogtak: az összes próféták tüzet fogtak tőlük, fényt árasztó fáklyákká lettek és szent prófétaságuk fénysugaraival az egész elsötétült teremtest megvilágosították” (598). „Két fényes világító tündöklött fel a földön: Illés és Elizeus...” (784). „Illés prófeta az isteni fény által megvilágíttatva, egészen az Istené volt...” (787). „Mint teljes fényű csillagot... összhangzóan dicsőítünk, Istent látó boldog Illés...” (789). „Ki az isteni világosság prófétája voltál ó dicső”.²⁶ „Tüzes szekéren a felhők közé emelkedtél és a világosság hazájába távoztál, ó teszbii Illés” (790). „Mint négyes tűzfogaton mennybe ragadott harciszekeres vitézt mutatott meg téged, Illés, a Világosság, és nem enyésztetett el teljesen...” (791). „A próféták kitünőbbjeit és a mindenség legfényesebb Világítóit énekekben tiszteljük, ó hívek: Illést és Elizeust...” (792).

Bármelyik prófétánál elmondható: „Ki a mennyei kisugárzás világosságát ihletett elmédde felfogtad, tiszteletreméltó N. prófeta, imádd Őt érettünk, hogy világosítsa meg és üdvözítse a mi lelkünket” (847).

3/2. *Az Előhírnök:* Az Előhírnök nagyságát így fogalmazza meg

²⁶ Menologion, VII. 20. 49.

az előesti vecsernye: „A minden prófétánál nagyobb próféta, kinek nincs és nem is lesz mása, mert az *Előhírnök*, mint *mécses* után a *mindent beragyogó fény* következik, a hang után az Ige, a vőfély után a Vőlegény...” (751). „Ma a világosság előszövétnéke hírnöki utat teljesít az isteni Ige eljövételéhez, mint a *fényes hajnali csillag*” (753). „Eljött az Ige kegyelem-napja, a *világosság napjának hirdetője*, ki ma született a gyermek nélküli magtalantól...” (754). Így nevezi őt Zakariás, az apa is: „A te világrajöveled föloldotta nyelvemet, ó *nagy Világítónk hajnalcsillaga!*” (757).

„Az Előhírnök örömszerző születése... értésünkre adja a jövődő örömet és vigasságot, miért is az egész teremtet világ fényesen megünnepli azt” (759). „A csillagok csillaga, az előhírnök... a kelet felől föltündöklő *Krisztus hajnali csillaga gyanánt ragyog* a népek helyes vezetésére” (761). „Most született meg az Ige kiáltó szava és a *világosság előhírnöke...*” (762).

„A magtalantól született *fényes Világító* megértvén, hogy a Szűztől született Nap keresztséget kér tőle, borzalommal és örömmel kiáltott fel hozzá: Te szentelj meg engem Uralkodó a te isteni megjelenéssel” (683-684). „Remegett az Előhírnök és felkiáltott, mondván: *Miképp világítsa meg a mécs a Napnak világosságát?*” (692). „Üdvöztönk *világító Előhírnöke...*” (695).

3/3. Apostolok: Ők megvalósították a Krisztus által megjelölt feladatot: „Ti vagytok a világ világossága. A hegyen épült várost nem lehet elrejtteni. S ha világot gyújtanának, nem rejtik a véka alá, hanem a tartóra teszik, hogy mindenkinek világítson a házban. Ugyanígy a ti világosságotok is világítson az embereknek, hogy jótetteiteket látva dicsőítsék mennyei Atyákat!”²⁷

„Mint a világ *világítóit*... énekeljük a mi Istenünk isteni tanítványait, kik ránk, sötétségben levőkre *világosságot árasztottak*... (566). „Isten dicső apostolai, mindenkinek kinyilatkoztatták a helyes ismertet, s a pogányok tudatlanságát tudománnyá változtatták. Minek folytán a bálványozás homálya is eloszolván, a sötétségben lévőkre az *értelem világossága derült föl*” (567). „Istent látó apostolok! Mint *ragyogó vilálmokat* küldött titeket az egész világra Jézus, az igazi szellemi Nap, és a ti *prédikálástok isteni fényességével* elűzte a tévedések ködét s megvilágosította a tudatlanság sötétjében bolyongókat...” (263). „*Isteni világítók*, Üdvöztönk apostolai... *világosítsatok meg bennünket életünk sötét-*

²⁷ Mt 5,14-16

jében...” (296, 700).

„A tévelyek sötétségében isteni világossággal világosítottátok meg a szíveket, apostolok... Világosítsatok meg engem is, kit a gyönyörök homálya megvakított” (569).

„Minek nevezzünk téged, szent N. apostol... csillagnak-e, mert *az Egyházat fénnel árasztottad el?*” (850). „Dicső apostol Krisztus egyházának világító szövéténeke voltál...” (851). „Min mentetek át, Üdvözítőnk tanítványai, midőn *a világot megvilágosítottátok?*... Tanításaitok által a pogányok a tudatlanság örvényéből *az istenismeret világosságára vezéreltetvén*, megszabadultak” (854). „Dicső apostolok, az egyház oszlopai, kik *az igazság hirdetői és fénylő szövéténekek* vagytok: ti a lélek tüze által minden hiábavalóságot felégettetek, az emberi nemet pedig a hit által felvilágosítottátok...” (565). „Mint *a világ világítóit*... énekeljük a mi Istenünk isteni tanítványait, kik ránk, sötétségben levőkre világot árasztottak... (566).

„Isten dicső apostolai, mindenkinek kinyilatkoztattátok a helyes ismeretet, s a pogányok tudatlanságát tudománnyá változtattátok. Minek folytán a bálványozás homálya is eloszolván, a *sötétségben lévőkre az értelem világossága derült föl*” (567). „Mint szellemi hálóval, a kereszttel vessejével a szónoki szövevények halastávkát szétzavarván, a nemzetek *felvilágosítást nyertek*, hogy téged, mint igaz Istent buzgón dicsőítsenek... Dicsőség azoknak, kik *a világot megvilágosították*” (568).

„*A világosságtól örök idők előtt kisugárzott világosság*, az időben a földön testileg is megjelent, és általatok, ó teljesen boldogok, *a világot megvilágosította*. Azért a ti isteni tanításotok által *fölvilágosítva*, ó szent apostolok, tiszteljük a ti megszentelt emléketeket” (568).

„A tévelyek sötétségében isteni világossággal világosítottátok meg a szíveket, apostolok... Világosítsatok meg engem is, kit a gyönyörök homálya megvakított” (569). „Testileg is láthatóan szállott rátok tüzes nyelvek alakjában a legszentebb Lélek, s *világítókká tett titeket*... *Világosítsatok meg* minden jámbort, ó isteni szavú apostolok” (569). „A nap alatt minden földre elhatoltatok, hogy Krisztusnak a Szűztől való megtestesülését hirdessétek, és a pogányokat teljesen *megtanítsátok és felvilágosítsátok*...” (571).

Természetes, hogy a téma és motívum különös nagy hangsúlyt kap *a két főapostol* kiemelt ünnepén: „Krisztusa Egyházának nagy világítóit, szent Pétert és Pált dicsőítsük, kik a *napnál fényesebben tündököltek* a hitnek egén és a pogányokat hirdetésük sugaraival a tudatlanság sötétségéből kivezették” (768). „Az Egyház alapkövét, a dicsőséges

Pétert és a küzdelmes életű Pált, a világ hálóját méltóképpen magasztaljuk... mert ők a föld kerekességét *a Szentháromság hite által felvilágosítják*. Dicsőség annak, ki titeket megvilágosított...” (770). „Mint a tündöklő csillagok az ő fénysugaraikkal, úgy *bevilágítjátok ti is tanításaitokkal* a föld határait...” (771). „Magasztalunk titeket, Krisztusnak apostolai: szent Péter és szent Pál, kik az egész világot *tanításaitokkal fölvilágosítottátok*...” (771). „Az összes apostolok főnökeit énekeljük, Pétert és Pált, *a mindenség két isteni világítóját, a hit hírnökeit*...” (774). „Díszül ajándékoztad Egyházadnak Emberszerető, tisztos apostolaidat, kik között szellemi világítókként tündöklenek Péter és Pál, mint a mindenséget beragogyó értelmi csillagok, melyek által *Nyugat kódét megvilágosítottad* nagyhatalmú Jézus...” (776). „Örvendjete *a sötétségben lévőeknek világítói*, kik Krisztusnak, a szellemi Napnak sugarait szétárasztottátok a világra...” (777). „Örömmünep tűnt fel ma a földön, a bölcs Péter és Pál főapostolok tiszteletreméltó emléke... mi is, atyánkfiai, *ünnepeljük e fényes napot*...” (779).

Szent Pál – sajátos megtérését tekintve – külön is sok említést kap: „Mielőtt felülről és nem az emberektől nyertél volna hivatást, a földi vakság fogta el szemeidet, és a pogányság sötétségét képviselted, ő szent Pál, midőn pedig *a mennyei világosság derült föl neked*, megismeréd az igaz hit szépségét és Krisztus Istenünket, ki a világosságot árasztotta a földre...” (778). „A mennyből Krisztustól nyervén meghívást, mint *a világosság hirdetője* jelentél meg... szent Pál apostol” (771). „A nagy Damaszkusz veled büszkélkedik, szent Pál, mert *az égi fénytől lesújtva* látott” (773). „Krisztus hirdetője... imádd Őt érettünk, hogy üdvözítse és világosítsa meg a mi lelkünket” (775). „Bámulandó szent Pál, ki a szentegyház legkitűnőbb szónoka és megvilágítója valál...” (766).

3/4. *Vértanúk*: „Ma az egész mindenség a vértanú fénysugaraival megvilágosíttatik...” (877). „Hajnalcsillagnál szebben ragyogott fel ma Krisztus bajnokának tisztos emléke, mely a *hívek szívét láthatatlan módon megvilágosítja* és elűzi a lélek fellegeit a Szentlélek működése és malasztja által” (878). „Tündöklő csillag ragyogott fel ma a világnak, mely csalárdság nélkül hirdeti Krisztust, a Napot, a te *szenvedéseidnek sugarai által*, Szent N. Oltsd ki a hiuság lángját mindazokban, *akiknek világosságot ajándékoztál*, szüntelenül könyörögve érettünk” (879). „A *csodatételek világossága által* minden teremtményt megvilágosítottatok, Üdvözítőnk vértanúi, elűzve a rosszindulatokat és az aggodalmak homályát hozzátok menekülőktől és töletek pártfogást kérelmezőktől”

(880). „*Világító szövétnekek gyanánt jelentek meg az isteni vértanuk, és az egész mindenséget elárasztják világossággal, a gonoszságot megsemmisítik, a sötétségnek mélységét eloszlatják, állandóan esedezve érettünk Krisztushoz*” (883).

„Elszántságotokban állhatatosan túrvén a tüzet, a kínzások sötétsége nem tett titeket gyámoltalanná, szent vértanuk; sőt Isten által megerősödvé az alkonyt nem ismerő világosságba jutottatok” (561). „*Mint világosságot sugárzó csillagok, az egész teremtet világot beraagyogjátok szenvedéseitek tündöklésével, s az isteni világosság által meggyógyítatva, szenvedélyeink sötét éjszakáját is eloszlatátok, isteni vértanuk*” (562). „*Mint szövétnekek sugároztátok be a világot halálotok után is, szent vértanúk...*” (571).

Különösen szép és nagyon kifejező ez a fogalmazás, amely utal a lelki élet hihetetlen dinamizmusára: „*Mint a belső hőség által lángra lobbant gyertyák, a hívők szíveit isteni malasztal világosítottátok meg...*” (880).

Személy szerint és néven nevezve, két vértanút ünnepelünk meg nyilvánosan: „*A Szentlélek kegyelme megvilágosítván elmédet, külső látszatra, mint angyal jelentél meg, Szent István, fényt árasztván testedből és lelki világosságot ömlesztvén a téged szemlélőknek... magad is megláttad a mennyország világosságát*” (634). „*Mint Krisztus születésének fénylő csillaga, ragyog fel ma az első vértanú, szent István...* (640) ki vértanúsága által még inkább fölragyogott...” (644).

„*Mint dús ragyogású csillagot, mint az égbolt tündöklő napját ismerünk téged... diadalmas szent György vértanú*” (742). „*Szent György, te ékességben tündöklöttél föl, mint világosságterjesztő szövétnek, felruházva kegyelemmel és dicsőséggel... Krisztus Istenünkhöz esedezzel, hogy világosítsa meg és üdvözítse a mi lelkünket*” (743, 744). „*Fényes emlékedet a dicsénekek virágaival koszorúzzuk*” (744). „*Felderült ma Szent György vértanúnak ünnepi, fényes napja... jertek mindnyájan, ó szövétnekhordozók, a fényes ünneplésre*” (745). „*Ma az egész mindenség a vértanú fénysugaraival megvilágosíttatik*” (747). „*Tavaszerült reánk, az Uralkodó fényes, isteni föltámadása... Ezzel együtt ragyog a dicsőséges szent György vértanú fényt árasztó emléke is*” (747).

3/5. *Egyháztanítók*: „*Dicsőített vagy te, Krisztus Istenünk, ki e földre világítók gyanánt a Szentatyákat rendelted...*” (450). „*Fejtegetvén az Egyház igazhitű tanításait, melyek által megvilágosíttatva most az egy istenséget áldjuk a mindenható Atyában, és az egyszülött Istenigében és az istenségi Lélekben...*” (649). „*Szent N. főpap, ki a Szentlélektől meg-*

árnyékoltatva, a főpapi kenetet méltóan vetted fel, *mennyei világosságtól elárasztatva*, a szent titkok malasztjában bőven részesítettél” (855). „Másoknak is világító szövétnek gyanánt szolgáltál... szent N. főpap és *fényes világító...*” (856).

„Mint az Egyház szellemi égboltjának örökfényű csillagai, a hit-igazságok fénysugaraival beragyogtátok azt, dicsőséges jámboréletűek...” (859). „A Szentlélek fáklyáival átvilágítván az értelmet, *világosságot terjesztő napokként működtek* és a hitigazságokat napsugaraként a föld véghatáráig sugároztátok, világosítottok fel a hívek összességét is, ó legboldogabbak, és oszlassátok el a tévtanítások homályát a Szűz szülöttjének hatalma által” (859). „A Krisztushoz méltó főpapokat dicsőítsük ma illően... mert ők hirdették mindnyájunknak a legbölcsőbb hittételeket, mindenkor *megvilágítván* az igazhitű jámborok előtt *a hitnek nagy misztériumait*” (862). „Ó jó és hű szolga, ki az isteni kegyelem reád árasztásával és *a lelki világosság fényével* ékeskedtél” (863). „Az igaz hitnek oktatója... *a mindenség világítója*... ki tanításoddal, mint a Szentlélek élő szócsöve, mindeneket megvilágosítottál” (864). „Jámboréletű és tiszteletreméltó *égi világító*, kit nem rejtett el a nagy csodák Istene” (865). „Életedet e földön jámborul végezvén, *a Szentlélek tiszta világosságát* láttad meg, mely megvilágosítja mindazokat, kik téged, ó boldog, hittel tisztelnék...” (869). „A tiszteletre méltó böles papok, *mint a nap, világítva*, a földkerekséget beragyogták tanításaik sugaraival, és gyógyításaik tündöklésével” (586).

„Ki a mennyei karokkal együtt vagy... kiknek *működésed* ragyogó *fényében* életét is utánoztad Bazil atyánk...” (649). „Esedezzel Krisztus Istenünknel, hogy mindazok, akik tanításaidból táplálkoznak, *megszabaduljanak... a tudatlanság sötétjéből* és *világosítsák meg a mi lelkünket*” (650). „Nagy Bazil *szellemileg mindnyájunkat megvilágít*. Jertek tehát, lépjünk Isten házába s szemléljük buzgón... csodáit és mintegy *fényforrástól megvilágosítatva*, s életének szellemétől megújítva, kövessük az ő hitét, buzgóságát és alázatosságát” (657). „Szent Bazil böles cselekedeteid és tündöklő erényeid által mintegy *fényes ruhákba öltöztetve*, az Úr magasságbeli oltáránál, az Ő színe előtt most is áldozatot mutatsz be” (659). „Mint isteni ékesszólót, isteni tanítót, és az *Egyház világosságterjesztő fáklyáját* hirdetünk...” (660).

„Minő koszorúkkal díszítsük a mai ünnep szent Atyáit, kik... *az egész mindenséget megvilágosító fénysugarak...*” (699). „A titkos hasonákat, az *isteni világosságú atyákat* dicsérjük ma az Egyház falai között” (700). „Csillogó drágakövek, *földi világítók*, az Egyház hajójának

kormányzói, *világosságot hordozó árbócok*, a kegyelem eszközlői... kiktől mi közvetlenül megvilágosítottunk” (701). „A hitnek lépcsőit... *nagy fényességű és drága szövéténekeket*... a Szentlélek kegyelmének révpartjait... énekekben méltóan dicsérjük” (702). „A Lélek hangszerei... a hithirdetés gazdag felhői, *világosságot terjesztő szövéténekek*... a titeket tisztelők üdvéért imádjátok Krisztust” (703). „*Krisztus Egyházának legfényesebb világítói*... kik a világot tanításaitokkal megvilágosítottatok...” (704). „Ajkaitok kegyelmet árasztottak, szentéletű atyák és *Krisztus Egyházának világító szövéténekei* voltak” (706). „E három szent az egész emberi természetet áthatotta a sok és nagy kegyadomány által, s úgy a gyakorlat, mint az elmélet tekintetében *világítókként jelentkezett*” (707). „*A világosság lakásait, a fényt lövellő villámokat*, Nagy Bazilt, Hittudós Gergelyt és Aranyszájú Jánost mindnyájan magasztaljuk” (707). „Örvendj főpásztorok háromsága... az Isten kegyelmének világos hirdetői” (707). „*A hármassfényű nap sugarai és fáklyái*” (708).

3/6. *A többi szentek* is mindnyájan a világosság hordozói és terjesztői: „Midőn *lelki világossággal dúsan megvilágosítva* a világot meggyűlölted, s egyedül a mennyek országát kedvelted meg...” (889). „Jer-tek, összes emberek, üljük meg Krisztus bajnokainak emlékét himnuszokban és lelki énekléssel: *a világ világítóit*, a hitnek hirdetőit, az örökké csörgedező forrásokat, melyből a hívekre gyógyulás árad...” (580). (Az összes szentek) „*mint ragyogó csillagok tündökölnek*, bizalommal esedezve a mi lelkünkért” (477). „Azért dicsőítjük mi is őket, mint *az Egyház hervadhatatlan virágait*, annak *tündöklő csillagait*...” (479). „*Akik e földet érényeik fényével* mennyé változtatták át, őket illeti a mi dicséretünk” (480).

„Bűnbánó Anyánk, szent Mária... a magasságbeli Gondviselés-től te eszközözd ki nekem a *világosság kegyelmét*...” (691).

„Magasztalunk téged, igazhitű királyunk és apostolunk, szent István... ki magyar hazánkat a szent keresztség által megvilágosítottad” (832).

4. A kinyilatkoztatás

„Ki éjen át virrasztok hozzád Uram, *világosíts föl engem*, kérlek, oktass engem is a te parancsolataidra és *taníts meg Üdvözítő*, hogyan teljesítsem a te akaratodat” (246). „Áhítattal kérünk: *méltass minket a te fölvilágosításodra*” (268). „*A prófétai jövendölés hirdeti... a világosságot*, melyet tanítványainak Ő adott, megmásíthatatlan ígérete

folytán megmutatván tanítványainak a Vigasztaló megjelenését” (415).

5. A hitigazságok

„Örvendetes és vígsággal teljes nap tűnt fel ma nekünk, mert a legigazabb *hitáztatok világossága fénylik és tündöklök...*” (273).

6. A szentképek

„Krisztus Egyháza legdrágább ékesség gyanánt fogadja a tisztelt és szent képeket: az Üdvözítő Krisztus, az Istenszülő és minden szentek díszes ábrázolásait, melyekkel *a kegyelemben megvilágosítatik* és lelki-leg gyönyörködik” (269).

7. Az ünnepek

„Bekövetkezett *a szent időszak* fele, mely a föltámadáskor kezdődött és a Szentlélek lejövetelekor fog végződni, mely *két oldalról sugárzó fénnel tündöklök*, mindkettőt magában egyesítve” (414). „*Fény volt az előbbi ünnep, de fényesebb* Üdvözítőnk a közeledő...” (665). „*Fényesebb volt ugyan az elmúlt ünnep*, de dicsőségebb a mai nap...” (666). „Téged éneklünk Királynőnk és *oltalmad ünnepét fényesen üljük*, imádván Krisztust” (517).

8. A Krisztust követők

A házasságkötéskor hangzik fel a keresztény hivatás eme megfogalmazása: „Mindenben kedvedet teljesítve, *mint az égi világítók fényeskedjenek* általad Urunk...” (Szk 35). Ez mindnyájunkra vonatkozik, hiszen egységesen feladatunk a tanúságtétel és a világítás.

S vannak – igaz, hogy alaposan kibővített, hosszú – mondatok a gyertyák megáldásánál, amelyek szinte teljes összefoglalását adják, egy csokorba gyűjtik a „világosság” fogalom minden teológiai és biblikus jelentését: „Én, méltatlan áldozópap, azt akarván, hogy *háromfényű Istenséged* dicsőítésére *égő gyertyákat* helyezzenek eléd, megáldom és megszentelem azokat, hogy mindnyájan, akik megközelíthetetlen dicsőséged szentélyébe jönnek, lássák *igazságod valódi fényét* és a te nagy kegyelmedet megvallván... *az igazság világosságában járjanak*, akaratodat értsék meg, s a *világosság fegyvereivel felszerelve*, s minden ördögi

cselvetés ellen megoltalmazva a te *soha el nem sötétedő világosságodat* segítségével elnyerni méltóknak találtassanak” (Szk 294).

„Az Egyház küldetése, hogy a világ világossága legyen.”²⁸
„Emeld fel köröskörül szemeidet Sión, és lássad, íme egybegyűltek hoz-
zád fiaid, *mint isteni fényű világítók*, nyugat, észak, dél és keletről”
(377).

XXIII. János pápa a Zsinat megnyitása előtt egy hónappal mon-
dott rádiós beszédében, annak elején és végén ezt hangsúlyozta: „Igen,
ez Krisztus fénye: Krisztus Egyháza, a népek világossága”. Az Egyház-
nak a mai világban kell a népek világosságává válnia.

„Jézus, a világosság teszi látóvá a vakokat, ha tudatában vannak
vakságuknak, és látni akarnak. Aki földi kategóriák szerint ítél és dönt, s
közben azt hiszi, hogy „lát”, az vakon megy el Jézus valósága mellett.”²⁹
Aki elfogadja Jézust és követi, világosságban jár.”³⁰ Szívhez szóló az
áldozáshoz való hívás: „Istenfélelemmel, hittel és szeretettel közeledje-
tek”. A pszichológus szerint a félelemhez bizonyos bátorság kell; az
emberek nagy része fél félni. Ezt a tapasztalatot igazolja a Zen buddhiz-
musnak ez a mondása: „Minden ember meg van már világosodva, de
legtöbben azt szeretnék, ha nem volnának.”

„Ez az ítélet: a világosság a világba jött, de az emberek jobban
szerették a sötétséget, mint a világosságot, mert tetteik gonoszak vol-
tak.”³¹ Szeressük a világosságot és igyekezzünk benne élni.

„Az élet örök búcsúzás.

Ó, bár csak tudnánk távozáskor

Fényt hagyni, mint a Messiás...

Az életünk olyan tűnékeny.

Ó, szent fényt hagyni volna jó!”

(Mécs László: Fényt hagyni magunk után)

²⁸ KEK, 782. Vö. Mt 5,13-16

²⁹ Jn 9,39

³⁰ Schütz, Ch. (szerk.), *A keresztény szellemiség lexikona*.

³¹ Jn 3,19

OROSZ ATHANÁZ (FORD.)

AUGUSZTUS 20.

– Folytatás¹ –

A hajnali szolgálaton

Az első zsoltárcsoport után kathizma:

1. hang. Minta: A te sírodat...

Lám, istenfő István királyunk emléke * csillagként kelt föl, mindnyájunkat beragyogva * a kegyelem fényével. * Midőn őt tiszteljük, az őt megdicsőítő örök Királynak * híven adjuk meg a dicsőséget, * tiszteletet és a dicsőítést!

Dicsőség... Ugyanarra.

Isten angyalaként önmegtagadásoddal * az angyalok életmódjához jutottál el, * s midőn a fölülről intézkedő gondviselés által * magyar földre kaptál küldetést, boldogságos, * az igaz vallásosság ígétjét hirdetted, Hierotheosz, * és az embereket megszabadítottad a bálványimádás csalásától.

Most és... az ünnep kathizmája: Ugyanarra.

A bölcs apostolok tiszteletreméltó kara * csodálatos módon egybegyűlt, * hogy dicsőségesen eltemesse a te szeplőtelen testedet, minden magasztalásra méltó Istenszülő, * velük együtt dicshimnuszokat zengett az angyalok sokasága is, * magasztalván a te tisztes elhunytodat, * amelyet híven megünneplünk.

A második zsoltárcsoport után kathizmák:

4. hang. Minta: Kijelentéd...

Nagy napként jelentél meg, István, Magyarországon, * s igaz vallásosságod sugaraival szétoszlattad * a bálványok szörnyű hiábavalóságának * felhős sötétségét!

¹ A fordítás első részét lásd: *Athanasiana* 17 (2003) 9-17.

Dicsőség... 3. hang. Minta: A te szüzességed...

Himnuszokban dicsérünk téged, Hierotheosz atyánk * mint az igaz vallásosság tanítóját * és Magyarország első főpapját. ** Mert te bölcsességgel telve * az apostolok buzgóságát nyilvánítottad ki. ** Azért elnyerted a nem kézzel készített sátrat, ** isteni és romolhatatlan lakhelyedet.

Most és... az ünnep kathizmája: Ugyanarra.

Szüléseknél mag nélkül történt a fogadás, * elszenderülésedben enyészet nélküli a halál. * Csoda a csodával párosult, Istenszülő! ** Miként lehetett, hogy férfit nem ismerve, * tisztaságos testtel magzatot tápláltál? * Hogyan lehetett, hogy te, Istenanya, * halált vállaltál, és téged halotti kenettel kentek meg? ** Az anygallal együtt így kiáltunk hozzád: ** üdvözlégy, malasztalteljes!

A sokirgalmú (Polieleosz) után kathizmák:

5. hang. Minta: Az Atyával...

Királyságotat Istennek, * az örök Királynak rendelted alá, bölcs István király! * Istenfélelemmel átvezetted azt a jobbra, * s a mulandóságot örök javakra cserélted föl. * Most pedig a mennyekben * királyok között lakozol, * közbenjárva miérettünk, akik dicshimnuszokkal magasztalunk téged.

Dicsőség... Ugyanarra.

Az önmegtagadó élet küzdelmei által * megtisztított szívedben szentül * apostolok buzgóságát mutattad, Hierotheosz, * Magyarországon csodálatos módon * Krisztus ismeretének napját ragyogtattad föl. * ezért mindnyájan tisztelünk téged, * emlékünnepedet hívó módon megtartván.

Most és... az ünnep kathizmája: Ugyanarra.

Az angyalok sokasága dicsóít, * az emberi nem híven magasztal téged, * mert átköltöztél, Szent Szűz, a földről a mennyekbe, * és szüntelenül esedezel * a te Fiadhoz és Istenedhez, * hogy megszabaduljanak a veszedelmektől mindazok, * akik híven magasztalják a te átköltözésedet.

Lépcső-ének: a negyedik hang lépcső-énekének első antifonája.

Prokimen. 4. hang.

Fölmagasztaltam a választottat népemből, rátaláltam szolgálma,
Dávidra, szent olajommal kentem fel őt.

Vers: Ezért kent föl téged Isten, a te Istened, vigasság olajával!

*Az evangéliumot keresd Szent Lukács 9. hetének keddjén
(Vagy: Jn 10,1-9).*

50. zsoltár. Utána:

Dicsőség...

Az Isten által megkoronázottnak...

Most és...

A legszentebb Istenszülőnek...

Elővers (6. hangra): Könyörülj rajtam, Isten, a te nagy irgal-
masságod szerint, és könyörületed sokasága szerint töröld el minden
gonoszságomat!

Saját dallamú énekvers: 6. hang

Ma mi, istenfélők, kötelességünknek érezzük, * hogy dicsérő
énekeinkkel koronázzunk meg téged, * Isten által megkoronázott István
királyunk, * mert te az igaz vallásosság égben font koronáját nevedhez
illően * erényeid drágagyöngyeivel ékesítve viselted. * Így járj közben
érettünk, * hogy Isten szent akarátának megfelelően * békés életet éljünk!

Üdvözítsd, Isten, a te népedet...

Kánonok:

*(Az ünnep kánonja és Szent István kánonja, amelynek a theotokionokban
lévő akrosztihonjának magyar értelme a következő: Kürilloszé.)*

I. óda. 8. hang. A szekereken üldöző fáraót...

Uralkodók Ura, mennyei Király, Szentháromság egy Isten, a fö-
löttébb boldog, Isten által megkoronázott István király közbenjárása által
adj nyelvemnek ígét, hogy egészen küszködő létemre is méltó koszorút
fonjak neki!

Urunk, a mindenség Uralkodója a legszelídebb Dávidhoz ha-
sonlóan téged is előre jönnek ismert, István, s mint emberszerető, a vigas-
ság olajával a magyar nép királyává nyilvánított, ó királyok koronája!

Királyi nemzetségből sarjadzottál, szelíd és igaz István, s amint

az Evangélium törvénye által irányítva uralkodtál szenvedélyeid fölött, az Úr rendelkezése alapján emberek fölött is uralomra jutottál, szent királynak ismertek el.

Theotokion:

Szőrnyen megrohantak szenvedélyeim, Krisztus Istenünk Anyja, s a kárhozat mélysége felé vonzanak, ezért én szerencsétlen, a te készséges segítségedet kérem: oltalmazz engem, teljesen Szeplőtelen, mert te vagy reménységem és büszkeségem!

(Azután a szent főpap kánonja, amelynek akrosztihonja: Kérj számomra Istentől kegyelmet, boldogságos! – Kírillouszé.)

I. óda. 4. hang. Fölnyitom az én számat...

A mennyben Krisztus színe előtt állsz, és a le nem alkonyodó világosságban a dicsőségtől ragyogsz, Hierotheosz. Kérj világosságot számomra, hogy fényesen magasztalhassam istenes életed kiválóságait!

Magyarország lélekben örvendezik ma a te emlékedet megtartva, Hierotheosz, és örömdákkal bőségesen magasztal téged, a bölcs tanítót és az isteni trónus első betöltőjét!

A kegyelem erejével megerősítve kiszárítottad a bálványok sáros forrásait, és szent ajkaidról a hit kristálytisztá vizét fakasztottad.

Theotokion:

Íme, hozzád igyekszünk, mert a te néped vagyunk, és heves buzgalommal a te védelmedet kérjük, buzgón így kiáltván föl: Üdvözlégy, a benned bízók reménye és megerősítője!

Katavázsia:

Isteni dicsőséggel * fölékesített, legszentebb Szűz Mária, * a te szent és ragyogó emléked egybegyűjtötte * örömnépre a hívők seregét, * kik Mirjámmal élükön dobszóval, * táncokkal együtt énekelték * a te Egyszülöttednek: * mert ő dicsőségesen megdicsőült!

III. óda. Ki az eget kezdetben...

Fölszálltál az istenfélelem szekérére, Istenben boldog és bölcs István király, s kardként Krisztus keresztjét hordoztad kezedben, így a vallástalanság ellen fényes győzelmet arattál.

Mivel az örök királynak vetetted alá magadat, nem harcokban lettél híres, hanem erényes tetteiben és jócselekedetekben, István, s így életeddel példát mutattál alattvalóidnak.

Királyi törzsöknek termékeny sarjaként a Pártfogó titokzatos

földművelése folytán a hit gyümölcseit termetted, s ezekkel mindig táplálsz az egész Egyházat, ó István király!

Theotokion:

Folytonosan himnuszokkal tisztelünk téged, az Úr anyját, s hittel kiáltunk hozzád: Szűz leányzó, ki szereted gyermekeidet, ne utasítsd vissza gyermekeid könyörgését, amikor gyakori támadásaival fenyegeti őket az ellenség!

A szent főpap kánonja: A hatalmasok nyilait...

Gyermekkorodtól fogva Isten törvényének jármába hajtottad nyakadat, isteni bölcsességű Hierotheosz atyánk, s az Úrban hozzá méltón éltél.

Jó illatú műró lettél országod számára, s titokzatos módon Magyarország népét is elárasztottad szavaid jó illatával, Hierotheosz.

Az önmegtagadás fegyvereivel ártalmatlanítottad tested szenvedélyeit, s a szenvedélymentesség kincstárának és a bölcsesség edényének bizonyultál, Hierotheosz!

Theotokion:

Könyörületesen tekints reánk, kiket szenvedélyeink háborgatnak, s imáiddal add meg nekünk a békességet, Urunknak Anyja!

Katavázsia:

Mindent teremtő és fenntartó, * isteni bölcsesség és erő, Krisztus, * tedd szilárdná és rendíthetetlené Egyházadat! * Mert egyedül te vagy szent, * aki a szentek között nyugszol.

Kis ekténia után a főpap (Hierotheosz) kontákja és ikosza folyamatosan.

8. hang. Minta: Megértvén a titokteljes...

Miután az önmegtagadás erényeivel fölragyogtál, * főpapi ruhával ékesítettek, Hierotheosz atyánk, * s a Lélek intézkedése folytán Magyarországra kaptál küldetést. * Ott az apostolok erényeivel tűntél ki, * s igéiddel megszabadítottad a bálványok csalárdságától e népet, * amely híven így kiált hozzád: * Üdvözlégy, Istenben bölcs atyánk!

Ikosz:

Isten szolgáljaként Isten által mozgatott nyelvre, Isten által oktatott ajakra tettél szert, egészen boldog Hierotheosz, és Magyarországon lettél az evangélium szolgálja, ezért így kiáltunk hozzád:

Üdvözlégy, vallásosság pengetője! * Üdvözlégy, az igazság

hirdetője! * Üdvözlégy, istentelenség isteni vádlója! * Üdvözlégy, hitetlenség nagy ellenfele! * Üdvözlégy, aszketikus erények illatozó virága! * Üdvözlégy, Istentől kapott ajándékok illatos rózsája! * Üdvözlégy, aki Magyarországot az Üdvözítővel egyesítetted! * Üdvözlégy, ki ezt a kereszt jelével jelölted meg! * Üdvözlégy, a hit lenyugvást nem ismerő csillaga! * Üdvözlégy, az igaz ismeret mindent beragyogó világítója! * Üdvözlégy, aki Krisztust meghirdetted a törvényteleneknek! * Üdvözlégy, aki sokakat megváltottál a csalárdságtól! * Üdvözlégy, Istenben bölcs atyánk!

Aztán pedig kathizma, először a királynak, aztán a főpapnak.

4. hang. Minta: Hamar előzz meg...

Istennek tetszően szolgáltál a mindenek fölötti Istennek, * és tetteiddel fölékesítetted * igazságosságod koronáját, István. * Így most a királyok csarnokaiban tartózkodsz * az igazak és minden szent sorában, * ezért emlékedet ünnepeelve * magasztalunk téged.

Dicsőség... A főpapé. Ugyanarra.

A Szentlélek sugarai ragyogták be lelkedet, * Magyarország tiszteltreméltó pásztorának neveztek ki, * bölcs Hierotheosz, * így igen bölcs szavaidd pásztorbotjával az emberek egész sokaságát * az Úr legelői felé terelted, * s tetteiddel újabb apostolnak bizonyultál.

Most és... Az ünnep kathizmája. Ugyanarra.

A belőled megszületett Teremtőd rendelkezése szerint * felhőszárnyon összegyűjtötted az apostolokat, * hogy meglássák átköltözésedet. * Így ők dicsőítéssel és nagy örömmel magasztalva * eltemették legszeplőtelenebb testedet, * Krisztus Istenünk boldogságos Anyja!

IV. óda. Te vagy az én erősségem...

A kegyelem országa után sóvárogtál, teljesen bölcs István, és így nem tettek felfuvalkodottá a földi tisztségek és gyönyörök, sem pedig az ideiglenes dicsőség és világi élvezetek, hanem mély alázattal jártál az Úr törvényében.

A keresztények első uralkodóját, Konstantint szentül követted, Istenben boldog István, s Magyarországon is fölmagasztaltad Krisztus elevenítő keresztjét, úgyhogy az lett Istentől kapott uralmad erős és biztos alapja.

Betartottad a kegyelem parancsait, dicsőséges István, s így az

erények isteni templomává alakítottad át magadat, buzgón templomokat építettél az erősebb Úrnak, s ezekben imádkoztál, így kiáltván föl: Dicsőség a te hatalmadnak, Emberszerető!

Theotokion:

Testi szenvedélyek árja borít el, és rettegek, Anyám, a kárhazattól. Hamar előzz meg, mint jóságos, és kegyelmed árjaival szárítsd fel azt, hogy megmenekülve híven kiáltsak neked, ó Mária: Üdvözlégy, Istennek szenny nélküli jegyese!

A szent főpap kánonja: Habakuk próféta megértette...

A főpapság titokzatos műrójával fölkenve talált téged Magyarország, mint valódi főpásztort s a vallásosság isteni bölcsességű, Istentől kapott tanítóját, Hierotheosz!

A Lélek szent kegyelme újabb Mózesnek nyilvánított téged, atyánk, aki a vallásosság nyilvánvaló törvényhozója lettél, s tanításaidkal bálványimádásért csapásokkal sújtottad Egyiptomot.

A bálványimádás hiábavalóságával elhomályosított lelkek rendezetlenségét helyreállítottad, szentéletű atya, mert az erények szépségével ékeskedtél, és az igaz ismeret fénysugaraival ragyogtál.

Theotokion:

Tekints le fölülről könyörületesen osztályrészedre, Anyánk, s imáid erejével ments meg bennünket mindenféle gyötrelemtől, minden csapástól és bajtól!

Katavázsia:

A próféták hirdetése * és jövendölései, Krisztus, * kijelenték szűztől való megtestesülésedet. * Fényességed sugarai * világosságul szolgálnak a nemzeteknek, * s a mélységek örvendezve hangoztatják néked: * Dicsőség a te erődnél, Emberszerető!

V. óda. Miért vetted el engem...

Lelkesen a szent parancsok ösvényén haladtál, ó István, s erényeiddel még fényesebbé titted bíborruhádát. Ezért most a szentek fényességében örvendezel, a hozzád menekülők heves pártfogója.

A mennyekbe irányuló vágy a hervadhatatlan dicsőség felé röpitette lelkedet, ó boldog, s jó királlyá tett téged, ki nem a fegyverek hatalmában, hanem egyedül Uradban, Krisztusban bízál.

Az élet minden erényét a mennyei kikötőben horgonyoztad le,

István, s cserébe a kifogyhatatlan boldogságot kaptad meg, mint a királyok közül az a kereskedő, akit Krisztus példaként adott nekünk.

Theotokion:

Kérj kiengesztelődést és bűnbocsánatot, ó könyörületet kedvelő Anya, számomra, ki életemet mindenféle rossz dologgal tékozoltam el, hogy most így kiáltsak hozzád: Üdvözlégy, ki a halandók számára Megváltóként megszülted az uralkodó Krisztust!

A szent főpap kánonja: Mindenek csodálkoztak...

A kegyelem isteni eredetű árja öntözte meg legtisztább szívedet, s így jöttél el Bizáncból, csodálatos Hierotheosz, hogy szellemi folyamként megöntözd tanaiddal egész Magyarországot.

A könyörületes Isten látta elméd tisztaságát, és fáklyaként helyezett gyertyatartójára, isteni bölcsességű Hierotheosz atya, hogy az ígéhirdetés isteni világosságával ragyogd be Magyarországot.

Amikor a kereszt vesszejével ráütöttél a hitvány bálványimádás tengerére, kiszáritottad azt, Hierotheosz atya, és számos embert megszabadítottál a szellemi fáraó rabságából te, aki most az apostolokkal társalogsz.

Theotokion:

Mag nélkül fogantad és kínok nélkül szülted az Atya Igéjét Ádám nemzedékének üdvösségére, házasságot nem ismerő Anya, ezért áhítattal Istenszülőnek vallunk, és kegyelmedet kérjük.

Katavázsia:

A te erényeid isteni és kifejezhetetlen szépségét * hirdetjük, Krisztus, * mert az Atyának örökkévaló dicsőségéből * vele együtt örök, személyes fényként tündökölsz, * szűz méhből megtestesülve * napvilágként keltél föl * a sötétségben és árnyékban ülöknek.

VI. óda. Könyörülj rajtam, Üdvözítőm...

A kegyelem ereje volt a te legyőzhetetlen szövetségese, István, s ezzel győzedelmeskedtél a szellemi ellenségeid hadrendjei fölött, így népedet is megszabadítottad ezek hatalmaskodásától.

Szelíd, okos, mértéktartó és jóságosan együttérző király voltál, Krisztus irlalma töltött el, boldog István, s tanítványa lettél a mindenség Uralkodójának.

A Pártfogó befogadójaként mutatkoztál népednek, mint újabb apostol, csak hogy te nem szavakkal, hanem tetteiddel tanítottad azt, hogyan üdvözít az Úr.

Theotokion:

Világosítsd meg lelkemet kegyelmed fényével, Istennek Szűz Anyja, ezért kiáltok föl hozzád: Üdvözlégy, az istenség világosságának Isten által teremtetett palotája!

A szent főpap kánonja: Jónás próféta a cetben...

Nevedhez híven angyalként Isten papja lettél, és szent zsengeül az igéiddel megszabadított emberek nagy sokaságát ajánlottad föl neki, Hierotheosz.

Szavaid szelídségével tettél tanúságot alázatosságodról, s ezzel a hazug bálványok csalárdságának minden fennhéjázását megaláztad, tisztelendő Hierotheosz atya!

Örömnepként jelent meg a te szent emléknaped, és a neked juttatott kegyelem sugaraival értelmet felülmúló módon beragyogja a hívek szívét, boldogságos Hierotheosz!

Theotokion:

Esedezz a méhéből kimondhatatlan módon született Úrhoz, Istenszüdő, hogy mi, akik a teljes nemtörődömség vétkébe estünk, általad mindnyájan elnyerjük a bűnbocsánatot!

Katavászia:

A cethalnak tengerből származó benső tüze * a te háromnapi eltemettetésed előképe, * melynek Jónás lett előhírnöke, * mert ő épségben megmenekülvén, amint küldetett, * így kiáltott: * a dicséret szavával mutatok be áldozatot néked, Uram.

A király kontákja:

8. hang. Minta: Mint bátor hadvezérnek...

Az örök Király alattvalójaként, István, * a felülről kapott kegyelem segítségével * Magyarország népét alávetetted neki. * Most pedig, hogy vele együtt uralkodsz, ó dicsőséges, * közbenjárásod hatalmával őrizd meg mindenkor * azokat, kik hozzád így kiáltanak: * Üdvözlégy, Isten által megkoronázott Királyunk!

Ikosz:

Nem a lovak harci erejével, hanem a kereszt fegyverével akartál a világ Uralkodójának hadvezére lenni, Istenben bölcs István király, ezért híven kiáltjuk neked:

Üdvözlégy, vallásosság alapköve! * Üdvözlégy, énekkari összhang palotája! * Üdvözlégy, Magyarország mennyei fényű világitója! *

Üdvözlégy, a vallástalanságra hevesen lesújtó villám! * Üdvözlégy, a bölcs Salamon isteni hasonmása! * Üdvözlégy, a dicső Konstantin tökéletes utánzója! * Üdvözlégy, aki fölemelted az Egyház hatalmát! * Üdvözlégy, aki megsemmisítetted az istentelenség erejét! * Üdvözlégy, Krisztusnak Istenben engedelmes alattvalója! * Üdvözlégy, Istennek mennyei szolgálja! * Üdvözlégy, aki a kereszt jelét fölemelted! * Üdvözlégy, aki az Úrnak templomokat építettél! * Üdvözlégy, Isten által megkoronázott Királyunk!

Ménologion:

A hónap huszadik napján Magyarország szent és Isten által megkoronázott királyának, a csodatevő Istvánnak emléke.

Versek:

István névéhez híven a Krisztus nevét viselő
királyok istenszerető koronájának bizonyult.
Huszadikán szállt el az isteni uralkodó a mulandó dicsőségből.

Ugyanezen a napon Magyarország első püspökének és megvilágosítójának, szentek között élő Hierotheosz atyánknak emléke.

Versek:

Bizáncból messzire küldettél
az evangélium szent hírnökeként.
Huszadikán költözött át a földről a szépséges hajtású Hierotheosz.

Az Ő szent könyörgésükre irgalmaz nekünk, Krisztus Istenünk, és üdvözíts minket. Ámen.

VII. óda. A héber ifjak...

Szeretettel tartjuk meg a te emlékedet fölelevenítő ünnepet, teljesen boldog István királyunk, mert Uradnak dicsőségére igaz emberként bővelkedtél az igaz élet cselekedeteiben.

A mindenség Uralkodójának törvényét isteni szeretet tüzétől hevítette betartottad, s most már vele uralkodva a szellemi lények karával folytonosan énekled neki a háromszorszent éneket.

Boldog István, mindörökre hálát zeng neked a magyar föld, mert azon magasra emelted a kereszt jelét, s így teljesen elhárítottad a hitetlenség hadrendjeit.

Theotokion:

Ragyogtasd be lelkemet oltalmad fényével, és oszlasd el szenvedélyeim homályát, Tisztaságos Anyánk, mert te szülted meg Krisztust, a világ alkonyt nem ismerő világosságát!

A szent főpap kánonja: Nem hajoltak meg...

Ahogy Krisztus a tanítványainak juttatta, neked is Istentől ajándékozott csodatételek adományát adta kimeríthetetlen bőséggel, s ezzel hitelesítetted igehirdetésedet, Hierotheosz, minthogy a bálvány-szobrokat leromboltad.

Az istenhit örökmécsesként állandóan lobogó fáklyája lettél, Szent Hierotheosz, és a nyelvedről fakadt szavak misztikus napkeltével ragyogtasd be azt a sok-sok népet, amely az istentelenség árnyékában volt.

Igen szent és rendkívül szelíd, legőszintébb és rendkívül jól együttérző, isteni bölcsességű pásztorként tűntél fel, mint aki Isten igaz ítéleteivel legelteti nyáját, ó Hierotheosz, és Magyarország népének erkölceit ékessé tetted.

Theotokion:

Istennek eljegyzett, házasságot nem ismerő Szűz, hallgasd meg könyörületesen szavaim hangját, és kedves látogatásoddal ments meg engem a sárkány vadászhalójától, Krisztus Isten isteni boldogságú Anyja!

Katavázsia:

A csillapíthatatlan haragnak és tűznek * ellene szegült az isteni szeretet, * a tüzet harmattal oltva, * a haragot pedig kigúnyolva, * midőn a szent ifjak isteni ihletésű, okos és hármasszócsöve * a lángok között énekelve hirdeté: * Áldott vagy te, a mi és atyáinknak dicsőített Istene!

VIII. óda. Hétszerte jobban...

A kegyelem mennyei ismeretével ragyogtál fel, boldog István, s hazánk számára az apostolokkal egyenlő hithirdetővé lettél, hited buzgalomával összezúztad a tévely bálványait, s a Szentháromságban egy Istennek templomokat építettél, az evangélium hirdetésével pedig alattvalóid lelkét átalakítottad.

Mily csodálatos vagy, Uralkodónk, és nagyok a te műveid, amelyeket dicsőséges fejedelmedben vittél végbe. Általa ugyanis valóban megszabadítottad a bálványok tévelygésétől Magyarország számos lakóját, őt magát pedig halála után arra méltattad, hogy sokféle gyógyulást és sokféle csodát győzen végbe.

Dávidhoz hasonlóan téged is fölkent olajával az Úr, és szívedbe jó gondolatokat fogalmazott, te pedig ezeket tiszta szavakkal és fennkölt beszéddel hangoztattad Magyarország népének, s így azt az Úr megszentelt népévé tetted, boldog István!

Theotokion:

Aki a te tisztaságos véredből testesült meg felfoghatatlan módon, mindenkit megszabadított az ősatya átkától. Őt imádd tehát, mivel szólásjogod van nála, hogy az örök gehenna tűzétől könyörületes módon szabadítsa meg azokat, akik szeretettel így kiáltanak hozzád: üdvözlégy, áldott és kegyelembe fogadott Szűz!

A szent főpap kánonja: Mindenség mindenható Megváltója...

Istent gyakran segítségül hívva megerősödtél, teljesen boldog Hierotheosz, az ősellenséggel szemben síkra szálltál, és őt isteni bölcseségű szavaid kardjával végleg megölted.

Miután a világi dolgok számára meghaltál, az enyészhetetlen életet elnyerted, szentéletű, most pedig az apostolok testületével egy karban énekelsz, és az Istenben való édes részesedést élvezed.

Szorongásaim viharában kegyetlenül gyötrődöm, s híven a te oltalmadhoz járulok, így kiáltva hozzád: légy védelmező szabadítóm és harcostársam ebben az életben, Hierotheosz atya!

Theotokion:

Minden értelmet és elmét felülmúló módon szülted a világ Uralkodóját, Istenszülő Szűz! Folytonosan kérleld őt, hogy mi, a te tisztelőd, megszabaduljunk minden szorongatástól!

Katavázsia:

Az Isten mindenható angyala * olyanná tette a tüzet az ifjaknak, * hogy őket harmat gyanánt hűsíté, * a gonoszokat megégeté, * s életadó forrássá tette az Istenszülőt, * ki a halál elpusztítását * és az életet buzoztatja mindazoknak, akik zengik: * Az egyetlen Teremtőt, * mi, megváltottak, énekeljük * és magasztaljuk mindörökké!

IX. óda. Az ég elámult...

Az angyali seregek elámultak a te szent életmódodon, István, mert erényességeddel pálmaként nőttél fel királyi palotádban, s az életadó Krisztusba vetett tiszta, szent hit jó és bőséges termését hoztad meg.

Az örök élet koronájával koronázott meg Krisztus, és csodáinak adományaival természetfölötti módon tisztelt meg téged, István király,

mint akit a te életmódod megtisztelt. Ezért, mivel szólásjogod van nála, járj közben folyton érettünk, akik könyörgünk hozzád!

Magyarország igaz és legkiválóbb királya, nagy védelmezőnk, a hívek szent pártfogója Istennél, minden dicséretre méltó István király, fogadd kegyesen dicshimnuszainkat, s add meg nekem kegyelmedet, szabadítsd meg életemet az átkozott gonosz cselvetéseitől!

Theotokion:

Istenünk tisztaságos Anyja, Szűz Mária! Fordulj kegyesen heves kiáltásom felé, és szabadíts meg engem, nyomorultat a veszélyektől és kísértésektől, a betegségektől, a gyötrelmekről és a szenvedélyek támadásától, mert benned remélek, mint Isten után egyetlen pártfogóm.

A szent főpap kánonja: A Szentlélek által megvilágosított...

Egészen bölcs ajkaid szent szavaival tanítottad Magyarország népét az istenismeretre, ó Hierotheosz. Ezért mint az apostolokkal egyenlő rangút, boldognak nevezünk téged, s így kiáltunk: Üdvözlégy, ki a Lélek igen jó hangzású pengetője lettél!

Isten szent kegyelmében erőre kaptál, széttépted a tévelygés bálványait, mivel a Mindenhatónak építettél templomokat, s a kereszt tiszteletreméltó diadaljelét a magyar földön magasba emelted, Istenben boldog Hierotheosz atya.

A hit le nem nyugvó csillagként ragyogsz, Istenben legboldogabb Hierotheosz atya, és a kegyelem világosságával beragyogod azokat, akik áhítattal tisztelnek téged. Ezek közé sorolj engem is, mert jóllehet beavatatlan nyelvel, de hittel szőttem neked e dalomat!

Theotokion:

Dicshimnuszokkal és ódákkal tisztelünk téged mi mindnyájan, az Üdvözlégyet kiáltva feléd, aki minden teremtménynél magasabbrendű vagy: Üdvözlégy Anya, ki az Atyának minden idő fölötti Igéjének testet adtál, amikor ő együttérzően megváltotta az embereket a keserves törvényszegéstől!

Katavázsia:

Meggyőzetik tebenned, * tisztaságos Szűz, * a természet rendje, * mert nálad szüzességet hirdet a szülés, * és életet ígér a halál. * Szülés után, mint szűz, * s halál után, mint élő, * mindenkor üdvözited * örökségedet, Istenszülő.

Fényének:

A szent királyé. Minta: Asszonyok, halljátok...

Kedves áldozatként mutattad be életed erényes tetteit az Úrnak, ó boldog, mert felülről jövő rendelkezés folytán igaz módon és a keresztet fölmagasztalva uralkodtál, hatalmas István király!

Dicsőség... A főpapé. Minta: Ki az egeket csillagokkal...

Istennek szentelték, Hierotheosz, és bölcsen követték az apostolok buzgóságát, így Magyarországot kiszabadítottad a bálványimádás hitetlenségéből.

Most és... Az ünnepé.

A föld minden határaitól egybegyűlt apostolok, temessétek el testemet a Getszemáni helységben, és te, Fiam és Istenem, vedd át lelkemet!

Dicséreti sztihirák:

6 előverset veszünk, és elénekeliük a szent király és a főpap három-három következő, mintadallamra szóló énekversét.

2. hang. Minta: Midőn...

Jogarodként * a keresztet hordoztad, * bíborruhaként a hitet öltötted fényesen magadra, * így Istenben élő királynak bizonyultál, István, * és a dicsőség királyának * életed tisztaságával és kiváló tetteiddel buzgón szolgáltál. ** Azért * nevedhez méltóan * fölülről a dicsőség hervadhatatlan koszorúját * nyerted el tőle, ó bölcs!

Újabb * társapostolként tűntél fel hazádban, István, * akárcsak hajdan Konstantin, * szinte az ő tökéletes hasonmása lettél, * és fölemelted a hit hatalmát, * mert a hiábavalóság összes hadrendjét legyőzted. ** Ezért * elvette a győzelmi jelet, * és csodálatosan csodásnak bizonyultál * sok-sok csodatételed ajándékával.

Legkiválóbb * cselekedetek művelője, * az erénynek kegyelem fényében ragyogó tanítómestere, * a Krisztusba vetett hit Istenben élő kertésze * és az evangélium igen bölcs tanítója ** lettél * szavaidban és tetteidben, István, * és Magyarországot választott menyasszonyként * mutattad be Krisztus Urunknak, a dicsőség Királyának.

Önmegtágadó * életed egyetemes erényeivel * földi angyalnak látszottál, * Hierotheosz atyánk, * Bizáncból angyalként küldtek Magyarországra, * hogy Isten ígéit hirdessed. ** Azért * a tévelyt megtörve * az igaz vallásosság örök diadaljelét * e hazában valóban fölállítottad.

Konstantin * isteni eredetű intézkedése folytán * a békeesség isteni folyamaként törtél elő, * a magyarok egész földjét körbejártad * tanításod vizeivel, Hierotheosz atyánk, * megöntöztén ez országot, szentéletű, * és a tévely árjait kiszárítva. ** Azért * mint dicső főpapot * és bölcs tanítót * dicsőhimnuszokkal magasztalunk téged.

A társapostoli * pályafutást Magyarországon helyesen végigjártad * Krisztus tanítványaként, * és örömmel költöztél át a romolhatatlan sátorba, * küzdelmeid jutalmát pedig átvetted, * az apostolok közé soroltak be, örökké boldog! ** Azért * mivel bőséges szólásjogod van, * könyörögj mindig mindazokért, akik téged énekekben dicsőítenek!

Dicsőség... 5. hang.

Magyarország szent Egyháza * ma fényesen ünnepli * a hit fényárasztó világítóinak szent emlékét: * a jámbor István királyét * és Hierotheoszt, az első püspökét. * Az ugyanis, midőn Istentől a jogart kezébe kapta, * vallásosan uralkodott ezen a földön, * nem harci szeke-
rekben és lovakban bízva, * hanem a legyőzhetetlen fegyverzetben: * a mindennél erősebb keresztben; * emez pedig a Vigasztaló kenetével Istentől kiválasztott főpap lett, * s egyházfőket is apostoli módon felül-
múlt, * és a tévely útvesztőin eltévelyedetteket * az Úr aklához vezette. * Ezért hozzájuk kiáltunk: * Szentek, folytonosan járjatok közben Isten-
nél, * hogy lelkünk üdvözljön!

Most és... Az ünnepé. Ugyanarra.

Énekeljetek, népek * a mi Istenünk Anyjának, énekeljetek, * mert ma az ő fényes lelkét * az ötöle mag nélkül megtestesült Fiának isteni kezébe adja át, * akinél szüntelenül közbenjár, * hogy adja meg a világnak a békeességet * és a nagy irgalmat!

Nagy dicsőítés és elbocsátó.

A szent liturgián

A Tipikon-antifonák (Áldjad...), a Boldogságok és a szent kánonjából a 3. és 6. óda.

Az apostolt keresd a 8. hét szombatjánál, az evangéliumot pedig november 13-nál!

Áldozási vers:

Örvendjetek igazak az Úrban, őszintékhez illik a dicséret! Alleluja.

Magasztalásra:

Üdvözlégy, királyok tiszteletreméltó dicsősége és Magyarország csodálatos ékessége! Üdvözlégy, ki a hit hatalmát fölmagasztaltad, Isten által megkoronázott dicső István király!

Üdvözlégy, apostolok követője és Magyarország megvilágosítója, Hierotheosz! Üdvözlégy, a vallásosság Isten ihlette tanítója és az evangélium isteni hangú szónoka!

Disztichon:

Buzgón fonta meg himnuszainak sorát
Kirillosz a dicső Hierotheosznak és Istvánnak.

PUSKÁS BERNADETT

TEPLOMÉPÍTÉSRET A TÖRTÉNELMI MUNKÁCSI EGYHÁZMEGYÉBEN A 17. SZÁZADBAN

TARTALOM: 1. Kőtemplomok; 2. Fatemplom-építészet; 1/ A hagyományok folytonossága a liturgikus tér megalkotásában; 2/ Fatemplom-típusok; 3/ A bojko-típusú templom; 4/ A lemkó-típusú templom; 5/ A „háztemplom” típusa; 6/ Az ún. Tisza menti típusú templom; 7/ Mesterek és megrendelők; 8/ Tradicionális és új motívumok a külső homlokzatokon

A Kárpát-vidéken, a 16-17. század fordulójától a kelet-európai polgárosodó központokból kiinduló szemléletváltás leglátványosabb jelei a képzőművészetben, az ikonfestészetben s ehhez kapcsolódóan a klasszikus ikonosztázion-architektúra kialakulásában kísérhetők nyomon. Az építészetben ez kevésbé mutatkozott meg. A 17. század elejétől csak kisebb szerkezeti változások figyelhetők meg. Az új díszítő motívumok és építőelemek felbukkanása jóval lassabban zajlott le, mint a képzőművészetben, a hagyományos struktúrák jóval tovább érvényben maradtak ebben a műfajban.

A tágabb régióban zajló művészeti jelenségekhez hasonlóan a munkácsi egyházmegye építészetét is ez jellemzi. Ebben a körben is érvényes a falusi templomépítészet jellemző vonása, a középkori tradíció töretlensége az új építészeti stílus ornamentális formáinak megjelenése ellenére.¹ Az püspökség építészetét ebben az időszakban a különböző, archaikus és korszerűbb stílusfokok sokszor egy épületen belüli együttélése is jellemzi.

1. Kőtemplomok

A Kárpátok vidékén a 17. század végéig a fatemplomépítészet dominált a kőépítészet felett. A munkácsi egyházmegyében is elenyésző volt a kőtemplomok száma. Közülük az egyházmegye központjában

¹ MAROSI, E., *Magyar falusi templomok*, (Építészeti hagyományok), Budapest 1975, 34-35.

Zékány János által 1661-ben felépített egykori *munkácsi rotundáról* tudunk, illetve az Olsavszky Mánuel vizitációs jegyzőkönyveiben említett néhány templomról (*Ungvár-Ceholnya*), amelyek alaprajza, felépítménye ismeretlen.² Az utóbbiakról feltételezhetjük, hogy paróchiális templomokként, hosszanti tengely mentén szerveződő alaprajzzal épültek. Mintaként két típus jöhet számításba. Épülhettek Galíciában elterjedt védelmi kőtemplom-típus nyomán, azaz poligonális szentélyű, egy hajós templomként, az előtér felett nyugati toronnyal (lásd Posada Rybotycka, 16. század vége; Paraszkéva templom, Lvov, 1623 előtt),³ vagy a moldvai lóheretípusú alaprajz szerint. E másik típus a munkácsi egyházmegyében, a 18. századtól, közel egyszerre több szerzetesi és egyházközségi építkezés kapcsán is feltűnt, ami korábbi hasonló építészeti gyakorlatra is utalhat.⁴

2. Fatemplom-építészet

A fatemplom-építészetre különösen jellemző, hogy ebben az időszakban a korábban kialakított építészeti formák kanonizálódtak. A falusi közösségek e téren különösen határozott konzervatív felfogásbeli magatartása, a tradicionális struktúrákhoz való erős kötődés, a helyi faépítészet archaikus technológiai gyakorlata miatt a Kárpát-vidék templomépítészetében nem történt lényegi átalakulás.

1/ A hagyományok folytonossága a liturgikus tér megalkotásában

Természetsszerűleg elsősorban a szakrális, liturgikus funkcióval kapcsolatos építészeti jegyek tekintetében ezt az időszakot a hagyományörzés, a középkori mintákhoz való ragaszkodás, a „görög” vallás – a helyi identitás szerint ősinek érzett – formáinak folytatása figyelhető meg.⁵

² ГАДЖЕГА, В., „Додатки к історії Русинів и руських церковей в був. жупе Земплинській” 1-5. *Науковий Збірник Т-ва Просвіта*. VII-VIII. Ужгород 1931, 1-167; IX. 1932, 1-67; X. 1934, 17-120; XI. 1935, 17-182; XII. 1937, 37-83.

³ ОВСІЙЧУК, В., *Українське мистецтво другої половини XVI-першої половини XVII ст. Гуманістичні та визвольні ідеї*, Київ 1985, 44-45.

⁴ PUSKÁS, B., „Adalékok a XVIII. századi görög katolikus egyházi építészet kutatásához”, in *Posztbizánci Közlemények V* (2002) 122-137.

⁵ BRYKOWSKI, R., *Łemkowska drewniana architektura cerkiewna w Polsce, na Słowacji i w Rusi Zakarpackiej*, Wrocław 1986, 45-48

Az Észak-Kárpátokban ez a tendencia egyaránt jellemzi a görög katolikus és az ortodox emlékeket.⁶ Sem ebben, sem később a típusváltozatok létrejöttében és módosításaiban a hitvallás nem játszott szerepet. A görög katolikus templomok egyetlen jelzésszerű sajátossága – a munkácsi egyházmegye emlékanyagának tanúsága szerint – a templom tetőzetén, vagy a tornyokon megjelenő rendkívül változatos, dekoratív kovácsoltvas keresztformában rejlik. Hiszen a 17. század első felében még – Krisztus felirattáblás és perspektivikusan ferde lábtartójú keresztfája nyomán kialakult – ortodox kereszt koronázza a templomokat. A század derekától épített templomokon – talán az ungvári unióval (1646) összefüggésben – sajátos hármass kereszt tűnt fel, melynek két felső kereszt-szára egyenes, az alsó a török félholdat idézi. A század utolsó harmadában ezzel párhuzamosan megjelenik a hagyományos görög katolikus kereszt, melynek mindhárom keresztszára vízszintes.⁷

A Kárpátok vidékén, a fennmaradt fatemplomok tanúsága szerint a 17. század során változatlanul érvényben maradt a *háromosztatú liturgikus teret* magába foglaló templom építésének hagyománya. A korábban is ismert alaprajzok közül a szabályos három szakaszból álló, középpontjában a legnagyobb egységgel, a négyzetes hajóval megvalósuló templomforma vált szélesebb körben elfogadottá, amely eredetileg elsősorban az Észak-Kárpátokban, a beköltözés korai fázisával összefüggően terjedt el. Ritkábban épültek olyan *kétosztatú* terek, ahol a hajóban elhelyezett osztófallal bontották három egységre a templomhajó belső terét. Ez az alaprajzi forma délről terjedt, kialakulásában döntő szerepe lehetett az erdélyi későgótikus egyterű templomépítészetnek, ezt igazolja részben a típussal sokszor együtt megjelenő poligonális szentélyforma is.⁸ Az északi és déli alaprajzi gyakorlat a munkácsi egyházmegye területén találkozott, a Felvidéken épült fatemplomok többsége háromosztatú, míg a máramarosiak kétosztatúak.

A boronafalazással épült, egyszerű négyszög belső tereket változatos díszítő megoldásokkal gazdagított *közös falszakaszai* igazítják a

⁶ Tur szerint ez a folyamat a részben az 1600 körül zajló általános európai művészeti folyamatokkal kapcsolható össze. Vö. TUR, J., „Architektura cerkiewna”, in Gajewski, J. (szerk.), *Łemkowie. Kultura-sztuka-język*, (Sanok, 21-24 września 1983), Warszawa-Kraków 1987, 48.

⁷ Az ortodox kereszt alkalmazása a templomépítészetben a történelmi munkácsi egyházmegye területén a 20. században jelenik meg újra: a Felvidéken, illetve Kárpátalján, a helyi ortodoxia megjelenésével, illetve a görög katolikus egyház betiltásával, illetve likvidálásával kapcsolatosan 1949-től.

⁸ BRYKOWSKI, i. m., 66

liturgikus funkcióhoz – leválasztják a hajótól a szentélyzónát, illetve a női teret.

A babinec és hajó közti kapcsolatot és közlekedést még a 17. században is hármassal való nyílás tette lehetővé: egy ajtónyílás, melyet kétoldalt vízszintes téglalap alakú nyílások kísérnek (*naswietla*). Ez az archaikus megoldás, melynek a munkácsi egyházmegyében is állnak példái (*Sándorfalva, Mihálka*), a középkorban az egész Orosz földön jellemző volt a kutatások szerint.⁹ A későbbiekben a pronaoszt és a hajót összekötő nyílások számos változata jött létre, ezek sokféle, kiszögellésekkel díszített oldalprofillal készültek.¹⁰

A 17. század folyamán épült máramarosi bizánci rítusú templomok hajó és a szentély közötti fala szintén archaikus megoldást örzött meg: a teljesen zárt falfelületen csak *két liturgikus ajtó* nyílt. A század második felében az önálló ikonosztázion-szerkezet fokozatos kialakulásával a falszakasz alsó, ajtókat magába foglaló része megnyílt, ebbe építették be a liturgikus kapuk és az ikonok kereteinek szerkezetét.

2/ Fatemplom-típusok

A tradicionális helyi fatemplom-formából ebben a században *regionális altípusok* jönnek létre.¹¹ A folyamat a különböző helyi kultúrkörök és azok építészeti gyakorlatából adódó technikai és művészeti hagyományok érintkezéséből eredt, aminek létrejöttében jelentős szerepe volt a vidék beköltözési hullámainak. A néprajz-, illetve nyelvtörténet kutatások szerint, a történelmi munkácsi egyházmegye területén tizen-négy jól elkülönülő ruszin nyelvjárás járt, amelyek jól tükrözték még a 20. század elején is az olykor sok, olykor csak néhány évszázada betelepült lakosok származási helyét és idejét. Így elkülöníthetők

⁹ TUR, *i. m.*, 49.

¹⁰ ДРАГАН, М., *Українські дерев'яні церкви*, Львів 1937. ч. II., 22.

¹¹ Ezek kialakulásával kapcsolatban számos ellentétes nézet látott napvilágot és több lényeges kérdés maradt tisztázatlanul. Megválaszolásukat a hiteles írott források hiánya, a középkori és a 17. századi emlékművek jelentős részének megsemmisülése, illetve a fennmaradt épületek számos átépítése nehezíti. A problematika és a korábbi irodalom összefoglalását különböző szemszögekből lásd TUR, *i. m.*, 47.; BRYKOWSKI, *i. m.*, 62-77. Uő, „Łemkowska architektura cerkiewna”, in Czajkowski, J. (szerk.), *Łemkowie w historii i kulturze Karpat, II*, (Sanok 1994, 81-89); SOPOLIGA, M., „Z problematyki typologii budowli sakralnych na terytorium północno-wschodniej Słowacji”, in *Łemkowie*, 116-119.

- a) ősi nyelvjárások: Máramaros, Bereg, Ung, Kelet-Zemplén;
- b) ősi, de észak-galíciai és nyugati-szláv, lengyel és szlovák hatást demonstráló nyelvjárások: Nyugat-Zemplén, Sáros, Szepes;
- c) újkori eredetű nyelvjárások: a határmenti Felvidék (Verchovina), észak-kárpáti galíciai, dél-kárpáti helyi hatásokkal.¹²

A templomépítészetben a változatok fokozatos elkülönülése a tradíció a korábbtól eltérő értelmezésével, a hagyományörzés minőségével is összefüggött. A munkácsi egyházmegyében – hasonlóan Kis-lengyelország déli területeihez – a beköltözők nem a korábban létrejött rutén települések egyházi építészeti hagyományával, hanem a latin egyházi tradícióval találkoztak. Ez a legtöbb esetben néhol a saját hagyomány megerősített kiemelésével járt, más esetben viszont mintakövetéshez vezetett.

A 17. század Kárpát-vidéki építészetéből a középkorinál nagyobb számban maradtak fenn emlékek, ami az építészeti tendenciák, az alaprajz és felépítmény megoldásainak pontosabb megismerését segíti. A felépítmény számos változata a kutatást többféle, tájegységek vagy az egyes épületrészek egymáshoz való viszonya szerinti tipologizálásra ösztönzi. Az egyes típusok általános elnevezésénél a művészettörténet általában a néprajzkutatásban használt terminológiát alkalmazza.¹³

3/ A bojko-típusú templom

A Kárpát-vidék északkeleti tájain a 17. század folyamán az ún. *bojko templomtípus* terjedt el. A „háromcsúcsúnak” is nevezett felépítményformának mindhárom négyzetes alaprajzi szakasza felett szűkülő boronafalazással emelt, belül nyitott terű lépcsős *piramidális forma*

¹² ГЕРОВСКИЙ, Г., „Язык Подкарпатской Руси”, in *Чехословацкое отечествоведение*, III, 1934 (Москва 1995).

¹³ A határterületek illetve a kivételek esetében bizonyos nagyvonalúságot tanúsító módszer szerint egy-egy nyelvjárási területen leginkább jellemző templomtípust az ott élő népcsoport nevével illetik, elsősorban az ukrán, illetve a lengyel kutatás nyomán. (Lásd Makusenko szerint keletről nyugat felé: a hucul, a bojko és a lemko, végül a sziléziai templomtípus terjedt el a Kárpátok vidékén, a máramarosi templomokat a bojko típus egyik változataként kezeli. МАКУШЕНКО, П., *Народная деревянная архитектура Закарпатья (XVIII-начала XX века)*, Москва 1976, 54-55). Az eljárás problematikussága részben hasonlít az egész kulturális régió egy terminussal való összefogásának nehézségeire, ugyanakkor a „Kárpáti régió” terminus jóval több ellenvetéssel találkozott.

készült – amelyhez a külső homlokzaton szervesen illeszkedett a többszörösen megtört zsindelemmel fedett sátoertető.¹⁴

A munkácsi egyházmegye területén fennmaradt, ebbe a típusba tartozó templomok többsége későbbi. Ezek közt a *husznai* templom datálásával, építéstörténetével kapcsolatban ismert állásfoglalások egy része 1655-re teszi a templom felállítását.¹⁵ A háromszatú keletelt templom legnagyobb téregysége, a négyzetes hajó fölé nyolcszög alapú megtört boronasátor került, melyet lanternás, kúp formájú kis süveg zár le. A szentély és az előtér felett a hajóénál alacsonyabb, négyzetes alapú kettős sátoertető készült. Itt is megjelenik az erre a templomtípusra jellemző, az épületet a bejárat feletti magasságban körbefutó széles kiülési eres, föltötte a templomfalak a tetősíkokhoz hasonlóan zsindelemmel borítottak.

A bojko típusú templomok külső homlokzatánál nincs kiemelt, hangsúlyos homlokzat. A központi négy-, vagy nyolcszög alapú tamburon álló – többszintes tetőzetű sátor-kupola kiegyensúlyozott külső formát biztosít az épületnek. A statikus templom-sziluettben a hajószakaszra kerül a fő hangsúly, így ebben a templomtípusban nyilvánul meg leginkább a középkori bizánci kőtemplom alaprajzi- és felépítményformáival való kapcsolat.¹⁶

A bojko templomoknál jóval gyakoribbak a munkácsi egyházmegyében a nyugati harangtorony alkalmazásával megalkotott dinamikus tömegkompozíciójú templomépületek. Ezeknek két változata alakult ki, a lemko-típusú, illetve az ún. Tisza-menti.

4/ A lemko-típusú templom

A Kárpátok lengyel oldalán fennmaradt templomépítészet nagy részével rokon vonásokat mutató néhány 17. századi felvidéki fatemplom a *lemko-típushoz* sorolható.¹⁷ A többnyire három boronafalazású szakaszból álló templomok legfőbb jellemzője a dinamikus tömegelosz-

¹⁴ МАКУШЕНКО, i. m., 54, 62. Csak a nyugati térrészt fedte síkmennyezet.

¹⁵ *Памятники истории и культуры? Украинской ССР*, Киев 1987, 184.

¹⁶ A szakirodalomban vita folyik arról, hogy ez a legarchaikusabb Kárpát-vidéki templomforma-e. (Lásd az ukrán kutatást, elsőként ДРАГАН, i. m., 8. A szerző részben authton szláv formának tartja), vagy a lemko templomfelépítmény (lásd lengyel irodalom, pl. Brykowsky). Középkori emlékek és hiteles források híján a kérdést egyelőre nem lehet biztosan eldönteni.

¹⁷ BRYKOWSKI, i. m., 1986, 142-168.

tás, az egyes szakaszok felépítményének nyugat felé növekvő magassága, ahol a főhangsúlyt a nyugati szakasz felett emelkedő gerendavázis harangtorony jelenti.¹⁸

A *rózsadombi* templom a 17. század második felében épült.¹⁹ Az épület boronafalazású négyzetes szentélyből és annál szélesebb négyzetes hajóból áll, melyeket kétereszes, boronafalas sátortető zár le. A nyugati oldalon ezekhez a hajóval közel azonos szélességű gerendavázis babinec, női szakasz csatlakozik a felette álló zömök sátortetős toronnyal, valamint oszlopos tornác. A falfelületeket a felvidéki gyakorlat szerint függőleges deszkázás borítja, az ajtószint felett keskeny eresz veszi körül az épületet. A tradicionális tömegtagolású templomot a tetőformák teszik egyedivé. Mindhárom templomrész nyugat felé emelkedő tetőzetét kisebb kúpidomban végződő gömbbel koronázott süveg zárja le. Hasonló alaprajz és felépítmény jellemzi a 17. század közepén épült *kruszlói* templomot.²⁰

5/ A „háztemplom” típusa

A 17. század végén (1700 körül) épült *topolyai* fatemplommal együtt a *Kárpátalján* fennmaradt 17. századi templomok inkább az előző század *moldvai, illetve erdélyi hagyományai nyomán* épültek.²¹

A *topolyai* templom a moldvai, bukovinai eredetű archaikus *háztemplomformát* követi. Három boronafalazású szakaszát, a poligonális szentélyt, a nagyobb négyzetes hajót és a kisebb nyugati szakaszt magas, gótikus jellegű kontyvető fogja össze, melynek nyugati sarkából épp hogy kiemelkedik a kettős tetőzetű nyugati torony. A templom a hajót és nyugati szakaszt körbefutó oszlopos tornác révén is a kárpátaljai gyakorlathoz kapcsolódik. Archaikus megoldású, kívül kerek, belül négyzetes ablakok nyílnak szentélyén.

¹⁸ МАКУШЕНКО, i. m., 63-64.

¹⁹ 1658-ban épültnek írják: КОВАЧОВИЧОВА-ПУШКАРЬОВА, Б. – ПУШКАР, І., *Дерева́нї церкви східного обряду на Словаччині*, (Annales Musei culturae ukrainiensis), 1971, 38. A portál felett szereplő 1692. évszámot az első felújítás dátumaként közölik. Brykowski viszont ezt tartja hiteles építési évszámnak (BRYKOWSKI, i. m., 1986, 143).

²⁰ КОВАЧОВИЧОВА-ПУШКАРЬОВА – ПУШКАР, i. m., 231. Az 1930-as években Kruszlón új kőtemplom épült, a régi ezt követően elenyészett.

²¹ КОВАЧОВИЧОВА-ПУШКАРЬОВА – ПУШКАР, i. m., 389.

6/ Az ún. Tisza menti típusú templom

A Máramarosban épült 17. századi templomok (*Sósújfalu* – 1654-58;²² *Sándorfalva*,²³ *Mihálka* 1668,²⁴ *Száldobos*,²⁵ *Szeklence*²⁶) az előző században kialakult helyi típust követik. A boronafalazással épült három szakaszos templomok felépítményükkel a románkori vagy a gótikus tömegtagolású formákat idézik. A négyzetes (*Sándorfalva*, *Mihálka*) vagy poligonális (*Száldobos*) – nyolcszög felével záródó – nyújtott szentélyhez egy annál magasabb és szélesebb, közel négyzet alakú hajó kapcsolódik. Mindkettőt magas nyeregtető fedí. A női templomrész, a babinec és előtere, mely lehetett erkélyes nyitott (*Sósújfalu*), vagy zárt (*Száldobos*, *Mihálka*, *Szeklence*), a hajóval egyenlő szélességű, ugyancsak közel négyzetes szakasz. A babinec felett magas, egyenes, illetve ritkábban felfelé szűkülő testű, gótikus süvegű, gyakran négy fiatornyos gerendavázis torony emelkedik, a süveg alatt reneszánsz árkádives loggiával. Ez a toronyforma a szatmári (*Nyírbátor*), illetve hozzájuk hasonlóan az erdélyi gotizáló, késő reneszánsz faépítészeti emlékekhez kapcsolódik.

Alaprajz és tömegtagolás tekintetében ez a templomtípus csatlakozik leginkább e vidék más egyházainak fa-és kőépítészeti hagyományaihoz. A falak magasságához képest igen hangsúlyos tetőzettel és harangtoronnyal épített templomok a kétszattatú alaprajzon emelkedő gótikus templomtestet idéznek: a Huszt környékén épült fatemplomok hajófalai – néhol a szentély- és előtérfa- is – az eresz magasságában bazilikális szerkezetet idéző beugrással épültek.

Ezt a templomformát követi szerényebb formában a *mándoki* templom (1676, Szentendre, Szabadtéri Múzeum).

7/ Mesterek és megrendelők

A helyi építészet alapvetően hagyományos formáinak fenntartásában jelentős volt az építőmesterek és megrendelőik szerepe.

²² ЛОГВИН, Г., *Українські Карпати*? Москва 1973, 126; ЛОГВИН, Г., *По Україні. Стародавні мистецькі пам'ятки*, Київ 1968, 369.

²³ МАКУШЕНКО, i. m., 76-77.

²⁴ МАКУШЕНКО, i. m., 72-74.

²⁵ 1643 (ЛОГВИН, i. m., 1973, 144), 17-18. század (МАКУШЕНКО, i. m., 80-81).

²⁶ 17. század vége – 18. század eleje. ЛОГВИН, i. m., 1973, 143.

A fatemplomok építői minden esetben népi ácsmesterek voltak. A 17. századból nem ismertek velük kapcsolatos adatok. A későbbi gyakorlat analógiájára feltételezhető, hogy vándorló vagy letelepedett ácsmesterek építőműhelyé alakultak, a vezetőmesterrel élükön vállalták fel egy-egy templom felépítését. A csoportmunkán belül a részfeladatokat, az egyes épületrészek, technikai részletek kivitelezését egy-egy mester önállóan oldotta meg. A munkát évszázadok óta működő szokások irányították, a technikai megoldások pedig rutinszerűen ismétlődtek. A megrendelő közösség is részt vett a munkában, az általa ismert már álló templomok alapján határozta meg a típust, méreteket vagy egyes motívumokat, ami különös módon hozzájárult a hagyományok konzerválásához.

Az erdős hegyvidék hasított tölgyfa és fenyőgerendákból ácsolt fatemplomaival ellentétben az Alföldön épültek – bár az oklevelek, szematizmusok fatemplomoknak jelzik őket – legtöbbször paticstemplomok voltak. Ez magyarázza azt a rendkívüli mértékű állagpusztulást, mely ezen a vidéken már a 18. század első felében jelentkezik.²⁷

A falusi templomok mellett a helyi központoknak számító kolostorok épületei is fából készültek ebben az időszakban, még az egyházmegye központját jelentő Munkácson is fából épült kolostorépületek álltak a 18. század második feléig.

8/ Tradicionális és új motívumok a külső homlokzatokon

A hagyományörző építészeti felfogás változatlan érvényessége inkább a *részletmegoldások* kivitelezésében tette lehetővé a *korszerűsítést* ebben az időszakban. Reneszánsz árkaos toronygaléria, illetve tornác, balusztrádot idéző tornáckorlátok, erős kiülésű szemöldökpárkányos, kettős, keretes hajóablakok jelennek meg a templomhajón. Ezek mellett a gótikus formáknak is fennmarad a jelentősége: például a nyugati bejárat szinte hagyományosan számárhátíves ajtókerettel készül.

A munkácsi egyházmegyében a Kárpát-vidék többi részéhez is képest kisebb volt az újítási szándék. Így az Észak-Kárpátokban archaizmusnak számító – a templomalapoktól a vizet elvezető – az épületen körbefutó, széles *eresz* is még jelen van e vidéken a 17. században (*Sósújfalu*), amíg a 17-18. század fordulója körül, a templomfalak vé-

²⁷ DOMANOVSKY, GY., *Magyarország egyházi faépítésze. Bereg megye*, Budapest 1936, 43.

delmét biztosító, zsindellyel vagy deszkázással történő külső beborítása mellett szükségtelemmé nem válik.²⁸ Ennek a századfordulós változtatásnak a jelentősége elsősorban abban rejlett, hogy ettől az időszaktól vált lehetővé a nyújtottabb arányú ablakok elhelyezése, ami napfényesebb belső teret tett lehetővé, szemben a középkori, apró déli ablakokkal alig megvilágított, kissé sejtelmes hangulatú belsőtérrel. A modernizálás abból a szempontból volt meghatározó, hogy ebben az időszakban volt kialakulóban a Kárpát-vidéki templombelső falképrendszere.

Az egyházmegye sokszínű képet nyújtó építészeti megoldásai egyrészt a települések, illetve egyházközségek eltérő, az előző lakhelyükből eredő építészeti hagyományaihoz kapcsolódhattak, emellett a típusokon belül a sajátos, egyedi arculat megjelenítésére való törekvés, sőt, a szomszédos példák közötti egyfajta versengés is közrejátszhatott. A szakrális építészet szférájában is a század végére mind markánsabban jelentkező szemléletváltás jelei – így ebből fakadóan a megvilágítottabb templomi belső tér igénye és talán elsősorban az egyéni karakter kimutathatósága az egyházművészet teljes körében – jelzik a várható átalakulás irányát, amely a korszerűsödés mellett, az idáig lényeginek és meghatározónak vélt középkori egyházművészeti hagyományok lassú feloldódásához vezet.

²⁸ TUR, *i. m.*, 52.

SOLTÉSZ JÁNOS

HARMINCÖT ÉVES A *HUMANAE VITAE* ENCIKLIKA

TARTALOM: Bevezetés; 1. Előtörténet; 2. Az enciklika felépítése és tartalma; 3. A pápai tanítás lényegi pontjai; 4. A pápai döntés hatása; 5. A továbbfejlődés megnyilvánulásai; Felelősségetikai zárszó

Bevezetés

1968. július 25-e jelentős dátum lett az akkori pápa VI. Pál, a katolikus egyház, s az egész világ számára azzal, hogy egy különleges és jelentős irat látott napvilágot, a címben megjelölt enciklika. Ma ennek már 35 éve. Sok enciklika megjelent már a pápák tollából, de igen ritkán várták azokat oly hatalmas érdeklődéssel, mint éppen ezt. Természetes – gondolják sokan –, hisz mi érdekelhetné jobban az embereket – beleértve a keresztényeket is –, mint a születésszabályozás kérdésköre a házassági etikában. Ugyanakkor itt egyáltalán nem csak a tartalom az, ami kiváltja az átlagon felüli érdeklődést, hanem a történelmi és technikai környezet, mely által fölértékelődött a téma. A születésszabályozás igen nagy fejlődésnek indult technikai lehetőségei, a néhány éves rövid előtörténet alatt felröppenő hangok, a II. Vatikáni Zsinat légköre, valamint az általa elindult folyamatok, alapot szolgáltatottak a végkifejlet rendkívül kíváncsi várásához.

1. Előtörténet

Elsősorban a megírás közvetlen előzményeit értjük alatta. Ez az időszak igen rövid volt, de annál pergőbb és töményebb történéseket foglalt magában. Az alapszituációt 1968-ban az jellemezte, hogy – a világban általában – a születésszabályozás elfogadása már természetes jelenségnek számított és az emberiség fejlődésének szükségszerű feltételként kezelték. Ez már magában foglalja azt a tényt, hogy a tömegek számára elérhetővé vált az orvosi technika, mely a születésszabályozás mesterséges eszközökkel történő megvalósításának gondolatát kellőképp

megalapozta. Természetes módozatok révén nyilván korábban is működhetett bizonyos mértékű fogamzásszabályozás, de a hatékonyság észrevehetően megváltozott, megnőtt a mesterséges eszközök révén. A világgazdasági élet kulcsfigurái azonnal igyekeztek a legnagyobb mértékben hasznot húzni abból a gondolatból, hogy gyors népességnövekedés veszélyezteti a fejlődést, tehát csökkenteni kell szinte az összes lehetséges módon a népszaporulatot, mert a kevesebb ember biztosan jobban fog élni. Nem is váratott sokáig magára a gazdasági kényszer alkalmazása a harmadik világ országai felé, melyek ilyen szempontból a legnagyobb veszélyt jelentették, hogy ti. csak akkor kapnak nagyobb mértékű segílyt, ha komoly lépéseket tesznek a népszaporulat csökkentésére.¹ Az ebből fakadó utilitarista szemlélet eléggé megdöbbenítő és kemény kritikákat kiváltó megfogalmazásokat is eredményezett, mint pl. a következő vélemény: „A fogamzásgátlásba fektetett öt dollárnak nagyobb haszna van, mint a gazdasági fejlődésre költött száznak”.² A gazdasági összefüggés nyilván nem vitatható, de úgy tűnik, számolni kell azzal, hogy a csupán gazdasági érdekszempontok hangsúlyozása embertelen, s erkölcsileg súlyosan kifogásolható szemlélethez vezethet.³ Ezt nyilván csak támogatta a nyugati gondolkodásra jellemző, de egyre inkább mindenütt gyökeret eresztő individualizmus, mellyel együtt járhat egy végtelenül túlhangsúlyozott és irreális szabadságfogalom, és önző érvényesülési vágy. Ugyanakkor a modern élet felgyorsultságának, s a házaspárok élete alapvető átalakulásának jelei talán még nem voltak olyan mélységűek, melyek a népesedési problémával majdnem egyenrangú tárgyalást igényeltek volna.

A Humanae vitae enciklika nemcsak a születésszabályozás kérdésével foglalkozott, mégis ez a rész tette híressé, hisz ebben a témában jelentkeztek új hangok a zsinati atyák körében is, s várható volt valami komoly változás. A hagyományos tanítás megfogalmazása legmodernebb formában, 1930-ban, XI. Pius pápa *Casti connubii* című enciklikájában

¹ A népességnövekedés várható problémái már egyes egyházatyákat is véleményeik megfogalmazásaira késztettek Tertullianus, *De anima* 30, in *PL* 2,700.

² Az USA egykori elnöke Lyndon B. Johnson jelentette ki ezt 1965-ben egy ENSZ összejövetelen. Vö. SOMFAI, B., *Bioetika (vázlatok)*, Szeged 1995, 33.

³ Igazolja ezt a világ vezető gazdasági hatalmai külügyminisztereinek, a 90-es évek második felében, Los Angeles-ben tartott összejövetelének végkövetkeztetése, melyet valaki úgy fogalmazott meg, hogy a világgazdaság fejlődésének fenntartásához elég a jelenleg élő emberiség 20 %-a, ezért ennek megfelelően kell a népesség növekedéséről, a kormányok politikájának motivációjáról gondolkodni, különösen azoknak az országoknak, melyek hatást tudnak gyakorolni a leginkább érintett országokra.

jelent meg. Kimondta, hogy a házassági aktust „a gyermeknemzés természetes hatásától szándékosan” soha sem szabad megfosztani.⁴ Valamilyest módosította ezt a felfogást XII. Pius pápa 1951-ben szülésznőkhöz szóló beszédében, amikor utalt a „szülői felelősség”-re, s az időszakos önmegtartóztatás segítségével elfogadhatónak tartotta, hogy a házaspár fontos egészségügyi, eugenikai, szociális vagy gazdasági ok miatt korlátozza a gyermekek számát, vagy további életükben a gyermekáldást akár ki is zárja.⁵ Nagy jelentőségű és új az a tartalom, ami itt szerepel, hisz először ismerte el erkölcsi megengedhetőségét az olyan aktusnak, mely szándékosan nem a gyermeknemzésre irányul. Lehet úgy is értelmezni a pápa által mondottakat, mintha a házassági aktus biológiai integritásának fontosságát kicsit csökkentené. A hagyományos tanítás épp a termékenység mindenkor biztosítását – mint elsődleges célt – tartotta leginkább szem előtt. Mindenesetre úgy tűnt, hogy lehetőség nyílik valami új szemlélet hivatalos megfogalmazására.

A felmerülő kérdések tisztázására XXIII. János pápa püspöki bizottságot hozott létre. A házassággal kapcsolatos kérdések a Népesedési Bizottságban és más bizottságokban is előkerültek, vitákat indítottak el, melyekből kitűnt, hogy a fogamzásszabályozásra vonatkozó vélemények nem egységesek.⁶ E viták végét XXIII. János pápa már nem érte meg. Munkáját „a Montini pápa”, VI. Pál folytatta, aki látva a helyzet és a probléma sokrétűségét, saját hatáskörébe vonta a döntést. Az elődje által felállított bizottságot jelentősen kibővítette orvosokkal, erkölcsi teológusokkal, népességi szakértőkkel s nem utolsósorban néhány házasságos emberrel. 1966-ban a bizottságnak nyolc püspökkel és hét bíborossal együtt már 75 tagja volt.⁷ Viszont e dátum már jelzi, hogy a Zsinat ideje alatt ezt a vitát már nem sikerült megnyugtatóan lezárni. Ha feltesszük a kérdést, hogy a zsinati atyák szellemiségének maradt-e írásos nyoma, a válasz egyértelmű igen, helye pedig leginkább a *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció 46-52. pontjaiban jelölhető meg.⁸ Konvergencia

⁴ XI. PIUS, „Casti connubii”, in *Amit Isten egybekötött, Pápai megnyilatkozások a házasságról*, Budapest 1986, 49.

⁵ XII. PIUS, *Olasz szülésznőkhöz intézett beszéd* 1951 okt. 29-én, AAS. XLIII(1951), 835-860.

⁶ Vö. LICHERI, G., *Hit, történelem, erkölcs*, Budapest 1994, 78-79.

⁷ Érdekes, hogy a tagok között volt Karol Wojtyła, krakkói érsek is. Mivel a későbbi pápáról van szó rendkívül beszédesebb lenne, hogy vajon milyen véleményt képviselt a folyamatban, de véleménynyilvánításra nem volt közvetlenül lehetősége, mivel a lengyel kormány nem tette lehetővé számára gyűléseken való részvételt.

⁸ Cserhádi, J. – Fábián, Á. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat tanítása*, Budapest 1975, 415-

mutatkozik bennük azon felfogás iránt, mely szerint „a házaselet egészének, a házasszerelemnek kell az élet továbbadására irányulnia, nem pedig minden egyes aktusnak”.⁹ A munka a Zsinat lezárása után folytatódott.

1966 májusában a bizottság tagjai arra a véleményre jutottak, hogy a hagyományosnak mondható egyházi felfogás változhat, s a fogamzásszabályozás nem feltétlenül tilos minden esetben. Azonban nem alakult ki teljesen egyhangú vélemény. Végül is két nyilatkozat született, amit átadtak a pápának. A nyilatkozatok nem két szembenálló csoport ellentétes véleményét jelentették. B. Häring szerint – aki tagja volt a bizottságnak – minden résztvevő „az igazság és egy hiteles lelkipásztori nézőpont szenvedélyes kutatója” volt. „Senki sem érezte magát a vitathatatlan bizonyosságok birtokosának... Nem voltak támadhatatlan érvek a *Casti connubii* szigora mellett” sem.¹⁰

A kisebbség véleményének két alappillére volt. A egyik kész ténynek vette a hagyomány tekintélyét, mely szerint a fogamzásgátlás a természeti törvénnyel szemben áll és önmagában rossz, s igen hosszú ideje fennáll ez a tanítás. A másik érv pedig tartalmilag arra apellált, hogy ha megengedhető lenne az életadás folyamatának direkt megszakítása, akkor nem lehetne elégséges alapot találni a szexuális önkielégülés, a házasság előtti szexuális aktivitás, a homoszexuális cselekedet vagy egyéb rendetlen, illetve gátlástalan cselekedet erkölcsi visszautasításához.

A többség más oldalról közelítve meg a kérdést, igyekezett alapvetően különbséget tenni az isteni és az emberi hagyományok között. A „szülői felelősségből kiindulva”, a Szentlélek iránti tanulmányosság, az értelem helyes használata és a felelős lelkiismereti döntés kölcsönösségét alapul véve próbálták a gyermekvállalást ki nem záró, de szabályozó szülői magatartást megfogalmazni, mely a házasság keretein belül a gyermek javát is szolgálja, s a házastársak szexuális kapcsolatának erkölcsi értékét nem minden egyes aktus direkt termékenységétől tenné függővé.

A pápa kisvártatva utalt arra, hogy a kérdés nagy jelentősége miatt elhúzódik a Tanítóhivatali döntés nyilvánosságra hozatala. Egy

510. A házassággal kapcsolatban találhatók még utalások a *Lumen gentium* 11., 35., 41.; az *Apostolicam actuositatem* 10., 29.; és a *Gravissimum educationis* 3., 6., 8. zsinati dokumentumok jelzett pontjaiban.

⁹ *Op. ult cit.*, 436-437.

¹⁰ LICHERI, *op. cit.*, 85.

titkos bizottság segítségével, mely több körlevél tervezetet is készített, még két évig vívódott az egyházfő a kérdéssel. A szöveg végső formába öntése lényegében magának a pápának a műve volt. Végül 1968. július 6-án megszületett a döntés, megjelent az enciklika, mely VI. Pál életében az utolsó volt.

2. Az enciklika felépítése és tartalma

Nem hosszú terjedelmű írásról van szó, összesen mintegy 15 oldal.¹¹ Rövid bevezetés és befejezés között a pápa három tárgyalási pontban foglalta össze mondanivalóját.

Bevezetés. Ebben utal a pápa az élet továbbadásának súlyos felelősségére, mellyel kapcsolatban sürgető, új változások történtek, amiket az egyház sem mellőzhet el az emberek élete és boldogsága érdekében.

I. A probléma új szempontjai és a Tanítóhivatal illetékessége. Három alpont tartalmazza a témát.

1. Új szempontok: „Nagy jelentőségű és különféle” változásokról szól. A gyors népességnövekedés, sok család növekvő nehézsége a munka, a lakásviszonyok, a gyermekek taníttatása miatt, a nő személyének megváltozott szerepe, a házasság új kérdései, az élet keletkezésébe való beavatkozás növekvő szándéka alapján a pápa maga teszi fel a kérdéseket: Nem volna-e megfelelő felülvizsgálni a ma érvényes normákat? Nem lehet-e ésszerűbb termékenység érdekében a gyermeket a házasság egészéhez tartozónak vélni, nem pedig az egyes aktusokhoz? Nem érkezett-e el az idő inkább az értelem és az akaratra bízni az élet továbbadásának feladatát, mint a biológiai ritmusra?

2. A Tanítóhivatal illetékessége. Itt utal arra VI. Pál, hogy az új kérdések meggondolásra készítették a Tanítóhivatalt, aki a kinyilatkoztatással megvilágított és a természettörvényen nyugvó erkölcsi véleményt képvisel, s ezek alapján dolgoz ki hívő engedelmességgel követendő, Isten akaratának megfelelő, iránymutató véleményt, azzal a küldetésudattal, mellyel Isten Pétert és a többi apostolt küldte az embereket tanítani.

¹¹ A dokumentum teljes terjedelmében megtalálható abban az 1880-1981. közötti időben a házassággal kapcsolatos pápai megnyilatkozásokat összefoglaló kötetben, melyet a Szent István Társulat „*Amit Isten egybekötött*” címmel adott ki Budapesten 1986-ban, a 80-95. oldal. A szövegből részleteket találunk Fila, B. – Jug, L., *Az Egyházi Tanítóhivatal Megnyilatkozásai*, Kisterenye 1997. 4470-4479. oldal. A házassággal kapcsolatos kérdésekben *A Katolikus Egyház Katekizmusa* is többször idézi.

3. *A kérdések különleges tanulmányozása.* A pápa utal XXIII. János pápára, aki elkezdte egy bizottság felállításával az egész kérdéskör tanulmányozását, amit a későbbiekben ő koordinált. Kiemeli, hogy mennyire várja az egész világ most a véleményalkotást, s köszönetet mond mindazoknak, akik bármilyen módon hozzájárultak a gondos mérlegeléshez. Lélektanilag pedig az egyik legfontosabb momentum, hogy VI. Pál a vélemények és következtetések sokszínűsége miatt úgy érezte, magára kell vállalnia a „komoly megfontolás és Istenhez intézett szüntelen imádság után a Krisztustól kapott parancs erejéből” meghozott döntést „ezekre a nehéz kérdésekre”.¹²

II. A tanítás alapelvei. Ez a dokumentumnak tartalmilag is a legfontosabb része. 12 hosszabb-rövidebb pontban történik a mondani-való kifejtése.

1. *Az ember egységben való szemlélése.* A pápa kihangsúlyozza, hogy a születés problémáját az egész ember teljes, vagyis természetfölötti hivatását is figyelembe véve kell értékelni. Ez alapján, s a *Gaudium et spes* tanítására emlékezve kívánja megvilágítani a születésszabályozás mesterséges módjait, melyeket a házastársi szeretetre és a szülői felelősségre hivatkozva védelmeznek.

2. *A házastársi szeretet.* Istentől kell származtatni, Ő a végső forrása. A házasság nem a véletlen, vagy a vak természeti erők játéka, hanem Isten tervének megvalósítója. Alapja az Istennel való együttműködésnek az életadásában és a nevelésében. Krisztus és az egyház kapcsolátát jelzi.¹³

3. *A házastársi szeretet jellemző vonásai.* Egészen emberi, több mint ösztön vagy indulat. Akarati tett! Növekednie kell. A személyes barátság különleges formája. Teljes, hűséges és kizárólagos az élet végéig. A nehézségek ellenére nemes és érdemszerző, a boldogság forrása. Termékeny, életet ad, és fölneveli az Isten ajándékát, a gyermeket.¹⁴

¹² HV, in *op. cit.*, 82.

¹³ „Ez a szerelem ugyanis kimagasló emberi jelenség: szabadon akart vonzalomból irányul személytől személyre, a személyiség javát keresi, ezért képes sajátos méltósággal gazdagítani a testi-lelki megnyilvánulásokat, s ezeket a hitvesi barátság kiváltságos mozzanataivá és jeleivé nemesítheti. Ezt a szerelmet Krisztus Urunk jósága a szeretet és a kegyelem külön ajándékával nemesítette meg, tette tökéletesebbé és emelte magasabb létrendbe.” (GS 49., Vö. Ef 5,25-33 és 1Kor 7,1-5.)

¹⁴ „A házastársnak és a házastársi szeretetnek a természet szerint az a rendeltetése, hogy utódoknak adjon életet és fölnevelje őket. A gyermekek a szülők legszebb ajándéka, s éppen a szülők számára lesz a legnagyobb kincs.” (GS 50-51.) *A Katolikus Egyház Katekizmusa* (a továbbiakban KEK) így nyilatkozik: „A házastársak egyesülésével a

4. *A szülői felelősség.* Legyenek ennek tudatában a házastársak. Ismerjék meg a biológiai funkciókat, és tartsák tiszteltben azokat. Uralkodjanak ösztöneiken és szenvedélyeiken. Több gyermeket fogadjanak el. Kötelességeiket a helyes értékrend, az objektív erkölcs és a helyes lelkiismeret alapján teljesítsék. „Az élet továbbadásának feladatában... nem követhetik úgy saját véleményüket, mintha egyénileg és teljesen szabadon határozhatnák meg a tisztességes utakat, amelyeken járjanak... Tetteiket a teremtető Isten terveihez kell alkalmazniuk, amelyet részben a házasság és a házasság élet természete mond el nekik, részben pedig az Egyház állandó tanítása hirdet.”¹⁵

5. *Tisztelet a házasság célja és természete iránt.* A házasság tettei, terméketlenség esetén is „tisztességesek és méltóságteljesek”.¹⁶ Nem minden aktust követ új élet. Ez Isten bölcsességéből adódik. Viszont a természettörvénynek megfelelően „a házasság minden aktusának alkalmasnak kell lennie az emberi élet továbbadására.”¹⁷

6. *Két elválaszthatatlan szempont: az egyesülés és a termékenység.* Ezek kapcsolatát „az ember saját kezdeményezésével nem törheti meg... Ha mindkét lényeges szempontot megőrzi, a házasság megtartja a kölcsönös, igaz szeretet értelmét... és rendeltetését, amely a szülőség”.¹⁸

7. *Hűség Isten tervéhez.* Amint a házasság állapotára vagy jogos kívánságára tekintettel kell lenni a házasságban, ugyanúgy Isten tervére és akaratára is, mert az ember sem a test, sem a nemzőerő fölött nem rendelkezik korlátlan hatalommal, mely utóbbi természete szerint emberi élet létrehozására irányul.

házasság kettős célja valósul meg: maguknak a házastársaknak a java és az élet továbbadása. A házasságnak ezt a két jelentését vagy értékét nem lehet egymástól elválasztani a házasság lelki javának és a család jövőjének veszélyeztetése nélkül. (KEK, Budapest 1993, 2363.)

¹⁵ HV, in op. cit., 84. Vö. GS, 50. „A keresztény házastársak tartsák szem előtt, hogy nem cselekedhetnek önkényesen. Az isteni törvény szerinti lelkiismeretükhöz kell igazodniuk, készségesen hallgatva az egyház tanítóhivatalára, amely az isteni törvényt az evangélium fényénél hitelesen értelmezi.”

¹⁶ „A szerelem a szoros értelemben vett házassági tetteben fejeződik ki és válik tökéletessé. A bizalmas és tiszta házastársi egyesülés cselekményei tehát *tiszteletreméltó* erkölcsi értékek és emberhez méltóan gyakorolva, azt a kölcsönös önatadást jelzi és mélyíti el, amely által örvendező és hálás lélekkel mind a ketten gazdagítják egymást.” (GS 49.)

¹⁷ HV, in op. cit., 85., KEK, 2366.: „Maga az Egyház, amely »az élet mellett száll síkra«, azt tanítja, hogy »minden házastársi aktusnak nyitottnak kell lennie az élet továbbadására«.”

¹⁸ HV, in op. cit., 85.

8. *A születésszabályozás meg nem engedett útjai.* Vissza kell utasítani a nemi aktus direkt megszakítását, a közvetlen abortuszt (még gyógyítás céljából is!),¹⁹ a szándékos sterilizálást, a fogamzást lehetetlenné tevő cselekedetet a nemi aktus előtt, közben vagy után. A terméketlenség érdekében nem érv, hogy „két rossz közül a kisebbet kell választani”, vagy a házasság összes aktusának egysége alá menekülni, és „sohasem szabad, még a legsúlyosabb okok mellett sem rosszat tenni, hogy abból jó következzen”.²⁰

9. *Gyógymódok megengedettsége.* Nem tilosak azok a gyógymódok, melyek bár akadályokat teremthetnek a fogamzás útján, de közvetlenül semmiképp sem ezt szándékolják.

10. *A terméketlen periódusok.* Ha komoly indokok szólnak amellett, hogy szünet legyen a gyermekek születése között, szabad a házasoknak a szervezetben adott terméketlen periódusokat követni a házáséletben.

11. *A mesterséges születésszabályozás súlyos következményei:* Könnyű út nyílik a hűtlenséghez, az erkölcsi fegyelem széles körben meggyengül, különös ösztönzést ad a fiatalok érzékiségéhez; a férfiak meg fognak feledkezni a nők tiszteletéről; veszedelmes hatalom kerül a kormányok kezébe, semmit sem fognak törődni az erkölcsi törvénnyel, a házastársak legbensőbb feladatába avatkozhatnak bele a fogamzásgátlás kötelező elrendelésével. Határokat a test és funkcióinak tisztelete kedvéért kell megvonni és betartani.

12. *Az egyház a hiteles emberi értékek őre.* Előre látható, hogy nem mindenki fogja könnyen elfogadni ezt az állítást. Sok, egyházzal szembeni, felerősített hang szól a médiából. De az egyház jel lett,²¹ aki mind a természetes, mind az evangéliumi törvény alázatos hirdetője, őrzője és értelmezőjeként, az emberek igazi javára, buzdít a felelősségvállalásra, s a házasemberek méltóságának megőrzésére.

III. Lelkipásztori irányelvek. A harmadik fő rész 11 pontban tárja az olvasó elé a mondanivalót.

1. *Az Egyház „anya és tanító”.* Az Egyház nem viselkedhet

¹⁹ „Isten ugyanis, mint az élet Ura, az emberekre bízta rá az élet fenntartásának kitüntetett szolgálatát, és ezt emberhez méltóan kell végezni. Az életet tehát a leggondosabban kell óvni, már a fogamzástól kezdve. A magzatelhajtás is és a csecsemők megölése is szégyenletes bűntett.” (GS, 51.)

²⁰ Vö. Róm 3,8

²¹ Vö. Lk 2,34: „Sokak romlására és föltámadására lesz ő Izraelben: jel, amelynek ellenszegülnek...”

másképp, mint az Isteni Megváltó, aki ismeri a gyengeségeket, szánja a sereget, befogadja a bűnösöket, de nem teheti meg, hogy ne tanítsa a törvényt, mely az eredeti igazságába visszaállított és a Szentlélektől vezérelt emberi élet sajátos törvénye.

2. *Az isteni törvény megtartásának lehetősége.* Sokak számára olyannak fog látszani, hogy csak nehezen vagy egyáltalán nem tartható meg. Kell hozzá a jóakarát és az Isten kegyelme. Akik komolyan mérlegelik, látni fogják, hogy a fáradalmak növelni fogják a személy méltóságát, és sok jót hoznak a társadalomnak.

3. *Az önuralom.* A helyes születésszabályozáshoz, az időszakos megtartóztatáshoz kétségtelenül aszkézisre is szükség van. Ez nem árt a szeretetüknek, gazdagító erőfeszítés, megkönnyíti más nehézségek elviselését, elmélyíti a felelősségérzetet, bensőséges tekintélyt biztosít a gyermeknevelésben.

4. *A tisztaságnak kedvező környezet megteremtése.* Felhívást fogalmaz meg a társas élet vezetői felé: segítsenek elutasítani mindent, ami erkölcsi romlást gerjeszt: az érzékiség propagálását, a pornográf írást, a szemérmetlen látványosságot, amiket sem a művészetek, sem különféle tanítások nem tudnak igazolni.

5. *Üzenet az államok vezetőinek.* Ne engedjék népük jó erkölcsét megrontani. A népesség növekedésének kérdését az emberi méltóságnak megfelelő módokon kell megoldani. A járható út egy bölcs családpolitika és a nép nevelése, az erkölcsi törvény és a polgárok szabadságának talaján. Ezzel ellenkező megoldásokat a materialista módon gondolkodók kínálnak. Bárcsak megújítanak ebben is erőiket a felelős hatalmak, a nemzetközi szervezetek működése előtt pedig majdnem végtelen tér nyílik meg.

6. *A tudósokhoz.* Tőlük a pápa azt kéri, megismételve XII. Pius szavait, hogy általuk a tudomány adjon biztos alapot „a természetes cikluson alapuló születésszabályozáshoz”.²² Ezzel hozzájárulnak az isteni törvények és a házasszeretet harmóniájához.

7. *A keresztény hitvesekhez.* (A harmadik fejezetnek ez a leghosszabb része.) Az egyház feléjük nemcsak az isteni törvények követelményeit hirdeti, hanem megnyitja számukra is a kegyelem útjait. Hivatásuk a szentségekben gyökerezik, a házasság megerősíti, s mintegy fölszenteli őket feladataikra. Életútjukon olykor súlyos nehézségek jelentkeznek, de épp ezért a jelen világ elmúlásának tudatában, szüntelenül

²² HV, in op. cit., 92.

imádkozva, a szentségekkel élve, alázattal és állhatatosan törekedjenek a házasság élet tökéletességére.

8. *A családok egymásközi apostolkodása.* Az Isten törvénye szerint élő házasság életének egyik legértékesebb gyümölcse lesz, ha „másokat is részesíteni akarnak saját tapasztalataikban”,²³ s így apostolkodnak.

9. *Az orvosokhoz és az egészségügyi dolgozókhöz.* „Tekintsék hivatásuk feladatának, hogy ezen a nehéz területen megszerezzék maguknak a szükséges tudást, s... helyes választ tudjanak adni, és igaz utat tudjanak mutatni a tanácsért hozzájuk forduló házaspároknak”.²⁴

10. *A papokhoz.* A családok lelki vezetőihez és tanácsadóihoz, valamint az erkölctant tanítókhoz szól itt a pápa: „nyíltan hirdessétek az Egyház házasságra vonatkozó tanítását. Szolgáltatotok teljesítése közben ti legyetek az elsők, akik példát adtok az őszinte engedelmességre”.²⁵ Bizalommal eltelve kell beszélniük, biztosra véve, hogy a „Szentlélek a hívők szívét is megvilágosítja”, megtanítva a házaspárokat az imádság útjára, biztatva őket a gyónás és az Eukarisztia vételére, s hogy „gyengeségük miatt soha ne veszítsék el kedvüket”.²⁶

11. *A püspökökhöz.* A jelen pillanat legfontosabb feladatának tartva a szent házasság megmentését szól a pápa püspöktestvéreihez: „Mindannyiatokat sürgetve arra kérünk, hogy papjaitokkal, munkatársaitokkal és híveitekkel együtt, fáradtságot nem kímélve és halasztást nem tűrve küzdjetelek..., hogy a házasság élet minél inkább elnyerje emberi és keresztényi tökéletességét”.²⁷

Befejezés. VI. Pál pápa lezárásként a nevelés, a haladás és a szeretet nagy művének, Isten elgondolása szerinti, megvalósítására hív minden jóakarátú embert, zálogul örömmel adva rájuk, különösen a hitvesekre, Apostoli Áldását.

3. A pápai tanítás lényegi pontjai

Enciklikájában VI. Pál pápa őszintén felvetette a kérdéseket, sorra vett és mérlegelt minden elvi problémát, s igyekezett a legkörültekintőbb választ adni.

²³ HV, in op. cit., 93.

²⁴ HV, in op. cit., 93.

²⁵ HV, in op. cit., 93-94.

²⁶ HV, in op. cit., 94.

²⁷ HV, in op. cit., 94.

Nagyon *pozitív* kiemelést érdemel a házastársi szeretet dimenziójának elmélyítése a teljes körű – örök életet is figyelembe vevő – szülői hivatás fényében. A II/5-ben megfogalmazódik a házasszeretet cselekményei iránti tisztelet és méltóság elismerése, s több helyen is a házassági aktus teljességének megőrzésére irányuló indoklás.

A születésszabályozás meg nem engedett útjait világosan kimondja: elutasítandó az aktus direkt megszakítása, a közvetlen abortusz, az időleges vagy végleges szándékos sterilizálás, s visszautasítja a házassélet szándékos terméketlenné tételét (II/8.). Nagyon megnyugtató a II/9-ben azon gyógymódok támogatása, melyek bár – akár előreláthatóan is – akadályozhatják a termékenységet, de közvetlenül nem erre irányuló szándékkal teljesen elfogadhatóak. A II/10-ben egyértelműen támogatja az enciklika az időmegválasztásra épülő családtervezési eljárást, amelyben komoly érvek szólnak újabb gyermek vállalása ellen (testi vagy lelki állapot, külső körülmények).

Sajnos, rendkívül prófétainak, s igaznak bizonyul a mesterséges születésszabályozás súlyos következményeinek összefoglalása: az erkölcsi fegyelem széleskörű meggyengülése, az érzéki vágyak ösztönzése a fiatalokban, a férfiak nőtiszteletének elsatnyulása, s a kormányok kezébe kerülve veszélyes hatalmi, családokat zsaroló fegyverré történő aktivizálódása. A lelkipásztori irányelvek közül pedig nagyon megfontolandó a házasséletben is alkalmazott, de a gyermeknevelést is segítő, önuralom összefüggése (III/3.), az államok vezetőinek tisztességes családpolitikára és a tisztaságot elősegítő nevelésre történő ösztönzése (III/4-5.), a tudósok, orvosok és ápolók teljes tájékozottságra, s a belőle fakadó helyes, felelősségteljes tanácsadásra való felszólítása.

Kritikát azokon a pontokon váltott ki az enciklika, ahol kimondja, hogy az egyesülés és a termékenység nem választható szét, vagy az aktust a termékenységtől szándékosan megfosztják. Itt ugyanis megismételte VI. Pál XI. Pius leszögezett tilalmát is.²⁸ (Ugyanakkor elismeri, hogy az aktusnak nem kell mindig a termékenységre irányulnia, amit már XII. Pius pápa is elfogadott.) Ennek alátámasztását, a természeti törvényre való hivatkozást is sok bírálat érte, mivel – egyesek szerint – felveti a biologizmus túlzott mértékű erkölcsi alkalmazásának problémáját. Ebből a szemléletből származik a „természetüknél fogva erkölcstelen aktusok” vagy a „jelentésétől és céljától” megfosztott isteni ajándék használata megfogalmazás, illetve a „sohasem szabad, még a leg súlyo-

²⁸ Vö. *Amit Isten egybekötött*, 49.

sabb okok mellett sem rosszat tenni, hogy abból jó következzen” elv oly módú alkalmazása a szóban forgó aktusokra, hogy azokat mindig önmagukban rossznak kell értékelní.²⁹

VI. Pál utolsó enciklikájában alapjában véve elfogadta s beépítette a Zsinatnak a házastársi szeretetre és a szülői felelősségre vonatkozó tanítását. Ugyanakkor a *Gaudium et spes* dokumentumban megfogalmazott tanítás nem oldott meg egy nagy problémát, ami akkor merült föl, amikor a házasság és a termékenység került terítékre. Így fogalmaztak: „A házasság és a hitvesi szerelem, jellegéből következően, utódok létrehozására és felnevelésére irányul”.³⁰ A szerkesztők ügyeltek arra, hogy sehol sem mondják, hogy a házasság aktusnak vagy minden házasság egyesülésnek a gyermeknemzésre kell irányulnia. E felfogásban a házasság élet egészének, a házasság szerelemnek kell az élet továbbadására irányulnia, s ebben nincs is új, mert ha biológiai okokból nem lehetséges a nemzés, akkor is erkölcsös az aktus. Ugyanakkor, ha itt általános erkölcsi elvről beszélhetünk, akkor a Zsinat túlmutat XII. Pius pápa szemléletén, amiből tehát az következik, hogy „a házasság akkor is erkölcsös, ha a házasság felek egy-egy konkrét esetben maguk zárják ki a fogamzás lehetőségét”.³¹ A nagylelkűség és a gondviselés mellett ezért mérlegelni kell a házasságnak a gyermekvállalásnál az anyagi, szellemi feltételeket, a meglévő és a születendő gyermekek javát. Ugyanakkor el kell utasítani a tisztességtelen megoldásokat. Olyan megoldásokat kell választani, melyek a „személynek és aktusainak természetén alapulnak, s amelyek mind a kölcsönös odaadásnak, mind pedig az emberi életfakasztásnak csorbítatlan értelmét megőrzik az igazi szerelem légkörében”.³² Kérdés, hogy mit kell ezeken a szavakon érteni? „E szavak azt jelentik, hogy az aktusokat nem csupán biológiai szempontból kell mérlegelni, hanem – mivel azok az emberi személy aktusai – minden összefüggést figyelembe véve, és valamennyit megfelelően mérlegelve, döntení”.³³ Az erkölcsiiség tehát nem csak biológiai objektivitás tiszteletben tartásán múlik, hanem a személyes oldal objektivitás tényein is: igazi odaadás kifejezője-e, a házasság

²⁹ II. JÁNOS PÁL erkölcsi kérdésekkel foglalkozó enciklikájában is ír „A bensőleg rossz cselekedetokról, nevezetesen a fogamzásgátló módszerekről, melyekkel a házastársi aktust szándékosan terméketlenné teszik”, s indoklasként a *HV* 14. pontját idézi. Lásd *Veritatis splendor*, Budapest 1993, 80.

³⁰ *GS*, 50.

³¹ *A II. Vatikáni Zsinat Tanítása*, 436-437.

³² *GS*, 51.

³³ Herder, *Kirchen Lexikon*, 23. kieg. kötet, 442-ből vett idézet, lásd in *A II. Vatikáni Zsinat...* 437.

harmónia ápolását szolgálja-e stb.³⁴ A Zsinat viszont ennél a pontnál megállt. Így történhetett meg, hogy a *Humanae vitae* itt hátrafelé tett egy lépést. Amilyen érzékletesen fejtette ki a házasság személyi vonatkozásait, itt legalább annyira visszalépett a hagyományos szemlélet – a biológiai megfelelőség – felé. Azonban az ember értelmes lény, s ezért valószínűen hiányos az a szemlélet, mely nem ad elég teret a házasság és a házasság felek személyi mivoltából eredő, az aktus erkölcsiségét alapvetően befolyásoló szempontok érvényesítésének. Visszalépés a Zsinathoz képest az is, hogy a gyermekáldást nem a házastársi szeretet koronájaként, hanem a házassági aktus céljaként állította be. A célok felsorolását a Zsinat kifejezetten kerülte.

A kritikák ellenére is kétségbevonhatatlan tény, hogy e dokumentum megírásának alapvető indítókai az élet titkának megőrzése lehetett, s az Isten szándékát alapul véve úgy megfogalmazva, hogy az élet forrása mentes legyen minden manipulációtól.

4. A pápai döntés hatása

Az emberek általában jelentős fordulatra számítottak a születésszabályozásról szóló felfogás jövőjét illetően, de nem teljesült minden várakozásuk. Hamarosan reagált is a tengerentúlról 600 amerikai teológus nyilatkozatban, hogy a pápai döntéssel több ponton nem ért egyet. A következőkben sorra születtek püspökkari állásfoglalások. Ezeknek a reagálásoknak is sokszínű a skálája. Ugyanakkor a megnyilatkozó püspöki karok 50%-a egyértelműen a pápai tanítás engedelmes elfogadására buzdította híveit, voltak olyanok, akik a lelkiismeretes, felelős döntés irányába próbáltak elmozdulni, s akadtak bizonytalan megnyilvánulások.³⁵ Általában mégis az volt jellemző, hogy pasztorális irányelvek közzétételével igyekeztek ellensúlyozni a negatív reakciókat. Mivel az enciklika nem is tehetett mást, s nem is volt szándéka mást tenni, mint a kérdések túlzott részletezését kerülve, elsősorban általános elvi álláspont-

³⁴ *Op. ult. cit.*, 437.

³⁵ Egy felmérés szerint 25 püspöki kar fogadta el az enciklika „hivatalosan kötelező” jellegét, noha elismerték, hogy nem tartalmaz tévedhetetlen tanítást. 16 másik nyilatkozat a tévedhetetlenség hiányára utalva a körülményeket figyelembe vevő, a lelkiismeretben helyesnek tartott elvi és gyakorlati eltérést lehetségesnek tekintett. 11 körlevél bizonytalan álláspontra helyezkedett. A vélemények mindenképp figyelemre méltóak, annak ellenére, hogy sokan nem nyilvánítottak ilyen módon véleményt. Vö. KOMONCHAK, J., „*Humanae Vitae* and its Reception: Ecclesiological Reflection”, *Theological Studies* 39 (1978) 249-250. Idézi SOMFAI, *op. cit.*, 35.

tokat fogalmazott meg, így hasznosak és szükségesek voltak az említett pasztorális irányelvek.³⁶

Annak ellenére, hogy a szociológiai, statisztikai érvek erkölcsi elveknél nem mérvadóak, elgondolkodtató volt a 70-es évek elején az a felmérés, mely kimutatta, hogy a nyugati világban a katolikus házasságok többsége nem a családtervezés „megengedett” módjait használja. Ugyanakkor a szentségekhez járulás aránya a korábbiakhoz képest lényegesen nem változott. A. Greely amerikai vallásszociológus az 1972 óta szinte minden évben elvégzett „Általános társadalom felmérés” alapján fest hasonló képet 1991-ben.³⁷ Sajnálatos tény, hogy ezek a tendenciák napjainkban sem változtak pozitív irányban, inkább romlottak. Ennyiben eddig bizonyára nem teljesült VI. Pál óhaja, hogy: „Bárcsak megújítanák erőiket a felelős hatalmak, mint ezt néhányan dicséretes módon már teszik!” – az emberiség családjában a házasság megmentése érdekében.³⁸ Felszólítás is ez, hogy a vallásukat gyakorló hívek tapasztalatait még hatékonyabban figyelembe kell vennie az Egyháznak az elvek hangsúlyozása mellett, amennyiben ezekről a kérdésekről szól. A *sensus fidelium* figyelembevétele ugyanis minden korban az egyház bölcsességének igazolása lehet.

Ugyanakkor nem szabad elfeledkezni a problémák mellett azokról a házaspárokról világszerte, akik tanúságtételétől talán nem hangos a világ, de akik talán épp az enciklika hatására újították meg házaseletüket,

³⁶ Talán külön is említésre méltó a kanadai püspökök középutas megoldásajánlata. Ők leszögezték, hogy „egyetértenek a pápa házassági tisztaságra vonatkozó tanításával. Ugyanakkor azt is megállapították, hogy a hívek számára a tanítás követése nehézséggel jár, alkalmasint súlyos lelkiismereti konfliktust okoz. Amennyiben a művelt hívőket nem győzte meg az enciklika, még sincsenek kizárva az egyházból, ha más hittételt nem tagadnak, föltéve, hogy nem adják fel az igazság megtalálására irányuló igyekezetüket. S a gyóntatók megnyugtathatják azokat a hívőket, akik elfogadják ugyan az enciklika tanítását, de bizonyos körülmények miatt kötelességeik kikerülhetetlen konfliktusával állnak szemben, mint például a házassági szeretet és a szülői felelősséggyakorlat összehangolása a gyermekneveléssel vagy az anya egészségének megvédésével. Ilyen esetekben az erkölcssteológia elfogadott elvei alapján megengedhető az, hogy miután megkísérelték az enciklika útmutatását követni, becsülettel és nyugodt lelkiismerettel folyamodjanak olyan megoldáshoz, ami a körülmények között számukra helyesnek látszik... VI. Pál pápa külön levélben köszönte meg a kanadai püspökök igyekezetét és kifejezésre juttatta, hogy álláspontjukkal egyetért. A levél megtalálható a kanadai püspökök ottawai levéltárában.” SOMFAI, *op. cit.*, 35.

³⁷ Vö. GREELY, A., „Kik is azok a katolikus „konzervatívok”?”, in *Mérleg* 4 (1992) 391-398.

³⁸ HV, in *op. cit.*, 91-92.

s esetleg emiatt vállaltak újra életeket. Nem feledkezhetünk el azokról az orvosokról, kutatókról sem, akik hatékonyabbá tették a természetes családtervezés módszerét, sok házaspárnak nyújtva ezzel testi-lelki életükben biztonságot életük Isten akarata szerinti tervezésében. Az enciklikának utoljára de nem utolsó sorban prófétikus jellege is van, ami a véleménykülönbségeken felül áll. Ez adja meg ma a Katolikus Egyházban elfogadott tanítás lényegét: „Az emberi szeretet szexuális kifejezésének igazi feltételei csak a házasság keretei között találhatók meg. Ennek a szeretetnek Isten által adott teremő ereje van, ami az életadásban válik teljessé. Ezért tekinti az Egyház a gyermekáldást a házassági szeretet legnagyobb adományának, aminek lehetőségét önkényes elhatározással nem lehet visszautasítani.”³⁹ Hivatkozik rá a Katekizmus, II. János Pál pápa, és más dokumentumok is.

5. A továbbfejlődés megnyilvánulásai

A továbbfejlődés lehetősége az enciklikára történt reakciók alapján a lelkiismereti döntésre való erősebb orientációból indítható. Nem amiatt, hogy valamiféle teljesen új lelkiismeretet lehetne ezek alapján megfogalmazni, mert ez nem is állná meg a helyét. Mindenütt úgy hangsúlyozzák ugyanis a lelkiismeretet, hogy annak figyelembe kell vennie döntésénél a tanítóhivatali normákat. Viszont a lelkiismeret erőteljes hangsúlya a személy jelentőségét állítja előtérbe e kérdések tárgyalásánál, ellensúlyozva a természetre történő hagyományos hivatkozást. A természet ugyanis hangsúlyozottan nem tökéletes, sok ösztönzésre van szüksége, ezért normatív szerepének megfogalmazásánál nem lehet kihagyni, vagy elsilányítani a személy szempontjait. „Egy cselekvést ugyanis ahhoz kell mérni, hogy vajon előmozdítja-e vagy károsítja az embert, mint személyes lényt, és mennyiben.”⁴⁰

Az időmegválasztás módszerének fölértékelésében érhető tetten konkrétan a továbbfejlődés. Ennek több oka is van. Először is a módszer technikailag tökéletesedett és biztonságosabbá vált. Hatásfoka vetekszik ma már a legbiztonságosabbnak vélt mesterséges módszerekével. Másodszor a természetesség értékelése jelentős mértékben pozitíve változott az utóbbi időben az általános emberi gondolkodásban. Van vágy az emberekben, hogy cselekvésükből kiiktassák a manipulációt. Így nem

³⁹ SOMFAI, *op. cit.*, 37.

⁴⁰ WEBER, H., *Spezielle Moralthologie*, Graz-Wien-Köln 1999, 368-369.

maradinak, hanem modernebbnek tűnik a természetességre törekvés még a családtervezésben is. Sok esetben nem vallásos emberek is hitet tesznek a természetes családtervezés mellett. Harmadszor pedig meg kell említenünk II. János Pál pápa fáradozását, mely megmutatkozott a *Familiaris consortio* apostoli iratban. Ott a pápa az időmegválasztás módszere mellett nem a természetre való hivatkozás talajáról érvel, hanem a személyt tekinti mérvadó tényezőnek. Ez a módszer ugyanis olyan személyes értékeket biztosít, mint a másik figyelembe vétele, a lemondás és a hűség: „A természetes ciklusok figyelembe vétele magával hozza a személy, azaz a nő idejének, s egyúttal a kölcsönös megbecsülés, a közös feladat és az önuralom dialógusának elfogadását”.⁴¹ Ez a felfogás természetesen megfelel a teológiai perszonalizmusnak, amire az erkölcsoteológia mint alapelvre épít, s az időmegválasztás az összes módszer közül leginkább megfelel e követelménynek. A személyesség kiemelése ugyanakkor a természetesség elemét is erősíti. Az időmegválasztásos módszer ezek révén nem csak felülről elrendelt, hanem alulról is egyre inkább elfogadott lehet.⁴²

Felelősségetikai zárszó

A *Humanae vitae* jubileumi tárgyalásában láthattuk azokat az alapvetően új problémákat, amikre választ kíván adni, végigkövettük a tanítás alapelveit, s a lelkipásztori irányelveket. A családtervezés gyakorlati vonatkozásában azonban jogosan marad hiányérzete az embernek, bár tudjuk, egy ilyen iratnak általában nem is célja részletekbe menően konkrét tanácsokat osztogatni. Ezért feltesszük a kérdést: Hogyan oldhatók meg a családtervezés legsúlyosabb problémái a gyakorlatban, milyen felfogást kell követni?

Először is nem lehet letagadni, hogy vannak helyzetek, időszakok, problémák a házaspárok életében, amikor az egyház által ajánlott teljes vagy részleges megtartóztatás megvalósítása komoly akadályba ütközik, s a természetes módszer éppenséggel nem alkalmazható. Ezekben az esetekben a házaspárnak kell nagyon körültekintő, szigorúan személyes, normaként nem általánosítható lelkiismereti döntést hozni, s megimádkozva, Isten segítségével kitalálni, hogy mit tehetnek. Nyilván feltételezi egy ilyen döntés a házastársi szeretettel és a fogamzásszabá-

⁴¹ *Familiaris consortio*, 32, KEK, 2370.

⁴² Vö. WEBER, *op. cit.*, 371.

lyozással kapcsolatos kérdések és módszerek, valamint erkölcsi megítélésük széleskörű ismeretét. Iránymutató lehet a német püspöki kar útmutatása: „Az ítéletet, a fogamzásszabályozás módszereiről, ami a házasság döntésébe tartozik, nem szabad önkényesen meghozni, hanem a lelkiismeretes vizsgálatba be kell vonni az objektív normákat, amelyeket az egyház Tanítóhivatala előterjeszt”.⁴³ Olyan informált lelkiismeretről van itt szó, mely Isten szavával és az embertársi szeretet követelményével szembenézve állandóan kontrollálja önmagát, s üdvösségre vezető életutat kíván megvalósítani itt a földön a személyes élet minden területén.

Az egyház hivatalos dokumentumai, így a *Humanae vitae* is, ehhez akarnak segítséget nyújtani. Megható, elgondolkodtató és ösztönző az a pápai lelkület, mely ezt az írást megimádkozta, majd aggódva kérlelte a híveket, hogy ezen súlyos kérdésekben igyekezzenek a helyes úton járni.

⁴³ WEBER, *op.cit.*, 391.

SZABÓ PÉTER

A „SAJÁTJOGÚ METROPOLITA” JOGKÖRÉNEK ANALÍZISE

TARTALOM: Bevezetés; „Jus metropolitanum sui iuris”; 1. *Kifejezett* utalások; 1/ A metropolitai jogok lajstroma (CCEO VI. cím); 2/ A keleti jogrendben elszórtan fellelhető *kifejezett* utalások; 2. Bennfoglalt utalások; 3. Kiteintés

Bevezetés

A „sajátjogú metropolita” jogkörének bemutatásánál az eddigi tanulmányok jobbára csak a kódexből kifejezetten említett jogok lajstromba gyűjtésére szorítkoztak.¹ Így eddig még hiányzik a kánoni figura kompetencia-határainak egy alaposabb és átfogóbb elemzése.

A CCEO rendszerében a szóban forgó jogintézmény hatáskörét – úgy tűnik – három szintre bontva lehet vizsgálni. A *kifejezett* utalások mellett egyértelműen kimutatható a kompetenciáknak egy csak *bennfoglaltan* jelzett köre. Ezeken túlmenően a szupraepiszkopális kormányzatra vonatkozó néhány sarok kánon együttes elemzéséből – ha nem tévedünk – a metropolitai jogok egy további dimenziójának lehetősége is felmerül.

¹ MADEY, J., „The Autonomous Metropolitan Church according to the 1986 Draft of the Code of Eastern Canon Law”, in *Christian Orient* 9 (1988) 3-11; SZABÓ, P., „A sajátjogú metropolitai egyházak kormányzati szervei”, in *Athanasiana* 6 (1997) 61-85; SCHMITZ, R. M., „Der Papst als Quasi-Patriarch? Die autonome Metropolitankirche des CCEO im Vergleich zur Patriarchalkirche”, in Chica, F. – Panizzolo, S. – Wagner, H. (a cura di), *Ecclesia tertii millennii advenientis. Omaggio al P. Angel Antón, professore di ecclesiologia alla Pontificia Università Gregoriana nel suo 70° compleanno*, Casale Monferrato (Alessandria) 1997, 705-721; PAARHAMMER, H., „Amt und Würde des Metropoliten gemäß den rechtlichen Bestimmungen der lateinischen Kirche und der katholischen Ostkirche. Eine rechtsvergleichende Darstellung”, in *Verordnungsblatt der Erzdiözese Salzburg* 5 (1998) 22-23; KUZHNAPURATH, T., „Metropolitan Church sui iuris. Juridical Status and Power of Governance”, in *Christian Orient* 21 (2000) 41-48. = http://www.malankara.net/metropolitan_church_sui_iuris.htm. A jogintézmény utóbb megjelent, korábbiánál részletesebb bemutatáshoz pedig lásd: THANNICKAKUZHY, V., *The Power of Governance in a Metropolitan Church 'sui iuris' with Special Reference to the Syro-Malankara Catholic Church*, PIO Diss [Excerpta], Romae 2001, 8-46.

Az előbb (bennfoglalt) típussal szemben ez utóbbi esetben a törvénykönyv egyáltalán nem tartalmaz utalást konkrét hivatali kompetenciákra. A metropolitai és a szinodális jogkör keleti jogrendben alkalmazott rugalmasabb rendszerének köszönhetően azonban – úgy tűnik – *következtethetünk* egy utólagosan kialakítható, szituáció-függő kompetenciakör lehetőségére is. E harmadik szint tényleges lehetőségének megalapozott kimutatása azonban további olyan elméleti megfontolásokat is igényel, melyek meghaladják jelen tanulmányunk kereteit.

„Jus metropoliticum sui iuris”

A metropolitai intézmény katolikus egyházon belüli megkülönböztetett, karakterisztikus megjelenési formája a „Metropolita sui iuris” (CCEO 155. kk. köv.). A sajátjogú metropolitai egyházat a kodifikáció új figuraként kezelte, annak ellenére is, hogy éppen az érintett egyházfő jogkörére vonatkozó kánonok kétségtelen sokat kölcsönöztek a korábbi „területen kívüli” metropolitákra vonatkozóakból.² Az újdonság nemcsak abban jelentkezett, hogy a Kódex szóban forgó (VI.) titulusa a sajátjogú egyházak egy további konkrét formáját adta, hanem a metropolitai hatáskör határainak korábbtól jelentősen eltérő meghúzásában is, mint az alábbiakban láthatjuk.

1. Kifejezett utalások

1/ A metropolitai jogok lajstroma (CCEO VI. cím)

A „ius metropoliticum” néhány jellemző elemét az egyes alakzatokra vonatkozóan külön lajstromokba gyűjtve találhatjuk.³ A két kódex első látásra talán azonosságot sejtető listáiból alaposabb összevetés esetén a sajátjogú és a latin metropolita között már e ponton is néhány komoly differencia olvasható ki.

[1] A sajátjogú metropolita jogai közt elsőként nyer említést, hogy ő illetékes az adott egyházhoz tartozó püspökök *szentelésére* és *intronizálására* (ez utóbbi a keleti püspöki hivatal kánoni birtokbavételének *liturgikus* aktuusa).⁴ Az antik korban a püspökök választása és szente-

² Vö. *Nuntia* 19 (1984) 13; továbbá: mp. *Cleri sanctitati* 315, 317, 320, 322 kk.

³ CCEO 133. 138. 159. 175. kk.; vö. CIC 436. kán.

⁴ CCEO 159. kán. 1°.

lése szerves egységet képezett, melyben a metropolita feladata – a szinodális összejöveleteken való elnöklés révén – elsősorban az eljárás törvényességének (kanonicitásának) garantálása volt.⁵ Noha a püspökök kijelölése a hatályos jog szerint ezen egyházaknál ma pápai hatáskörbe tartozik, a püspökszentelés ma is metropolitának rezervált joga önmagában is komoly ekkleziológiai jelentőséggel bír.⁶ E cselekményben ugyanis a *communio Ecclesiarum* helyi szintű megjelenítésének (és konstitúálásának) kitüntetett eszközt láthatjuk.

A szentelési jog kifejezett metropolitai hatáskörbe utalásának igénye a latin kodifikáció keretében is felmerült. A kodifikációs bizottság (PCCICR) titkárságának a kérdésre adott negatív válasza, mely szerint tudniillik „a szentelési és intronizálási jog semmi lényegit nem ad a metropolita hatalmához”⁷ jellemzően egy hagyományos, egyszerűen a „hatalom logikája” alapján mozgó gondolkodást tükröz, ahelyett, hogy a hivatalt a szomszédos egyházmegyék között létező és erősíthető belső kapcsolatrendszer (tudniillik a helyi egyházak kommuniójának) egészében szemlélné. Ha szóban forgó jogkört itt is explicite a metropolitának rezerválják, akkor ma a latin egyháztartomány arculata is egy árnyalattal egységesebb lenne, s az inkább tűnhetne bizonyos teológiai jeleket is felmutató egységnek, nem pusztán lényegében súlytalan adminisztratív divízióknak.⁸

⁵ SALACHAS, D., *Istituzioni di diritto canonico delle Chiese cattoliche orientali*, Roma-Bologna 1993, 131. A rendszer részletesebb bemutatásához pedig: ID., „Il principio della struttura sinodale delle Chiese orientali nella legislazione canonica antica”, in *Nicolaus* 2 (1978) 221-251.

⁶ Bár a 159. kán. egyedül a metropolitát nevesíti a szentelésre illetékesként, annak szertartása jellemzően kollegiális cselekmény, ahogy az már a legrégibb jogforrásokból is egyértelműen kitűnik: Ant. kán. 19 – *Episcopus praeter synodum et praesentiam metropolitani nullatenus ordinetur. hoc autem modis omnibus coram posito, melius quidem est, ut omnes simul adsint eiusdem provinciae sacerdotes...*, in *Pontificia Commissione per la Revisione del Codice di diritto canonico orientale*, Fonti, fasc. IX, *Discipline générale antique* (IIe - IXe s.), P-P. JOANNOU (par.), Grottaferrata 1962, I^o, 119.

⁷ *Communicationes* 12 (1980) 272.

⁸ E döntést kifejezetten ilyen, a kommunió ekkleziológia jobb megjelenítésére alkalmas lehetőség elszálasztásaként értékeli: Stoffel, in *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in Deutschland, Österreich und der Schweiz*, Lüdicke, K. (Hrsg. von), Essen 1985-, 436/2-3. A kérdéshez lásd még: SZABÓ, P., A «sajátjogú egyházak» ekkleziológiai értéke a decr. «Orientalium Ecclesiarum» és a Keleti Kódex (CCEO) tükrében, in *Studia Wespri-mensia* 1 (1999) 93-107; GEROSA, L., „Profili canonistici e significati pastorali della provincia ecclesiastica nella ‘communio Ecclesiae et Ecclesiarum’”, in ID., *L’inter-*

[2] A sajátjogú metropolita, mint egyházfő, meghatározó szerepkörrel rendelkezik egyháza felsőbb szinodális szerveinek, a hierarchák tanácsának és a metropolitai konventnek a működtetésében is. Az ő joga a hierarchák tanácsának összehívása, azon az elnöklés, napirendjének rögzítése, áthelyezése, meghosszabbítása, felfüggesztése és feloszlata.⁹ Esetében e kompetencia jelenleg *kizárólagos*. (Megjegyezzük, ez nemcsak a latin jogtól jelent jelentékeny eltérést, hanem a hatályos pátriárkai jogkör-től is, hiszen az egyházfő jelenleg ott sem dönthet teljesen egyedül sem a püspöki szinódus összehívásról sem annak beszüntetésről!¹⁰) A Codex szerint az évenkénti ülésen túli összehívás akkor szükséges, ha olyan kérdés merül fel, amit a jog kifejezetten a tanács hatáskörébe utal vagy ugyanennek egyetértéséhez köt, továbbá amikor azt „sajátos körülmények” követelik meg.¹¹ A törvényszöveg azonban nem jelzi, vajon ki is illetékes eldönteni, hogy a rendkívüli összehívás feltételei ténylegesen fennállnak-e egy adott esetben. A szóban forgó (170.) kánon ilyen értelemben vett lakonizmusa viszont – mint azt *Winfried Aymans* joggal állapítja meg – végső soron a metropolita vonatkozó illetékességének kizárólagosságát erősíti. Külön rendelkezés hiányában ugyanis az utóbbi rendkívüli esetre is az összehívás általános szabálya tűnik alkalmazandónak, amely viszont – mint mondtuk – egyedül a metropolita hatáskörébe utalja e jogot.¹²

A sajátjogú metropolita ezen jogköre is markáns eltérést mutat a latin kollégiától. Ez utóbbiak ugyanis tartományi zsinatot csak szuffragáneos püspökeik többségének egyetértésével képesek jogszerűen összehívni.¹³ Ráadásul ez utóbbi synaxis a metropolita akadályoztatása sőt széküresedése esetén is folytatódhatna.¹⁴ A keleti fegyelmi tradíció fel-

pretazione della legge nella Chiesa. Principi, paradigmi, prospettive, (Biblioteca Teologica, Sezione canonistica 1), [Pregassona 2001], 141-156.

⁹ CCEO 159. kán. 2°.

¹⁰ Vö. CCEO 106. és 108. kk.

¹¹ CCEO 170. kán.

¹² Lásd: AYMANS, W., „Synodale Strukturen im Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium”, in *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 160 (1991) 387. A metropoliták ilyen mértékű dominanciája a hierarchák tanácsainak működtetésében ugyanakkor nehezen egyeztethető a sajátjogú egyházak felsőbb kormányzatára vonatkozóan az individuális és szinodális irányítási elem közötti egyensúly antik korra visszanyúló elvével (vö. már a 34. apostoli kánon). Nézetünk szerint ezért elengedhetetlen, hogy a szóban forgó tanácsok statútumai külön rendelkezést iktassanak be, amely erejében a szerv rendkívüli ülésének összehívása a tagság meghatározott része kezdeményezése alapján is kötelező.

¹³ CIC 442. kán. 1. § 1°.

¹⁴ CIC 442. kán. 2. §; vö. *Münsterischer Kommentar* (nt. 8), 440/2.

fogása szerint ellenben a „prótosz” szerepe a szinóduson mellőzhetetlen. Egy metropolita nélküli szinodális gyűlés – pontosan azért, mert ő a kanonicitás tradicionális jele és garanciája – lényegi hiányosságban szenvedne, s mint ilyen, eleve törvénytelen is lenne.¹⁵ A sajátjogú metropolita ugyancsak figyelemre méltó joga az adott egyház teljes keresztmetszetét megjelenítő metropolitai konvent összehívása és moderálása.¹⁶

[3] A metropolitai feladatkör legsajátosabb elemei között említendő a *felügyeleti és kánoni látogatási* jog. E ponton a latin és keleti normatíva első látásra csak minimális különbségeket mutat. Ezen önmagukban kisebb differenciák együttes olvasata azonban érdekes következtetést látszik megengedni. Felvetődhet ugyanis a kérdés, hogy ezen aprónak tűnő eltérések *kombinált alkalmazása* a sajátjogú metropolita tényleges működési terének nem nyit-e e ponton is a latin kollégáik számára a megszabottnál jóval szélesebb kereteket?

A sajátjogú metropolita hit és egyházfegyelem megtartására vonatkozó felügyeleti joga kapcsán a keleti norma már nem említi, hogy ehhez a Szentszék felé adandó tájékoztatási kötelezettség is járulna.¹⁷ Másik újdonságként a metropolitai vizitációs jogának gyakorlását a keleti normatíva már nem köti a Szentszék jóváhagyásához sem.¹⁸ Feltételezhetőnek tartjuk, hogy a keleti kódex a vigilancia kérdésében azért nem említi az értesítési kötelezettséget, mert e ponton magának a metropolitának is bizonyos közvetlen közbelépési lehetősége van. Olyan esetben, amikor konkrét ügy sértené a hit vagy a fegyelem dolgát, s a megyéspüspök a kérdésben ennek ellenére nem tenné meg a köteles lépéseket, úgy tűnik, nem lenne jogellenes, ha a metropolita saját maga vizsgálná ki az ügyet. Ennek lehetőségét erősíti, hogy a vizitációhoz nem kell felsőbb jóváhagyás, hanem arról (tekintettel az ügy súlyára valószínűsíthetően a szuffragáneosok megkérdezése után) végső soron maga

¹⁵ Ant. 16. kán. Az ortodox egyházjog neves szerzője is így értelmezi az antik tradíciót, megállapítva, hogy a metropolitai szinódusok döntései semmilyen jogerővel nem bírnak a fő jelenléte nélkül; vö. MILASCH, N., *Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche*, Mostar²1905, 324.

¹⁶ CCEO cc. 172 e 142. ez utóbbi szerv leírásához lásd: SZABÓ, P. – TÓTH, F., A pátriárkai és metropolitai konvent jogintézménye mint a keresztségéből fakadó sajátos küldetés gyakorlási fóruma (CCEO 140-145. kánonok)”, in *Athanasiana* 10 (2000) 105-120.

¹⁷ CCEO 159. kán. 4° szemben a m.p. *Cleri sanctitatis* 320. kán. 1. §° és a *CIC* 436. kán. 1. § 1°.

¹⁸ CCEO 159. kán. 5° szemben a m.p. *Cleri sanctitatis* 320. kán. § 3° és a *CIC* 436. kán. 1. § 2°.

dönt. Önálló korrekciós intézkedéseket természetesen csak a jog által neki tulajdonított hatáskör keretén belül hozhatna. Ugyanakkor nem szabad megfélemlíteni arról, hogy – mint láttuk – a hierarchák tanácsának aktivizálásában kulcsszerepe van, amely szerv viszont a maga részéről széleskörű döntéshozatali jogkörrel rendelkezik.¹⁹

A mondottak fényében úgy tűnik jogos a kérdés, hogy a felügyelet/vizitáció/szinodalitás terén imént említett, önmagukban kisebb jelentőségűnek tűnő kompetencia-eltérések együttes alkalmazás esetén vajon a cselekvés rendjében nem adnak-e minőségileg szélesebb jogkört a keleti metropolitának? Miután a latin metropolita számára kötelező a Szentszék mielőbbi értesítése, és vizitáció tartására is csak ugyanezen hatóság jóváhagyás esetén jogosult, e feltételrendszerben logikátlan lenne, hogy az esetleg szükséges korrekciókat a Szentszék ne saját képviselője vagy megbízottja útján fogatosítsa. Amennyiben jelen gondolatmenetünk helyes, az imént jelzett markáns jogkördifferencia végső soron két eltérő problémakezelési logikát tükrözne: a keletire jellemző lokál-szinodálist illetve a latin egyházban domináns Szentszék-központút.

[4] Könnyen konstatálható eltérés mutatkozik a *felháramlásból* eredő alkalmi kinevezési jogkör területén. Míg a latin törvénykönyv ilyen szupletív funkciót csak az egyházmegyei kormányzó törvényes kijelölésének elmaradása esetén helyez kilátásba, a keleti normatíva a devolutív kompetenciák továbbra is széles körét tulajdonítja a metropolitáknak. Az egyházmegyei kormányzón túl minden egy adott hivatalra törvényesen megválasztott vagy bemutatott személyt, ha a megyéspüspök a jog által előírt időn belül törvénytelenül elmulasztotta azt, illetve feladata az ökonómus kinevezése is, ha a megyéspüspök azt kánoni figyelmeztetés után sem teszi meg.²⁰

[5] A két normatíva lényegi egybeesést mutat viszont az egyik legjelentősebb metropolitai jogkör, a felsőbb *bírói* hatalom vonatkozásában. A szuffragáneus egyházmegyek fellebbviteli fóruma mindkét esetben a metropolitai bíróság.²¹

[6] A mondottakon túl a sajátjogú metropolita a Szentszékkal való kommunikáció bizonyos területein is *közvetítőként* jelenik meg,

¹⁹ Vö. CCEO 167. és 169. kk.

²⁰ CCEO 159. kán. 6-7° szemben a CIC 436. kán. 1. § 3° (vö. CCEO 133. kán. 6°).

²¹ Ugyanakkor megjegyzésre érdemes, hogy e jogot a CIC nem a metropolitáról szóló fejezet alatt jelzi, hanem – mintha az nem is specifikus metropolitai minőségében illelné meg az érintett érseket – az eljárásjog keretében; vö. CCEO 159. kán. 3° és CIC 1438. kán. (További kisebb, eljárásjogi kompetencia eltérésekhez lásd: 1084. kán. 3. §, 1087. kán. 2. §.)

amennyiben rendszerint rajta keresztül kell továbbítani a megyéspüspökök és a végrehajtásért felelős többi hatóság felé a pápa által ez utóbbiak számára küldött dokumentumokat.²² Hasonló metropolitai jogosítványt a mai latin jog nem ismer.

[7] Az egyházi közösség sajátos keleti kinyilvánítása a hierarchák *kommemorálása*. A jog így kifejezetten előírja a metropolitáról való liturgikus megemlékezést, illetve az előbbi kötelezettségeként tartja számon a commemorációra vonatkozó liturgikus szabályok betartatásáról való gondoskodást.²³

[8] Megemlítendő, hogy a latin joggal szemben a sajátjogú metropolita esetében kifejezett említést nyer, hogy az ő feladata a hierarchák tanácsa által alkotott felsőbb törvények és rendelkezések kihirdetése, illetve közzététele. Miután a promulgáció a törvény keletkezésének meghatározó aktusa, a sajátjogú metropolita jogköre így figyelemre méltó *törvényhozói* komponenst is tartalmaz.²⁴

[9] Végül megemlítendő, hogy a metropolita jogkörének igen fontos forrása lehet az adott egyházra vonatkozó pápai részleges jog.²⁵ Az esetleges jövőbeli törvények mellett e témakörben az is vizsgálható lenne, hogy az érintett egyházaknál a kodifikáció nem hagyta-e mindmáig hatályban a korábbi szentszéki megerősítésű részleges jog, netán esetleg pápai kiváltságok egyes elemeit? Igaz, a kódex mint jogszabálygyűjtemény fokozott abrogációs hatásából adódóan – legalábbis ami a szorosabban vett disciplináris szabályokat illeti – inkább csak töredékek fennmaradásával számolhatunk,²⁶ amelyek beazonosítása olykor – az általános normákra vonatkozó doktrína bizonytalanságaiból eredő – elvi nehézségekbe is ütközhet.²⁷ A korábbi metropolitai kompetenciák sorra-

²² CCEO 159. kán. 8°; lásd még: 167. kán. 2. § (a).

²³ CCEO 161-162. kk.

²⁴ CCEO 167. kán. 3. §.

²⁵ CCEO 159. kán. (a). (A 159. kánon szövegét követendő, a pápai részleges jogra mint a metropolitai jogkör lehetséges forrására e ponton utalunk. Minthogy a codex szövege azonban e ponton – értelemszerűen – meghatározatlan, e lehetséges jogforrás logikailag inkább az indirekt módon jelzett metropolitai jogkörök típusába tartozik.)

²⁶ CCEO 5-6. kk. (Sőt e szempontból természetesen a régi keleti kodifikáció abrogációs hatása is mérlegelendő. Ez utóbbi megítéléséhez pedig – többek között – a m.p. *Cleri sanctitatis* bevezetőjében található általános abrogációs záradék ereje is külön elemzést igényelne). A liturgikus és tiszteleti jogokat ugyanakkor a kodifikáció nem rendezte újra, következésképpen e területeken a régi jog továbbélésének tágabb tere adódik.

²⁷ Mint a doktrína arra rámutatott, komoly nehézséget jelent annak biztos megállapítása, hogy egy későbbi normatíva valóban „teljes egészében szabályoz-e újra” egy korábbi (ordinatio ex integro).

vétele általában így inkább azért lehet hasznos, mert az adott egyház számára némi hivatkozási alapot jelenthet a témára vonatkozó esetleges jövőbeli pápai törvények kérelmezésére.²⁸

A latin metropolitai jogok mára kvázi kiüresített rövid listája olyan formulával zárul, mely – a dekretalista hagyomány vonalán – legalábbis az egyetemes jog szintjén kizárja e hivatal további kompetenciának lehetőségét. A keleti jog szövegezése viszont – éppen ellenkezőleg – arra hívja fel a figyelmet, hogy a metropolitai jogok jelentős része az imént ismertetett lajstromon kívül található.²⁹ Hogy ezek milyen relevanciájúak, azt az alábbiakban láthatjuk.

2/ A keleti jogrendben elszórtan fellelhető kifejezett utalások

A kifejezett utalásoknak egyik csoportjánál a szövegben maga a *sajátjogú metropolita* kifejezés jelenik meg. A másíknál a *sajátjogú egyházak felsőbb végrehajtó hatóságára* történik utalás. A CCEO 167. kán. 4. § révén azonban ez utóbbi verzió is kimondott (explicit) utalásnak minősül. A CCEO által felsorolt ilyen jogkörök közül – a teljesség igényére való feltétlen törekvés igénye nélkül – az alábbiakat említhetjük.³⁰

[10] A sajátjogú metropolita ortodox egyházból katolizálni szándékozó püspököt vehet fel a katolikus egyházba. (Ugyanezen püspök azonban kormányzati hatalmat csak a római pápa hozzájárulásának (assensus) elnyerése esetén gyakorolhat).³¹

[11] Jogosult az egyházához tartozó eparchiák állapotáról a Szentszék felé küldendő rendszeres jelentés másolatára.³²

²⁸ Ezen keleti részleges jogok rövid áttekintéséhez lásd: POPEK A. S., *The Rights and Obligations of Metropolitans. A Historical Synopsis and Commentary*, (Canon Law Studies 260), Washington 1947, 401-406, továbbá az ott idézett források.

²⁹ Vö. Nulla alia in dioecesis suffraganeis competit Metropolitis potestas regiminis... (CIC 436. kán. 3. §. Szemben a CCEO 159. kán. (a): in Ecclesia metropolitana sui iuris, cui praest, Metropolitae praeter ea, quae iure communi vel iure particulari a Romano Pontifice statuto ei tribuuntur, competit...

³⁰ A rövidség kedvéért nem jelezzük tételenként külön-külön, hogy a metropolitai jogkör gyakorlását a jog milyen módon kondicionálja. Ugyanakkor a felsőbb kormányzat – antik tradíciónak megfelelően – alapvetően szinodális karakterét jelzi, hogy a sajátjogú metropolita minden jelentősebb kormányzati cselekményéhez a hierarchák tanácsa egyetértésének elnyerésére vagy legalábbis a püspökökkel folytatott előzetes konzultációra kötelezett; vö. CCEO 167. kán. 4. § és 160. kán. valamint már a 34. apostoli kánon.

³¹ CCEO 898. kán. 1. § 1 és 899 kán.

³² CCEO 206. kán. 2. §.

[12] A keletiek szemében az egyházi autonómia egyik fokmérője a liturgikus rend alakításában bírt önállóság mértéke. A hatályos jog szerint a sajátjogú metropolita maga a liturgikus szövegek, illetve azok első fordításainak jóváhagyására jogosult hatóság, bár csakis a szöveg előzetes szentszéki felülvizsgálata, illetve (az utóbbi esetre vonatkozóan) ugyanezen hatóság értesítése esetén.³³

[13] Jogosult hívei számára meghatározni a más felekezetűek istentiszteletein való aktív részvétel módozatát.³⁴

[14] Felsőbb végrehajtó hatósági minőségében a sajátjogú metropolita a Szentszékkal egyetértésben („una cum Sede Apostolica”) *egyházi egyetemet* és *fakultást* alapíthat, illetve hagyhat jóvá. (Mint ismeretes ez a latin jog szerint ma kizárólag a Szentszék illetékes szervét, tudniillik a Katolikus Nevelés Kongregációját illeti.³⁵) Nézetünk szerint ugyancsak a latin jogtól való jelentős eltérést konstatálhatunk a katolikus egyetemek alapítása vonatkozásában. Míg az ezek létesítésére illetékes hatóságok és egyéb személyek körét az „Ex corde Ecclesiae” meglehetősen szélesre tárta,³⁶ a CCEO 641. kánonja azt nézetünk szerint egyértelműen a felsőbb végrehajtó hatására, így az általunk vizsgált egyház esetében a sajátjogú metropolitára szűkítette.³⁷ A sajátjogú met-

³³ CCEO 657. kán. 1–2. §. Vö. Nedungatt, G. [ed.], *A Guide to the Eastern Code. A Commentary on the Code of Canons of the Eastern Churches*, [Kanonika 10], Rome 2002, 485–486. Noha a szóban forgó témakörben a korábbi keleti jog is jelentős autonómiát biztosított, a korábban szükséges szentszéki jóváhagyás (aprobatio) pusztán előzetes revízióra változtatásával a keleti egyházak liturgikus autonómiája további hangsúlyt nyert. A szabályozás fejlődésének áttekintéséhez lásd: VASIL', C., „Norme riguardanti l'edizione dei libri liturgici”, in *Congregazione per le Chiese Orientali, Ius Ecclesiarum – Vehiculum Caritatis. Simposio Internazionale per il decennale dell'entrata in vigore del 'Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium'*, Città del Vaticano 19–23 novembre 2001 (megjelenés alatt). A könyvkiadás témájához tartozó egyéb kevésbé releváns jogokhoz lásd: 662. kán. 1. § 1 és 670. kán. 1. §.

³⁴ CCEO 670. kán. 1. §.

³⁵ CCEO 649. kán. szemben a CIC 816. kán. 1. §.

³⁶ Const. ap. *Ex corde Ecclesiae*, II. rész 3. cikkely.

³⁷ A CCEO 642. kán. 1. §-a formáldefiníciót hoz, amely szerint „Catholica studiorum universitas est institutum studiorum superiorum, quod ut talis erectum aut approbatum est... a superiore auctoritate administrativa Ecclesiae sui iuris praevis consulta Sede Apostolica...” E fogalmazásmódból adódóan, úgy véljük, hogy a hatályos jog szerint (természetesen ami a keleti jogrendet illeti) katolikus egyetem alapítására helyi szinten csakis a felsőbb végrehajtó hatóság, így témánk esetében a sajátjogú metropolita illetékes. A kánon tág értelmű magyarázatához, mely szerint tudniillik az ECE említett rendelkezése a keletiek vonatkozásában is hatályban maradt volna, lásd: Nedungatt (ed.), *A Guide* (nt. 33), 479.

ropolita bizonyos feltételekkel egyházmegyei szemináriumot is létesíthet.³⁸

[15] Joga sajátjogú egyház szintű társulatok alapítása, illetve megszüntetése.³⁹

[16] A metropolita az antik jog szerint, mint mondtuk, a püspökszentelés törvényességének őreként is funkcionált. A választás/szentelés-intronizáció egységes szinodális jogkörben bonyolítása a sajátjogú metropolitai egyház esetében már nem áll fenn. Az említett antik disciplina néhány releváns nyoma azonban ma is megfigyelhető. Túl a püspökszentelés fentebb már említett rezervációján, a sajátjogú metropolita a püspökszenteléshez szükséges *küldetéssel* is magánál a jognál fogva rendelkezik, sőt ezt más püspöknek is továbbadhatja, amennyiben a szentelést valamely oknál fogva nem személyesen végezné.⁴⁰

[17] A sajátjogú metropolitát továbbá (a római pápához hasonló) kiemelt büntetőjogi védelem illeti meg. A többi püspöknél alkalmazott meghatározatlan büntetési tétellel szemben ugyanis az ellene irányuló fizikai erőszak vagy *grave iniuria* büntetésére nagyobb kiközösítés van rendelve.⁴¹ E fokozott büntetőjogi védelmet nézetünk szerint nem egyszerűen a metropolita *méltósága* indokolja, hanem az a tény, hogy ő hivatalánál fogva az egyházi kommúnió sajátos megjelenítője, mint azt az eddig felsorolt kompetenciáinak némelyike is jól illusztrálta.

2. Bennfoglalt utalások

A törvénykönyv a *felső hatóságok* illetékességére gyakran általános formában, azaz a „sajátjogú” és „adminisztratív” jelzők kitétele nélkül utal. Adódnak esetek, amikor, úgy tűnik, a dolog természetéből fakadóan mégis a sajátjogú metropolita értendő e kifejezés alatt, továbbá adódnak olyanok is, amelyekben a metropolita kánon alá vétele logikus-

³⁸ CCEO 334. kán.

³⁹ Vö. CCEO 575. kán. 1. § 2° és 583. kán. 2. § 1° (vö. CIC 320. kán.).

⁴⁰ CCEO 745. kán. E „szentelési küldetés” mint olyan semmilyen hatalmat nem közöl, hanem csak a szentelés törvényességének a feltétele. Világosan megkülönböztetendő a hivatal átadásától („provisio canonica”). Ez utóbbi cselekmény az, amelyik a püspökszentelésből fakadó ontológiai képesség jogi körülírásával a püspöki hatalmat „létesíti”, illetve más hipotézis szerint annak legalábbis lehetővé teszi törvényes gyakorlását (vö. CCEO 187. kán. 1. §). A metropoliták ez utóbbi megadására – a pátriárkai autonómiától mutakozó jelentős differenciaként – nem illetékesek; vö. CCEO 86 kán. 1. § 1° és 3. §.

⁴¹ Vö. CCEO 1445. kán. 1. §.

nak vagy legalábbis megengedhetőnek tűnik. E csoportba sorolandóak a (felsőbb) hatóság számára kilátásba helyezett *engedélyezési, jóváhagyási* stb. közreműködés formájában megjelenő metropolitai jogok, továbbá az esetleges *rezervációk* miatt reá mint felsőbb végrehajtó hatóságra háruló (vagy legalábbis neki is törvényesen tulajdonítható) jogkörök.

[18] A régi keleti jog szerint csak a pátriárka és a (nagy)érsek minősült a hierarchikus felfolyamodások fogadására illetékes felsőbb helyi hatóságnak. A „szimpla” metropolíákban keletkező rekursusok felsőbb elbírálására csakis az Apostoli Szentszék volt illetékes.⁴²

A Codex e kérdésben ma egyszerűen úgy fogalmaz, hogy a felfolyamodás a sérelmesnek tartott határozat kiadójának „felettes hatósághoz” irányítandó.⁴³ A szöveg nem specifikálja kifejezetten, hogy a *sajátjogú szintű* végrehajtó hatóságról lenne szó, sőt még annyiban sincs a norma értelmezőjének segítségére, hogy a *közvetlen* felsőbb hatóság kifejezést alkalmazná. Ennek ellenére is biztosnak tűnik azonban, hogy ezen egyházakban a megyéspüspök utáni következő felfolyamodási szint a sajátjogú metropolita.⁴⁴ Sőt a sajátjogú részleges jog e témakörben tovább erősítheti a metropolita pozícióját, elrendelve, hogy a határozat esetleges semmissé nyilvánításán, érvénytelenítésén, visszavonásán túl, annak akár tartalmi korrekciójára, módosítására is illetékes legyen.⁴⁵ Az előljáró hatásköre (így a sajátjogú metropolitáé is) ez esetben tehát igen széles körű. Nem csupán a vita eldöntésére jogosult, hanem annak kapcsán önálló felsőbb kormányzati tevékenységet is végezhet.⁴⁶

⁴² M.p. *Cleri sanctitatis*, can. 145. – ...in interponendis recursibus iure admissis... servatur ordo ut a decretis loci Hierarchae, subiecti Patriarchae vel Archiepiscopo, recursus fiat ad Patriarcham vel Archiepiscopum; a decretis autem Hierarchae loci, Patriarchae vel Archiepiscopo non subiecti, itemque a decretis ipsius Patriarchae vel Archiepiscopi, ad Sedem Apostolicam.

⁴³ CCEO can. 997 – § 1 Qui se decreto gravatum esse censet, potest ad auctoritatem superiorem ei, qui hoc decretum tulit, ad normam iuris recurrere.

⁴⁴ A sajátjogú metropolita szóban forgó jogkörét kifejezetten jelző tekintélyes szerzői állásponthoz lásd Zenon Grochowski bevezető kommentárát a CCEO XXII. titulusához: Pinto, V. (a cura di), *Commentario al Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*, (Corpus Iuris Canonici II), Città del Vaticano 2001, 835.

⁴⁵ CCEO 1004. kán. (A CCEO XXII. titulusa további sajátosságainak bemutatásához lásd pl. MONETA, P., „I ricorsi amministrativi nel Codice per le Chiese orientali”, in Coppola, R. (a cura di), *Incontro fra Canonici d'Oriente e d'Occidente. Atti del Congresso internazionale*, Bari [1994], vol. II, 557-570.

⁴⁶ Lásd a CIC párhuzamos, 1739. kánonjához írt kommentárt: ECHEVERRIA, L. (dir.), *Código de derecho canónico. Edición bilingüe comentada*, (BAC 442), Madrid ²1983, 840.

A szöveg kifejezetten ugyan nem említi, ám a metropolita – mint felsőbb hierarchikus hatóság – törvényes kérelem nyomán *kártérítésről* is dönthet.⁴⁷

A sajátjogú metropolitai egyházakban a metropolita továbbá illetékes a büntetéseket kirovó határozatok elleni felfolyamodások elbírálására is. Az általa hozott döntéssel szemben ez esetben – az imént említett közigazgatási intézkedések elleni felfolyamodásoktól eltérően – nincs mód további felfolyamodásra.⁴⁸

Összességében a sajátjogú és latin metropolitai hivatal között így újabb lényegi differenciát konstatálhatunk, minthogy az utóbbi jogrendje szerint a püspökök feletti következő felfolyamodási szint közvetlenül az Apostoli Szentszék adott kérdésben illetékes dikasztériuma.

A sajátjogú metropolita hierarchikus rekurzusok vonatkozásában kimutatott illetékességét, *önmagán túlmutató tényként* kezelhetjük! Minthogy e jogköre annak ellenére tűnik bizonyítottnak, hogy a kódex szövege az illetékes felsőbb hatóságot említő kánonban explicite nem említi, hogy az a *sajátjogú* adminisztratív hatóság, bizonyítottnak tekinthető, hogy az ilyen (ti. explicit) utalás más metropolitai kompetenciák esetében sem tekintendő abszolút elengedhetetlen feltételnek. E példa nézetünk szerint meggyőzően támasztja alá azon álláspontot, amely szerint a sajátjogú metropolitai hatáskör nem szűkül csakis azokra a kérdésekre, melyeknél a törvénykönyv explicite tulajdonít neki kompetenciákat.

[19] A vagyoni jog területén ugyancsak adódik néhány olyan feladatkör, ami a sajátjogú metropolitát is érintheti. Igaz, a vonatkozó kánonok ezt itt sem állítják explicite, hanem egyszerűen csak a „felsőbb hatóság” jogkörére utalnak. A fentebb vázolt rendszer-logika azonban legalábbis nem zárja ki, hogy az utóbbi kifejezések alá a sajátjogú metropolitát is odaértünk, következésképpen az azok kapcsán megjelölt feladatkört reá is vonatkoztassuk.⁴⁹

[20] Bizonyos esetekben – az említett logika alapján – közvetlen felsőbb-hatósági minőségben a sajátjogú metropolitát illeti meg önálló alapítványok adminisztrátorának kinevezése, sőt ha az nem lehetséges magának az adminisztrációnak a közvetlen ellátása is.⁵⁰ Úgy tűnik, a

⁴⁷ Vö. a CCEO 1004. kán.-hoz fűzött kommentárt: [GROCHOLEWSKI, Z.], in *Commentario* (nt. 44), 843.

⁴⁸ CCEO 487. kán. 1. és 3. §.

⁴⁹ Vö. CCEO 1020. kán. 4. §, 1040. kán. és 1048. kán. 1. §.

⁵⁰ CCEO 926. kán. 3. §.

928. kán. 2° alá a sajátjogú metropolita is odaérthető, következésképpen az felsőbb hatóság módjára hagyhat jóvá jogi személyeket, mely aktus erejében azok sajátos stabilitást nyernek.

[21] Az implicite jelölt jogkörök fejezetében feltétlen utalnunk kell arra, hogy a sajátjogú metropolitát mint olyat a kódex előírásainál fogva megilletik vagy megilletethetik olyan feladatkörök is, melyekből egy sor *további* jog, illetve kötelesség adódik.⁵¹

Sajátos jogforrás lehet a hierarchák tanácsának statútuma, amely alapján – abból adódóan, hogy a szervnek született elnöke – a szóban forgó egyházfőt *metropolitai minőségében* illethetik további „*praeter ius commune*” jogkörök.⁵²

Vannak olyan kánonok melyek egyszerűen csak *közigazgatási* jellegű intézkedések *rezerválásáról* szólnak. Bár ezekben általában fel sem tűnik a (felsőbb) hatóság kifejezés, az intézkedés végrehajtási jellegéből és a rezerváció jogintézményének mibenlétéből nézetünk szerint mégis logikusnak tűnő következmény a felsőbb végrehajtói hatáskör, vagy legalábbis annak lehetősége.

[22] Így a Keleti Kódex szövegéből közvetve kiderül, hogy bizonyos bűncselekmények büntetésének elengedése felsőbb hatóságnak lehet fenntartva.⁵³ Így a CCEO 1420. kán. 2. § erejében – értelemszerűen csakis megfelelő súlyú indokok esetén – a hierarchák tanácsa a metropolitának is fenntarthatja a sajátjogú részleges jog alapján kiszabott büntetések elengedését, sőt akár az egyházmegyei büntetőtörvényekből, illetve a büntető parancsból fakadókét is.⁵⁴ (Ezen túl, mint már láttuk, a metropolita a büntetést kirovó határozatok elleni felfolyamodások elbírálására is jogosult.)

⁵¹ Csak a példa kedvéért. A sajátjogú metropolitai egyház mint jogi személy képviselője a metropolita. Ebből fakadóan például a metropolita mint jogi személy vagyonkezeléséről az érintett ökonómusnak értelemszerűen felé kell rendszeres számadást végeznie (vö. CCEO 921. kán. 2. §, 157. kán. 3. §, 1031. kán. 1. §). A metropolitai minőségében alapított intereparchiális szeminárium vagy egyetem számára történő adománygyűjtéshez értelemszerűen metropolitai engedély szükséges (CCEO 334. kán. 1. § 1 vagy 642. kán. 1. § és 1015. kán.).

⁵² Vö. CCEO 171. kán.

⁵³ Vö. CCEO 1403. kán. 2. §, 1420. kán. 2. § és 1423. kán. 1. §.

⁵⁴ Vö. AA.VV., *Código de Cánones de las Iglesias Orientales. Edición bilingüe comentada*, (BAC 542), Madrid 1994, 534. (Az 1423. kán. 1. §-a alapján a *ius commune* által megállapított büntetések elengedésének metropolita számára történő rezervációjához viszont a hierarchák tanácsának már az Apostoli Szentszék egyetértésére lenne szüksége.)

[23] A sajátjogú metropolitát még relevánsabb felsőbb végrehajtói hatalom illetheti a *felmentések* terén. A sajátjogú részleges jog erejében számottevő felmentési hatáskörrel rendelkezhetnek, amennyiben az említett szintű normatíva a reá adandó esetleges felmentések felsőbb hatásának, így elsősorban a sajátjogú metropolitának történő rezervációját is elrendelheti.⁵⁵

[21] A Keleti Kódex lehetővé teszi, hogy egyes bűntípusokra, a lelkek üdvösségéről való gondoskodás érdekében lehetőség van a gyóntatási felhatalmazás felsőbb hatáság számára történő fenntartására.⁵⁶ A kánon fogalmazásmódja e ponton megintcsak meglehetősen lakonikus, s talán nem véletlenül. A „*reservatio peccati*” jogintézményére vonatkozó klasszikus doktrínából tudhatjuk, hogy a bűnök feloldozását elsősorban a helyi ordináriusoknak, esetleg a megyéspüspököknek szokták fenntartani. Bár a szóban forgó lehetőség alkalmazása kétségtelen körültekintést igényel, a szubszidiaritás elvének maximális figyelembe vétele mellett is adódhatnak olyan körülmények, amelyek egy-egy konkrét bűntípus feloldozásának a sajátjogú metropolita részére történő rezervációját indokolják.⁵⁷

[24] Arra is adódik példa, hogy a sajátjogú metropolita nem rezerváció, hanem az alacsonyabb hatáság döntéséhez szükséges valamely felsőbb hatásági közreműködés terén rendelkezik illetékességgel. Így egy klerikus más sajátjogú egyházhoz tartozó egyházmegyébe történő megengedett átlépését vagy áttelepülését a sajátjogú részleges jog felsőbb hatáság, így a sajátjogú metropolita egyetértéséhez kötheti.⁵⁸

⁵⁵ CCEO 1538. kán. 1. § (b). A kánon szövegezéséből ugyanakkor úgy tűnik, a legfőbb hatáság törvényei alóli felmentést a sajátjogú egyházak felsőbb hatósága saját hatáskörben nem rezerválhatja; Vö. „*nisi ab auctoritate, quæ leges tulit, reservatio facta est*”.

⁵⁶ CCEO can. 727 – *In nonnullis casibus ad salutem animarum providendam opportunum esse potest facultatem a peccatis absolvendi limitare atque determinatæ auctoritatis reservare; hoc tamen fieri non potest, nisi de consensu Synodi Episcoporum Ecclesiæ patriarchalis vel Consilii Hierarcharum vel Sedis Apostolicæ.*

⁵⁷ A sajátjogú metropolita ilyen irányú jogkörének lehetőségére a kódexhez készült index kifejezetten is utal; Vö. ŽUŽEK, I., *Index analyticus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium*, (Kanonika 2), Romae 1992, 195. (Redakciós hibának kell tartanunk, hogy ugyanezen kompetencia említése viszont a pátriárka felsőbb végrehajtói funkcióinak kimutatásából kimaradt; Vö. *op. ult. cit.*, 245-249.) Megjegyezhető, hogy a keleti felfogás számára a szentségi feloldozás huzamosabb elnapolása sem idegen. Az akár a gyóntató által kiszabott huzamosabb penitencia teljesítése utánra is napolható; lásd: *Nuntia* 20 (1985) 37. Ennek tükrében a felettes hatósághoz történő folyamodásra szükséges idő aligha jelentős, miközben a belőle adódó pedagógiai hatás gyakran – kétségtelenül – hasznos.

⁵⁸ CCEO 365. kán. 2. §.

[25] A sajátjogú metropolita implicite jelzett jogköreinek beazonosításánál utalnunk kell még a „hierarcha” fogalmának megváltozott tartalmából fakadó bizonyos lehetőségekre. Mint ismeretes, az említett kifejezést a Keleti Kódex immár a sajátjogú metropolitára is alkalmazza.⁵⁹ Az elnevezés tulajdonításának súlyát ugyanakkor jelentősen relativizálja, hogy a keleti norma a korábbi latin kódex szövegének vonalán marad és így – legalábbis kifejezetten – ma sem állítja, hogy a „hierarcha” státusz automatikusan *általános* kiterjedésű rendes végrehajtói hatalmat implikálna.⁶⁰ Az említett terminológiai változásból így legfeljebb csak meglehetősen mérsékelt többlethatáskörre következtethetünk.⁶¹

3. Kitekintés

Bevezetőnkben jeleztük, a Keleti Kódex bizonyos kánonjainak együttes olvasata nyomán, legalábbis rugalmas interpretáció esetén, a metropolitai hatáskörnek további, alkalmi-szituatív dimenziói is felrajzolhatóak. Ez utóbbi hipotézis – ti. a Codexben bennfoglaltan sem *említett*, ám annak *rendszeréből* mégis kikövetkeztethető – „virtuális” metropolitai jogkörök tárgyalása kétségtelenül maximális körütekintést igényel. Vitathatatlan, jogkörének ilyen jellegű bővíthetősége esetén a metropolita alakja alaposan elrugaszkodik attól a képtől, amely róla az utóbbi századokban stabilizálódott. A problematika vizsgálata mégis indo-

⁵⁹ Vö. CCEO 984. kán. 1. § 1., szemben a m.p. *Postquam apostolici litteris* 306. kán. 2. és 4. §-ával.

⁶⁰ A módosítást a kodifikáció publikált adatai sem magyarázták; Vö. *Nuntia* 13 (1981) 7. (E ponton megjegyezhető, hogy történelmi horizontban a terminus latin jogi megfelelőjének számító „ordinárius” kifejezés is meglehetősen hullámzó jelentéstartalmat mutat.)

⁶¹ A kánonok tartalmát esetenként vizsgálva nyilvánvaló, hogy a 984. kán. új szóhasználat ellenére sem következtethetünk mechanikusan a sajátjogú metropolita versengő (cumulativ) hatáskörére (vagy akár csak érintettségére is) még azon esetek döntő többségében sem mikor a Codex szövege általában a „hierarchát” és nem specifikusan csakis a „helyi hierarchát” említi. Úgy tűnik van azonban néhány kánon, mely alá hierarcha minőségében a metropolita odaértendő (pl. 1438., 1446., 1447., 1454., kk. s talán az 1535. kán. is). Emellett korábban már jeleztük, hogy a metropolita bizonyos jogosítványai újabb jogköröket implikálhatnak. Ilyenek alapján további kódexhelyek lehetnek, ahol a hierarcha kifejezés alá a sajátjogú metropolita értendő. Így például, ha a sajátjogú metropolitai egyház mint jogi személy anyagi javainak kezeléséről van szó, az 1031 és 1032 kk. szerinti jogkör gyakorlására nyilvánvalóan ő az illetékes hierarcha. Egyes további kánonok szövegéből pedig – legalábbis pusztán stesurára hagyatkozva – a metropolita mint hierarcha versengő illetékességére lehetne következtetni; vö. „omnis Hierarcha in casu speciali dispensare potest...” (1538. kán. 2. §).

koltnak tűnik, mert a Kódexből az említett új hipotézis mellett is figyelemre méltó érvek sorolhatóak fel.

Sőt a kérdés egy alapvetően más oldalról is megközelíthető, mely úgy tűnik kifejezetten a sajátjogú metropolitai funkció szóban forgó harmadik, „virtuális” rétegének lehetősége mellett szól. A Keleti Kódex deklarálta az antik fegyelemmel összhangban álló normarend. Kánonjai általában az antik jogot veszik át vagy alkalmazzák, így a hatályos fegyelmi rendet elsősorban e jog alapján kell értékelni (értsd: értelmezni).⁶² Ha ez így áll, akkor a sajátjogú metropolitai hivatal jogkörét érintő kánonok rendszerének is az antik joggal összhangban álló olvasat adandó, egészen addig a pontig, míg egy ilyen interpretáció nyilvánvalóan a hatályos jog rendelkezéseinek *szövegébe* nem ütközik. E tétel tükrében komoly megfontolást igényel, hogy a CCEO 159., 169. és 985. kánonjainak harmonizált olvasata vajon nem teszi-e lehetővé, hogy sajátjogú metropolitai hivatal jogkörét határozottan az antik fegyelmi rend logikája szerint értelmezzük? Márpedig az antik periódusban a metropolitai hivatal jóval aktívabb szerepet játszott, mint a középkortól.⁶³ Következésképpen az érintett kánonok antik diszciplína fényében adott olvasata, úgy tűnik, könnyen túlléphet a metropolitai funkciót *taxatív* jogkörökre korlátozó, dekretalista szemléletmódon.

⁶² CCEO can. 2 – Canones codicis, in quibus plerumque ius antiquum ecclesiarum orientalium recipitur vel accommodatur, præcipue ex illo iure æstimandi sunt.

⁶³ Vö. SPINELLI, L., „Metropolita”, in *Enciclopedia del diritto*, vol. XXVI, Milano 1997, 192-196; POPEK, A. S., *The Rights and Obligations of Metropolitans. A Historical Synopsis and Commentary*, (Canon Law Studies 260), Washington 1947; TURNER, C. H., „Metropolitans and their Jurisdiction in Primitiv Canon Law”, in Id., *Studies in Early Church History*, 1912, 71-96; MILASCH, *Das Kirchenrecht*, (nt. 15.), 218-226.

JANKA GYÖRGY

II. RÁKÓCZI FERENC VALLÁSPOLITIKÁJA ÉS A KELETI KERESZTÉNYEK

TARTALOM: 1. A reménybeli fejedelem; 1/ Családja; 2/ Neveltetése; 3/ A sárosi főispán; 4/ A szervezkedő politikus; 2. A vezérlő fejedelem valláspolitikája; 1/ Rendeleteiben; 2/ Diplomáciájában; 3. A vezérlő fejedelem és a keleti keresztények; 1/ A szerbek; 2/ A románok; 3/ A máramarosi püspökség; 4/ A munkácsi püspökség; 5/ Máriapócs; 6/ A „gens fidelissima”; 4. A bujdosó fejedelem; 1/ Az elmélkedő ember; 2/ A végrendelkező ember; 3/ A példamutató ember

Amikor az idén a Rákóczi szabadságharc megindításának háromszázadik évfordulóját ünnepeljük, emlékezések sora emeli ki II. Rákóczi Ferenc politikai nagyságát, szabadság- és hazaszeretetét, áldozatkészségét.¹ Jelen tanulmány egy másik, nem kevésbé fontos jellemvonásra irányítja figyelmünket, hogy II. Rákóczi Ferenc nemcsak vezérlő fejedelem, hanem vallásos fejedelem is volt. Mégpedig mélyen hívő katolikus, aki korát messze megelőzve a türelmes valláspolitiká mellett kötelezte el magát, amelyet nemcsak a protestánsok, hanem a keleti szertartású keresztények irányában is érvényre juttatott.

Vallásos élete otthon a családban kezdődött, majd folytatódott a tanulmányai idején, megmutatkozott politikai szerepvállalásában, a szabadságharc alatt hozott rendeletekben és törvényekben, és különösen is elmélyült az emigráció éveiben, s az ekkor írt irodalmi művekben.

1. A reménybeli fejedelem

1/ Családja

Családjától hazaszeretetet és vallásos buzgóságot örökölt. Anyai nagyapja, a szigetvári hős családjához tartozó és életét a hazáért

¹ A Hajdúdorogi egyházmegye 2003. augusztus 16-án Máriapócsra emlékezett meg a tricentenáriumról, s dr. Keresztes Szilárd megyéspüspök úr felkérése irányította figyelmemet Rákóczi vallásosságának vizsgálatára.

adó, Bécsújhelyen kivégzett Zrínyi Péter. Apai nagyapja a protestáns II. Rákóczi György erdélyi fejedelem, akinek felesége Báthory Zsófia katolikus hitétől elpártolt ugyan, hogy a fejedelem hitvese lehessen, de annak halála után visszatért a katolikus egyházba, fiával I. Rákóczi Ferencsel együtt. I. Rákóczi Ferencről a vezérlő fejedelem édesapjáról feljegyezték, hogy fiatalkorában örömmel ministrált, tagja volt a Mária-kongregációnak, mindig magánál hordta a rózsafüzért. Később több imakönyvet adott ki, melyek közül egy az „Officinium Rákócziánum” az ő neve alatt jelent meg. Birtokain számos templomot adott vissza a katolikusoknak, anyjával együtt támogatta a jezsuitákat kollégiumalapításban, templomépítésben, utóbbit Kassán, melyet a család temetkezési helyéül is emeltek.²

Mindezek mellett I. Rákóczi Ferenc részt vett a Wesselényi-féle összeesküvésben, s a véres megtorlástól csak anyja mentette meg nagy váltságdíj, 300 000 Ft fejében.

2/ Neveltetése

II. Rákóczi Ferenc néhány hónapos volt, amikor édesapja meghalt, s anyja Zrínyi Ilona özvegyen maradt. Nevelésében nagyanyján, Báthory Zsófián kívül két apáca nagynénje, Báthory Hedvig és Zrínyi Auróra segítettek. Nagyanyja végakarata az volt, hogy a kis Ferenc jezsuita iskolákban tanuljon tudományos műveltséget és istenszeretetet.

Zrínyi Ilona az ötéves Ferke nevelését két katolikus férfiről, a ferences szerzetes Bárkány Jánosra, mint tanítóra, és Körössy György kamarásra bízta. Csodával határos módon ránk maradt a fejedelem ABC-s könyve első lapján Bárkány ajánlásával: *Initium sapientiae timor Domini* – a bölcsesség kezdete az Úr félelme. E szentírási mondat szellemében oktatta betűvetésre, a legfontosabb imádságokra, a parancsolatokra, egyszerre latinul és magyarul.³

1682 újabb fordulatot hozott a Rákóczi-árvák – Julianna és Ferenc – életében. Anyjuk férjhez ment a protestáns Thököly Imréhez. Thököly a táborba is magával vitte mostohafiát, szoktatva őt a katonaelet próbatételeihez. 1685-ben még kezes gyanánt a török portához is elküldte volna a tízéves fiút, ha ebben anyja meg nem akadályozza.

² MESZLÉNYI, A., „Báthory Zsófia élete és végrendelete”, in *Regnum Egyháztörténeti évkönyv* (1938-39) 177-266.

³ R. VÁRKONYI, Á., *A fejedelem gyermekora (1676-1688)*, Budapest 2002, 155-161.

Munkács várának 1685-beli ostromától anyjuk mellett vannak a Rákóczi gyerekek egészen a kapitulációig, 1688-ig. A vár feladása után Kollonich bíboros lett Ferenc gyámja, aki – hogy hazájától elidegenítse – a csehországi Neuhausba küldte a 12 éves fiút a jezsuiták kollégiumába, ahol búcsút kellett vennie magyar nevelőjétől is. Vallomásaiban beszámol arról, hogy elhagyatottságában, három álló napon keresztül – az alvást kivéve – imádkozott és sírt. Később példás vallásosságával kitűnve társai közül a Mária kongregáció vezetője lett.

Neuhaus után Krumlovban, Prágában és Neissé-ben végzett tanulmányokat. A csehországi tanulóévek elszigeteltsége elmélyülésre készítette, a jezsuiták heroikus eszményekre nevelése fogékonnyá tette ezek iránt, a vallási türelmetlenség megtapasztalása őt inkább a konfesszionális megbékélésre sarkallta, míg a társak sokszínű kultúrája a nemzetek összefogásának ideáját érlelte meg benne.⁴ Csehország után Bécsbe ment, majd 1693-ban itáliai körútra indult. Két búcsújáró helyet is felkeresett, Loretto-ban három napot töltött, Cirolában a csodatévő kereszt előtt imádkozott. Az örökvárosban való négy hónapos tartózkodása alatt fogadta XII. Ince pápa is, akitől ereklyéket kapott ajándékba.

3/ A sárosi főispán

1694-ben nagykorúsították, beiktatták Sáros vármegye örökös főispáni tisztebe. Ősszel a kölni dómban házasságot kötött Hessen-Rheinfelsi Sarolta Amáliával, s átvette magyarországi birtokai kezelését. Ekkoriban németes ruhában járt, sőt, még az a gondolat is foglalkoztatta, hogy magyarországi birtokait német birodalombeli uradalmakra cseréli. 1697-ben visszautasította a hegyaljai felkelők kérését, hogy álljon mozgalmuk élére, és Bécsbe menekült, hogy a lázadásnak még az árnyéka se vetődhessen rá. Miután a császári udvar nem támogatta a birtokcsere eszméjét, visszatért Magyarországra rendbe szedni birtokait, melyeket a hegyaljai felkelés és a császári seregek zaklatásai igen megtépáztak. Följegyezte, hogy felindultságát a *Te Deum*, azaz a *Téged Isten dicsé-
rünk* kezdetű himnusz elimádkozásával szokta ez időben csillapítani.⁵

⁴ SZÖRÉNYI, L., „Rákóczi csehországi tanulóévei”, in Köpeczi, B. – Hopp, L. – R. Várkonyi, Á. (szerk.), *Rákóczi tanulmányok*, Budapest, 1980, 310.

⁵ FRAKNÓI, V., „II. Rákóczy Ferenc vallásos élete és munkái”, in *Katholikus Szemle* IV (1904) 321-325. Fraknói tanulmánya katolikus részről mindmáig legsikerültebb összegzése Rákóczi vallásos életútjának és elmélyülésének, ezért felépítését és gondolatmenetét magam is kiindulópontnak tekintem.

1698-ban megismerkedett, majd összeházaszkodott Bercsényi Miklós gróffal, Ung vármegye főispánjával, aki bemutatta az eleinte vele szemben tartózkodó környékbeli protestáns nemeseknek és rádöbbsentette a siralmas állapotban lévő magyarság sorsa iránti felelősségére.⁶

4/ A szervezkedő politikus

Később a vallási különbségeken felülemelkedve egy Habsburg ellenes felkelés tervét kezdték szövögetni, mely Rákóczi számára csaknem végzetesre sikerült: a Napkirálynak, XIV. Lajosnak címzett levelét az áruló százados először I. Lipót császárnak mutatta be, melynek következményeként a második gyermekével várandós felesége mellől a bécsújhelyi börtönbe hurcolták, 1701-ben.⁷ Fogolyként fogadalmat tett, hogy börtönbekerülése napján, mely hétfői nap volt, egész életén keresztül kenyéren és vízen fog böjtölni, s minden hétfői misére alapítványt tesz. A vérpad előtt, felesége és befolyásos udvari körök segítségével megszökött a börtönből és Lengyelországban menekült. Itt keresték fel Brezán várában a tiszaháti felkelők küldöttei, akik révén 1703. május 6-án kiáltványt bocsátott ki „minden igaz magyar országglakoshoz” és felszabadító harcra szólította a nemzetet. Esze Tamás „Cum Deo pro patria et libertate” – Istennel a hazáért és szabadságért – feliratú zászlókat és ezredeskapitányi kinevezést kapott, hogy sereget toborozzon. Rákóczi 1703. június 16-án lépett Vereckénél magyar földre, s ettől kezdve egészen 1711-ig, élete szinte egy lett a magyar szabadságharcral. 1704-ben Erdélyi fejedelemmé, 1705-ben a szécsényi országgyűlés a „szövetkezett rendek vezérő fejedelmévé” választották.⁸

2. A vezérő fejedelem valláspolitikája

1/ Rendeleteiben

A szabadságharc viharai közepette sem feledkezik meg a hit fontosságáról. Átérezve az Isteni segítség nélkülözhetetlen voltát, imád-

⁶ MARKÓ, Á., *II. Rákóczi Ferenc 1676-1735*, Budapest 1935, 13.

⁷ R. VÁRKONYI, Á., *II. Rákóczi Ferenc 1676-1735*, Vaja 2003, 35-37.

⁸ R. VÁRKONYI, Á., „Az országos ellenállás kibontakozása – Szabadságharc az állami önállóságért”, in Ember, Gy. – Heckenast, G. (főszerk.), *Magyarország története 1686-1790*, (Magyarország története 4/1), Budapest 1989, I. köt., 157-202.

ságot szerkesztett maga és katonái számára.⁹ 1703 novemberében pátenst adott ki, amelyben tilalmazta a katolikus templomok önkényes elfoglalását és protestáns kézre adását. Rendeleteket bocsátott ki a káromkodás ellen, mely, mint mondja „Istenünk bosszúságára és nemzetünk gyalázására” elhatalmasodott, és szigorú büntetéseket helyezett kilátásba.¹⁰

A legkényesebb kérdés a vallásszabadság ügye volt. Ezt Rákóczi az 1705-ös szécsényi országgyűlésen rendezte. Itt kimondta „a három religiót a maga szokott törvényes szabadságában megtartom, és másokkal is megtartatom”. Az országgyűlés deklarálta a protestánsok teljes vallásszabadságát, a szabad vallásválasztást a jobbágyok esetében is, valamint a templomok és iskolák visszaadását. Az épületeket a többségben lévők kaphatták meg, a kisebbség maga építhetett templomot, volt, amikor a fejedelem segítségével. A fenti elven sikerült a tized elosztásáról is megállapodni.¹¹ A vallásbéke megteremtése annyira fontos volt Rákóczi számára, hogy a svéd származású körmöcbányai fővénnyel *Daniel Warou*-val emlékérmét is készíttetett. Ennek előlapjára a fejedelem képmása került azzal a felirattal, hogy „II. Rákóczi Ferenc Isten kegyelméből erdélyi fejedelem és a konföderált rendek vezérő fejedelme”, hátlapjára pedig allegorikus ábrázolásként három Vesta szűz egyetlen oltár tűzét táplálja alatta értelmező mondattal: „A vallások eleven egyetértése a szabadság által, 1705-ben a szécsényi országgyűlésen”.¹² A szécsényi országgyűlés protestáns nyomásra elítélte a jezsuitákat, mert nem tettek hűségesküt a konföderációra, nem alakítottak külön magyar provinciát, ezért vagyonuk elkobzását határozta el. Hat vármegye tiltakozott a döntés ellen, és a fejedelemnek sikerült a nagyszombati kollégiumot és a kassai egyetemet a bezárástól megmenteni, de a német rend-

⁹ ESZE, T., „II. Rákóczi Ferenc imádságai”, in *Református Egyház V* (1953) 12; 6-9; 24.

¹⁰ FRAKNÓI, *op. cit.*, 327-328.

¹¹ Az *Emlékiratokban* így vall erről: „Tervem az volt, hogy rábírom a protestánsokat, álljanak el jogilag megalapozott követeléseiktől, és jussunk barátságos megegyezésre, mely kizárólag a lelkiismeret szabadságán és minden vallás szabad gyakorlatán alapszik... Igaz, hogy papságunk ezt nem helyezte nyíltan, de külön-külön mindegyik megegyezett abban, hogy mindez szent vallásunk sérelme nélkül történt.” II. RÁKÓCZI FERENC, *Emlékiratai a magyarországi háborúról 1703-tól annak végéig*, Budapest 1978, 365-366.

¹² Az előlap felirata: „FRANCISCUS II. D. G. TRANSYL. PRIN. RAKOCZI DUX CONFOE. R. STAT. A hátlap felirata felül: „CONCURRENT UT ALANT” (Összetételnek, hogy táplálják), alul: „CONCORDIA RELIGIORUM ANIMATA LIBERTATE A. MDCCV IN CON. SZECH.”, in GALAVICS, G., „A Rákóczi-szabadságharc és az egykorú képzőművészet”, in Köpeczi, B. – Hopp, L. – R. Várkonyi, Á. (szerk.), *Rákóczi tanulmányok*, Budapest 1980, 480-481.

tagoknak el kellett hagyniuk az országot.¹³ Egyébként a fejedelem annyira fontosnak tartotta az iskolaügyet, hogy megtiltotta a kollégiumi diákoknak a fegyverfogást. Az előbb említett jezsuita iskolák mellett támogatta, hogy a református (Sárospatak, Debrecen, Nagyenyed, Kolozsvár) és az evangélikus (Rozsnyó, Eperjes) kollégiumokban zavartalanul folytatódjon az oktatás. Elősegítette a külföldi egyetemjárást porosz és holland egyetemekre, ő maga is küldött három hallgatót Rómába.¹⁴

Úttörő jelentősége volt 1705. december 11-jei rendeletének, melyben felszólította az ezredparancsnokokat, hogy minden ezrednél rendes fizetéssel ellátott állandó tábori lelkészt alkalmazzanak, mégpedig abból az egyházból, melyhez az ezred katonáinak többsége tartozik. A tábori lelkésztől azt várta el, hogy tanításával és életével mutasson példát katonáinak, és minden nap végezzen istentiszteletet egyháza szokása szerint.¹⁵

2/ Diplomáciájában

II. Rákóczi Ferenc mentalitását hűen tükrözi az a tény, hogy 1700 és 1848 között Magyarországon ő volt az egyetlen politikus, aki önálló kapcsolatot kívánt felvenni a Szentszékkal. A fejedelem már 1704-ben levelet írt XI. Kelemen pápának, melyben cáfolta azt a bécsi udvar által terjesztett rágalmat, miszerint a kurucok a katolikus egyház ellenségei, és kifejtette álláspontját a magyar szabadságharc okairól és céljairól, és a nemzet küzdelmére a pápa áldását kérte.

A szécsényi országgyűlés után a vezérlő fejedelemnek egyházi ügyekben is döntést kellett hoznia, valamint az uralma alatt álló területen a király főkegyúri jogát is gyakorolnia kellett, melyhez pápai jóváhagyást szeretett volna szerezni, ezért elhatározta, hogy Brenner Domokos apátot hivatalos követként Rómába küldi. Brenner apát ugyanis miután 1705-ben csatlakozott a kurucokhoz, egy kis könyvet írt arról, hogy a törvényesen megválasztott fejedelemnek joga van a főkegyúri jog gyakorlásához, azaz egyházi tisztségek kinevezésére, javadalmak adományozására.

¹³ MESZLÉNYI, A., „II. Rákóczi Ferenc felkelésének valláspolitikája és a jezsuiták”, in *Regnum Egyháztörténeti évkönyv 1936*, Budapest 1937, 236-290.

¹⁴ KÖPECZI, B., „II. Rákóczi Ferenc egyház- és iskolapolitikája”, in *Hagyomány és megújulás a magyar oktatásban*, (Neveléstörténeti Füzetek 19.), Budapest 2002, 27-30.

¹⁵ FRAKNÓI, *op. cit.*, 327.

Brenner Domokos apát 1707 tavaszán indult Rómába. Feladata az volt, hogy tényszerűen tájékoztassa a pápát a szabadságharcról, magyarázza meg a vallási intézkedések hátterét (protestánsok vallásszabadsága, jezsuita kérdés). Továbbá kérje, hogy Őszentsége ismerje el a szabadságharc jogosságát, hagyja jóvá, hogy a királyi főkegyúri jogokat átmenetileg a fejedelem gyakorolja, szólítsa fel a főpapokat, hogy csatlakozzanak a rendi konföderációhoz, álljon ki a magyar nemzet szabad királyválasztó joga mellett és adja apostoli áldását a vezérlő fejedelemre és hadseregére.

Brenner apát küldetése nem járt, nem járhatott sikerrel. A császári csapatok közelsége, a bécsi udvar nyomása, az ónodi trónfosztás híre miatt a pápa 1707. szeptember 2-án körlevélben szólította fel a magyar klérust a császár iránti hűségre, s elítélte az engedetleneket. XI. Kelemen csak titokban fogadta Brennert, biztosítva őt, meghívóját és a nemzetet atyai érzelmeiről, de kifejtette, hogy az idő és a politikai körülmények nem teszik lehetővé, hogy hivatalos követként fogadja, s csak magánemberként tartózkodhat az apát a Kúriánál. 1709-ben pedig a Szentészék elfogadta József császár feltételeit, megsemmisítette Rákóczi egyházi kinevezéseit és szigorú vizsgálatot rendelt el a szabadságharc ügyét támogató klerikusok ellen.¹⁶

3. A vezérlő fejedelem és a keleti keresztények

1/ A szerbek

A keleti keresztényeket illetően először a szerbek megnyerésére irányuló lépéseket kell megemlítenünk.¹⁷ Rákóczi már 1698-ban szeretne volna a szerb határőröket megnyerni, és a Habsburgoktól maga mellé állítani. Meg is egyezett Csernojevics Arzén pátriárkával, hogy a rácok 40 000 katonával támogatják őt. Cserébe a fejedelem az I. Lipót által megígért, de be nem tartott 1690-es kiváltságok elismerését ígérte. A

¹⁶ KATUS, L., „Egyházi-politikai kapcsolatok a török kiűzése után (1700-1848)”, in Zombori, I. (szerk.), *Magyarország és a Szentészék kapcsolatának 1000 éve*, Budapest 1996, 171-174.

¹⁷ A szerbekkel való kapcsolatban Benda Kálmán kutatásai máig alapvető jelentőségűek, jelen tanulmány is – e témában – elsősorban erre támaszkodik. – Lásd BENDA, K., „Magyar – rác együttműködési törekvések a szabadságharc idején”, in Köpeczi, B. – Hopp, L. – R. Várkonyi, Á. (szerk.), *Rákóczi tanulmányok*, Budapest 1980, 141-157.

megegyezés napvilágra kerülése után a bécsi udvar a pátriárkát a császárvárosba internálta, s többé nem is engedte haza.

1703. augusztus 9-én Rákóczi újabb levelet küldött a rácoknak hajdúszabadságot és kiváltságokat ígérve nekik, ha mellé állnak, ellenkező esetben azt helyezte kilátásba, hogy árulóként büntetik meg őket. Ennek hírére a bécsi udvar újra megnyerte 1703 végén Csernojevics hűségesküjét és ígérését, hogy népe fegyveresen szembeszáll Rákóczi lázadó seregeivel.

II. Rákóczi Ferenc 1704-es és 1705-ös kiáltványai és a pátriárkához küldött levelei hatástalanok maradtak, a szerbek fegyverrel támadtak a kurucokra, s felperzselték és pusztították a védtelen falvakat és mezővárosokat.¹⁸

Pozitív fordulatra 1707-ben látszott remény, amikor Nagy Péter cár követe, *David Corbea* azzal kereste fel a vezérlő fejedelmet, hogy ha hajlandó lenne elfogadni a lengyel királyi trónt, akkor a cár kész a szerbeket vele megbékéltetni. 1707. augusztus 31-én Varsóban a Bercsényi vezette magyar küldöttség szövetségi szerződést írt alá az orosz uralkodóval, hogy az megnyeri a Dráva és Száva között élő szerbeket, garantálva számukra a szabadságjogokat és a szabad despotaválasztást.¹⁹

Rákóczi fejedelem 1707. október 10-i pátensében a Dráva-Száva közét szerb földnek ismerte el, szinte társországi különállást biztosítva neki. Saját hadsereget ígért az általuk választott despota vezetésével, hajdúszabadsággal, szabad kereskedelmi joggal és teljes vallás-szabadsággal.

1708-ban Nagy Péter cár látva a politikai helyzet kedvezőtlen alakulását, már nem tartotta magát a Varsóban megkötött szerződéshez, és követe *Jemeljan Ivanovics Ukraincev* nem állandó, hanem rendkívüli követként érkezett Magyarországra, hogy a Habsburg-ház és Rákóczi között közvetítsen. Bár Ukraincev nem vetette el a rácok felé való közvetítés gondolatát, érdemi munkát nem tudott végezni, mert érkezése után 22 nappal vérhasban meghalt, s az egri ortodox templomban temették el.²⁰

Ám az 1708. augusztus 3-i trencsényi csata után, amikor Heister 5200 főnyi lovas haderejével szemben Rákóczi 14 000 főnyi – felerész-

¹⁸ MARKÓ, II. *Rákóczi Ferenc 1676-1735*, 25.

¹⁹ NYIKIFOROV, V. NY., „Nagy Péter cár és II. Rákóczi Ferenc”, in Benda, K., (szerk.). *Európa és a Rákóczi szabadságharc*, Budapest 1980, 53-56.

²⁰ ARTAMONOV, V. A., „Magyarország és az orosz-lengyel szövetség”, in Benda, *ibid.*, 45-51.

ben lovas, felerészben gyalogos – hadserege 14 ágyúval megerősítve alul maradt, s a 160 elesett labanc katonával szemben a kuruc veszteség 3000 fő és az összes ágyú volt, a szerbek megérezték, hogy a vezérlő fejedelem szerencsecsillaga leáldozni készül, s már nem akartak később sem érdemben Rákóczival tárgyalni. Így a szerb és magyar kiegyezésre a Rákóczi szabadságharc alatt a fejedelem számos világi és egyházi ígérete ellenére sem kerülhetett sor.

2/ A románok

Még 1708-ban egy másik lehetőség is ígérkezett a havasalföldi bojárok, név szerint a *Cantacuzino* család részéről a szerbekkel való megbékélésre, ugyanis *Mihai Cantacuzino* szeretett volna havasalföldi vajda lenni Rákóczi támogatásával, s cserébe vállalta a közvetítést a fejedelem és a rácok között. Az első kapcsolat már 1698-ban létrejött *Constantin Brincoveanu* havasalföldi vajda és II. Rákóczi Ferenc tanácsadói: Bercsényi Miklós, Széchenyi Pál kalocsai érsek és Szirmay István között. Brincoveanu és a románság Habsburgokkal szembeni támogatásának elnyerése érdekében a kuruc előkelőségek megígérték a vajdának, hogy biztosítják Erdélyben a görögkeleti vallás szabad gyakorlását, sőt orosz támogatással még egy lehetséges keleti monarchia létesítésének lehetőségét sem tartották kizártnak. A Cantacuzino bojárok, bizalmas embereik: Damascenus rimnici ortodox püspök és a családhoz közel álló Ábrahám pópa segítségével tartották a kapcsolatot a kuruc vezetőkkel. Damascenus Rákóczival folytatott levelezéséből kiderül, hogy a püspök a vezérlő fejedelemben az erdélyi keleti egyház támogatóját is látta a bécsi udvar által támogatott unió elleni küzdelemben.²¹ A havasalföldi ortodox klérus részéről megnyilvánuló szimpátia II. Rákóczi Ferenc toleráns valláspolitikájának volt köszönhető.²² Rákóczi nagy

²¹ CERNOVODEANU, P., „A havasalföldi és moldvai vezető körök magatartása a kuruc felkeléssel szemben”, in Kőpeczi – Hopp – R. Várkonyi, *Rákóczi tanulmányok*, 247–265. – 1708. szeptember 26-án keltezett levél Rákóczi Ferenchez. Damascenus 1709. április 20-i levelében beszámolt a fejedelemnek, hogy „ex sincero corde” valamint „cum toto ecclesiastico clero” könyörgéseket végeztetett érte. A püspök 1709. december 8-án küldött levelében Rákóczinak a Habsburgok elleni küzdelmét Dávid és Góliát párviadalához hasonlította.

²² R. VÁRKONYI, Á., „Az önálló fejedelemség utolsó évtizedei”, in Makkai, L. – Szász, Z. (szerk.), *Erdély története 1606-tól 1830-ig*, Budapest 1988, 908–909; MAKKAJ, L., *Magyar-román közös múlt*, Budapest 1989, 162–163; SZÁSZ, Z., *A románok története*, Budapest é. n., 55.

jóindulatról tett bizonytságot, amikor 1707-ben engedélyezte, hogy hét évvel az unió megkötése után a görög katolikus egyházon kívül maradt románok *Joan Tirca*-t püspökké válasszák. Ugyanebben az évben a román papoktól követelt évi adót egy tallérra csökkentette. 1708 tavaszán viszont világossá tette, hogy az erdélyi ortodox románok hathatós védelmét csak akkor tudja biztosítani, ha ők is bekapcsolódnak a Magyarország és Erdély teljes függetlenségéért vívott szabadságharcba minden szomszédos keresztény néppel együtt.²³

3/ A máramarosi püspökség

Több dokumentum bizonyítja, hogy II. Rákóczi Ferenc felügyeletet gyakorolt a máramarosi ortodox püspök felett is. 1652-től a máramarosi kerület paróchiáit az erdélyi fejedelmek által kinevezett püspökök kormányozták, akik igyekeztek mindent megtenni az unió felszámolására. A püspökök előbb a miszticei, később az uglyai kolostorban laktak.

II. Rákóczi Ferenc idejében az egyik püspök *Sztojka József* volt, aki a ránc maradt okmányok alapján 1691 és 1711 között viselte az egyházi rend legmagasabb fokozatát ezen a vidéken.²⁴ Irataiban Isten kegyelméből máramarosi pravoszláv püspöknek, a Császárváros (Konstantinápoly) pátriárkája sztauropég exarchájának, a belgrádi érsek adminisztrátorának nevezte magát.²⁵ Ez az intuláció a körtvélyesi kolostor sztauropég jogára hivatkozik, s nyilván innen eredeztethető a papok püspökválasztó joga is. Ám Sztojka püspök nem nyerte el mindenki bizalmát, sokan feljelentették különféle visszaélések miatt,²⁶ de ennek ellenére fenntartotta hatalmát, sőt 1707-ben társzüspöke is lett a fent említett Tirca János személyében.

1705-ben Darvai Ferenc máramarosi alispán több szolgabíróval vizsgálatot tartott Sztojka fegyelmi ügyeivel kapcsolatban, melyekről

²³ CERNOVODEANU, P., „A román fejedelemségek és a magyar szabadságharc”, in Benda, *Európa és a Rákóczi szabadságharc*, 65-70; NILLES, N., *Symbolae ad illustrandam Historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani*, Oeniponte 1885, 373-375.

²⁴ HODINKA, A., *A munkácsi görög-katolikus püspökség története*, Budapest 1909, 543-553.

²⁵ HODINKA, A., *A munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára*, Ungvár 1911 (továbbiakban: *Okmánytár*), 293. sz. (1695. V. 13.) 383-384. és 297. sz. (1696. III. 31.) 390.

²⁶ Az irholci és vajnági papok panasza olvasható HODINKA, *Okmánytár*, 330. sz. (1705. II. 27.) 421-423.

terjedelmes jegyzőkönyvek állnak rendelkezésünkre számos tanúvallomással a máramarosi alsó járásból,²⁷ a szigeti járásból²⁸ és a kaszói járásból,²⁹ amely vizsgálatokat II. Rákóczi Ferenc fejedelem, mint illetékes hatóság rendelt el. A vármegye 21 pontban hívta fel Sztojka figyelmét feladatának végzésére, melyek szerint idegen országba se ő maga, se emberei ne menjenek és ott ne működjenek, senkit törvény nélkül, vagy rangkórságból meg ne büntessen, semmilyen adót színódusi határozat nélkül a papokra ki ne vessen, részegítő italokat ne fogyasszon, espereket csak színódusi határozatokkal nevezzen ki, akit törvénytelenül állított földre, helyezze vissza méltóságába, fogadásait tartsa meg, a papokat fegyelemben tartsa, a templomokat vizitálja és istentiszteleteket végezzen, a színódusi határozatokat tartsa és tartassa be, a főispánoktól és másoktól felvett pénzekről számoljon el, a vármegyegyűlésre járjon el, más vallásúakat ne eskessen, szinodális vizsga nélkül senkit föl ne szenteljen, a tudatlanokat tiltsa el a papságtól, és vizsgáztassa le őket. A neki járó egy forint járandóságot nem a papoktól, hanem a templomoktól veheti fel, egy templomhoz kettő vagy maximum három papot rendelhet és minden templomnál két pap lehet mentes az adóktól és a közterhektől.³⁰

Mindezen utasításokból elének rajzolódik, milyen problémák voltak Sztojka József máramarosi ortodox püspökkel, és hogyan próbált II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelem, mint kegyúr utasítására a vármegye rendet tenni ezzel kapcsolatban.

4/ A munkácsi püspökség

II. Rákóczi Ferenc – mint említettük – különös gondot fordított a kegyúri jogok gyakorlására, melynek egyik mintapéldája éppen a munkácsi görög katolikus püspökség lett.

Már a Rómából érkezett görög származású *De Camelis János József* püspök (1689-1706) felett is igyekezett felügyeletet gyakorolni.

1697. április 21-én levelet írt Papp János munkácsi tiszttartójának, hogy a munkácsi monostorhoz tartozó Boboviscse és Lauka falvakat a püspök rendelkezésére bocsássa addig is, míg jogi úton, vagy testvéri módon megosztoznak nővérével a birtokon.³¹

²⁷ HODINKA, *Okmánytár*, 333. sz. (1705. IV. 17.) 425-433.

²⁸ HODINKA, *Okmánytár*, 334. sz. (1705. IV. 23.) 433-447.

²⁹ HODINKA, *Okmánytár*, 336. sz. (1705. IV. 28.) 448-463.

³⁰ HODINKA, *Okmánytár*, 330. sz. (1705. II. 27.) 421-423.

³¹ HODINKA, *Okmánytár*, 300. sz. (1697. IV. 21.) 394-395.

Még a szabadságharc kitörése előtt figyelmezteti De Camelist, hogy ne szenteljen fel tudatlanokat áldozópappá, akik sem Istennek, sem embernek nem használnak.³²

A szabadságharc elindulása után Gyöngyösről 1704. szeptember 11-én kelt levelében a görög katolikus ruténeknek megparancsolja, hogy De Camelis püspöknek engedelmeskedjenek.³³

A katonaság által elkövetett atrocitások elkerülésére a fejedelem pártfogása alá vette a munkácsi püspökség papjait házuk népével, ingó és ingatlan vagyonukkal együtt. Megparancsolta mind tisztjeinek, mind pedig alattvalóinak, hogy a fent nevezetteket se ne háborgassák, se ne károsítsák, különben méltó büntetésüket fogják venni.³⁴

Kaminszki Petronius kérelmére a szükséget szenvedő munkácsi monostor szerzetesei számára 30 köből gabonát utaltatott ki.³⁵

A hozzá folyamodó Bizánczi György kállói paróchust és szabolcsi főesperest szintén pártfogásába vette az őt zaklató katonák ellenében.³⁶

A szécsényi országgyűlést követően feszültség keletkezett a vezérlő fejedelem és a munkácsi püspök között, mert utóbbi az országgyűlésről anélkül utazott haza, hogy letette volna az esküt a konföderációra. Ezért a Kaminszki Petronius bazilita által Munkácsról elűzetett De Camelis, aki Eperjesen húzta meg magát, Bertóty tábornok közvetítésével parancsot kapott, hogy – hasonlóan a hűségesküt le nem tévő jezsuitákhoz – hagyja el az országot. Ránk maradt az 1706. március 30-án keltezett és a fejedelemhez címzett püspöki levél, melyben De Camelis három alapvető érvre hivatkozva kérte Rákóczi Ferencet, változtassa meg álláspontját, s engedje őt visszatérni székhelyére. Ezek az alábbiak voltak: ő nem idéztetett meg hivatalosan az országgyűlésre, mint más egyházi méltóságok; ő nem a királyságban letelepedett, hanem őt a pápa külföldről küldte, hogy az uniót bevezesse és előmozdítsa a ruszinok között, és hogy ne keveredjen politikai, különösen háborús ügyekbe. Egyébként pedig annyi éven keresztül semmit sem mondott, írt vagy cselekedett sem a fejedelem, sem pedig a királyság, vagy az ország ellen.

³² HODINKA, *Okmánytár*, 309. sz. (1701. I. 9.) 401. „Non sine gravi injuria et detrimento proventus nostri intelligimus revmam dnem v. tales idiotas Rutenos, subditos nostros, consecrare, qui nec deo, nec hominibus prodessent.”

³³ HODINKA, *Okmánytár*, 329. sz. (1704. IX. 11.) 420-421.

³⁴ HODINKA, *Okmánytár*, 332. sz. (1705. IV. 5.) 424-425.

³⁵ HODINKA, *Okmánytár*, 335. sz. (1705. IV. 24.) 447-448.

³⁶ HODINKA, *Okmánytár*, 337. sz. (1705. IX. 24.) 463.

Ha pedig nem mehet Munkácsra, az unió a szakadárak mesterkedései folytán össze fog omlani.³⁷

De Camelis érvei annyiban érték el céljukat, hogy Rákóczi elállt a száműzetéstől, de az idős főpap nem térhetett vissza székhelyére és 1706. augusztus 22-én Eperjesen meghalt, pásztor nélkül hagyva nyáját.

De Camelis halála után a püspökség betöltésére jogot formáló mindhárom hatalmi tényező: a pápa, a király, a munkácsi uradalom birtokosa – jelen esetben a fejedelem – élni kívánt kinevező jogával. Sőt ezt megtoldva most a klérus is elővette még az unió pontjai között szereplő, de eddig nem igazán gyakorolt püspökválasztó jogát, melynek eredményként csak azért nem lett egyszerre négy püspöke az egyházmegyének, csak három, mert a király a papok által választott személyt nevezte ki.

A Szentszék *Szelepcshényi György* esztergomi érsek 1665-ös információjának hatására azt az elképzelést tette magáévá, hogy a munkácsi püspökség sohasem volt szabályosan megalapítva, ezért jogi értelemben vett tényleges püspökségről nem lehet beszélni. Ezért Róma már De Camelist is csak apostoli vikáriusnak nevezte ki. Az apostoli vikáriusi címre történő kinevezés ráadásul sokkal praktikusabb volt a Szentszék számára, mert jelöltjét korlátlan szabadsággal nevezhette ki, se királlyal, se földesúrral nem kellett egyeztetni, a papság véleményére sem kellett kötelezően hagyatkozni, s akár külföldi is lehetett a kiválasztott személy.

Ennek szellemében XI. Kelemen pápa (1700-1721) Vinniczki György premisli püspököt bízta meg ideiglenesen a munkácsi apostoli vikáriusi tisztséggel.³⁸ Ezzel a széküresedést felszámolva megakadályozta a szakadár püspökök előretörését, ugyanakkor időt nyert egy esetleges alkalmas jelölt megtalálására, valamint kívárta, hogy a háborús helyzet nyugvópontra kerüljön.³⁹ Amikor pedig 1709-ben Vinniczki kijevei metropolitává lépett elő, helyére a pápa *Filippovics Polikárpot* nevezte ki Munkácsra.

A király, I. József (1705-1711), az elhunyt De Camelis püspök egyik helynökét *Hodermárszki Jánost* nevezte ki munkácsi püspöknek.⁴⁰ Hodermárszki az unió elkötelezett híve volt, s abban mindvégig, még a

³⁷ HODINKA, *Okmánytár*, 339. sz. (1706. III. 30.) 464-465. „Quod ego, cum non sim in hoc incl. regno possessionatus, sed extraneus a summo pontifice missus, ut introducerem et promoverem inter Ruthenos unionem cum S. R. E., non ut miscerem se in rebus politicis, praesertim bellicis.”

³⁸ HODINKA, *Okmánytár*, 349. sz. (1707. IV. 7.) 475.

³⁹ HODINKA, *A munkácsi görög-katholikus püspökség története*, 433.

⁴⁰ HODINKA, *Okmánytár*, 359.sz. (1707. IX. 22.) 487-488.

legnehezebb helyzetekben is kitartott, ugyanakkor a püspökség elnyerését a legfőbb céljának tartotta. Ezt azzal is nyomatékosította, hogy miután kézhez vette 1708. szeptember 22-én keltezett királyi kinevező levelét tüstént magára öltötte a püspöki insigniákat, s mindenképpen rá akarta beszélni az esztergomi primás érseket, hogy szentszéki megerősítés nélkül is azonnal szentelje fel. Célja eléréséhez mindent egy lapra téve fel, igen súlyos adósságokba verte magát, melyek végül csaknem teljesen maguk alá temették. Rómában nem csak azért nem kapott támogatást, mert egyes pozsonyi jezsuiták kevésre tartották teológiai tudását, hanem azért sem, mert az udvari haditanáccsal történt megállapodása kapcsán – tudniillik, hogy a népet Rákóczi oldaláról a Habsburgok pártjára fogja állítani – az a mendemonda terjedt el róla, hogy személyesen vállalkozott Rákóczi megölésére. Ezt tetézendő azt is híresztelték, hogy egy kurucokkal való csetepatéban vér tapadt a kezeihez. E szóbeszédnek – ha nem is fedték a valóságot – felelőtlen ígéretőnek és megbízhatatlan törtetőnek mutatták be Hodermarszki Józsefet, aki így végleg elveszítette a Szentszék jóindulatát.⁴¹

Vinniczkiel és Hodermarszkival szemben II. Rákóczi Ferenc *Kaminszki Petronius* kolotkai prépostot nevezte ki 1707. február 28-án munkácsi püspökké, „szellemi és erkölcsi kiválósága és a haza körül szerzett szolgálata jutalmául” kegyúri jogánál fogva.⁴² Milyen szolgálatokra gondolhatott itt a fejedelem? Maga ad erre választ *Emlékirataiban*, amikor leírja, hogy néhány nappal 1703. június 16-i Magyarországra érkezése előtt még lengyel földön egy *Skole* nevű faluban érkezése hírére „előjött egy Petronius Kaminski nevű derék öregember – az orosz szerzetesek szomszédos kolostorának főnöke, aki engem valaha még mint gyermeket a karján hordozott –, örömkönyveket ontott látomra, nem tudott betelni látásommal, és elkísért egészen a határig. A következő években sok jó szolgálatot tett nekem, követem volt a moszkvai cárnál, és elnyerte a munkácsi orosz hitű püspökséget”.⁴³ S valóban – tudomásunk szerint –, Rákóczi először 1703 decemberének végén Kaminszkit küldte követségbe Lengyelországba Radziejowski lengyel primáshoz, 1709 márciusában pedig Nagy Péter cárhoz.⁴⁴ Kaminszki tehát egyértelműen Rákóczi bizalmas emberének számított, aki azonban szintén nem volt gyengeségektől mentes. Tevékeny részt vállalt elődje, De Camelis

⁴¹ HODINKA., *A munkácsi görög-katolikus püspökség története*, 450-453.

⁴² HODINKA, *Okmánytár*, 345. sz. (1707. II. 28.) 472.

⁴³ II. RÁKÓCZI FERENC, *Emlékiratai a magyarországi háborúról*, 303.

⁴⁴ *Op. ult. cit.*, 318., 464., 502.

püspök feljelentésében és Munkácsról való elűzésében, vetélytársát Hodermarszkit kész lett volna a munkácsi vár kazamatáiban láncra verve tartani, ha keze közé kaphatta volna, s természetesen az állt érdekében, hogy a Róma által kinevezett másik vetélytárs Vinniczki tényleges hatalmat az egyházmegyében ne gyakorolhasson, amit utóbbi felismerve és Rákóczitól tartva kénytelen volt tudomásul venni, és jobb lehetőség híján Kaminszkit helynökévé kinevezni.⁴⁵

II. Rákóczi Ferenc 1707. február 26-án Zaleski Leó kijevi metropolitához írt levelében világossá tette, hogy kegyúri jogánál fogva fenntartja a munkácsi püspökség betöltésének jogát, sőt, mivel szerinte az esztergomi érsekek csak az utóbbi zavaros időkre való tekintettel terjesztették ki joghatóságukat a munkácsi püspökök fölé, ő a régi állapotot óhajtva visszaállítani egyházi szempontból, a régi szokás szerint a püspökséget a kijevi metropólia alá kívánja csatolni.⁴⁶

A kérdés az, milyen kegyúri jog alapján nevezte ki II. Rákóczi Ferenc Kaminszkit munkácsi püspöknek, a földesúr vagy az uralkodó jogán? A Hitterjesztés Kongregációjához írt levelében Rákóczi négy érveléssel támasztotta alá, hogy a kinevezés joga a fejedelemtől, mint a munkácsi uradalom birtokosához tartozik. Először is a monostor alapításának okán, amelyhez emberemlékezetet meghaladó idő óta összekapcsolódik a püspöki méltóság, másodszer a püspökség betöltésének jogán, aminek tekintetében a munkácsi vár és uradalom urához tartozik, akik akkor erdélyi fejedelmek voltak, harmadszor az elődök gyakorlata okán, negyedszer, mert legutóbb Taraszovics Bazilt is a fejedelemtől nevezte ki.⁴⁷

Ezt az érvelést erősíti Szirmay Miklós kért évvel későbbi, 1709. november 13-án írt levele Vinniczki György premisli püspökhöz Róma által kinevezett apostoli vikáriushoz, melyben kéri a címzettet, támogassa a bécsi nunciusnál Kaminszki kinevezését, mert őt Rákóczi nem mint a konföderáció vezérlő fejedelme, hanem mint Munkács hercege és ura nevezte ki, azaz nem egy illegitim uralkodó investitúrájáról, hanem a törvényes földesúr érvényes és elismert kinevezéséről volt szó.⁴⁸

Az újabb kutatások azonban előtérbe helyezik, hogy éppen 1707 tavaszán küldte Rákóczi Rómába Brenner Domokos apátot azzal a

⁴⁵ HODINKA, *A munkácsi görög-katolikus püspökség története*, 457.

⁴⁶ HODINKA, *Okmánytár*, 344. sz. (1707. II. 26.) 470-471

⁴⁷ Rákóczi e levelét Hodinka Antal nem ismerte, Pekár Bazil OSBM atya találta meg a Propaganda Fide levéltárában. PEKÁR, B., *De erectione canonica eparchiae Mukacoviensis (an. 1771)*, Roma 1956, 43.

⁴⁸ HODINKA, *Okmánytár*, 396. sz. (1709. XI. 13.) 521

megbízatással, hogy XI. Kelemen pápa hivatalosan ismerje el a rendi konföderációt, s az általa felszabadított területen a vezérlő fejedelem által gyakorolt „legfőbb kegyúri jogot”.⁴⁹

Ennek ismeretében nem zárható ki, hogy II. Rákóczi Ferenc 1707. február 28-án kelt kinevező okmánya a vezérlő fejedelem szándéka szerint úgyszólván, mint államfő, úgyszólván, mint földesúr rendelkezett és így kérhette fel Zaleski metropolitát, hogy a kinevezettet szentelje fel, és Rómában ismertesse el. A fejedelem ilyen irányú jogigényét illusztrálja az is, hogy Kaminszki Petronius halálát (1710) követően Bizánczi György kállói esperesnek adományozta a munkácsi kolostort és nevezte ki helynöknek.⁵⁰

5/ Máriapócs

Nemcsak görög katolikus, hanem máriapócsi vonatkozás olvasható Rákóczi 1696. december 3-án kelt Fenesy György egri püspökhöz írt levelében „bizonyára az én bűneim is sok másokéval oka a Szűz Mária könnyezésének” majd így folytatja: „talán a jövő bajok elkövetkeztétét siratja a Kép Pócon. Esendünk kell az isteni Kegyeséget a veszedelmek eltávolításáért és az Irgalom elnyeréséért”.

A Rákóczi „Recrudescent” kiáltványához csatolt „Centum gravamina” – „Száz sérelem” 90. pontja így szól: „A boldogságos Szűz Mária, Magyarország Patronája csodatévő képének az ausztriai Bécsbe való elvitele és semmiféle kárpótlása”.⁵¹

6/ A „gens fidelissima”

Rákóczi jóindulata görög katolikus jobbágyságai iránt nem maradt viszonzatlan. Uradalmi jobbágaiból egy palotás század a fegyverletélig híven harcolt oldalán, s még több mint ötszázan fogtak fegyvert s vettek részt különféle csapattesteknél a hadjáratokban, s látva önfeláldozásukat érdemelték ki a fejedelemtől Bereg megyei görög katolikus

⁴⁹ KÖPECZI, B., „Brenner Domokos, a Rákóczi-szabadságharc és a bujdosás diplomatája”, in Heckenast, G. – Molnár, S. – Németh, P. (szerk.), *Rákóczi-kori tudományos ülésszak 1996. október 25*, Vaja 1997, 88-93.

⁵⁰ HODINKA, *Okmánytár*, 410. sz. (1710. IX. 20.) 535.

⁵¹ *Máriapócsi Bazilita Levéltár* – facsimile az eredeti dokumentumok alapján „Miraculosa Beatae Virginis Patrona Hungariae Imaginis e Regni Viennam Austriae Ablatio, et nulla Ejatidem Astitutio”.

ruszinjai a „gens fidelissima” a „leghűségesebb nemzet” kitüntető címet.⁵² Ezt a ragaszkodást támasztja alá Halaktovics Bertalan alsó-vereckei esperes ránk maradt levelében, melyet Rákóczi fejedelem emigrációba indulásáról írt. „Távozása előtt Rákóczi fejedelem leborulva a földre, csókolta azt és sírt. Fölkelvén földet vett a kezébe és azt a nagy számban megjelent ruszin népnek mutatva ezeket mondta: „Ezt a kevés földet magamnak viszem, ez lesz az én második imádságos könyvem. E mellett fogok imádkozni, és imáimban kérni fogom a nagy Istent, áldja meg azt a földet, amelyet el kell hagynom. Lehetséges, hogy soha többé nem fogom látni kedves hazámat, de ti, hű népem itt fogtok élni. Legyetek továbbra is jók és hűek e földhöz. És ezután összecsókolta a mellette állókat és sírva távozott a községből. A ruszinok templomi zászlókkal, zokogva elkísérték nagy fejedelmüket a határt képező Beszkidi hegyen, akkor lengyel hon, most Galícia területére, és itt letérdelve, imádkozva templomi énekeket énekeltek, amíg csak fejedelmünket látni lehetett.”⁵³

II. Rákóczi Ferenc tehát 1711 februárjában ment Lengyelországba segítségért, és a jóváhagyása nélkül megkötött szatmári békekötés után (1711. április 30.) emigrált.

4. A bujdosó fejedelem

1712 őszén Franciaországba utazott, s a Napkirály udvaránál igyekezett Magyarország ügyét pártfogolni. Közben egyre inkább zavarta az udvari élet felszíniessége, üressége. Szakított a flörtökkel, felhagyott a regények olvasásával, figyelme a Szentírás felé fordult, sőt imádságokat szerkesztett. Egy Fontainebleau-i kirándulás során a kármelita templomban hosszasan imádkozott a kitett Oltáriszentség előtt, és felébredt benne a vágy a szerzetesi élet nyugalma iránt.

Ezt végül a kamalduliak Grosbois-i kolostorában sikerült megtalálnia. Első ízben 1715 nagyhetében töltött itt három napot a szerzetesekkel, teljesen bekapcsolódva életmódjukba és istentiszteleteikbe. A lelki átalakulás nem múlt el nyomtalanul: az udvarba visszatérve távol tartotta magát a szórakozásoktól, teljesen abbahagyta a kártyázást, este korán nyugovóra tért s kamalduli szokás szerint éjfél után egy órakor

⁵² HODINKA, A., „*Gens fidelissima*” II. Rákóczi Ferenc beregmegyei rutén jobbágysai az 1704-1711-i szabadságharcban, Ungvár 1915, 2-29.

⁵³ A levélrészletet közli: UDVARI, I., „Ruszinok”, in Ács, Z. (szerk.), *Együtt élő népek a Kárpát-medencében*, Budapest 1994, 195-196.

fölkelve zsolozsmázott. Minden vasárnap gyönt és áldozott, egyre több időt töltött lelki olvasmányokkal.⁵⁴

Mélyen megrendítette XIV. Lajos király haldoklása, halála és temetése. A gyászszertartás után hosszabb tartózkodásra tért vissza immár negyedik alkalommal Grosbois-ba. 1715 karácsonya előtt egész életét felölelő életgyónást végzett, s ezt a napot később minden évben, mint lelki újjászületése napját tartotta meg. Ez időtől állandóan Grosbois-ban élt, havonta csak kétszer, rövid időre hagyta el a kolostort.

1/ Az elmélkedő ember

Lelki olvasmányai közül leginkább Szent Ágoston *Vallomásai* ragadták meg, melyben az egyházatya a gyónás őszinteségével tárja fel fiatalságának kicsapongásait, hitetlenségét, majd eretnek tanokkal való kacérkodását, s végül 32 éves korában történő megtérését. A műből sugárzó bűnbánat és istenszeretet hatására felvetődött Rákócziiban, hogy saját életének őszinte bemutatásával ő is megírja vallomásait és így élete eseményein keresztül „Isten csodálatra méltó tetteit hirdetve másoknak is tanulságul szolgálhasson”.

II. Rákóczi Ferenc vallomásait – hogy minél szélesebb körben olvashassák – latinul vetette papírra, felhasználva a nagy egyházi írók gondolatait. Bőségesen idézett a Szentírásból és az egyház imádságaiból és mégis átelmélkedett, egyéni hangvételi művet tudott alkotni. Élete eseményeinek felidézésénél a bűnbánat érzése dominál lelkében, s a tanulságokat mindig igyekszik leszűrni az olvasó számára. Hosszan foglalkozik a helyes istenszolgálat kérdésével, az indulatok és szenvedélyek megfékezésével, a lelki élet kialakításához szükséges napirend ajánlásával, az imádságban való összeszedettséggel. Nem élettrajzot akar írni, ennek ellenére fontos történeti adalékokkal szolgál életéről.⁵⁵

Noha – Fraknói Vilmos szavaival élve – Grosbois-ban Rákóczi úgy élt, mint egy szerzetes, és úgy gondolkodott, mint egy szent; nézete hazája helyzetének és politikai múltjának megítélésében nem változott. A vallomásokban nem vádolja magát, hogy a szabadságharc vezetője lett, sőt úgy érezte, hogy ezzel is Isten akaratát valószínűsítette meg.

⁵⁴ II. RÁKÓCZI, F., *Vallomások-Emlékiratok*, Hopp, L. (szerk.), Budapest 1979. Vallomások (Második könyv), 532-533.

⁵⁵ *Ibid.*, 540-541.

Nem tett le Magyarország felszabadító terveiről sem. Ennek reményében szánta rá magát 1717-ben, hogy Törökországba utazik, ahol török pénzen keresztény sereget szervezve folytatja majd szabadságharcát. Tervei a törökök szöszegeése miatt dugába dőltek, s közben a francia-osztrák közeledés lehetetlenné tette Grosbois-ba való visszatéréseit, így arra kényszerült, hogy élete hátralévő tizenhat esztendejét török földön töltsse. 1718-ban a szultán végleges tartózkodási helyéül a Márvány tenger partján fekvő Rodostót jelölte ki számára.

Itt is napjai legnagyobb részét az imádság, az elmélkedés és az írással, irodalommal való foglalkozás tette ki. Törökországban fejezte be a *Confessio* 2. és 3. könyvét egészen 1719-ig elbeszélve az eseményeket. Összintésege, kritikus valóságszemlélete a XVIII. századi barokk irodalom legnagyobbjai közé emeli.

Elmélkedéseket írt latin és francia nyelven a karácsony misztériumáról, áldozás előtti és utáni elmélkedő imákat 32 fejezetben.⁵⁶ Szintén két nyelven fogalmazza „Egy keresztény fejedelem fohászai” című imakönyvét, melynek imái az uralkodó magán- és nyilvános életének szinte minden mozzanatára kiterjednek. Felkelésre, öltözködésre, templomba menetre-jövetre, ebéd előttre-utánra, tanácsülés előttre-utánra, háború idején táborban szállásra, az ellenség megpillantására, a harci kürtök megszólalására, diadal vagy vereség esetére, a holttestek megpillantására olvashatók imádságok e könyvben.⁵⁷

1721-ben fogott hozzá a tíz éven át tartó munkájára, a Mózes öt könyvéhez írt elmélkedései megírásához, mely „soliloquia” azaz magányos beszélgetések műfajában készült. A bibliai fejezetek elé imákat és könyörgéseket írt, ezt követték az elmélkedések.

A hatalomról szóló értekezésben az uralkodók számára kifejti, hogy őket Isten végzése és a nép szabad elhatározása emelte trónra, feladatuk az igazságszolgáltatás és a törvények végrehajtása a szeretet és az alázatosság szellemében. A keresztény szellemű uralkodás mintájaként mutatja be Szent István királynak fiához írt intelmeit, melyeket függelékként teljes terjedelmében művéhez csatolt francia fordításban.

István király intelmeinek fordítása arra inspirálta, hogy fiai számára hasonló szellemű könyvet írjon. Francia nyelven írta, hogy fiai el tudják olvasni, címül adva „Észrevételek a keresztény ember világi életének és udvariasságának elveiről”.

⁵⁶ „Imák az oltáriszentség előtt”, in *II. Rákóczi Ferenc fohászai*, Budapest 2001, 35-138.

⁵⁷ „Egy keresztény fejedelem fohászai”, in *ibid.*, 9-34.

Kifejti az erkölcsi kötelességek megtartását, az udvariasság, a társalgás szabályait: türelem, kedvesség; hangsúlyozza, hogy a társasági élet ugyan rejt veszélyeket, de a világtól nem kell elzárkózni. „Nem a monostorok és sivatagok üdvözítenek bennünket, hanem az Isteni kegyelem, e nélkül sehol, vele bárhol biztosíthatjuk üdvösségünket.”

A házasság csak úgy lehet szerencsés, ha megkötéséhez Isten törvénye, nem az érzékiség vagy bírvágy vezeti az embert.

A királyi udvarban operák és drámai színházak helyett hasznosabb volna tudós felolvasásokat és természettudományi bemutatókat rendezni. Vallási vonatkozású ügyek tárgyalására négy érdemes papból felkért lelki tanács felállítását javasolja, akik az udvar tagjainak lelki gondozását is ellátnák. A védelmi háborút jogosnak tartja, s az uralkodó legszentebb kötelessége: megtartani vállalt kötelezettségeiket alattvalóik iránt. Összefoglalásként megállapítja: Minden kereszténynek inkább Istentől, mint az emberektől kell félnie...

2/ A végrendelkező ember

Gondolatait, elmélkedéseit tettekre, jócselekedetekre is igyekezett váltani: Rodostói házában előbb kápolnát alakított ki a Boldogságos Szűz, Magyarország patrónája tiszteletére, később külön templomot építtetett, bőven gondoskodva fenntartásáról. Bökezűen támogatta a jezsuiták konstantinápolyi templomait; itt volt édesanyja, Zrínyi Ilona eltemetve, az ő lelki üdvéért miscalapítványt is tett; de a kolostor könyvtárát is gyarapította. Többször nagy összeggel támogatta a jezsuiták által vezetett keleti missziókat. Végrendeletében meghagyta: „A római katolikus egyház hitében akarok meghalni. Hiszem mindazt, amit tanít, kárhoztatom, amit kárhoztat. Esedezem azért a kegyelemért, hogy halálom óráján tiszta értelemmel vehessem magamhoz a szentségeket, végső küzdelmemben az állhatatosság adományában részesüljek, kegyelmemben haljak meg, szeretetemben leheljem ki lelkemet.”⁵⁸

1735 nagypéntekjén, április 8-án bekövetkező haláláról Mikes Kelemen tudósít bennünket 112. levelében. Már virágvasárnap nem tudott elmenni a templomba, ezért a pap vitte el neki a szentelt ágat, amit térden állva vett át annak kezéből utalva rá, hogy talán több ágat nem fog venni. Noha a nagyhét elején egyre rosszabbul lett, igyekezett a napiren-

⁵⁸ FRALKNÓI, V., „II. Rákóczy Ferenc vallásos élete és munkái”, in *Katholikus Szemle* V (1904) 421-434.

det úgy betartani, mint egészséges korában. Nagyszerdán ágynak esett, nagycsütörtökön az utolsó vacsora emléknapiján áldozott meg utoljára nagy buzgósággal, estére már beszélni sem tudott, éjfélkor a pap kérdésére: óhajtja-e venni az utolsó kenetet, intett, hogy akarja, és könnyek közt hallgatta a vigasztaló szavakat és imákat. Nagypénteken hajnali háromkor aludt el örökre – úgy halt meg, mint egy ártatlan gyermek, Istennek adván át lelkét.⁵⁹

Holttestét kívánsága szerint a jezsuiták konstantinápolyi templomában, anyja mellett helyezték örök nyugalomra. Szívét és vallásos iratait akarata szerint Grosbois-ba küldték.⁶⁰ 1906-ban kerülhetett sor hazahozatalára és a kassai dómban való végső elhelyezésére.

3/ A példamutató ember

II. Rákóczi Ferenc életútját végigkísérve, imáit, elmélkedéseit, vallomásait felidézve, a magyar történelem egyik legnagyobb és legvonzóbb egyéniségének alakja bontakozik ki előttünk, akit hivatás- és küldetésstudata nemcsak a hazafiság, hanem a keresztény élet példaképévé is tett számunkra.

⁵⁹ MIKES, K., „Törökországi levelek”, in *Mikes Kelemen művei*, Budapest 1978, 112. levél, 233-235.

⁶⁰ MIKES, *op. cit.*, 115. levél, 237-238.

SUMMARIA

Citazioni, riferimenti e influssi liturgici nell'acatisto di Máriapócs (István Ivancsó)

Il nostro inno acatisto di Máriapócs – che è stato ritrovato nell'ultimo decennio – diviene sempre più conosciuto. Ormai esistono due edizioni del suo testo. Anzi, abbiamo già scritto alcuni saggi sull'inno da diversi punti di vista.

Lo scritto presente vuol presentare e dimostrare che l'opera non è indipendente dai testi liturgici della Chiesa bizantina. Anzi! Il compositore dell'inno acatisto di Máriapócs ha voluto sul serio utilizzare gli inni liturgici, i loro pensieri. Molte volte ha citato certi testi, ma in altri casi ha tratto ispirazione da altri testi liturgici. Dall'analisi del corpo dell'acatisto si può constatare che l'autore ha citato diciotto volte nella sua opera: ne sono quattordici le citazioni letterarie, quattro invece sono contenutistiche.

Nel nostro libro (di cui titolo in italiano: *“Ave Maria, la Stella brillante di Pócs!” Presentazione e testo dell'acatisto della Madre di Dio di Máriapócs*) abbiamo già scritto un breve capitolo sul tema, ma questo saggio lo elabora più dettagliatamente.

Si può constatare ancora che l'autore del nostro inno non ha mai citato in modo servile perché sempre badava di essere molto preciso anche nella forma. Questo significa che ha precisamente osservato le regole della poesia ungherese.

L'architecture sacrale de l'éparchie historique de Munkács **(Mukachevo) au 17e siècle** (Bernadett Puskás)

Jusqu'à la fin du 17e siècle, à l'éparchie de Munkács la construction des églises en bois domina sur la maçonnerie. Ce fait suit les tendances caractéristiques pour toute la région des Carpates. Concernant

les églises murées on n'a que quelques données. Ce sont, par exemple, des informations sur la rotonde de Munkács construite en 1661 par l'intention de Joannes Zékány. Les documentations des visites de l'évêque Emmanuel Olsavszky mentionnent quelques églises murées également. Leurs plans sont inconnus.

Connaissant les églises en bois de 17e siècle conservées de nos jours, la tradition de l'intérieur liturgique de trois parties reste valable au cours de tout le siècle. Ce plan – dont le centre formel est la nef, la partie rectangulaire la plus grande – était répandu du nord, en relation de la phase précoce de l'établissement du territoire. Les églises avec le plan formé de deux unités architecturales sont plus rares (elles sont représentées surtout dans la région de Tisza). Elles se composent du sanctuaire et d'un deuxième compartiment longitudinal, partagé de sa part à une section plus longue, à la nef, et au pronaos, par un mur. Ce plan était répandu du sud. Dans son évolution c'est l'architecture des églises à l'espace unique de Transilvanie qui le pouvait influencer définitivement. Le plan polygonal du sanctuaire de ces églises justifie cette relation.

Les différentes pratiques architecturales se rencontrent sur le territoire de l'éparchie de Munkács. La construction verticale des églises représente plusieurs types avec des versions très différentes. Les points de vue de la typologisation sont d'une part formels, d'autre part ils suivent les territoires des régions culturelles. La dénomination des types des églises est empruntée de la terminologie de l'ethnographie. Vers la fin du 17e siècle, l'architecture en bois laisse remarquer des signes de changement l'esprit et de manière de voir, comme on peut souligner à propos de la tendance de la représentation du caractère individuel d'une communauté par les motifs architecturaux, de l'intérieur plus éclairé par des fenêtres de plus grandes mesures, etc.

Vor 35 Jahren wurde die Enzyklika *Humanae vitae* geschrieben

(János Soltész)

Das Problem der Methoden der Empfängnisregelung gehört in der katholischen Kirche seit einigen Jahrzehnten zu den am meisten umstrittenen.

Von 1909 an haben immer wieder die Bischöfe eines Landes nach dem anderen in gemeinsamen Hirtenbriefen zum Problem der Emp-

fängnisverhütung Stellung genommen, 1930 schliesslich auch der Papst selber, Pius XI. in der Enzyklika „Casti connubii“.

In „Casti connubii“ wird jede Art von Empfängnisverhütung apodiktisch zurückgewiesen und als schwer sündhaftes Verhalten gewertet. Dass „Casti connubii“ trotz seiner entschiedenen Sprache nicht das letzte Wort in dieser Frage war, lag an der weiteren Zuspitzung der Sachproblematik, einer anderen Sicht der Eheziele und dem Aufkommen neuer Verhütungsmittel, bei denen eine Wesentliche Forderung der Vergangenheit offenbar erfüllt wurde: dass der natürliche Ablauf unangetastet bleibt. Damit war eine neue Entscheidung unumgänglich. Die Diskussion begann bereits in den Jahren vor und während des Konzils, das die Frage der Methoden selber nicht behandelt, sondern die Entscheidung hierüber dem Papst und einer von ihm bestimmten Kommission überwiesen hat. Nach Abschluss der Beratungen der Kommission hat Paul VI. im Juli 1968 die Enzyklika „Humanae vitae“ veröffentlicht, die mit ihrer entscheidenden Aussage den Erwartungen vieler Theologen und weitere Teile der Kirche entgegenlief.

Die Enzyklika erörtert nicht nur die Frage der Methoden der Empfängnisverhütung. Sie spricht darüber hinaus auch von ehelicher Liebe und bekennt sich zum Gedanken der „verantwortlichen Elternschaft“. Dennoch ist ein wesentlicher Gehalt ihre Antwort auf das Methodenproblem.

Jeder eheliche Akt muss „von sich aus auf die Erzeugung menschlichen Lebens hingeeordnet bleiben“. Der Mensch darf die beiden von Natur miteinander verknüpften Sinngehalte der ehelichen Begegnung – „liebende Vereinigung und Fortpflanzung“ – nicht eigenmächtig trennen. Die Verbindung von Liebe und Leben, von Vereinigung und Zeugung ist von Gott selber gewollt. Alle künstlichen Mittel und Methoden sind Moralisch unerlaubt und dürfen nicht gewählt werden. Vertretbar ist allein die Methode der Zeitwahl.

Die Reaktion setzte unmittelbar ein und war teilweise äussert heftig. Dabei ist unverkennbar eine Differenz zwischen kirchenoffiziellen Texten und Ausserungen einzelner Theologen gegeben.

Die Weiterentwicklung besteht konkret in einer Aufwertung der Methode der Zeitwahl. Als Gründe dieser Aufwertung können gelten: die technischen Verbesserungen dieser Methode, die Wiederentdeckung der Werte des Natürlichen und die Bemühungen von Johannes Paul II. Die Bemühungen des Papstes haben sich niedergeschlagen vor allem im Apostolischen Schreiben „Familiaris consortio“ von

1981, in dem nicht mehr die Grösse der Natur, sondern die der Person den Ausschlag gibt.

Man wird der Enzyklika nicht gerecht, wenn man ihr lediglich eine Festschreibung der bisherigen kirchlichen Lehre sieht, auch nicht, wenn man ihren Einspruch auf das Prinzip der Wahrung der Natur Zurückführt. Der letzte Beweggrund dürfte die Ehrfurcht vor dem Geheimnis des Lebens gewesen sein: dass die Quelle des Lebens frei bleibt von jeglicher Manipulation.

Analisi della figura canonica del Metropolita *sui iuris*
(Péter Szabó)

Il presente studio cerca di dare una analisi dettagliata della figura canonica del Metropolita *sui iuris*. La prima parte elenca gli elementi *esplicitamente* indicati dello “*ius metropoliticum*”, facendone una comparazione commentata con la figura analoga del *CIC*. Dopo aver analizzato le liste dei tradizionali diritti metropolitani, riportate nei due Codici, vengono elencate delle serie di altri diritti ed obblighi dispersi nel Codice. Essi sono attribuiti loro direttamente o indirettamente, in quest’ultimi casi riferendosi all’autorità superiore amministrativa delle Chiese *sui iuris*. Nella seconda parte l’Autore mette in rilievo che, oltre alle sovraddette competenze, il *CCEO* contiene un numero rilevante di altri canoni, i quali, pur solo *implicitamente*, ugualmente riguardano i Metropoliti o per lo meno possono essere applicati anche a loro (cf. p.e. can. 1538, § 1b). Lo studio si finisce con un interrogativo. Come una novità rilevante, il *CCEO* non riporta più la formula di origine decretalista che tassativizza le competenze metropolitane (“Nulla alia...” cf. *CIC* 436, § 3). Ci si potrebbe domandare se questo fatto, in una lettura sinottica dei cc. 2, 159, 169 e 895, non rendesse possibile l’identificazione ancora ulteriori competenze metropolitane o più precisamente la loro possibilità?

**La politique religieuse de Ferenc Rákóczi II et les chrétiens
orientaux**
(György Janka)

Le prince Ferenc Rákóczi II tint la foi catholique et la dévotion

de sa famille. Elles étaient approfondies et renforcées au cours de son éducation et de ses études. Pendant la direction de la guerre d'indépendance, il devait résoudre plusieurs questions de la politique ecclésiastique, qui bien représentaient la position spirituelle du prince. En même temps, ces activités laissaient remarquer ses qualités de l'homme d'État, avec lesquelles Rákóczi s'efforça de surmonter les mesquines querelles religieuses et les disputes confessionnelles. A l'assemblée législative de Szécsény, en 1705, ses dispositions le plus importantes signalent des efforts pour assurer la liberté religieuse, des églises, des écoles et la répartition légitime de la dîme aussi. Il rendit un décret important sur l'engagement des aumôniers militaires permanents.

Rákóczi s'efforça de trouver une solution intermédiaire dans la «question jésuite» et protégea l'affaire scolaire. Il faisait des démarches au Saint Siège en faveur de la reconnaissance du droit de patron suprême du prince, mais l'envoyé, l'abbé Brenner ne réussit pas d'acquiescer des résultats chez le pape Clément XI.

Concernant les chrétiens orientaux, tout d'abord il faut mentionner les pas pour l'engagement des serbes. Auparavant Rákóczi cherchait le consentement avec le patriarche Cernojevic, pour obtenir l'aide militaire contre les Habsbourg, promettant les privilèges. Le pacte fut échoué par la cour de la Vienne: elle interna le patriarche à la capitale impériale en l'obligeant à un nouveau serment de fidélité. Malgré l'échec Ferenc Rákóczi II édicta plusieurs patents pour engager les serbes. Plutard toute une campagne diplomatique se dénoua. D'abord le tsar Pierre I, ensuite les nobilités valaques ont promis l'entremise entre les deux parties, sans succès.

Le prince, comme autorité, ordonna une enquête aussi dans l'affaire de József Sztojka, évêque non-uni de Maramures.

Rákóczi profita de son droit de patron suprême en remplissant le siège vacant de l'évêque gréco-catholique de Munkács. Après la mort de l'évêque De Camelis, il nomma à cette position Petronius Kaminski, son confident. Le prince demanda aussitôt Leo Zaleski, métropolitain de Kiev prendre l'évêché de Munkács sous sa juridiction, et demander de Rome l'agrément de Kaminski pour le sacrer évêque. Après la mort de Kaminski, le prince nomma György Bizánci au titre du vicaire général. La situation était compliquée, par le fait que la Rome et la Vienne avaient nommé leurs candidats pour la siège de l'évêque de Munkács, elles aussi. De cette manière, ce problème était devenu l'exemple de la lutte pour le droit de patronat. Les relations grécocatholiques sont

représentées dans les déclarations de Rákóczi à propos de larmoiement à Pócs et de la persévérance de ses soldats ruthènes, qui ont reçu de leur seigneur le titre honorifique de «gens fidellissima».

Toutes ses exemples bien illustrent, que les dispositions de Ferenc Rákóczi II, concernant la question des chrétiens orientaux, manifestent des signes importantes et caractéristiques de sa politique religieuse.

IVANCSÓ ISTVÁN

LITURGIKUS KIADVÁNYAINK NEGYEDIK GYŰJTEMÉNYE

TARTALOM: 1. Bevezetés; 2. Az egyházmegye felállítása előtti időből; 1/ Imádságos és énekeskönyvek; 2/ Egyéb kiadvány; 3. Az egyházmegye felállítása után; 1/ Imádságos és énekeskönyvek; 2/ Alkalmi kiadványok; 3/ Egyéb kiadványok; 4/ Évszám nélküli kiadványok; 4. Összefoglalás; 5. Függelék

1. Bevezetés

A harmadik évtizede tartó gyűjtés újabb eredménye a jelen összeállítás. Amint már beszámoltam róla, még kispap koromban kezdtem el gyűjteni liturgikus kiadványainkat. Vagyis mindazt, ami a következő négy kritériumnak megfelel: 1) magyar; 2) görög katolikus; 3) liturgikus témájú; 4) nyomtatásban megjelent.

Felbecsülhetetlen gazdagság tárul fel, bontakozik ki egyre inkább, s mutatja fel a világnak, hogy magyar görög katolikus egyházunk a szegénységében is milyen gazdag.

Együttal – nem csak remélem, hanem biztos vagyok benne, hogy – értékmentő tevékenységet tudok folytatni, hiszen sok esetben az utolsó pillanatban sikerül megmenteni a pusztulástól egy-egy régi kiadványt. S az idő múlásával ténylegesen egyre nehezebb megszerezni az olyan példányokat, melyekről szól valami tudósítás, tehát a létezésében biztosak lehetünk, s eddig mégsem kerültek elő.

Először 1987-ben publikáltam a gyűjtés és rendszerezés eredményét,¹ amikor összesen 114 kiadvány leírását sikerült közreadni. Majd másodszor tíz év múlva látott napvilágot a következő összefoglaló,² melyben 42 újabban összegyűjtött műről számolhattam be. Aztán öt esztendő telt el, s ismét jelentősen bővült a gyűjtemény, így érdemes volt

¹ „A magyar görögkatolikusság liturgikus könyveinek anyanyelvi fordításai és kiadványai”, in Timkó, I. (szerk.), *A Hajdúdorogi Bizánci Egyházmegye Jubileumi Emlékkönyve 1912-1987*, Nyíregyháza 1987, 158-181.

² „Újabb liturgikus kiadványaink”, in *Athanasiana* 4 (1997) 19-36.

az eredmény újbóli közreadása, ami immár 2001-ben történt,³ amikoris újabb 54 kiadványt tudtam leírni és felsorolni. Mindez azt jelenti, hogy az eddigiekben 210 magyar nyelvű, görög katolikus, liturgikus, nyomtatásban megjelent műről lehetett tudomásunk. A jelen publikáció közreadásával pedig ismét jelentősen bővül a kör, mert 39 liturgikus kiadvány leírását adhatom közre.

Természetesen, továbbra is érvényes a megállapítás, hogy folyamatos gyűjtésről van szó, így minden olyan mű beletartozhat, ami eddig még nem került bele egyik publikációba sem. Tehát beletartoznak egyrészt azok a könyvek, füzetek, olykor csupán egylapos nyomtatványok, amelyek ugyan régebbi kiadványok, de csak most kerültek elő. Másrészt azok, amelyek újabban – igaz, kisebb számban –, az eddigi publikációk óta láttak napvilágot, s így gazdagítják görög katolikus egyházunk liturgikus és vallási életét.

A függelékben közölt lista most sem az időrendet,⁴ hanem az előkerülés sorrendjét követi, hiszen folyamatos gyűjtésről van szó. A tanulmányban azonban – az eddigi módszert követve – előbb az egyházmegye felállítása előtt megjelent liturgikus kiadványokat, majd ezt követően a napjainkig megjelenteket veszem sorra, lábjegyzetben utalva a függelékben leírt művek számmal ellátott leírására.

2. Az egyházmegye felállítása előtti időből

A régebbi liturgikus kiadványok közé – melyek az egyházmegye felállítása előtt keletkeztek – természetesen csak olyan műveket lehet bevenni, amelyek a gyűjtés mostani szakaszában kerültek elő. Tehát a leírásokból már ismert, de eddig még elő nem került kiadványokat.

1/ *Imádságos és énekeskönyvek*

Az utóbbi időben két „köztes” kiadás is előkerült *Danilovics János* „Görögszertartású általános egyházi énekkönyv” című művéből. A szerző a Hajdúdorogi Kúrhelynökség vikáriusa volt. Továbbra is elmondható, hogy ez a könyv beigazolta a címét, mert eddigi ismereteink

³ „További liturgikus kiadványaink”, in *Athanasiana* 13 (2001) 215-235.

⁴ Egy, a kronológiát követő kiadványt is készítettem, amely azonban a pillanatnyi helyzetet tükrözi, s így nem tekinthető lezártnak: *Szinopszis a magyar nyelvű bizánci liturgia emlékeiről (1690-1999)*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 4), Nyíregyháza 1999.

szerint tizennégyszer is megjelentette a kühlhelynök,⁵ s valóban „általános” lett. Igaz, a tizediknek jelzett kiadása már átdolgozott formában is napvilágot látott Krajnyák Gábor tevékenysége révén. Így ez ténylegesen nem is tartozik a sorozatba.⁶ Ám a könyvnek a legutóbbi számbevétele óta – mint jeleztem – két kiadása került elő: 1905-ből a hetedik,⁷ 1907-ből pedig a tizedik.⁸ Íme, tehát Danilovics János eredeti műve ténylegesen megjelent tizedik kiadásban, így téves a Krajnyák-féle átdolgozásban a tizedik kiadás jelzése.⁹ Az a tény pedig, hogy a kilencedik kiadást szorosan követve, ugyanabban az esztendőben – 1907-ben – jelent meg, ismét a nagy elterjedtségét és népszerűségét igazolja. Így a sorozatból – amennyiben a tizennegyediket nem követte még újabb kiadás – már csak az ötödik és a tizenharmadik hiányzik.

M. S. – azaz *Mikita Sándor* – jelentette meg Ungváron az „Imakönyv az Oltáregylet gör. kath. tagjai részére” című ájtatossági füzetet. Igaz, hogy a szerző csak a monogramját közölte a címlapon, ám levéltári források igazolják, hogy ténylegesen ő volt az összeállító. Eddig egy töredékes negyedik kiadás volt ismeretes a műből, majd előkerült az első is, legutóbb pedig egy viszonylag teljes épségben megmaradt negyedik kiadás.¹⁰ A mostani sorozatba azért kerülhetett be, mert teljes képet tud adni a műről. Az első kiadáshoz képest új nyomdai szedéssel készült. Szövege azonban teljesen azonos vele. A két könyv összehasonlításából kitűnik, hogy olykor egy-egy soros elcsúszás tapasztalható, de az egyes részek mindig ugyanazon a lapon kezdődnek a kétféle változatban. Ismét meg kell jegyezni viszont, hogy ez a sorozat nem azonos azzal, melyet Melles Géza készített, és a hajdúdorogi egyházmegyében adott ki.

⁵ A témát teljesen feldolgoztam: *Az 1879-es hajdúdorogi liturgikus fordító bizottság és tevékenysége*, (Athanasia Füzetek 1), Nyíregyháza 1999. Itt az 58. jegyzet még csak a hetedik kiadásig ismeri, illetve az átdolgozott tizedikről is tud; mostanra viszont jelentősen kibővült a gyűjteményben lévő sorozat.

⁶ Tehát korrigálnom kell az eddigi véleményemet az újabb ismeretek alapján.

⁷ *Függelék*, 1. sz.

⁸ *Uo.*, 35. sz.

⁹ Egyébként pedig az évszám sem egyezik, ugyanis a Krajnyák-féle átdolgozásban az 1920-as évszám szerepel, míg az eredeti Danilovicsból a tizenegyedik 1908-ban, a tizenkettedik 1910-ben látott napvilágot. Megvan még a gyűjteményben a tizenegyedik is, ám abban nem szerepel kiadási évszám.

¹⁰ *Függelék*, 25. sz. – Ez tehát azonos az első gyűjtemény (lásd az 1. lábjegyzetet) 23. tételével.

2/ Egyéb kiadvány

Egy egészen érdekes könyvet is sikerült találni s felvenni a liturgikus kiadványok sorozatába: egy Romániában kiadott többnyelvű evangéliumos könyvet,¹¹ amely a Húsvét vasárnapi evangéliumot tartalmazza. Benne van mind a Szent Liturgiában, mind az alkonyati istentiszteletben felolvasandó részlet, mégpedig szakaszokra beosztva, amint az ünnepélyes felolvasás történik. A nyelvek között a magyar pontosan a középső. Előtte van a román, a görög és a latin szöveg, utána pedig a német, az olasz és a francia szöveg.

3. Az egyházmegye felállítása után

Ebből a napjainkig terjedő időszakból szintén sikerült néhány újabb liturgikus kiadványt begyűjteni s felvenni a gyűjteménybe. Természetesen nem csak olyan művekről van szó, amelyek egy-egy régebbinek újabb változatát jelentik, hanem egészen újakról, tehát a legutóbbi időben összeállítottakról is.

1/ Imádságos és énekeskönyvek

A *Melles Géza* kanonok által kiadott, a görög katolikus egyház szertartásához alkalmazott „Oltáregyesületi ájtatosság” című füzetből egy újabb, eddig ismeretlen példányt sikerült felfedezni az utóbbi időben. Ennek kiadási évszáma 1947 – tehát az eddig ismert legutolsó.¹² A kiadás sorszámát viszont ez sem tartalmazza, amint az az eddigiekben sem található.¹³ Mint említettem, ez ténylegesen különbözik a Mikita Sándor által Ungváron kiadott füzetektől.

A legújabb korban a szórványban élő görög katolikus híveink lelki igényét is figyelembe véve készültek – előbb az ózdi, majd az egyházmegyei példára – kis füzetek, melyek a Szent Liturgia szövegét tartalmazzák. *Gulybán Tibor* a pécsi görög katolikus egyházközség hívei számára adott ki ilyet. Először 1983-ban jelent meg a füzet¹⁴ az engedélyezési száma alapján (mert tényleges kiadási évet nem tüntet fel), majd

¹¹ *Függelék*, 14. sz.

¹² *Függelék*, 23. sz.

¹³ Előtte az 1917-ben, 1922-ben, 1925-ben, 1930-ban, 1937-ben és 1940-ben megjelent füzetek voltak ismeretesek.

¹⁴ *Függelék*, 27. sz.

pedig 1990-ben.¹⁵

A most figyelembe vett időszakban jelent meg a „Dicsérjétek az Úr nevét!” című görög katolikus ima- és énekeskönyv is, két különböző alkalommal. Először a Katolikus Hittudományi Főiskolai Jegyzetek kiadásában látott napvilágot *Keresztes Szilárd* felelős kiadásában, mégpedig 1984-ben.¹⁶ Majd pedig 1993-ban, immár a Görög Katolikus Hittudományi Főiskolán, *Orosz László* felelős kiadásában, 1993-ban.¹⁷ Nem más ez a kiadvány, mint közismert nevén a „Zsolozsmáskönyvünk”. Nincs szó újabb nyomdai szedéstről, ugyanis fototechnikai másolással készült az eredetiről, csupán annyi eltéréssel, hogy a Szent Liturgia szövegét kihagyták belőle mind a két alkalommal.

Meglehetősen érdekes és értékes liturgikus kiadvány az a könyvecske, mely cigány és magyar nyelven jelent meg 2001-ben,¹⁸ tehát a legújabb időben. A Szent Liturgia szövegét tartalmazza elsősorban a hodászi görög katolikus cigány közösség tagjai számára. *Gelsei Gábor* és *Lakatos Sándor* állította össze.

Ugyancsak örvendetes tényként könyvelhető el, hogy a gyűjteménybe bekerülhettek más, legújabban kiadott liturgikus kiadványaink is. A magyar görögkatolikus egyházi életnek megújulásában fontos tényező a teljes és szabályos liturgikus könyveink kiadása. Az „Evangéliumos könyv” után eddig csak kettő ilyen jelent meg *Orosz Atanáz* szerzetesapunk munkája nyomán.¹⁹ Nos, a munkálkodás azóta is folytatódott, s ismét megjelenhetett 2002-ben két ilyen jellegű kötet. Az egyik a „Pentekosztáriorion”,²⁰ mely a Húsvétól a Mindenszentek vasárnapjáig tartó időszak szent szolgálatainak liturgikus szövegeit tartalmazza.²¹ Továbbra is Rohály Ferenc kéziratos fordítását és a görög eredeti szöveget használta az egybevetéshez és átdolgozáshoz *Orosz Atanáz*. A

¹⁵ *Függelék*, 28. sz.

¹⁶ *Függelék*, 6. sz.

¹⁷ *Függelék*, 7. sz.

¹⁸ *Függelék*, 31. sz.

¹⁹ Az 1998-ban kiadott *Triádon* volt az egyik, míg az ugyancsak ebben az esztendőben megjelentetett *Ménea* II. kötete volt a másik.

²⁰ *Függelék*, 37. sz.

²¹ Ismertetését elvégeztem magyarul: „Pentekosztáriorion vagyis húsvét-pünkösti énektár, mely tartalmazza a húsvétól mindenszentek vasárnapjáig tartó időszak szent szolgálatait, Nyíregyháza 2002, 400 p.”, in *Athanasiana* 16 (2003) 250. „Húsvéti imádságos könyv”, (Könyv-jelző, 8), in *Görög Katolikus Szemle* 11 (2002) 12. – Olaszul: „Pentecostario cioè libro dei canti di Pasqua e Pentecoste che contiene gli uffici del periodo da Pasqua fino la domenica di Tutti i Santi], Nyíregyháza 2002, 400 pp.”, in *Athanasiana* 16 (2003) 260.

másik pedig – ami ugyancsak ilyen módszerrel készült – a „Ménea” I. kötete,²² vagyis az, amelyik a szeptemberi és októberi liturgikus szövegeket öleli fel.²³

A munkácsi egyházmegyében adták ki, de magyar nyelven, így a gyűjteménybe tartozik az „Akathisztos könyv”, mely első ízben ad közre anyanyelvünkön a különböző akathisztoszokból egy csokornyit. A mű 2003-ban jelent meg.²⁴ Lakatos László fordításában összesen negyvenöt himnuszt tartalmaz a különböző szentekhez és ünnepekre.²⁵

2/ Alkalmi kiadványok

A vizsgált korszakban is jelentek meg olyan alkalmi kiadványaink, amelyek eddig nem kerültek szem elé, illetve olyanok is, amelyek a legutóbbi számbavétel és publikáció után készültek, s ezért nem készülhetett el a leírásuk.

Az első csoportba tartozik az E. Logothetis – Dcondray által készített „Bizánci mise”, vagyis az 1938-as Eucharisztikus Világkongresszuson énekelt magyar nyelvű görög katolikus Szent Liturgia kottája, illetve teljes partitúrája.²⁶ A IV. világkongresszust Budapesten tartották, s voltak görög katolikus vonatkozásai is, mint például a Hősök terén végzett Aranyszájú-liturgia.

Ugyancsak itt kap helyet az Amerikában kiadott „Máriapócsi Zarándokajátosság”, melyet [*Skinta*] István szerzetes az első könnyezés 275. évfordulójára jelentett meg 1970-ben,²⁷ bár ez valójában a következő esztendőre esett.²⁸ Első kiadásnak tünteti fel, de nem lehetett eddig kideríteni, követte-e további.

Még mindig az első csoportba kell sorolni a következő kis liturgikus emléket: „Ima a máriapócsi Szűzanyához”. Ezt az Amerikából érkező zarándokok hoztak magukkal a szentképekre nyomtatva 1981-

²² *Függelék*, 38. sz.

²³ Ismertetését ennek is elvégeztem: „Év eleji imakönyv”, in *Görög Katolikus Szemle* 2 (2003) 12.

²⁴ *Függelék*, 39. sz.

²⁵ Ismertetését elvégeztem magyarul: „CSOMAI GÖRÖG KATOLIKUS EGYHÁZKÖZSÉG, *Akathisztos könyv*, Beregszász 2003, 511 p.”, in *Athanasiana* 17 (2003) 269; olaszul: „COMUNITÀ GRECO-CATTOLICA DI CSOMA, *Libro di acatisti*, Beregszász 2003, 511 p.”, in *Athanasiana* 17 (2003) 273.

²⁶ *Függelék*, 9. sz.

²⁷ *Függelék*, 17. sz.

²⁸ Ugyanis az első könnyezés 1696-ban történt.

ben,²⁹ amikor az egyházmegyei központunk, püspökségünk és a szeminariumunk felújítása alkalmából a hálaadó ünnepséget tartott a magyar görög katolikus egyház.

Aztán már a másik csoportba tartozik két további kiadvány. Az egyik meglehetősen furcsa: „Szertartáskönyv”, amely 2001. január 20-ra jelent meg.³⁰ Ugyanis egy világi énekes temetésére készült. Eredeti nevén Zámbo Imre, hajdúdorogi görög katolikus származású énekes volt az, akit a csepeli görög katolikus templomból temettek, s a nagy népszerűsége miatt gondoskodtak arról, hogy a nagyszámú jelenlévő a kezében tarthassa a temetésünk liturgikus szövegét.

A másik szintén alkalmi kiadvány: „A Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola új épülete alapkövének megáldása”. Ez a füzet 2001. május 18-ra készült.³¹ Magát a szertartást Grochowski bíboros, a Katolikus Nevelés Kongregációjának prefektusa végezte több kül- és belföldi vendég jelenlétében.³²

3/ Egyéb kiadványok

Nem kifejezetten liturgikus használatra szánt kiadvány, ezért került az egyéb kategóriába dr. Rusznák Miklós „A keleti egyház miséi” című műve, amely 1915-ben jelent meg.³³ Az alcím elmondja a tartalma és a lényegét: „A mise dogmatikus, történelmi és szövegkritikai előadása Aranyszájú Szent János, Nagy Szent Vazul és Dialogosz Szent Gergely miséivel”. Magyar nyelven egyedülálló alkotás!

A korabeli sajtóban többször emlegetett énekes könyvecske is előkerült az utóbbi időben, amit *Zelátor* név alatt *Kupár Rezső* adott ki. A mű 1926-ban jelent meg „Görögkatholikus ének-füzér” címmel.³⁴ Az Úr és az Istenszülő ünnepeire szóló tizenkét éneket tartalmaz, mégpedig kottával együtt.

A máriapócsi mellett a másik kegyhelyünk, Sajópálfala is rendelkezik egy könnyező kegyképpel. Bár kisebb mértékben, de ennek tiszteletéhez is kötődnek liturgikus kiadványok. Ilyen például a most

²⁹ Függelék, 5. sz.

³⁰ Függelék, 20. sz.

³¹ Függelék, 19. sz.

³² Készült bilingvis kiadás is a szertartási füzetből, de az nem nyomdai úton, hanem egyszerű fénymásolással, ezért nem kerülhetett be a gyűjteménybe.

³³ Függelék, 2. sz.

³⁴ Függelék, 30. sz.

felbukkant „Legújabb pálfalvai népelemek” című füzet, amely 1928-ban jelent meg.³⁵ Terjedelmében kisebb az előzőnél, és kották sincsenek benne. A máriapócsi „istóriás énekekhez” hasonlít.

A magyar görög katolikus egyházban különböző szerzők tollából kottás kiadványok is napvilágot láttak. A most áttekintett időszakban több ilyen került elő. a „Kerub ének (Kánon)” című kottát *Orosz István* készítette 1934-ben.³⁶ Püspöki jóváhagyást is kapott a mindössze egy lapos művéhez. A „Katolikus Kántor” lap adta ki A Görög Katolikus Kántortanítók Országos Egyesülete „Debreceni Vértanúk Emlékalapbizottságának” megbízásából.

Az előbbihez hasonlóan, ugyancsak *Orosz István* készítette 1935-ben a „Karácsonyi énekek” című partitúrát.³⁷ Szintén kért és kapott püspöki jóváhagyást a kiadványhoz. Olyan kis műről van szó, amely mindössze egy lapos, de mindkét oldalát felhasználta a szerzőt a kották írásához.

Az egyéb kategóriába tartozik az az uniós kézikönyv, melynek eredetijét Ivan Marianov készítette, de *dr. Szántay-Szémán István* fordított le anyanyelvünkre és dolgozta át. Az 1939-ben kiadott könyv címe: „Hogy mindnyájan egyek legyünk”.³⁸ Gyűjteményünkbe azért kerülhetett be, mert sok görög katolikus szertartási részt, imádságot tartalmaz.

Egy újabb szentkép is előkerült az utóbbi időben, mely az „Ima a máriapócsi Szűzanyához” címet viseli. Ezt 1942-ben adták ki.³⁹ Tehát beilleszkedik az eddig ismert két kiadás közé.⁴⁰ Létezik egy hasonló című és tartalmú imádság is, amely nem azonos ezzel. A kétféle változatot már bemutattam egy önálló tanulmányban.⁴¹ Most tehát az első csoport bővíthetett egy példánnyal.

A gyűjteménybe további kottás kiadványok is bekerülhettek. *Bubnó László* és *Ordelt Lajos* jelentette meg 1943-ban az „Énekeljünk az Úrnak!” című művet, amely az Aranyszájú-liturgia népelekeit, az állandó részeket tartalmazza lekottázva.⁴² A munka 15 lapot tartalmaz.

Még ugyanebben az esztendőben, tehát szintén 1943-ban jelen-

³⁵ *Függelék*, 33. sz.

³⁶ *Függelék*, 12. sz.

³⁷ *Függelék*, 13. sz.

³⁸ *Függelék*, 26. sz.

³⁹ *Függelék*, 29. sz.

⁴⁰ Ezek 1936-ban, majd pedig 1949-ben jelentek meg.

⁴¹ „Két máriapócsi imádságunk”, in *Athanasiana* 12 (2001) 45-54.

⁴² *Függelék*, 15. sz.

tette meg egyedül *Bubnó László* az ugyancsak az „Énekeljünk az Úrnak!” címet viselő kottáját.⁴³ Az alcím azonban megvilágítja a tartalombeli különbséget: „Gör. kat. szentmise-énekek Húsvét ünnepkörében 3 szólamú vegyeskarra”. Ez a kotta rövidebb, 11 lapot foglal magában.

A legelső gyűjteménybe felvett „Kivonatos typikon” újabb kiadására is fel kellett figyelni. Ugyanis *Keresztes Szilárd* felelős kiadásában újra megjelent 1984-ben,⁴⁴ mégpedig Katolikus Teológiai Főiskolai Jegyzetek sorozatban. Tartalmában semmi eltérést nem mutat fel az eredeti kiadáshoz képest, hiszen ugyanannak fototechnikai eljárással való másolata, csak az impresszum lett új benne.

A legújabb időkben is megjelent a Szent Liturgia kottás változata, amit *Simon Attila* készített. Címlapján egyszerűen csak ennyi olvasható: „1998 Máriapócs”.⁴⁵ Viszont a teljes Aranyszájú-liturgiát tartalmazza. A művet a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola jelentette meg; kiadóként pedig dr. Fodor György főigazgató van rajta feltüntetve.

4/ Évszám nélküli kiadványok

Jónéhány olyan liturgikus kiadvány is előkerült a gyűjtés további folyamán, amelyben évszám nem található, így a pontos kronológiai sorrendben nem lehet elhelyezni. Ezért ebben a külön csoportban helyezzük el őket.

A valószínűsíthető sorrend szerint minden bizonnyal az „Imakönyv az Oltáregylet gör. kath. tagjai részére” című könyvecske⁴⁶ lehet az első ebben a csoportban. Ez a Mikita Sándor által kiadott négy változat közül vagy a második, vagy a harmadik lehet, ugyanis az első és a negyedik kiadás ismeretes, és megvan a gyűjteményben is.⁴⁷

Ugyancsak régi lehet – az előkerült példány minősége is igazolja ezt – a „Búcsújáró énekek” című füzet,⁴⁸ ami az említett „istóriás énekek” kategóriájába tartozik. *Boldizsár Endre* kegyesrész adta ki Hajdúdorogon. A címlapon szerepel a következő felirat: „Terjeszti a gör. kat. Egyház jóváhagyásával”, ám konkrétum nélkül. Hét számozatlan

⁴³ *Függelék*, 16. sz.

⁴⁴ *Függelék*, 22. sz.

⁴⁵ *Függelék*, 18. sz.

⁴⁶ *Függelék*, 24. sz.

⁴⁷ Lásd a 10. lábjegyzetet.

⁴⁸ *Függelék*, 32. sz.

lapon közli a szöveget a kis füzet.

Egy évszám nélküli kottás kiadvány is bekerülhetett a mostani gyűjteménybe és leírásba. Ennek címe „Az Örvendetes Hiradás (Gyümölcsoltó Boldogasszony) ünnepének liturgikus énekei”.⁴⁹ A szerző, *Szoboda Kornél* neve is olvasható a címlapon. A budapesti görög katolikus egyházközség jelentette meg a nyolc lapos művet.

Ugyancsak kottás kiadvány, mely mindössze két számozatlan lapból áll: „Karácsonyi énekek. Mária énekek”.⁵⁰ A szerzőkön kívül más nem is árul el magáról a mű. A zeneszerző *Stefkó Mihály* karnagy volt, a szövegíró pedig *Zsatkovics Dénes* szerzetes atya.

A feltételezhető időbeli sorrendben itt következhet az „Apostolos” könyvünknek az a kiadása,⁵¹ amit az Amerikába kitelepedett bazilita szerzetes atyák készítettek a szükségletek kielégítésére. Mivel fototechnikai eljárással készült az eredetiről, semmi eltérés nincs benne ahhoz képest, csupán a méretében lehet változást tapasztalni. Ez a változat kisebb. Az eredetit Melles Emil adta ki, még 1902-ben.⁵²

Szintén ez mondható el az „Evangeliumos” könyvünkről.⁵³ Hiszen ugyanazzal az indokkal, ugyanolyan módon készítették ugyanazok a szerzetes atyák az itthoniak segítésére, amikor semmi más lehetőség nem volt sem evangeliumos, sem apostolos könyv beszerzésére. Ennek eredetijét a *Miklós István* hajdúdorogi püspök a püspökké szentelésének tizedik évfordulójára jelentette meg, 1925-ben.⁵⁴

Évszám nélküli az a szentkép is, amely a Bécsben lévő eredeti máriapócsi ikont ábrázolja, s hátlapján az „Ima a máriapócsi Szűzanyához” található, illetve belőle a közismert fohász.⁵⁵ Kiadóként a bécsi *Stephansdom* van feltüntetve rajta.

Fel kellett figyelni arra, hogy a „Zsolozsmáskönyvhöz” kiadták a szokásos „Menologion” füzeteket is, mind a két alkalommal, amikor

⁴⁹ *Függelék*, 34. sz.

⁵⁰ *Függelék*, 21. sz.

⁵¹ *Függelék*, 4. sz.

⁵² Teljes bemutatását elvégeztem: „Apostolos könyvek a magyar görög katolikus egyházban” – „L’Apostolario nella Chiesa greco-cattolica ungherese”, in *Studia Biblica Athanasiana* 4 (2001) 153-170.

⁵³ *Függelék*, 3. sz.

⁵⁴ A bemutatását elvégző tanulmányom még publikálásra vár: „Evangeliumos könyvünk megjelenésének körülményei és az egyházközségek”. Előadásként hangzott el a 2003. február 14. és 15. között rendezett Máriapócsi Teológiai Napok keretében.

⁵⁵ *Függelék*, 8. sz.

1984-ben és 1993-ban megjelentették azt.⁵⁶ Problémát csupán az jelent ezzel kapcsolatban, hogy míg a könyvekben nyoma van az újabb kiadásnak,⁵⁷ a füzetekben semmi ilyen nem található. Viszont tény, hogy megjelent mindkét szer.

Végül sikerült megtalálni az „Örangyal” című imakönyvet is,⁵⁸ amelyről több híradás szólt, s így most már bekerülhetett a gyűjteménybe. Mivel töredékes példány – hiányzik a címlapja és az utolsó része –, bővebbet nem lehet róla írni. Nem ismeretes a szerzője, illetve összeállítója sem. Az ívek jelölésénél található a könyv címe, tehát biztos, hogy erről a műről van szó.

4. Összefoglalás

Összefoglalásként örömmel állapítható meg, hogy ismét jelentősen bővült a liturgikus kiadványaink gyűjteménye. Az első száztizennégy, majd a második negyvenkettő, aztán a harmadik ötvennégy mű után most negyedszerre harminckilenc leírását sikerült közreadni. Ez összesen 249 magyar görög katolikus liturgikus kiadványt jelent. Ám valójában lényegesen többről van szó, ugyanis egyes „köztes” kiadások még nincsenek meg egyes műveknél. Továbbá még mindig vannak olyan darabok is, amelyek csak a leírásokból ismerősek, de eddig nem kerültek elő. Ha mindezeket is sikerülne begyűjteni, bőven háromszáz fölött lenne a teljes gyűjtemény darabjainak száma.

Éppen ezért érdemes tovább folytatni a gyűjtő és rendszerező munkát. Egyházunk történelmének, liturgikus életének, lelkiségének fontos dokumentumai ezek a kiadványok.

FÜGGELÉK

A szerző további gyűjteményének bibliográfiája

1. GÖRÖGSZERTARTÁSÚ ÁLTALÁNOS EGYHÁZI ÉNEKKÖNYV a hozzávaló imákkal. A görög-katolikus hivek lelki hasznára. Fordította DANILOVICS JÁNOS hajdu-dorogi püspöki vikárius.

⁵⁶ Lásd a 16. és a 17. lábjegyzetet.

⁵⁷ *Függelék*, 10. és 11. sz.

⁵⁸ *Függelék*, 36. sz.

Hetedik kiadás. Budapest, Rózsa K. és neje kiadása. 1905.
Minden jog fentartva. Budapest 1905. Rózsa K. és neje könyvnyomdája.
18 x 11,5 cm 2 sztl. + 556 + 3 lap.

2. A KELETI EGYHÁZ MISÉI A mise dogmatikus, történelmi és szövegkritikai előadása Aranyszáju Szent János, Nagy Szent Vazul és Dialogosz Szent Gergely miséivel Irta DR. RUSZNÁK MIKLÓS theol. tanár, bekebelezett hittudor Budapest Stephaneum Nyomda R. T. 1915.

Nr. 5710/1914. Nihil obstat. Josephus Gyulai, censor. Imprimatur. Eperjesini, 1. XII. a. 1914. Sphanus, episcopus. Stephaneum nyomda R. T. Budapest, VIII. kerület, Szentkirályi-utca 28. szám. 22,5 x 15,5 cm 267 lap.

3. SZENT EVANGELIUM – Jóba Elek könyvnyomdája. Nyiregyháza 1925. (Amerikai kiadás)

Ezen Evangeliumot a hajdudorogi egyházmegye alapítói: X. Pius pápa s I. Ferencz József apostoli király, áldott emlékének szentelve, XI. Pius pápa dicső uralkodásának 2-ik évében kinyomatni rendelte Miklós István az egyházmegye első püspöke, püspökké szentelése s trónfoglalásának tizedik évforduló napján, 1923-ik évi október 5-ikén.

30,5 x 21 cm 304 + XLVI lap.

4. OLVASMÁNYOK, APOSTOLOK ÉS EVANGELIOMOK, melyeket a gör. szert. kath. egyház vasárnapokon és ünnepeken délután, reggel és a szent liturgián olvas. Az apostoli szentszék által hitelesített szöveg szerint. Ungvár. Lévai Mór kiadása. (Amerikai kiadás)

[A munkácsi püspök 6448/1902. számú jóváhagyása Melles Emilnek.]

Lévai Mór könyvnyomdája.

19 x 13 cm 4 sztl. + 374 + 8 sztl. lap.

5. IMA a máriapócsi Szűzanyához – A Máriapócsi kegyhelynél tett látogatás öröndetes emlékére, 1981. augusztus 16.

11 x 7 cm 1 lap.

6. DICSÉRJÉTEK AZ ÚR NEVÉT! Görög katolikus ima- és énekeskönyv Budapest, 1984.
A Hajdúdorogi Püspöktől 1971/1984. szám A kiadást engedélyezem Nyíregyháza, 1984. november 28. Dr. Timkó Imre Hajdúdorogi megyéspüspök miskolci apostoli kormányzó – Megjelent a Katolikus Hittudományi Főiskolai Jegyzetek kiadásában A kiadásért felel: Dr. Keresztes Szilárd
16 x 11 cm 1199 + 1 sztl. lap.
7. DICSÉRJÉTEK AZ ÚR NEVÉT! Görög katolikus ima- és énekeskönyv Nyíregyháza, 1993
Egyházi engedéllyel: Nyíregyháza, 1993. október 1-én Dr. Keresztes Szilárd Hajdúdorogi megyéspüspök miskolci apostoli kormányzó – Megjelent a Görögkatolikus Hittudományi Főiskola kiadásában A kiadásért felel: Dr. Orosz László rektor
16 x 11 cm 1199 + 1 sztl. lap.
8. [IMA a máriapócsi Szűzanyához] – Máriapócsi kegykép a Szent István-Dómban, Bécsben. Wien Stephansdom, Maria Pöcs
10,5 x 7,5 cm 1 lap.
9. Az 1938. évben Budapesten megtartott XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus görög szertartású miséje. E. Logothetis – Duconday: BIZÁNCI MISE. Vegyeskar.
23,5 x 26 cm 15 lap.
10. MÉNOLOGION ... A „Dicséjétek az Úr nevét” című zsolozsmakönyv tartozéka
10 x 15,5 cm
11. MÉNOLOGION ... A „Dicséjétek az Úr nevét” című zsolozsmakönyv tartozéka – A Miskolci Apostoli Adminisztratura 700/1934. sz. jóváhagyásával. Miskolc, 1939. A „Keleti Egyház” kiadása
15,5 x 10 cm
12. KERUB ÉNEK. (Kanon.) Orosz István. Nagyméltóságú, Főtiszteendő Miklósy István hajdúdorogi megyéspüspök úr 691/1934 számú kegyes jóváhagyásával. A Gör. kat. Kántortanítók Ország-

gos Egyesülete „Debreceni Vértanúk Emlékalap-bizottságának” megbízásából kiadja a „Katolikus Kántor.” Partitura P. –.30 Szólam P. –.06
25 x 17 cm 1 lap

13. KARÁCSONYI ÉNEKEK. Orosz István. 532/1935. sz. főpásztori jóváhagyással.

Partitúra: P. –.40 Szólam: P –.10
26,5 x 19,5 cm 2 lap.

14. SANT’A EVANGÉLÍÁ ce se cetesce in sant’a luminat’a Domenica a Pascelorú, la Liturgia sí Inseratu, acum antâi’a ora culesa sí tiparita in mai multe limbe. Cu binecuvântarea Excellentiei Sale Prealuminatului sí Preasantitului Domnu Domnu Dr. Joanu Vancea de Buteas’a, Archiepiscopu-Metropolitu gr. c. de Alb’a-Julia etc. Blasiu, a. D. 1880. Cu tipariculu Seminariului.
31,5 x 21 cm 16 sztl. lap.

15. ÉNEKELJÜNK AZ ÚRNAK! Aranyszájú Szent János liturgiájának népénekei (Állandó részek.) Feldolgozták: BUBNÓ LÁSZLÓ és ORDELT LAJOS okl. énektanár-karnagy. Budapest, 1943.
25 x 17,5 cm 15 sztl. lap.

16. ÉNEKELJÜNK AZ ÚRNAK! Gör. kat. szentmise-énekek Húsvét ünnepkörében 3 szólamú vegyeskarra. Összeállította: BUBNÓ LÁSZLÓ. Budapest, 1943.
25 x 17,5 cm 11 sztl. lap.

17. MÁRIAPÓCSI ZARÁNDOKÁJTATOSSÁG a Boldogságos Szűz kegyképéhez járuló katolikus híve imái és népénekel Ezt a gyűjteményt a legősibb és a jelenleg használt könyvekből, valamint a Mező és Kiss atyák gyűjteményeiből – az ősi hagyományos dal-
lamok megőrzésére – Reskó János ny. sárospataki kántor-tanító, Nagy Sándor kántor úr közreműködésével kiadásra rendezte: ISTVÁN szerzetes. I. kiadás Basilian Fathers of Máriapoch Bokszt 334, Fuhramann Road Matawan, New Jersey 07747 – U. S. A. 1970 Az első könnyezés 275-ik évfordulóján 1696 – 1971
20 x 13,5 cm 79 lap.

18. 1998 MÁRIAPÓCS
Szerkesztette: Simon Attila okleveles kántor Lektorálta: Bubnó Tamás karnagy Gebri József főiskolai tanár Kiadja: a Szent Atanáz Hittudományi Főiskola Nyíregyháza, Bethlen G. u. 17. Felelős Kiadó: Dr. Fodor György főigazgató
20,5 x 14,5 cm 20 lap.
19. A SZENT ATANÁZ GÖRÖG KATOLIKUS HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA ÚJ ÉPÜLETE ALAPKÖVÉNEK MEGÁLDÁSA
2001. május 18.
Sortiment Nyomda Bt. Nyíregyháza, Ószőlő u. 111. Készült 200 példányban
20 x 14,5 cm 8 lap.
20. SZERTARTÁSKÖNYV – 2001. január 20.
Jimmy
SZ.I.A. Press Folpress Nyomadipari Kft. 350 Ft.
21 x 15 cm 16 lap
21. KARÁCSONYI ÉNEKEK. MÁRIA ÉNEKEK. Kottára alkalmazta:
Stefkó Mihály karnagy. Szöv. szerző: P. Zsatkovics D.
23,5 x 15,5 cm 2 sztl. lap.
22. KIVONATOS TYPIKON Egyházi naptár és szertartási utasítás
Szerkesztette Kozma János – Katolikus Teológiai Főiskolai Jegyzetek, Budapest, 1984 – Kiadásért felel: dr. Keresztes Szilárd
20 x 14,5 cm 47 + 1 sztl. lap.
23. OLTÁREGYESÜLETI ÁJTATOSSÁG a gör. kat. egyház szertartásához alkalmazva Összeállította: Melles N. Géza kanonok, e. m. imatársulati igazgató. A hajdúdorogi e. m. főhatóság jóváhagyásával Készült: Venkovits K. Lajos könyvnyomdájában, Nyíregyháza 1947
Venkovits-nyomda, Nyíregyháza
14 x 10 cm 59 lap.
24. [IMAKÖNYV AZ OLTÁREGYLET GÖR. KATH. TAGJAI RÉSZÉRE.]
17 x 10 cm 38 + 1 sztl. lap. (hiányos)

25. IMAKÖNYV AZ OLTÁREGYLET GÖR. KATH. TAGJAI RÉSZÉRE. A munkács-egyh. megyei hatóság engedélyével összeállította: M. S. IV. Kiadás. Ára kötve 20 fillér. Ungvárott, Földesi Gyula könyvnyomdája. 1908.
17 x 10 cm 38 + 1 sztl. lap.
26. IVAN MARIANOV: HOGY MINDNYÁJAN EGYEK LEGYÜNK
Uniók kézikönyv Fordította és átdolgozta Dr Szántay-Szémán István – Budapest a Szent István-Társulat kiadása 1939
17 x 11 cm 142 lap.
27. GÖRÖGKATOLIKUS SZENT LITURGIA
Az egyházmegyei főhatóság engedélyével. Engedély száma: 3693/1983. Kiadja: Görögkatolikus Egyházközség, Pécs. Kiadósért felelős: Gulybán Tibor paróchus
Ára: 8,- Ft
TEPORG, Pécs
14 x 10 cm 21 lap.
28. GÖRÖGKATOLIKUS SZENT LITURGIA
Az egyházmegyei főhatóság engedélyével Engedély száma: 3693/1983. Kiadja: Görögkatolikus Egyházközség, Pécs Kiadósért felelős: Gulybán Tibor paróchus Készült a TEPORG Kisszövetkezet nyomdájában Pécs – 1764/90.
14 x 10 cm 24 lap.
29. IMA a máriapócsi csodatevő Szűzanyához. Jóváhagyom 1276-1942
MIKLÓS püspök Máriapócsi monostor kiadása.
6 x 4 cm 1 lap.
30. GÖRÖGKATHOLIKUS ÉNEK-FÜZÉR Az Úr és Szűz Mária ünnepeire 12 db teljesen új népénekben lehangjegyezve. ZELÁ-TORTÓL 1926. évben Ára 25.000 kor. Az ár felerésze a máriapócsi gör. kath. kegytemplomnak, a másik felerész a miskolci Apostoli Administratura papözvegynők alapja javára lesz átadva. Megrendelhető: Máriapócsi Zárda főnökségnél Máriapócs. Minden jog a Zárda főnökségé Magyar Jövő Nyomdaüzem és Lapkiadó vállalat Rt Miskolc 1926
22,5 x 15 cm 20 lap.

31. LE Szomnakunemujszko Szunto Janoseszki Liturgija Aranyaszájú Szent János Liturgiája 2001.
© Hodászi Görög Katolikus Cigány Egyházközség, 2001. A magyar nyelvű részt összeállította: Gelsei Gábor esperes-parókus Cigány nyelvű részt összeállította és átdolgozta: Lakatos Sándor Készült a Hodászi Görög Katolikus Cigány Egyházközség megbízásából a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány, Budapest támogatásával
21 x 15,5 cm 45 lap
32. BÚCSUJÁRÓ ÉNEKEK. Terjeszti a gör. kat. Egyház jóváhagyásával BOLDIZSÁR ENDRE kegyyszerész. Hajdudorog. Katona Ferenc Hajdunánás.
16,5 x 11 x cm 7 sztl. lap
33. Kézirat helyett. LEGUJABB PÁLFALVAI NÉPÉNEKEK A 210 évi hányatottság után megkerült s a kegyképen ábrázolt Szűz Anya tiszteletére 1928. Magyar Jövő Rt. Miskolc 1928.
16,5 x 11 cm 8 lap
34. Az „Örvendetes Hiradás” /:Gyümölcsoftó-Boldogasszony:/ ünnepének liturgikus énekei. Vegyeskarra írta: Szvoboda Kornél. Budapesti gör. kat. egyházközség tulajdona.
29 x 21 cm 4 sztl. lap
35. GÖRÖGSZERTARTÁSÚ ÁLTALÁNOS EGYHÁZI ÉNEK-KÖNYV a hozzávaló imákkal. A görög-katolikus hitek lelki hasznára. Fordította DANILOVICS JÁNOS hajdu-dorogi püspöki vikárius. Tizedik kiadás. Budapest, Rózsa K. és neje kiadása. 1907.
Minden jog fentartva. Budapest, 1907. Nyomatja és kiadja Rózsa K. és neje.
18 x 11,5 cm 2 sztl. + 556 + 3 lap.
36. ÓRANGYAL
37. PENTEKOSZTÁRION vagyis Húsvét-Pünkösdi énektár, mely tartalmazza a húsvétól mindenszentek vasárnapjáig tartó időszak szent szolgálatait

Egyházi engedéllyel: 582/2002. szám Dr. Keresztes Szilárd hajdúdorogi megyéspüspök Kiadja a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Nyíregyháza, Bethlen G. u. 7. Felelős kiadó: dr. Pregun István főigazgató †Dr. Rohály Ferenc kéziratos fordítását a görög Pentekosztáron és az Anthologion III. Rómában 1883-ban és 1980-ban kiadott köteteivel egybevetette és átdolgozta Orosz Athanáz szerzetespap Nyíregyháza 2002.
24 x 17 cm 400 lap

38. MÉNEA I. Szeptember és október hónapokra Nyíregyháza 2002.

Egyházi engedéllyel: 582/2002. szám Dr. Keresztes Szilárd hajdúdorogi megyéspüspök Kiadja a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Nyíregyháza, Bethlen G. u. 7. Felelős kiadó: dr. Pregun István főigazgató A fordítást a Rómában 1888-ban görögül kiadott MÉNAIA I. kötete alapján †Dr. Rohály Ferenc kézirata alapján átdolgozta: Orosz Athanáz szerzetespap
24 x 17 cm 640 lap

39. AKATHISZTOS KÖNYV, Beregszász 2003.

Készült: a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának támogatásával Szemédi János munkácsi püspök 146. sz. 2000. május 4. engedélyével. Fordította: Lakatos László Kiadta a Csomai Görög Katolikus Egyházközség Felelős Kiadó: Szabó György irodagigazgató. Beregszászi Járási Nyomda 2003.
20 x 15 cm 511 lap

VIERTE SAMMLUNG DER LITURGISCHEN AUSGABEN

Der Verfasser dieses Artikels sammelt die liturgischen Ausgaben der ungarischen griechisch-katholischen Kirche seit dreißig Jahren. Er hat auch drei Publikationen über diese Bücher geschrieben (Altarbücher, Gebetbücher, Gesangbücher, Andachtshefte). In der ersten Publikation wurden 114 liturgische Ausgaben beschrieben: „Muttersprachige Übersetzungen und Ausgaben der liturgischen Bücher des griechisch-katholischen Ungartums“, in Timkó, I. (Herausgeber), *Das Jubiläumsschrift der Byzantinischen Katholischen Diözese von Hajdúdorog 1912-1987*, Nyíregyháza 1987, 158-181. In der zweiten Publikation wurden 42 Werke beschrieben – „Neuere liturgische Ausgaben“, in

Athanasiana 4 (1997) 28-36. In der dritten Publikation wurden 54 Ausgaben beschrieben – „Weitere liturgische Ausgaben“, in *Athanasiana* 13 (2001) 215-235. Diese neueste (vierte) Schrift umfaßt die Beschreibung von 39 liturgischen Ausgaben. Insgesamt, also, liegt damit eine Beschreibung von 249 liturgischen Werken vor.

Also, diese Zusammenstellung ist das neuere Ergebnis der von drei Jahrzehnten dauernden Sammlung. Es können in die Sammlung die liturgischen Ausgaben hineinkommen, die den vier folgenden Kriterien entsprechen: 1) ungarisch; 2) griechisch-katholisch; 3) liturgisch; 4) gedruckt.

Der Autor setzt seine Methode auch in dieser Abhandlung fort. Den ersten Platz erhielten die liturgische Werke, die vor der Gründung der Diözese (1912) entstanden sind: Gebetbücher, Gesangbücher und andere Ausgaben. Hierauf die Werke nach der Gründung der Diözese: Gebetbücher, Gesangbücher, Gelegenheitsbücher und andere Ausgaben, abschließend Ausgaben ohne Jahreszahl (Datum). Der Artikel wird von einem präzisen Katalog ergänzt, der die Liste der vierten Sammlung der Ausgaben enthält.

Der Autor beabsichtigt die Fortführung seiner Sammlertätigkeit und die Systematisierung seines Fundus, um noch fehlende liturgische Ausgaben in die Sammlung aufnehmen zu können.

SESZTÁK ISTVÁN

BESZÁMOLÓ EGY TALÁLKOZÁSRÓL
Tudósítás a VIII. keresztények közötti Szimpozion munkájáról,
Ioanninából¹

A találkozás, s benne az egymásra találás mindig tartogat valami újat, valami eddig nem tapasztaltat, s éppen ezért lehet mindig az ember személyes örömeinek és egyben szellemi előrehaladásának a forrása. Különösen is igaz lehet ez a kijelentés abban az esetben, amikor két olyan személy, csapat vagy éppen közösség találkozik egymással, akiket számtalan – látszólag feloldhatatlan – akadály és gát választ el egymástól, mert számukra a külső, de igen meghatározó környezet görcsét és lebonthatatlannak tűnő falát, legyen az doktrinális vagy éppen lelki és magatartásbeli jellegű, csak és kizárólag a személyes találkozás, rátalálás, s benne a másik és általa a saját ismeretem gyarapításának felszabadító öröme lesz képes lerombolni. Szükséges tehát az ilyenfajta találkozás, megnyílás... Van helye tehát annak, hogy a kölcsönös párbeszéd, akár a teológiai is, ilyen és hasonló találkozások által görceitől megszabaduljon.

Immár nyolcadik alkalom,² hogy a Szaloniki Arisztotelész Állami Egyetem Teológiai Fakultásának, illetve a Római Ferences Egyetem (Athenaeum Antonianum) Lelkiségi Intézetének professzorai és tanárai közös munkacsoportban próbálják meg a közeledésből fakadó találkozás örömet egymás számára is megadni és gyümölcsözővé tenni. Idén, ez az úgynevezett keresztények közötti szimpozion az albán határ közelében található Ioannina nevű városban került megrendezésre,³ mégpedig szeptember első napjaiban. A befogadó teológiai fakultáson túl, a résztvevők a város metropolitájának és közösségének gondoskodó

¹ Tudósítás, hiszen magam is részt vettem ezen a szimpozionon, s magam is részese voltam ennek a találkozásnak, s benne a munkának és örömek egyaránt.

² Az eddigi találkozók helyszínei és időpontjai: Kréta 1992, Szaloniki 1993, Velence 1994, Alexandropoli 1995, Assisi 1997, Verona 1999, Reggio Calabria 2001, Ioannina 2003, a következő pedig 2005-ben, Rómában kerül megrendezésre.

³ Már a megrendezés metódusa, s a befogadó közösség helyzete is szimbolikus, hiszen egyik évben Görögországban, majd a következő találkozó Olaszországban kerül megrendezésre.

és igazán odafigyelő szeretetét is élvezhették, ami a találkozás helyes megélését tekintve igen gazdag jelentéssel bír. A szimpozion ez évi témája: *Lelkiség és keresztény doktrína Keleten és Nyugaton. Kölcsönös hatások*, már címében is jelezte, hogy az előadók és a munkacsoport tagjai elsődlegesen arra törekedtek, hogy magukat és hagyományukat minél hitelesebben megismertessék és a másikat minél jobban megismerjék, s a kölcsönös kapcsolatokat, amelyek a megélt, személyes lelkiségből vezettek el a doktrínális kérdések megfogalmazásáig, ezeket a viszszafelelő hatásokat felismerjék és közösen átgondolják.

A szimpozion munkáját írásban köszöntötte II. János Pál pápa, Bartolomeosz konstantinápolyi ökumenikus pátriárka és Cristodoulosz athéni érsek, szóban pedig – az állami, politikai és katonai vezetők jelenlétében – a fakultások dékánjai és a szervezők. A nyitó és a témát felvázoló előadást Mons. Ioannis Spiteris, Korfu új katolikus püspöke tartotta, aki az egész kezdeményezés és párbeszéd egyik első megálmodója is. A munkák öt szekcióban, összesen tizennégy előadással⁴ (hét katolikus, hét ortodox), s az ezeket követő nyitott, őszinte, olykor heves megbeszélésekkel és vitákkal zajlottak. Egymás kölcsönös megismeréséhez, a gyakori „hamis-ismeretből” fakadó előítéletek leküzdéséhez – az előadásokon és a teológiai munkákon túl – jelentős mértékben hozzájárultak a közös imádságok, a közös étkezések s a közös kirándulások.

A konferencia vezérfonala és központi témája a Szentlélektől vezetett élet, a lelkiség fogalma volt, ami nem egyszerűen a kultikus formák gyakorlátát és a személyes pietizmus megnyilvánulásait jelenti, hanem sokkal inkább az evangélium szellemiségéből merített és a Lélek kegyelméből megvalósított autentikus, keresztény életet, amelyre minden ember ráépítheti a sokszor meg nem fogalmazott és ki nem mondott

⁴ Az előadók és az előadások címei: MAZZEO, M., Várjuk még az Úr érkezését? A keresztény élet és a teológiai perspektívák eszkatológikus jelentése, MARTZELOS, G., Teológia és lelkiség a sinaita hagyományban, SKIADAREISIS, I., János Apokalipszise és a lelkiség, FORTINO, E., A II. Vatikáni Zsinat ökumenikus lelkisége, IOANNIDIS, F., Nagy Szent Gergely Dialógusa és Lépcsős Szent János. A pásztor és feladata parallel olvasat, MARTINELLI, P., A 'Theologia crucis', a nyugati lelkiség egyik legfőbb jellegzetessége, GROSSI, V., A Szabadság lelkisége. Szent Ágoston 'De Gestis Pelagii' alapján, KOLTIOU, A., 'Soliloquia animae ad Deum': Kelet és Nyugat közös lelki könyörgése, STAMOULIS, Cr., Az ortodox lelkiség hatása a kortárs irodalomban, CRIELES, A., A ferences lelkiség hatása az 1300-1400-as évek festészetében, SINISALCO, P., Laikus lelkiség ma, AMIRIDOU, E., Ortodox, laikus lelkiség ma, MAGHIOROS, N., Lelkiség és kánoni hagyomány Keleten, VETRALI, T., Lelkiség és dogma az egység szolgálatában.

vágyát, hogy Krisztus Egyháza – az Alapító szándéka miatt – egy, ami minden ember létének, s természetesen az egyházakénak is, ökumenikus távlata és záloga.

Lelkiség, ami természetes, ökumenikus lelkiséget szül. Ökumenikus lelkiség, ökumenikus mentalitást, gondolkodásmódot és ökumenikus életet feltételez, ami pedig egyet jelent azzal, hogy

- ökumenizmus nem lemondás valamiről vagy éppen egy fárasztó kompromisszum, hanem a hitben és a szeretetben, azaz az eredeti keresztyén tapasztalatban való növekedés és gazdagodás,

- ökumenizmus az a nehéz választás (mindig szabad döntés), mely átöleli az egész evangéliumot, annak újdonságában, mint az Istentől kapott Ország elővételezése, ami a szeretet, béke és kiengesztelődés!

- ökumenizmus nem diplomácia, hanem mint Istenre való hagyatkozás, a hit tevékenysége, ilyen értelemben Istennek meghagyva a szabadságot, hogy a keresztyének között egység módját, ritmusát, s konkrét útjait megválassza,

- az ökumenizmusnak az egyház élet-stílusává kell válnia, ami a kölcsönös tiszteletben és dialógusban fejeződik ki,

- az ökumenizmus, nem fogadja el sem a személyekbeli, sem a módszerbeli abszolutizációt vagy kizárást,

- az ökumenizmus mindig figyelembe veszi az igazságok hierarchiáját, a hitletétel és a doktrínális formulák közötti különbségtételt, a pluralizmust (minden téren), s a testvéri szeretetet.

Csak ebből az új mentalitásból születhet igaz ökumenikus lelki-ség, akár személyes, akár egyházi értelemben, amely a következő módon nyilvánul meg:

- egy olyan új magatartásban, életformában, ami a párbeszéd, a kölcsönös tisztelet és egy új kapcsolat-rendszeren alapszik, ahol a mérték elsősorban nem a másik, s a vele való összehasonlítás, konfrontáció, hanem maga Krisztus, az egység Feje,

- egy új, megújult kapcsolatban Isten Igéjével, s egy új reflexióban, amely képes különbséget tenni az igaz forrás (Isten Igéje) és az erről szóló tanúságok és értelmezések között,

- egy szellemi, intellektuális megtérésben, amely segít hogy a régmúlt sok berögződött formuláitól megszabaduljunk, s amely lehetővé teszi a világos és szükségszerű teológiai párbeszédet is,

- egy morális megtérésben, amely segít a saját bűneink és felelősségünk felismerésében, amit az eltávolodás (szakadás) során elkövetünk, s ami egyben egy, a másik megértésére törekvő magatartás is,

– s végül, amely az Úrhoz való folyamatos megtérésben és hozzáfordulásban nyilvánul meg, amely végeredményben az Isten-szeretetbe, s a mások tiszteletébe és elfogadásába helyez minket.⁵

Az igaz ökumenikus mentalitás mindig az Istennel és a mások hagyományával szembeni alázatos és elfogadó-tapasztalatból indul el (az igaz szegénység-érzet), amiből a konkrét életben a meghallás igénye, a másoktól való kapás, mint ajándékra való készség, a felszabadult és kölcsönös találkozás és gazdagodás öröme, az Isten felfedezése akár az egyéb utakon, származik, s amiből végeredményben egy, a párbeszédre, s Isten szavára épülő meggyőződéses élet épül.

⁵ Vö. VETRALI, T., *Lelkiség és dogma az egység szolgálatában*.

ÖBBÁGY LÁSZLÓ

A SZENTÍRÁS HELYE A CSALÁD ÉLETÉBEN¹

TARTALOM: Elöljáróban; 1. A Szentírás, a család és a II. Vatikáni Zsinat; 2. A Szentírás „helye” a családban; 3. A Szentírás olvasása a családban – avagy „mit érdekel engem Dávid, Dávid, Dávid”? 1/ Olvasni jó; 2/ Szentírást olvasni jó; 4. A szülői minta felfedezése a Szentírásban; 1/ Bibliai édesapák; 2/ Az anyai minta; 5. „Másodlagos olvasás”; Befejezés

Elöljáróban

„Halljuk csak, mit ír elő Krisztus Urunk az ő papjainak: »Aki közületek nem mond le mindenéről, amije csak van, nem lehet a tanítványom« (Lk 14,33). Remegve mondom ezt. Mert úgy állok itt, mint mindenki másnál előbb a magam, igen, önmagam vádlója, és olyan szavakat ejtek ki, amelyek engem magamat ítélnek el. ... Hogyan fér össze ezzel, hogy elolvassuk, sőt az embereknek magyarázzuk őket? De hát azért, mert lelkiismeretünk vádol, eltitkolhatjuk-e, szabad-e elhallgatnunk őket? Nem akarom, hogy kettős vétekről vádoljanak! Beismerem, igen, nyilvánosan beismerem a nép füle hallatára, hogy ez így áll megírva, akkor is, ha tudom magamról, hogy még nem teljesítettem. De az intelmet tudomásul véve legalább siessünk teljesíteni!”²

Ezeket a szavakat – mintegy előadásom mottójaként – Órigenész prédikációjából idéztem. Ő a szegénységgel kapcsolatban vádolja önmagát, de nem akarja, hogy kettős vétekről vádolják, ezért mégis beszél róla, akkor is, ha nem tudta még teljesíteni.

Én meg a Szentírás-olvasásom hiányosságai miatt kényszerülök nyilvános bűnbánatot tartani. Nemcsak papként, teológusként állok most itt, hanem úgy is, mint családos ember, s bizonyára olyan megfontolás-

¹ A tanulmány a szerzőnek 2002. november 22-én Budapesten, a Nemzeti Katechetikai Kongresszuson tartott előadásának rövidített, írott változata.

² GCS 6,142. – A beszéd-részletet közli KAMPHAUS, F., „Als Unerfahrener in Sachen Armut”, in Kamphaus, F. – Bours, J. (hg.), *Gelebte Spiritualität. Erfahrungen und Hinweise*, Freiburg 1979, 64-65. (Magyar nyelven: „Mint tapasztalatlan a szegénység dolgában”, in *Szegénységünk kincse*, Eisenstadt 1982, 113-114.)

ból is kaptam a felkérést, hogy személyes és családi tapasztalataimat is beleszöve az előadásomba élő és éltető képet adjak a Szentírás és a család viszonyáról. Nos hát, vádolom magamat, hiszen talán olyan szavakat ejtek ki, amelyek engem magamat ítélnek el. Hogyan fér össze ezzel, hogy mégis szólok róla? De hát azért, mert lelkiismeretem vádol, eltitkolhatom-e, szabad-e elhallgatnom? Nem akarom, hogy kettős vétokról vádoljanak! Beismerem, igen, nyilvánosan beismerem a nép füle hallatára, hogy a Szentírásnak kiemelt helye van a család életében, akkor is, ha tudom magamról, magunkról, hogy még nem teljesítettük. De az intelmet tudomásul véve legalább siessünk teljesíteni!

1. A Szentírás, a család és a II. Vatikáni Zsinat

A II. Vatikáni Zsinat óta eltelt negyven év kapcsán idén ősszel az egész világegyházban folytak konferenciák, szakmai megbeszélések, amelyek a zsinat történeteit, eredményeit, hatásait, a zsinati megújulás megvalósulását vagy meghúsulását elemezték. Sokak véleményét osztva jómagam is e zsinat egyik legfőbb eseményének tartom a *Dei Verbum* című dokumentum megszületését, szemléletét, amelynek következtében – nyugodt szívvel mondhatjuk – a katolikus egyház új szemmel, új szívvel látja és láttatja a Szentírást, s helyezi teológiai szemléletében méltó helyére Isten Igéjét.³ – Ugyanezen zsinat több dokumentumában olvassunk fontos mondatokat a család szerepéről. Újra megtanultuk az *ecclesia domestica* kifejezést. Minden családban – mondja a zsinat – az egész Egyház tükröződik vissza. A család is, miként az Egyház, az evangelizálás területe, amelyben az evangéliumot továbbadják, és ahonnan az evangélium szétárad. Azóta megszületett a *Familiaris Consortio*, szépeket írt a keresztyén családról a *Katolikus Egyház Katekizmusa*, a „*Boldogabb családokért*” emelt szót a Magyar Katolikus Püspöki Kar, egyre bővül a családdal intenzíven foglalkozó lelkeségi mozgalmak köre, és egyre gyakrabban lehet találkozni különböző családpasztorációs, családkateketikai próbálkozásokkal is – egy szóval: sorolhatjuk a jeleit annak, hogy az egyház újra felfedezte a családot.⁴

³ Ne legyünk elfoglaltak a II. Vatikáni Zsinat iránt: ez az új látásmód – a kinyilatkoztatás, az Isten Szava új értelmezése és a Szentírás egyfajta „újrafelfedezése” – nyilván nem volt előzmények nélküli; ugyanakkor – a dokumentum megszületésének körülményeit ismerve különösen is – mindenképpen mérföldkő a *Dei Verbum*.

⁴ Természetesen soha nem felejtette el, ez nyilvánvaló, de a társadalmi változások közepette más hangsúllyal fedezzük fel ma a család szerepét, értékeit.

Nos tehát, kissé leegyszerűsítve és a megfogalmazást provokálóan kiélezve: az egyház újra fölfedezte a Szentírást is meg a családot is – csak mindkettőt egy kicsit későn. Fölfedeztük a Szentírást akkor, amikor „netel” és „csetel” a világ, és senki sem akar már olvasni – és a családot akkor, amikor minden statisztika arról szól, hogy a családok egyre inkább esnek széjjel, és látjuk, halljuk, tapasztaljuk, hogy lassan kivételnek számít a normális, az egészséges família. No, akkor most ebben a kettősségben próbáljuk keresni, hogyan hozható mégis össze a kettő, vagyis: hol a helye, van-e helye a Szentírásnak a család életében?

Nem szeretnék elrugaszkodni a valóságtól. Igyekszem egész életemben az égbe kapaszkodni, de a földön járok. Bizonyára vannak ideális családok, ahol a szülő soha nem ideges, a gyerek eminens tanulásban is meg magatartásban is, apuka-anyuka időben otthon van, s az esti mese után leül a család együtt Szentírást olvasni.

Nos, ha mi, jelenlévők valamennyien ilyen mintacsalád vagyunk is – javítsanak ki, ha nem így volna –, a gyakorló katekéta többnyire nem ezekkel bajlódik. Mondandómban szeretnék igényes lenni, de engedjék meg, hadd legyek egyúttal reális, hétköznapi, hogy az elméleti és lelki-ségi megfontolások megvalósíthatósági rátája a törekvő, de korántsem tökéletes családokra vonatkozóan is elérhessen egy józan küszöböt.

2. A Szentírás „helye” a családban

Nagyon örülök, hogy a cím nem úgy hangzik: *Szentírás-olvasás a családban*. Mert a megadott cím – *A Szentírás helye a család életében* – lényegesen többet rejt.

A „hely” szóval persze lehet vitába szállni. Sok családban ma helye van a Bibliának, hiszen az fontos könyv, az kultúrtörténeti érték stb., de talán évekig is porosodik olvasatlanul, tehát még sincs helye. Egyre ritkább az olyan család, ahol még családi Bibliát találunk, családi bejegyzésekkel, a lakószoba kiemelt helyén. Bár jó lenne egy ikonnal, egy gyertyával együtt a Könyvet is kiemelt helyen tartani, a „hely” azért nyilvánvalóan átvitt értelemben értendő; nem a lakásról, hanem a család életéről beszélünk.

Talán úgy kell ezt értenünk, ahogyan a „baszileia tu Theu” kifejezést értjük. Jobbára „Isten országának” fordítjuk, miközben tudjuk, hogy az „ország” szó statikus fogalom, lehatárolt, konkrét területet jelöl, tehát sokkal kifejezőbb az „Isten uralma” dinamikus kifejezésével élni. – A Szentírás úgy kell jelen legyen a család életében, hogy mindegy, me-

lyik polcon, melyik asztalon, melyik éjjeliszekrényen van, konkrét helye fölött áll; a szó legjobb értelmében uralja az életünket. Ahogy a görög egyház hagyománya szerint az evangélium mindig ott van az oltáron, úgy van jelen köztünk az Isten Igéje.

De máris túl nagyot ugrottam. Hiszen mielőtt konkrétan a családban való helyről szólnék, nem árt, ha általánosságban tisztázzuk, hol is a Szentírás helye.

A Szentírás helye: az egyház öle. – A leírt evangéliumok nem úgy keletkeztek, hogy Máté, Márk, Lukács meg János jegyzetelte vagy diktafonra vette volna Jézus szavait. Az apostolok nem könyvet adtak pünkösdkor az emberek kezébe, hanem szóban közölték az örömhíradást. Akik ezt elfogadták, azok alkották az *ekklészia tu Theu*-t, az Isten összegyülekezett népét. A szóbeli ígéhirdetés révén térnek meg százak, ezrek, s már él, működik az egyház, amikor a folyamatos igény révén az egyház ölen megszületnek a leírt evangéliumok.⁵

Fodorné Nagy Sarolta dicséretesen szép könyvében, *A katechetikai kommunikáció problémái* című írásában olvasom: „Az elbeszélésnek kulcsfontosságú helye van a katechézisben, mindenekelőtt azért, mert a keresztyénség lényege is az elbeszélés, a megértett istencsodák elmondása, továbbadása, elmesélése. ... A szóban elmondott történetek összekötik a közösség tagjait, ennél fogva közösségteremtő és közösségmentő szerepük van. Leslie Silko indián író földjüket meghódítóiról mondta: »Van hatalmuk mindent szétrombolni, de a meséinket nem érik el, azokkal szemben tehetetlenek, azért keresik annyira, hogy megsemmisítsék őket... Ha ez bekövetkezne, akkor lennének igazán védtelenek.« Az a nép, amelyik fölött idegenek uralkodnak, régi történeteiből merít erőt és kedvet az élethez. Minden hódító tudja ezt, ezért akarja a népmeséket és a nagyszülők meséit megsemmisíteni. Nem véletlen, hogy nálunk is hosszú időre eltűntek a könyvesboltokból a magyar népmesék, Benedek Elek, Móra Ferenc és más klasszikusok meséi. Ezekből tanulnak meg a gyermekek élni, ezek révén integrálódnak abba a szűkebb és tágabb közösségbe, amely körülveszi őket.”⁶

⁵ A kopt keresztyények keresztyében tizenkét barna kövecske fog közre négy fehér kövecskét. Az apostolokra, illetve az evangéliumokra utaló számok jelentése nyilvánvaló. Az üzenet, amit közvetít: a leírt evangéliumok az egyház ölen keletkeztek.

⁶ FODORNÉ NAGY, S., *A katechetikai kommunikáció problémái*, Budapest 1996, 95. (A szerző véleményét Fries, M. – Kaufmann, H. B., *Mit Kindern Glauben erfahren* /68/ című könyvének idézetével támasztja alá.)

A meseirodalomra való kitekintés nyilván csak egy pillantás lehet, hogy a mondanivaló jobban beágyazódjék a kultúrtörténeti összefüggésekbe, és segítsen megértenünk, mit is jelent, hogy az egyház mindig elbeszélő közösség.

Ha a történeteknek ilyen közösségmentő ereje van, még sokkal inkább azoknak a történeteknek, amelyeket Isten népe mint vallási közösség élt át. A zsidóság történetében kristálytisztán rajzolódik ki előttünk az elbeszélés szerepe, megtartó ereje a nép és ezzel együtt a kultúrszi közösség kötelékében. Az Ószövetség népe számára az Ígért Földjén való megmaradásnak egyetlen feltétele volt: ne elégedjenek meg azzal, hogy egy adott helyzetben átélték Isten csodáit, hanem beszélje el azokat egyik generáció a másiknak. Sok intő ige figyelmezteti az atyákat erre a kötelességükre: „Ismertesd meg azokat a te fiaiddal” (MTörv 4,9), „Beszéljétek el azt a ti fiaitoknak, és a ti fiaitok az ő fiaiknak, és azoknak fiai a következő nemzetségnek...” (Joel 1,3) stb. Hogy az ószövetségi nép valóban elbeszélő közösség, az számunkra talán leginkább a pászkavacsora szertartási menetéből nyilvánvaló, ahol a legidősebb családtag a legfiatalabb kérdésre válaszolva meséli el Isten szabadító cselekedeteit.

De ugyanez történik az ősegyházban: a kérügma eleinte nem írott szöveg. Az első keresztyéneknek nem volt saját Bibliájuk, ezért szombatonként összegyülekeztek felolvasásra. Ezenkívül Jézus-történeteket is elbeszéltek, különös tekintettel a halálára és feltámadására. Ezek a történetek nemcsak történeti híradások voltak, hanem vigasztaltak, reményt adtak, bölcsességre neveltek. Amikor a szemtanúk elbeszéltek a tenger lecsendesítését, az ötezer megvendéglését, a halott Lázár feltámasztását, ezek egyben hiterősítő elbeszélések is voltak. A mások által megtapasztalt történetekből megismerték, hogy a különféle helyzetekben lehet számítani Rá, s ezekből fakadóan saját élményeik is lettek. Az idézett könyv megfogalmazásában „miként az Ószövetség a zsidóság számára, úgy az Újszövetség az ősegyház számára, a kettő együtt pedig az egész egyház számára paradigma értékű történetgyűjtemény, bizonyíthatóan Isten jelenvalóságáról.”⁷

Ma is így ébred hit felnőttek és gyerekek szívében. Az egyház elbeszélő közösség.

A családegyház nem?

Az *ecclesia domestica* azt jelenti, a család: egyház kicsiben. Minden családban az egész Egyház tükröződik vissza. A család is, mi-

⁷ Op. ult. cit., 97.

ként az Egyház, befogadja és továbbadja, sugározza az evangéliumot. És nem csupán az olvasás révén...

Félreértés ne essék: nem akarom kikerülni a Szentírás-olvasás fontosságát, kötelezettségét. Nem kikerülni szeretném, hanem egyéb szempontokkal körülbástyázni és megerősíteni. Nem a „sola scriptura” elvében gondolkodunk; a róla való beszélgetés is hozzátartozik „*A Szentírás helye a család életében*” témaköréhez. Igenis: a vasárnapi ebéd, ahol megbeszéljük az aktuális evangéliumi szakaszt meg a prédikációt, valódi biblikus közegben zajlik, és itt van egymáshoz legközelebb a *Sitz im Leben* meg az *inkulturáció*.

3. A Szentírás olvasása a családban – avagy „mit érdekel engem Dávid, Dávid, Dávid”?⁸

1/ Olvasni jó

Honnan induljunk ki?

Abból, hogy olvasni jó. Nyilvánvaló, hogy ezt elmélyíteni nem a katekéta vagy a szülő feladata csupán; érezzük, hogy ezzel az egész világ küszködik. Azok a pedagógusok, azok a szülők, azok a jó szándékú emberek, akiknek elegendő van mindenféle kultúrmoslékból, amit ránk zúdítanak, azok szeretnék még elhitetni az emberekkel, a fiatalokkal, a gyerekekkel, hogy olvasni jó. Innen kellene kiindulni! És onnan, hogy együtt olvasni élmény! Hogy a családban együtt olvasni vagy felolvasni valamit, az örömteli közös élmény.

Igaz, évekkel ez előtt történt, de máig meghatározó élmény számomra, amit elmondok. Az iskolából hazajön a fiam azzal, hogy a Vuk lesz a kötelező olvasmánya. Negyedikes volt akkor. Úgy emlékeztem, hogy negyedik osztályban a Kincskereső Kisködmönt olvastuk. „Ja, ezt is említette a tanító néni, de azt mondta, az olyan régi, meg ősdi, hogy arra már nincs szükség, ezért a Vukot fogjátok elolvasni.” Nos,

⁸ Ez a mondat szállóige a familiánkban. – A család hetente leült Szentírást olvasni. A feleségem lehetett vagy nyolc éves, és nagyon unta az egészet. Egy alkalommal, amikor édesapjuk összegyűjtötte őket, hogy elkezdjék az olvasást, ő nem volt hajlandó bemenni. Amikor a testvérei már harmadszor mentek érte, hogy jöjjön Bibliát olvasni, ingerülten visszakibált: „Mit érdekel engem Dávid, Dávid, Dávid?” – Bizonyára ez a történet is hozzájárul egy kissé ahhoz, hogy jómagam visszafogottabban szólok a családi „kötelező” Szentírás-olvasásról, és igyekszem a leírt szöveg „kötelező” közös felolvasásán túl – avagy ezt megalapozandó – egyéb módon is keresni a Szentírás helyét a családban.

esténként mi elkezdünk olvasni otthon a Kincskereső Kisködmönt. Őszintén mondom önöknek: a gyermekeimmel való kapcsolatom változott meg tőle. Ahogy olvastam, hogy az apa, a szűcs élete utolsó öltésével azt a tündért belevarrja a fia ködmönébe, vagyishogy az örökségét átadja, a jó tündért belevarrja, és azt mindig hordani fogja az a fiú; és aztán ahogy letagadja az anyját az a gyerek, és utána szégyenkezik a szegény anyja miatt; ahogyan a gyémántcserépről beszél: egy üvegdarab az egész, de ha a nap felé tartja, akkor az különböző színekben játszik. Számára gyémántcserép, kimondhatatlan érték az az üvegdarab, amit talált, annyi a játéka; és amikor egyszer szomorúnak látja az Istent az oltáron a templomban, akkor beteszi a perselybe, mert ő ezt tudja adni az Istennek. És azt álmodja, hogy Istennél ott van a persely, és minden pénzt kiszór belőle, csak az ő gyémántcserépét, azt tartja meg.

Csoda ez a kis könyv – a Kincskereső közös olvasásával jobb apává lettem.

Együtt olvasni élmény. Mesét, novellát, verset – és aztán nyilván lépcsőfokokat fölfelé lépve, Szentírást.

2/ Szentírást olvasni jó

„Gyermek semmi jobbon nem kezdheti a' tanulást mint a' Bibliái Történeteken, 's előbb még, mint iskolába küldetnék. A' léleknek alacsonyabb és felsőbb tehetségeit egyetemben szükség ugyan munkába vennünk, nem különválasztva egymástól; de gyengekorú gyermeknél inkább az érző, képzelő, emlékező tehetségeket: észet és értelmet a' már serdülő ifjúnál.

A' hív és értelmes anya válassza ki az olly történeteket, mellyek keble' kisdedét mulattathatják, 's beszélje neki azokat nem a' könyv' hanem a' maga szavaival, 's az, álttve az emberiség' gyermeki korába, saját világában fogja lelteni magát, 's gyönyörködve hallja, hogy Isten mint ereszkedik az első emberekhez; – ezek a' vallásos érzések neki is érzésivé válnak, 's képet kap Istenről, a' mit ekkor még a' hideg és gyermeknek sovány Catechismusi tanításoktól nem vehetne. Vegyük ezekhez, a' mi paedagogiai tekintetekben épen nem kevés, sőt a' mi igen sok, hogy a' gyermek így megszokik az elébe tett tárgyra függesztetni figyelmét, 's ízlést kap ismereteket gyűjteni; vegyük, hogy ezek a' regélések, mellyekkel, a' mint ő hiszi, anyja vagy Tanítója ötet csak mulattatni akarja, észrevehetetlenül ugyan, de annál nagyobb sikerrel, szívébe csepegtetik a' nagnak és jónak, a' szentnek és szépnek meleg tisztelését, a'

rossznak és rútnek borzadó útálását, 's valljuk meg, hogy alkalmasb szer' kisdedeink' legelső tanítására e' Történeteknél nincs.'"⁹

Ugyanakkor tudjuk, hogy nem úgy nevelünk: „gyere ide, kisfi-am, most megnevellek” (ilyen is előfordul néha, de nem ezzel nevelünk). Nevelésünk szövetén életünk, hétköznapijaink értékrendje üt át. A valódi prioritások a gyerekek előtt hamar nyilvánvalóvá válnak. Jelen esetben, a témánkat illetően, mit értek ez alatt? Érződik-e bármilyen szinten, hogy nekem, a szülőknek fontos a Szentírás? Hogy én hogyan olvasom, illetve hogyan értékelem, az én értékrendemben hol foglal helyet? Megélem-e az ezekieli titkot, az ezekieli látomást, hogy itt van ez a könyvtekercs, edd meg, gyomrod eméssze meg, és mint a méz, csorduljon ki az ajkadon?¹⁰ Betölti-e, megvilágítja-e a szívemet, az életemet az Isten Igéje?¹¹ A Szentírás-olvasás tusakodás, küzdelem. Isten Igéje nekem jön, megtámad, elállja utamat, bekerít, hogy semerre sem marad egérút számomra. Ennek a tusakodásnak csak egy üdvösséges vége van: az, hogy Isten szeretetének foglya leszek, akit ő vezet és használ föl tetszése szerint. Belenyúl legbensőbb életembe, kiforgat berozsdásodott önmagamból, s érintése rádöbent, mit kíván itt és most, tőlem. – A családi Biblia-olvasásnak csak úgy van esélye, ha a szülő számára nem csupán betű, de üzenet az Ige.

Korunknak az a törekvése, hogy a forrásokhoz akar visszatérni, sajátos módon vetette fel a nyugati lelki hagyományban használatos „meditáció”, „elmélkedés” fogalom kérdésességét. A Szentírással való kapcsolat kulcsszava a korai hagyományban a görög „*melétán*”, illetve „*meléta*” szavak, melyeket latinra a „meditáció” szóval fordítottak. Eredeti jelentésében nem racionális tevékenységről van szó, mint ami-

⁹ KAZINCZY, F., *Gyermekeink és a Biblia*, idézi OBBÁGY, L., „*Aki az Írást ismeri, Isten szívét ismeri*”, Nyíregyháza 1996, 9-10.

¹⁰ Vö. Ez 3,1-3

¹¹ Panaszkodott öreg mesterének az ifjú rabbinövendék: miért van az, hogy amikor teker-csek fölé hajolok és a Tórát tanulmányozom, gyönyörűség tölti el a szívemet, de mi-helyt visszamegyek az emberek közé, eltűnik az öröm, és sötétség nehezedik a lelkem-re? Az öreg rabbi elmondott egy történetet. „Úgy van ez, mint amikor egy vándor éj-szaka sűrű erdőn megy át és bizonytalanul botorkál a fák között. Aztán találkozik egy másik vándorral, akinek lámpás van a kezében. Örömmel csatlakozik hozzá, és így a lámpás fényénél mindketten biztonságosan haladnak az úton. Ámde egy útkeresztező-désnél el kell válniuk egymástól, mert az utitárs más irányban folytatja útját. Folyta-tódik tehát a vándor botladozása a sötétben.” Így magyarázta az öreg rabbi a történe-tet: „Amíg a Tóra fénye csak 'kívülről' világítja meg az utadat, ne csodálkozz, ha újra meg újra rád tör a sötétség. Majd ha a *szívedet* tölti be fényével a Tóra, akkor lesz ál-landó az örömed.” FARKAS, J., *Több az élet*, idézi OBBÁGY, op. cit., 26.

lyen irányban a fejlődés során tolódott, hanem *Isten Igéjének és az emberi szívnek találkozásáról*, konfrontációjáról. Elsődleges jelentése tehát egy szónak folyamatos ismételtetését, szívünkben forgatását, ízlelgetését jelenti. Cassianus a *szív dajkálásának* nevezi; a hajó ringásához hasonlítható. – Miben áll az effajta meditáció lényege? Talán a biológia szótárából kölcsönzött *asszimiláció* fogalmával sikerül megvilágítani. Minden élőlény asszimilál, felszívja a lebontott tápanyagot, hogy az csodálatos módon életté váljon. Isten Igéjével kapcsolatban is arról van szó, hogy az Igét csendesen, bensőségesen szeressük, újra meg újra befogadjuk, „kérőddzünk” rajta, ahogy a középkorban is mondták. Hasonlóképpen, amint egy értékes tárgyat kezünkben ide-oda forgatunk, vagy ahogy egy ismerős vidéken járva nap mint nap új dolgokat veszünk észre. – Ez a meditáció segíthet abban, hogy a Szentírás olvasása után ne éhesen és üresen távozzunk, hanem hogy minden szóból, mely Isten ajkáról származik, élni tudjunk. Isten élő és elevenítő Igéje átjárja egész voltunkat, és így pusztá létünkkel is ennek az Isten-közösségnek békéjét és nyugalma tudjuk sugározni.¹² – A Szentírás-olvasás során ezt a szemléletet kell magunkévá tennünk és közvetítenünk.

Dosztojevszkijnek van néhány mondata, amelynek, bár papra vonatkozik, mégis – mivel bizonyos értelemben minden szülő papja a saját családjának – itt a helye. „Micsoda könyv, és micsoda tanulságok! Micsoda könyv a Szentírás! Micsoda és milyen erő adatott vele az embernek! Nyissa ki a pap a nép előtt ezt a könyvet, és kezdje olvasni! Fölös szavak nélkül, kérdés nélkül, fölényeskedés nélkül, meghatatott és szelíden; ő maga is örüljön, hogy olvas nekik, és hogy hallgatják, megértik őt, maga is szeresse ezeket az igéket! Csak ritkán álljon meg, hogy megmagyarázza egyik-másik – az egyszerű embereknek érthetetlen – szót. Ne féljen, mindent megértenek! Sírjon is az Isten papja, s meglátja, hogy válaszul megrendül hallgatóinak szíve is! Csak egy kicsiny, parányi mag kell, vesse el az egyszerű ember lelkébe, és az nem hal el, hanem élni fog a lelkében egész életen át. Benne rejtőzik bűneinek homálya és büze közepette is, mint egy fénypont, mint nagy intelem.”¹³

Nem arról van szó, hogy sírva olvassuk a Szentírást, de az a megrendültség ott van-e bennünk, amely nélkül a Szentírás nem több, mint bármely más könyv. Tudják-e a gyermekeink, amikor Szentírást olvasunk, amikor egy szentírási történetet elmesélünk, hogy nemcsak

¹² Várszegi Asztrik nyomán. Idézi OBBÁGY, *op. cit.*, 8-9.

¹³ Idézi OBBÁGY, *op. cit.*, 20.

felolvasunk, nemcsak ismeretet közvetítünk – az örökségünket adjuk át nekik. Amikor a Szentírást olvassuk, ezt érezniük, tudniuk kell.

Meglátásunk szerint igen fontos szempont a Szentírás-olvasás kapcsán a bizalom. Ezúttal nem csupán úgy érte, hogy az emberek közötti egyik legfontosabb – és talán legelfelejtettebb – szavunk a bizalom, amely nélkül nincs élet. S az emberi kapcsolatok nagy része azért bomlik, azért vagyunk ilyen nagy-nagy zavarban, házassági- és családválságban és így tovább, mert a bizalomra nincs bátorságunk. Nem is úgy akarom most csupán érteni, hogy a bizalom a hit alapszava, bár így is igaz, hiszen a Szentírásban a hitet nem fogalom fejezi ki; nem fogalom van, hanem magatartás, a „rád bízom magamat” alapmagatartás, ez a hitnek az alapszava. De most nem így értem a bizalmat, hanem kifejezetten az Isten szava iránti bizalomra gondolok: ez megvan-e elegendően bennünk. Amire azt mondja az Ószövetség – és erre rímel Dosztojevszkij –, hogy nem kell olyan nagyon magyarázni, hanem ültesse azt a néhány szót az egyszerű ember szívébe. Ültessd azt a néhány szót a gyerek szívébe és hidd, hogy az gyökeret ver ott! „Amint az eső és a hó lehull az égből, és nem tér oda vissza, hanem megitatja a földet, termékennyé és gyümölcsözővé teszi, úgy lesz az én ígém is; nem tér vissza hozzám eredménytelenül, hanem megteszi, amit akarok és véghezviszi, amiért küldtem.”¹⁴

Az Isten országára mondja Jézus a példázatot, de én azt mondom, hogy az Isten szavára is igaz: úgy van ez, mint a földműves, aki elveti a magot, és mindegy, hogy ott van vagy nincs ott, figyeli, hogy mikor kel ki vagy nem, alszik vagy ébren van, a mag, az kicsírázik, az fölnő, az termést hoz, mert abban a magban ott van az az erő, hogy kicsírázzon és termést hozzon.¹⁵

Én nagyon mélyen hiszek abban: az Isten szavának van olyan ereje, hogy a szülőnek – de talán a papnak sem – nem kell túlmagyaráznia. Néha természetesen megvilágít az ember egy-egy idegen kifejezést, egy-egy olyan dolgot, ami kortörténeti háttérként hozzátartozik a Szentíráshoz, de nem kell különösebben görcsölni, hogy „márpedig értsd meg”. Még azt is el lehet fogadni, hogy látjuk: útszélre hullott, ha a gyerek éppen nem figyel vagy már a másnapi fizikaleckéje jár az eszében, amikor olvasunk; nem kell görcsölni, mert az Isten ígéjének van olyan ereje – lehet, hogy nem konkrétan ebben a pillanatban, hanem

¹⁴ Iz 55, 10-11

¹⁵ Vö. Mk 4,26-29

napok, hetek, évek, évtizedek múlva –, hogy igenis termést hoz a lelkében.

A Szentírás olvasása a családban is mindig hármasságban történjék. Egységben mindkét szerzővel és egységben a tulajdonossal. Egységben az emberi szerzővel: a szükséges szinten ismerni a kort, amelyben születik, a szerzőket, akik írják. Egységben a fő szerzővel, a sugalmazó Istennel: sarulevévő alázattal, imádságosan olvasni, elmélyíteni, a szívünkben elringatni. És egységben a tulajdonossal, vagyis az egyházzal, amelynek ölen az Írás születik, és amelynek értelmezésében kell az üzenetnek sajátunkká válnia.¹⁶

Nem kétséges, hogy ez utóbbi szempont Szentírás és liturgia szerves kapcsolatában érik meg igazán, ezért ajánlatos otthoni, családi Biblia-olvasásunkkal is kötődni az egyház liturgikus életéhez, az egyházi év rendjéhez.

4. A szülői minta felfedezése a Szentírásban

A szülő számára megerősítő és a családi Biblia-olvasást is megalapozó élmény lehet, ha a Szentírásban fel tudja fedezni szülői hivatásának mintáit.

1/ *Bibliai édesapák*

Jairus, a zsinagóga elöljárója, köztiszteletnek örvendő ember. Nem illő, hogy leboruljon egy mezítlábas vándortanító előtt. Haldokló kislánya iránti szeretete azonban erősebb minden társadalmi szokásnál vagy személyes megaláztatásnál. Gyermeke életéről van szó!¹⁷ – A férfiember az apaság élményének hatására jobbra belenő a gyermek életéért érzett felelősségbe. Jairus példája a kétségbeesett, aggódó édesapa, de a Jézus közelében megnyugvó és a gyógyulás útját-módját Jézusra bízó édesapa példája is.

¹⁶ Az Írás üzenete az egyház keblében hiteles. Ez azonban nem zárja ki, hogy minél mélyebbre ássunk törekvésünkben, hogy nekünk, személy szerint mit mond Isten szava. Isten *Deus revelans* és *Deus absconditus*, s a rejtőzködő Isten egyre mélyebb fölfedezése a cél. – A „koncept art” mint képzőművészeti törekvés arra utal, hogy a műalkotás bölcsője nem a műteremben, hanem magában a szemlélőben van; a mű utalás, termékenyítő mag az igazi műalkotás megfogalmazásához a szemlélő lelkében. Talán nem túl fals a hasonlat: így találunk rá egyre inkább a rejtőzködő Istenre, hiszen Őt föl kell fedezni, tetten kell érni – szavában, a szívünk mélyén.

¹⁷ Vö. Lk 8,40-56

Akinek volt már beteg a gyermeke, az tud azonosulni holdkóros fiú gyógyításának történetében szereplő édesapával.¹⁸ De aki tisztában van azzal, általában véve milyen felfoghatatlanul komoly veszélyek leselkednek gyermekeinkre, a jövő generációjára, az is aktuálisnak érezheti a történetet. Merthogy a „néma lélek” folyamatosan „tűzbe és vízbe veti” gyermekeinket, amikor ezredéves értékek elsőszülöttségi joga helyett talmi valóságok, értékek álcázott kacatok egy tál lencséjét adja eléjük – olyan ügyesen, hogy kozmikus méretű átverése szinte tetten sem érhető. – Az evangéliumi részletben szereplő édesapa az aggódó, a felelős, az áldozatra kész apai szeretet mintája, de egyúttal a férfias, a megküzdött, a követhető hit példája is. Talán éppen azért áll(hat) közel sok-sok mai édesapához, mert nem „kész”, hanem „akart” hittel, ugyanakkor aggódó, esendő szeretettel áll Jézus elé – minden apák bátorítására.

Cirenei Simon egy egyszerű, hétköznapi ember, aki néhány perc erejéig, „véletlenül” kerül kapcsolatba a kereszttjét cipelő Krisztussal.¹⁹ Többet nem is nagyon tudnánk róla, ha Márk evangélista nem említene meg a fiait (Alexander és Rufusz), Pál apostol meg nem üdvözlőné egyiküket meg az édesanyjukat a Rómaiakhoz írt levél végén.²⁰ Az a néhány lépés Jézussal elég volt tehát Cirenei Simonnak ahhoz, hogy családja Krisztus-követő legyen, és feleségét, gyermekeit a római egyház alapító tagjai között üdvözölhessük. – Cirenei Simon a kevés beszédű, csöndes szavú édesapának a mintája, aki nem szószátyár, aki sokat nem beszél a hitéről, talán nem is elég képzett meg túl szemérmes is ebben a témában, de csendes belső meggyőződésével Krisztus lábnyomában jár, és életének, áldozatának, mindennapi kereszthordozásának tanúságtétele magától értetődő természetességgel vezeti övét a jézusi útra.

2/ Az anyai minta

És az édesanyák? Honnan máshonnan tudnának mintát venni, erőt meríteni, mint a Szentírásból! Hiszen Istentől van beléjük oltva legszentebb hivatásuk. Istentől, akit Atyának nevezünk, de akinek anyai tulajdonságairól is sokat olvashatunk a Szentírásban. Mint az édesanya, aki térdére ülteti s becézgeti gyermekeit, úgy szeret az Isten (Izajás). Mint a kotlós a csibéit, úgy gyűjti össze népét.²¹ A Biblia nyelvén az

¹⁸ Vö. Mk 9,17-29

¹⁹ Vö. Mk 15,21

²⁰ Vö. Róm 16,13

²¹ Vö. Mt 23,37

irgalom és az *anyaméh* szava ugyanabból a töből ered. Olyan szeretetről árulkodnak ezek a mozzanatok, amilyenre a földön csak az anyai szeretet képes.²²

Segítsük a szülőket, hogy a bibliai szülő-mintát magukévá tudják tenni!

5. „*Másodlagos olvasás*”

Másodlagos olvasás alatt azt értem, amikor nem közvetlenül olvassuk a Szentírást, hanem a különböző élethelyzetek hoznak elő olyan lehetőségeket, amelyekben egy-egy szentírási szakasszal, bibliai történettel tudjuk alátámasztani, hogyan is kell nekünk egy ilyen élethelyzetben viselkedni.

A katekézissel kapcsolatos tanulmányainkat felidézve mindnyájan emlékszünk arra – és ez gyakorló katekétaként mindennapjainkban is bizonyára gyakran megtörténik –, hogy lehetnek, vannak szituációk, amikor a tantervtől el lehet, sőt el kell térni, mert egy gyerek éppen olyan témát, olyan problémát vetett föl, amiről úgy érezzük, nem tűr halasztást, ezt most meg kell beszélnünk hittanórán. Az anyagelrendezéssel kapcsolatosan is tanultunk arról, hogy mit jelent a szünbiotikus, „az élettel együtt lélegző” anyagelrendezés, vagyis hogy a ránk bízottak mindennapjai, problémái, valami módon mindig legyenek benne a katekézisben. Nos, ezt családi szinten is meg kell valósítanunk; az élethelyzeteinkre kell mindig megtalálnunk a szentírási hátteret, felfedezve, hogy a sokszáz éves történetek mennyire itt és most játszódnak, és a mi mai körülményeink között is milyen aktuális tartalmat hordoznak.

Néhány általános példa ezek közül.

A Makkabeusok könyve számol be arról, hogy mielőtt a zsidókat a babiloni fogságba elhurcolták volna, a papok elrejtették az oltárról vett tüzet egy völgyben, egy mély, kiszáradt kútban. Úgy eldugták, hogy senki sem ismerte a helyét. Amikor a fogság véget ért, Nehemiás a papok

²² A makkabeus édesanya története (vö. 2Makk 7,1-42), a kananeus asszony lányáért könyörgő szeretete (vö. Mt 15,21-28), a naimi özvegy édesanya gyásza (vö. Lk 7,11-17), Timóteus édesanyjának, Eunikének képmutatás nélküli hite (vö. 2Tim 1,5) és mindenekelőtt az Istenszülő Szűz példája mind-mind lehetőség az édesanyjai minta szentírási felfedezésére. Tapasztalataink szerint komoly szerepet játszanak a hitátadásban a nagymamák. Számukra – kifejezetten a Szentírás-olvasással kapcsolatban is – nagyszerű példa Loisz, Timóteus nagyanyja, aki megszerettette unokájával az Írásokat (vö. 2Tim 1,5; 3,15).

unokáit küldte el, hogy kutassák fel a tüzet. Ám ezek nem találtak tüzet, csak zavaros, iszapos vizet. Nehemiás nem korholta őket. Odahozatta a zavaros vizet, az oltárra hintette, és az oltáron meggyulladt a tűz.²³ – Papok unokái a mai fiatal nemzedék, hiszen babiloni fogságot – a kommunizmus éveinek egyházüldözését – követően kell megkeresniük újra az előző generációk által elrejtett tüzet. Sokan nem keresik; nemcsak a tűz helyéről, magáról a tűzről sincs igazán sejtésük. Sokan keresik, de nem találnak semmit. Talán az iránymutatás rossz, talán az ő iránytűjük, talán mindkettő. Az ügy nem reménytelen, mert legalább azt érzik, tudják: kincs a tűz, amely nélkül nem élet az élet. Sok jószándékú mai unoka keresi a tüzet – és zavaros, iszapos vizet talál; valamiféle „pszeudotűz”, látszat-értéket, zavaros tanítást kezd követni. Mi, késői Nehemiások meg féltve-félve-háborogva korholjuk őket, a tűz-nemtaláló nemzedéket. Talán „bibliásabb” lenne – hisz keresésük föltétlen érték – zavaros, iszapos vizükkel együtt az oltárhoz hívni őket. Talán az oltárra is tehetnénk zavaros, iszapos, de fáradságos küzdelemmel megkeresett és felkutatott vizüket. Talán tűz is gyúlna az oltáron, ha keresésük fáradsága – zavaros-iszapos vizük, mégoly méltatlannak tűnő szellemi-lelki kuszaságuk – oda kerülne. Talán előbb gyulladna tűz az unokák szívében s izzana parázs a Nehemiások lelkében.

Dániel és társai, akiket babiloni ifjakként szokás emlegetni, a fogság idején a királyi udvarba kerülnek. Értelmes, képzett, jóképű fiatal emberek; olyan ifjak, „akikben semmi fogyatkozás nincsen, akik szép külsejűek és minden bölcsességben jártasak, tudással bírnak és ismeretekkel rendelkeznek, egyszóval alkalmasak arra, hogy a királyi palotában szolgálatot teljesítsenek.”²⁴ Mai megfogalmazásban azt mondhatnánk: szenzációs karrier-lehetőség előtt állnak. A népük fogságban van ugyan, de ők az élet napos oldalára kerülhetnek. – Nem tudjuk, pontosan honnan, milyen családból jön, milyen neveltetésben részesült ez a három ifjú. Dániel könyvéből annyi derül ki, hogy fontosabbnak tartják a hitüket, a hitükből fakadó meggyőződésüket, hagyományos értékrendjüket, mint az érvényesülést. Olyannyira, hogy – miután nem hajlandók leborulni a Nebukadnezár által állított aranszobor előtt – tüzes kemencébe vetik őket, amelyet azonban az Úr angyla „harmatozóvá” tesz. Így megmenekülnek, a király pedig „nagy tisztességre emeli” őket. – A babiloni ifjak bátorító példák. Azoknak a mai ifjaknak, „akikben semmi

²³ Vö. 2Makk 1,19-30

²⁴ Dán 1,4

fogyatkozás nincsen, akik szép külsejűek és minden bölcsességben jártasak, tudással bírnak és ismeretekkel rendelkeznek, egyszerűen alkalmasak arra, hogy a királyi palotában szolgálatot teljesítsenek.” A történet az életüket, egzisztenciájukat építő fiatalok számára egészen mai esemény. A „királyi paloták” vonzása, a Nebukadnezárok által kínált karrierlehetőség hízelgő, de veszélyes. A helyes önmegvalósítást és az értelmes munkalehetőséget mindig át kell szűrni a hitbeli meggyőződés szűrőjén, s ha úgy tiszteességes, tudni kell nemet is mondani. A harmatozó kemence titka adhat erőt hozzá.

Folytathatjuk a sort. Nevelésünk prioritásai közül a szerelemre, házasságra, családra vonatkozóan aligha találunk nagyszerűbb mintát, mint amit a Tóbiás könyve elénk ad, vagy amit a Ráchelre várakozó Jákob megél.²⁵ A szenvedés újra meg újra visszatérő, hitünket, életünket talán legmélyebben érintő kérdésében a lázadó Jób és az „Éli, Éli, lamma szabaktáni” gyötrelme nélkül nehéz lenne eligazodni. – A felvetett témák és ezeken kívül is sok-sok apróbb-nagyobb gondunk és örömünk megoldását találhatjuk meg, ha élünk a „másodlagos olvasásként” aposztrofált lehetőséggel, és különböző élethelyzeteinkben valóban keressük a bibliai mintákat, az Isten szavakban közölt, szívben landoló üzenetét.²⁶

Befejezés

Órigenésszel kezdtem, hadd fejezzem be Órigenésszel. A nagy egyházatya azt mondja az irgalmas szamaritánus példázatára vonatkozóan, hogy azon túl, amire a szöveg eredetileg indít („menj, és tégy te is hasonlóképpen”²⁷), a példabeszéd üdvösségtörténeti értelmezése is lehetséges. Eszerint az az ember, aki elindul Jeruzsálemből Jerikóba, nem más, mint Ádám, akit a rablók megtámadtak, vagyis akit a sátán megtá-

²⁵ Mindkét bibliai történet – a családkezekzés szemüvegével megírt – feldolgozását lásd OBBÁGY, L., „*Kedvesem az enyém s én az övé vagyok*” *Bibliai ihletésű gondolatok szerelemről, házasságról, családról*, Nyíregyháza 2003.

²⁶ Ugyancsak lényeges és a családi – ezen belül a „másodlagos”, szünbiotikus jellegű – Szentírás-olvasáshoz kapcsolódó mozzanat, hogy gyermekeink tanulmányainak követése közben is igyekeznünk kell fölfedezni a Bibliához kötődő tananyagok adta lehetőségeket. Erre elsősorban irodalomból és művészettörténetből, néhanapján történelemből adódnak kiváló alkalmak. Hasonlóan értékes sanszokat rejtenek a család közös utazás-élményei során megismert templomok, múzeumok, művészeti alkotások, amelyek során a bibliai történeteken túl a belső mondandó, a valódi üzenet átadására is jó lehetőségünk nyílt.

²⁷ Vö. Lk 10,25-37

madott, kifosztott, véresre vert és félholtan otthagzott. A bűnbeesett ember állapota ez. Elmegy mellette a pap meg a levita, azaz elmegy mellette az ószövetségi törvény, de nem tud segíteni rajta. S akkor jön az Irgalmas Szamaritánus, maga Krisztus, aki azért jött, hogy fölemelje azt az elesett embert. Bort és olajat tölt a sebeibe,²⁸ és elviszi a fogadóba, amely nem más, mint az egyház. Itt a két dénár, gondoskodj róla; ha visszajövök és kevés lenne, megadom neked.

Ha azt mondtuk, a család kis egyház, ha az egyház tanításának megfelelően családgyházról beszélünk, akkor merem mondani: a családgyházban ránk bízottak számára az ige bora s a szeretet olaja itt is, a családban is rendelkezésre kell, hogy álljon. Itt a két dénár – mondja az Irgalmas Szamaritánus. Ez számunkra, szülők számára azt jelenti, hogy igenis szülő, te képes vagy rá. Ne ijedj meg tőle! Tudod olvasni, képes vagy a hiteddel átélni, megélni, sajátodnak tekinteni. Légy hát jó fogadós!

²⁸ Antiókhiai Szeverosz értelmezésében a bor az ige bora (fertőtlenít, csip, néha kellemetlen: „kemény beszéd ez, ki hallgathatja”), az olaj pedig a szeretet olaja (enyhíti a fájdalmat, gyógyítja a sebet).

KRÓNIKA

Újabb doktori védés az Eötvös Loránd Tudományegyetemen

Szabó Irén, Telenkó Miklós paptestvérünk felesége *summa cum laude* eredménnyel védte meg doktori disszertációját Budapesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Folklór Tanszékén 2003. június 17-én. Két szempontból jelentős számunkra ez az esemény. Egyrészt a téma miatt, ugyanis a disszertáció a magyar görög katolikus vallásgyakorlat gesztusairól szólt. Olyan téma ez, amit tudományosan még senki fel nem dolgozott. Másrészt pedig azért, mert bizonyos mértékben Intézményünkhöz is kötődik: az első opponensnek annak tanárát kérték fel. A *Szemlében* megjelent tudósításból idézve: „A bírálóbizottság, az értekezés eredményeként emelte ki, hogy Szabó Irén munkájával számos tudományterület – így alapvetően a néprajz, a liturgiátörténet, a vallás-, valamint a történeti tudományok – számára hozott újat. Ezt támasztja alá a vizsgabizottság összetétele, ahol több diszciplína jeles képviselője foglalt helyet: elnöke dr. Szigeti

Jenő ME Közép-Európa Irodalma és Kultúrája Tanszék egyetemi tanára, a dolgozat opponensei dr. Bartha Elek a DE Néprajz Tanszék vezetője, egyetemi tanár, valamint dr. Ivancsó István a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék vezetője, a bírálóbizottság további tagjai dr. Barna Gábor SZTE Néprajzi Tanszék vezetője, illetve dr. Küllös Imola ELTE Folklór Tanszék kandidátusa voltak.” – Gratulálunk az új görög katolikus doktornak!

(Ivancsó István)

Szent Atanáz Díj 2003

A Szent Atanáz Díj idei kitüntetettje a Tanári Kar egyhangú döntése és szavazata alapján dr. *Pregun István* főigazgatónk lett. A tanévzáró konferencián intézményünk fenntartója dr. Keresztes Szilárd megyéspüspök úr is részt vett, aki a Díjat ünnepség keretében átadta. Előtte dr. Fodor György, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kinevezett rektora, továbbra is megmaradó tanárunk, bensőséges szavakkal köszöntötte

az ünnepeltet. Tudományos folyóiratunk Krónikájában megemlékezve az eseményről, itt is őszinte gratulációkat és jókívánságainkat fejezzük ki a díjazott-ünnepelt felé, Isten bőséges áldását kérve további életére.

(Ivancsó István)

**Kelet és Nyugat: egység és sokféleség a korai egyházban
(A Magyar Patrisztikai Társaság III. tudományos konferenciája az ókori kereszténységről)**

2003. június 26-29. között Kecskeméten immár harmadik alkalommal került megrendezésre a Magyar Patrisztikai Társaság tudományos konferenciája az ókori kereszténységről. A helyszín ismét a Piarista Rendház és Gimnázium díszterme volt, s ebben az évben is a Rendház leköszönő házfőnöke, Dósai Attila biztosította a vendéglátást. Bugár István főtitkár mellett különösen Heidl György vette ki részét a szervezésből, s Majorossy Imre Gábor tanár, volt piarista diák, ismét jelentős szerepet játszott a konferencia lebonyolításában, amelyre csaknem hatvanan jelentkeztek.

Ebben az évben a konferencia nyitóelőadását Kránitz Mihály budapesti fundamentálteológiai professzor tartotta. Észak-Afrika kereszténységének kezdeteit mutatta be nagy hozzáértéssel.

A hozzászólások után Baán István görög katolikus szörvány-lelkész és professzor *Singidunumi Ursacius és Mursai Valens, az arianizmus pannóniai képviselői* című előadása a hajdan Délvidéken működő ariánus püspököket állította a figyelem középpontjába. Aztán Pesthy Monika *Beliár három hálója* címmel az 1Jn 2,16 zsidó-keresztény hatástörténetéről beszélt. Rávilágított a János-levél által minden baj okaként felmutatott három főbűn qumráni hátterére, majd pedig az egyházatyák ezzel kapcsolatos etikai és lelki fejtegetéseire. Végül a filozófus Frenyó Zoltán *Az ókeresztény asztrológia-kritika tendenciái* című előadása tisztázta azt, hogy az antik kultúrát befogadó kereszténység radikálisan elvetett minden asztrológiát, s ebben éppen azokhoz a korai görög bölcsekhez is csatlakozott, akik az Ószövettséghez hasonlóan bírálták az efféle praktikákat.

Június 27-én péntek reggel Adamik Tamás professzor *Simon mágusról* és mágikus elemekben bővelkedő hagyományáról beszélt, majd pedig Geréby György a kora-kereszténység filozófiai környezetéről. A délelőtti többi előadása az ókeresztény egyház fegyelmi rendjét és Kelet-Nyugat közötti különbségeket érintette: Rihmer Zoltán és Szuromi Szabolcs Anzelm szakszerű kánonjogi

fejtegetései előtt különösen is érdekes volt Odrobina László: *A sokféleségtől az egység felé: az ókori zsinatok vegyes házasságokat szabályozó rendelkezései* című előadása. Főiskolánk tanárai közül az első előadást Orosz Athanáz tartotta *Erősíthették-e a Kelet-Nyugat közötti egyházfegyelmi különbözőségek az ókeresztény egyház egységét?* címmel. Délután Havas László és Jakab Attila Kelet és Nyugat közötti összehasonlítást végzett, a domonkos Rászlai Tibor *A Khalkedóni Zsinat legfontosabb szövegét* vette sorról sorra, a református Sándor Balázs pedig a *Sokféleség szülte egységről* szólt. Bugár István *Veronika és Bereniké* címmel az első nem kézzel készült képmásokról tartott sok érdeklődést fölkeltő előadást.

Már estefelé tartotta remek vetítetttképes előadását egyházmenyénk egyik laikus teológusa és művészettörténésze, Terdik Szilveszter: *Angyali hierarchiák ikonográfiája a középkori keleti és nyugati hagyományban* címmel. S a konferencia résztvevői együtt tekinthették meg a kecskeméti múzeum egyik féltve őrzött kincsét, a kunszentmisklósi avar „kagán” sírjában talált leleteket.

Június 28-án szombaton az ortodox Bugár István elnökletével kezdődtek az előadások. A szintén ortodox Perczel István *Az istenismeret útja keleten és nyugaton*

címmel a görög atyák apofatikus teológiáját hasonlította össze Szent Ambrus és Szent Ágoston nyugati megközelítésével. Sok hozzászólást és némi vitát kiváltó előadásának végén különösen is azzal az állításával vetette el a súlykot, hogy „Ágoston előfeltételei meghatározzák exegézisének eredményeit”.

Tóth Péter: *Szenvedélytelenség vagy lelki egészség?* címmel a görög apatheia terminusának történetéhez adott szakszerű adalékokat. Különösen fontos szempontot vetett föl azzal a szír fordítással, amely nem szó szerinti, de körülírással igen szerencsésen így hangzik: „a lélek egészsége”.

A szlovákiai, révkomáromi református Hittudományi Főiskola képviselőjében Peres Imre *Az apostoli atyák missziós törekvéseit* elemezte. Utána Perendy László piarista atya *Irenaeus, a katolikus* címmel mutatta be a II. századvég legnagyobb ókeresztény egyházatyját.

A délelőtt végén Kendeffy Gábor filozófus Lactantius és a görög egyházatyák kapcsolatait mutatta be. Boros István, a szegedi Hittudományi Fakultás patológusa pedig A Szentlélek származását Nüsszai Szent Gergelynél és Szent Ambrusnál.

A délutáni előadásokat Ivancsó István nyíregyházi rektor kezdte el *Nagy Szent Bazil alakja a bizánci*

egyház liturgikus szövegeiben című elemzésével. A PPKE-n tanító Kormos József filozófus A teológia filozófiai megközelítésének két lehetséges útját mutatta be: A „misztikus” *Dionysius Areopagita és a „skolasztikus” Boethius*. Aztán Németh Csaba és Majorossy Imre Gábor előadása már az első évezred végének és a II. évezred elejének teológiája felé irányította a figyelmet. Végül az ELTE bölcsészkarán tanító németországi Luft Ulrich *Az eikón a gnosztikus felfogásban* címmel foglalta össze a kopt kultúra terén végzett kutatásait.

Este a Magyar Patrisztikai Társaság Közgyűlésén világossá vált, hogy két év leforgása alatt is milyen nagy előrelépésre sikerült szert tennie ennek a még csak tavaly bejegyzett testületnek. Immár a hazai és nemzetközi kapcsolatokon túl gyűjteményes kötete is van a Kecskeméten megalakult társaságnak: *Studia Patrum – Konferencia az ókori kereszténységről* címmel jelent meg Nemeshegyi Péter és Rihmer Zoltán szerkesztésében. S komoly megfontolások eredményeként kialakult a következő év terve is: a Magyar Patrisztikai Társaság IV. tudományos konferenciája az ókeresztény antropológiát fogja tárgyalni, amely a tagok meggyőződése szerint szerves része az európai közös örökségnek.

A hétvégi tudományos ülés-
szakokat egyrészt Szent Péter és Pál ünnepi szentmiséje zárta le a nyolcvanéves Nemeshegyi Péter S. J. atyának személyes élményeket főlelevenítő szentbeszédével, majd pedig a Piarista Iskola dísztermében ugyanő mint a Magyar Patrisztikai Társaság elnöke az ókeresztény krisztológiai paradigmák feloldható ellentmondásainak bemutatásával egyetemes keretbe helyezte a konferencia témáját. Tagadhatatlan, hogy a nagy hőségben a tavalyinál néhányval kevesebb résztvevő tartott ki a háromnapos konferencia végéig, de a Patrisztikai Társaság immár komoly tudományos keretben tudta egybegyűjteni a korai egyház egységének és különbözőségeinek kutatóit.

(Orosz Athanáz)

Biogenetika és etika

Ezzel a címmel tartottak tudományos konferenciát a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán, Budapesten 2003. szeptember 15-én. A kb. 200 férőhelyes előadó zsúfolásig megtelt érdeklődőkkel. Érthető ez, hisz rendkívül sok aktuális téma merül föl szinte naponta a biogenetika területén, s ezek etikai vonatkozásai érdekese-
sek, fontosak és új szempontok megfogalmazására ösztönzőek mindkét tudományág területén.

Ugyanakkor az ilyen interdiszciplináris konferenciák száma még viszonylag kevés Magyarországon. Bizonyára nem lényegtelen az előadók személye sem, akik az említett szempontokon túl is vonzották a hallgatóságot. A elhangzott előadások: Bevezetőt mondott *Ferencz Antal* főorvos. 1. *Kosztolányi György* akadémikus: Genetika és emberi reprodukció a 21. század elején. 2. *Falus András* akadémikus: Genomika: modern alkímia – bizakodás és kételkedés. 3. *Kellermayer Miklós* főorvos: Az élővilág kitüntetett szereplői, az „én-sejtek” és az őssejtek. 4. *Jelenits István* piarista: Bioetika és Biblia. 5. *Somfai Béla* egyetemi tanár: A gén-etika nehéz problémái a keresztény hagyomány fényében. Ezek után „Megtegyük-e, ami megtehető?” címmel pódium diskusszió következett a tudomány, etika és teológia határkérdéseiről, majd „Zárszó”-val befejeződött a konferencia. Minden előadó kifejezte, hogy mennyire fontosak az ilyen interdiszciplináris találkozások, mert sok kérdést tisztázhatnak, téves felfogásokat, és hiányos ismereteket kiigazíthatnak, a tudomány és a hit harmóniáját igazolják, s a jogos féltelmek elismerése és lehatárolása mellett, a reményteljes jövőről is biztató képet nyújthatnak a hallgatóság számára.

(Soltész János)

„Keresztény értékek az Európai Unióban”

Nemzetközi konferencia volt Budapesten ezzel a címmel 2003. szeptember 28-30. között. Bevezetőt mondott *Seregély István* érsek, a MKPK elnöke. *Mádl Ferenc* köztársasági elnök is köszöntötte a konferenciát, levelét Becker Pál kabinetfőnök olvasta fel.

A következő előadások hangzottak el: 1. *Dr. Szájer József*: „Európa keresztény gyökerei és az Európai Alkotmány”; 2. *Prof. Heinrich Schneider*: „A keresztény ember, mint az EU polgára”; 3. *Dr. Erdő Péter* primás érsek: „Keresztény értékek az Európai Unióban egyházjogi szempontból”; 4. *Dr. Peter Bender*: „Egyházak és vallási közösségek az Európai Unióban”; 5. *Dr. Michael Weninger*: „Intézményes és szervezeti párbeszéd az Egyházzal és a vallásokkal”; 6. *Juliusz Janusz* érsek, apostoli nuncius: „Keresztény értékek az Európai Unióban az Apostoli Szenszék szemszögéből”.

Zárszót mondott *Veres András* püspök, a MKPK titkára. A konferencia alatt Olasz Ferenc filmrendező-fotóművész vallásos tárgyú kiállítását tekinthette meg a hallgatóság. A konferencián a görög katolikus egyházat *Dr. Keresztes Szilárd* megyéspüspök, *Leleszi Tibor* gimnáziumi igazgató és dr.

Soltész János teológiai tanár képviselte. (*Soltész János*)

A Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tudományos Testületének 12. éves közgyűléssel egybekötött Tudományos Ülése

A közgyűlésre 2003. szeptember 26-án a Nyíregyházi Megyei Házán került sor, melynek másnapján az utána már hagyományosan megrendezendő Tudományos Ülés következett. A tudományos igényű előadások szekciókban hangzottak el, melyeknek a Nyíregyházi Főiskola adott otthont. A Teológiai Tudományok szekciója (X. szekció) ülésén nyolc előadás hangzott el, melyeket rövid hozzászólások és viták követtek. Az ülés ökumenikus szellemű légkörét mindig az biztosítja, hogy a Katolikus és az Evangélikus Hittudományi Tanszékek tanárai képezik az előadók nagy részét, illetve bekapcsolódhatnak a munkába a tudományos életben szerepet vállaló teológusok, lelkészek. Az idén a következő előadások hangzottak el: 1. *Dr. Soltész János* (a szekció ülés levezető elnöke): Az erkölcsi cselekvés és az érzület kapcsolata. 2. *Dr. Hadházy Antal*: A magyarországi református egyház két törvénykönyve. 3. *Lipcsák Tamás*: Az erőszak, erőszakmentesség és a haza iránti hűség témája

Órigenész és Tertullianus műveiben. 4. *Véghseő Tamás*: A első missziók szerepe a Trident utáni katolikus egyházban. 5. *Dr. Ivancsó István*: A liturgiamásoló Lupess István az anyakönyvek alapján. 6. *Dr. Janka György*: II. Rákóczi Ferenc, a vallásos fejedelem. 7. *Dr. Cserháti Márta*: Jézus Krisztus ma. 8. *Dr. Csepregi András*: Az aktív erőszakmentes ellenállás lehetősége Walter Wink teológiájának hátterén. Az előadások hat oldalas terjedelemben kötetben megjelennek.

(*Soltész János*)

Liturgikus szimpozion

2003. október 30-án a második liturgikus szimpozionot tartottuk Hittudományi Főiskolánkon. A tervek szerint ez már nemzetközi lett, legalábbis olyan értelemben, hogy az eperjesi egyetem teológiai karáról két előadónk is volt. (A kárpátaljai meghívásnak, sajnos, nem tudtak eleget tenni.)

A szimpoziont a Liturgikus Tanszék rendezte az első ismert magyar nyelvű liturgiafordítás készítésének 210. évfordulója, valamint fakszimile kiadásban való megjelentetése alkalmából.

A magyar görög katolikus hívek évszázadokon keresztül kemény küzdelmet folytattak azért, hogy anyanyelvükön végezhessek a Szent Liturgiát és a szertartáso-

kat. Mivel magyarok voltak, de anyaegyházmegyénk liturgikus nyelve nem a magyar volt, előbb a magyar liturgikus nyelv engedélyezésének elérését, majd amikor belátták, hogy ezt nem kapják meg, önálló magyar egyházmegye felállításának elnyerését tűzték ki célul. Történelmi tény, hogy ez utóbbi csak 1912-ben sikerült, a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításával, az előbbi viszont hallgatólagosan lett elfogadva 1965-ben, a zsinati Liturgia révén.

Ebbe a folyamatba illeszkedik be – alulról jövő kezdeményezés-ként – a liturgikus fordítások feltűnése, melyek csak kéziratban jelenhettek meg. Az Aranyszájú-liturgia teljes magyar nyelvű szövegének legrégebbi változata Krucsay Mihály gálszécsi paróchustól maradt fenn, aki 1793-ban készítette a fordítást.

Így tehát a magyar görög katolikus egyház számára rendkívül becses mű az, mely a most megjelentetett faksimile kiadás eredeti példánya: egy kétszázöt éves kézíratos liturgikus fordítás! Valójában maga a mű huszonegy esztendővel fiatalabb, mert Lupess István tímári paróchus átírásában maradt ránk. A könyv egyedülálló jelentőségét azonban mégis az adja, hogy anyanyelvünkön ebben van a legelső ismert teljes Aranyszájú-liturgia szövegünk.

A szimpozion programja a kö-

vetkezőképpen alakult. A megnyitást Keresztes Szilárd megyéspüspök végezte. Utána Pregun István főigazgató következett témájával: *A Krucsay-kézirat faksimiléjének bemutatása*. Ivancsó István pedig *Lupess Istvánt, az első liturgiafordítás másolóját* mutatta be. A következő előadást dr. habil. Bohács Béla, az eperjesi egyetem teológiai fakultásának dékánja tartotta az *A magyar liturgikus nyelv jelentősége az eperjesi egyházmegyében* címmel. Ehhez csatlakozott dr. Miroslav II'ko eperjesi tanár korreferátuma a következő címmel: *A liturgikus szövegek nemzeti kisebbségek nyelvére való fordításai az eperjesi egyházmegyében*. A szövegét szlovákul mondta, de a dékán által készített és nálunk sokszorosított magyar fordításból mindenki követhette a mondanivalóját. Végül Seszták István előadása zárta a sort: *Antropológiai vonatkozások a görög katolikus egyház liturgiájában* címmel. Következett még egy rövid diszkusszió, majd Pregun István főigazgató elmondta a zárszót. – A rendezvény fényét emelte a kispapok énekkarának szép szereplése. Bevezetésként Janetschek István „Szent Isten” című műve, zárásként pedig a „Kerub-ének” (ismeretlen szerzőtől) csendült fel előadásukban, *Gebri József* karnagy vezetésével.

Amint a megyéspüspök, fenn-

tartó kiemelte, örömteli esemény volt, hogy a Hittudományi Főiskola új épületében elkezdődött az ilyen jellegű munka is.

(Ivancsó István)

A Magyar Tudomány Napja 2003

Immár hetedszer rendezte meg megyei szinten a Tudományos Közalapítvány – a városi felsőoktatási intézmények közreműködésével – a Magyar Tudomány Napja rendezvénysorozatot november 11-én. Sem az előadók, sem a hallgatók számát tekintve, soha nem kellett szégyenkezni a teológiai szekciónak. Most azonban még új színfolttal is bővült a paletta: a szeptemberben birtokba vett új épületünkben – saját otthonunkban – tarthattuk meg a szekcióülést, az evangélikusokkal együtt.

Az összesen hét előadásból négyet a mi tanáraink tartottak. *Gáncz Endre* „A galata és a római levél tanítása” címmel foglalta

össze a mondanivalóját, alapos egybevetést készítve. *Ivancsó István* előadásának címe és témája „A máriapócsi akathisztosz liturgikus idézetei” volt. *Orosz Atanáz* lebilincselő módon kapcsolódott az egész tudományos nap fő témájához: „A humán erőforrás patrisztikus gyökereinek ökumenikus kutatása” című előadásával. Végül *Seszták István* „A bűn és a keresztény igazságosság” címmel foglalta össze a mondanivalóját, főleg Alszeghy Zoltán egykori jezsuita professzor tanítása alapján.

A hallgatóság is becsületesen helytállt. Bár volt egy bizonyos fluktuáció, általában harminc fölötti volt a létszám. S ami különösen is bátorító: nem csak a saját diákjaink voltak kíváncsiak az elhangzottakra, hanem jöttek olyan érdeklődők is, akiket az előzetesen kiadott programfüzet vonzott hozzánk.

(Ivancsó István)

HÉCTOR VALL

SALUTO

Nyíregyháza, 5 dicembre 2003

Eccellenza, Carissimi Professori e Alunni,

É un vero onore per me il fatto d'essere qui con voi. La mia presenza risponde ad una triple finalità:

1. In primo luogo come ogni anno visitare come rettore del Pontificio Istituto Orientale questo Istituto Teologico Superiore di San Atanasio, come affiliato al nostro Istituto a Roma.

2. In secondo luogo per impartire il corso di ecumenismo che anche breve è d'una grande intensità.

3. In terzo luogo per dare pubblicamente questi diplomi che sono il segno e il riconoscimento del vostro lavoro e del vostro sforzo intellettuale.

Quest'anno c'è anche una circostanza nuova, cioè il fatto di trovarmi nell'ultimo anno del mio lavoro come Rettore del Pontificio Istituto Orientale. Questa realtà ha fatto crescere in me il desiderio di dire qualche parola al di là d'un saluto puramente formale o accademico. Il nostro studio, la nostra vita, non si fa mai in un mondo ideale al di fuori della realtà quotidiana del nostro mondo personale e concreto.

Oggi però tutti sappiamo che il mondo, la società si trova in una situazione molto delicata.

D'una parte abbiamo acquistato la coscienza di vivere nella universalità, in un mondo globale dove tutti i problemi si trovano presenti. Noi viviamo in un mondo difficile, duro, violento, ma veramente appassionante.

D'altra parte la nostra vera vita si trova accanto alle realtà più vicine, più prossime, cioè la nostra vita si realizza, nella nostra patria, nella nostra lingua, nella nostra propria città o villaggio, nella propria Chiesa. Comprendiamo molto facilmente il valore unico di quello che è nostro, anche piccolo, che forma parte della nostra realtà concreta,

familiare.

È chiaro che la persona umana non vive nell'astrazione o nel mondo astratto dell'universalità, ma nella concretezza delle cose più prossime. Nostra vocazione si va costruendo e realizzando sempre *hic et nunc*, nel concreto.

Voglio dire con questa piccola riflessione, che voi, cari Alunni siate qui in questo Istituto per la preparazione per un ministero concreto, per portare a termine in vostra vita la realtà d'una vocazione personale e concreta ricevuta da Dio. Questo, che è la vostra realtà semplice, voluta, pregiata come dono di Dio,

- sta domandando da voi il senso d'una grande responsabilità e d'una grande costanza

- sta domandando da voi una grande apertura al mondo ed al futuro

- sta domandando da voi un grande amore per la vostra patria, per la vostra lingua, per il vostro rito, per la vostra Chiesa.

Responsabilità, apertura al mondo ed al futuro, amore per la vostra realtà più prossima, queste sono senza dubbio le radici profondi che portano ad una crescita intellettuale costante e a una maturazione umana veramente fruttifera. Dobbiamo pensare che la nostra vocazione cristiana e sacerdotale consiste nel costruire intorno a noi un'autentica comunità umana ed ecclesiale.

Per ultimo mi piace dire che è la mia più profonda convinzione che nell'esercizio nelle responsabilità, nell'apertura al mondo ed al futuro, e nell'esperienza dell'amore per la realtà più vicina, si trova la fonte più sicura e più profonda della nostra propria gioia, non soltanto spirituale ma certamente umana e divina.

Grazie per il vostro ascolto.

(Fordította: Ivancsó István)

HÉCTOR VALL

KÖSZÖNTŐ BESZÉD

2003. december 5.

Főtisztelendő Püspök Úr!
Kedves Tanár Urak!
Kedves Hallgatók!

Igazi megtiszteltetés számomra, hogy itt lehetek Önök között. Jelenlétemnek hármas célja van.

1. Az első: hogy mint minden esztendőben, meglátogassam a Pápai Keleti Intézet rektoraként a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskolát, amely a mi római Intézetünk affiliált intézménye.

2. A második: hogy megtartsam az ökumenizmusról szóló kurzusomat, amely bár rövid, ám nagy hatású.

3. A harmadik: hogy nyilvánosan átadjam ezeket a diplomákat, melyek az Önök munkájának és szellemi erőfeszítéseinek a jelei és elismerései.

Ebben az esztendőben azonban van egy új körülmény is, mégpedig az, hogy ez az utolsó évem a Pápai Keleti Intézet rektori munkakörében. Ez a tény fakasztotta fel bennem a vágyat, hogy néhány szót szóljak a pusztán formális vagy akadémiai üdvözleten túl is. Tanulmányainkat, életünket nem tudjuk egy ideális világban élni, elvonatkoztatva a személyes és konkrét világunk hétköznapi valóságaitól.

Mert mindannyian tudjuk, hogy a világ, a társadalom ma nagyon kényes helyzetben van.

Egyrészt tudatában vagyunk annak, hogy az egyetemességben, a globális világban élhetünk, ahol minden probléma egyszerre van jelen. Nehéz, kemény, erőszakos, de ugyanakkor valóban elragadó világban élünk.

Másrészt az igazi életünk a legközelebbi, legközvetlenebb valóságokban van, vagyis életünk a hazánkban, nyelvünkben, saját városunkban vagy falunkban, saját egyházunkban folyik. Nagyon könnyen megértjük annak egyedülálló értékét, ami a miénk, még ha kicsi is, amely a konkrét, közvetlen valóságunk részét képezi.

Világos, hogy az emberi személy nem elvonatkoztatásban él vagy az egyetemesség absztrakt világában, hanem a legközvetlenebb dolgok konkrét valóságában. A hivatásunk mindig *hic et nunc* épül és valósul meg, a konkrétumokban.

Azt akarom mondani ezzel a kis eszmefuttatással, hogy Önök, kedves Hallgatók, azért vannak itt ebben az Intézményben, hogy konkrét küldetésre készüljenek fel, hogy életükben megvalósítsák a személyes és konkrét hivatás valóságát, amit Istentől kaptak. Ez az Önök egyszerű, tudatos, Isten ajándékeként értékelt hivatása

- megkívánja Önöktől a nagy felelősség és nagy kitartás érzését,
- megkívánja Önöktől a nagy nyitottságot a világra és a jövőre,
- megkívánja Önöktől a hazájuk, a nyelvük, a rítusuk, az egyházuk szeretetét.

Felelősség, nyitottság a világ és a jövő felé, szeretet a legközelebbi valóságok irányában, kétségtelenül ezek azok a legmélyebb gyökök, amelyek állandó szellemi fejlődéshez és valóban gyümölcsöző igazi emberi megéréshez vezetnek. Arra kell gondolnunk, hogy keresztény és papi hivatásunk abban áll, hogy magunk körül hiteles emberi és egyházi közösséget teremtsünk.

Végezetül, szeretném elmondani, hogy legmélyebb meggyőződésem: a felelősségben, a világ és a jövő felé való nyitottságban és a legközelebbi valóságok iránti szeretet megtapasztalásában található a mi örömünk legbiztosabb és legmélyebb forrása, amely nem csak lelki, hanem egészen biztosan emberi és isteni öröm is.

Köszönöm a figyelmüket.

A BOLDOGGÁ AVATOTT HOPKÓ BAZIL PÜSPÖK

2003. szeptember 14.

Mons. Hopkó Bazil eperjesi görög katolikus segédpüspök, midileni címzetes püspök 1904. április 21-én született Hrabskéban, a bártfai járásban. Teológiai tanulmányait az Eperjesi Görög Katolikus Hittudományi Főiskolán végezte. A papszentelésben 1929. február 3-án részesült Eperjesen. Utána a Pakostov-i paróchiára kapott adminisztrátori kinevezést. Majd Gojdics Péter Pál OSBM püspök Hopkó Bazilt Prága egy új paróchiájára nevezte ki első paróchusnak. Ezt követően 1936. szeptember 15-től 1941. augusztus 31-ig az eperjesi szemináriumban spirituális tisztséget viselt. A szent teológiából 1940 májusában doktorált. 1941 szeptemberétől püspöki titkár lett. Az eperjesi teológiai karon 1943-tól a lelki-

pásztori teológia és az erkölcteológia professzoraként folytatta tevékenységét. Végül 1947. május 11-én történt a püspökké való szentelése.

Az 1950. április 28-ai eperjesi zsinat szomorú eseményei következtében az államhatalom a görög katolikus egyházat törvényen kívül helyezte. Isten szolgája, Hopkó Bazil püspök házi őrizetbe került. Később Bács monostorába internálták Samorín mellé, s még később Hlohovec ferences kolostorába. Itt 1950. október 18-án letartóztatták, s több mint egy éves nagyon kegyetlen kihallgatási sorozat után 1951. október 24-én hozták meg az állami ítéletet Pozsonyban. Az ítélet tizenöt évi fogságról, húszezer csehszlovák korona büntetésről, az állampolgá-

ri jogok gyakorlásától tíz évre való eltiltásáról, valamint az összes javainak elkobzásáról szolt. Így megkezdődött a keresztút Isten szolgálja számára a börtönökön s a kegyetlen és embertelen fogházakon keresztül Pozsonyban, Ilavában, Leopoldovban Prágában, Mirovban és Valdiceben. Nagyon megromlott egészségi állapotára és jó magaviseletére való tekintettel Valdiceben 1964. május 12-én szabadlábra helyezték, három éves próbaidőre. A tizenhárom évig, hat hónapig és huszonegy napig tartó fogvatartása folyamán elviselte a kemény, fizikai kényszerrel együttjáró körülményeket, az erkölcsi szenvedést, a kis adag ételt, a hideget és az elégtelen egészségügyi ellátást. Mindezek a tényezők együtt okozták egészségének végleges megromlását. Kiszabadulása után 1968 elejéig az észak-csehországi Osek egy szanatóriumában élt házi őrizetben, az állami titkosrendőrség szerveinek folyamatos megfigyelése alatt. Miután a görög katolikus egyház visszakapta működési jogát 1968 júniusában, Isten szolgálja is folytatta segédpüspöki tevékenységét, ám nem teljesen

rehabilitálva. Fogvatartásának következtében halt meg 1976. július 23-án, amint azt a halotti anyakönyvi kivonat is megerősíti. Az exhumálás folyamán a toxológiai vizsgálat révén bizonyosságot nyert, hogy a csontokban folyamatos mérgezés nyomai vannak: arzén, amit az elemzés szerint kis adagokban, de folyamatosan adtak be neki, hosszú időn át.

Isten szolgálja teljesen feláldozta önmagát a Krisztushoz és a katolikus egyházhoz való hűségért, felelősséggel, bátran és erős hittel fogadta el minden fogvatartását s az összes fizikai és szellemi szenvedését. Üldözőit a katolikus hit iránti gyűlölet irányította. Ennek következtében ő a hitéért lett vértanú, életét áldozva Krisztusért és a hitéért, s börtönben halva meg.

Szolgálatában teljesítette püspöki jelmondatát: „Hogy mindnyájan egy legyenek”.

(Forrás: *Visitatio pastoralis Summi Pontificis Ioannis Pauli PP. II in Slovachia Diebus 11-14 Septembris a. D. 2001*, Tipis Vaticanis, 117-119. – Fordította: Ivancsó István)

II. JÁNOS PÁL PÁPA

HOMÍLIA
HOPKÓ BAZIL ÉS ZDENKA SCHELINGOVÁ
BOLDOGGÁ AVATÁSAKOR
2003. szeptember 14.

1. O Crux, ave spes unica! Üdvözlégy, Kereszt, egyetlen reménységünk!

Kedves Testvérek és Nővérek! Ebben a vasári liturgiában arra kaptunk meghívást, hogy a keresztre tekintsünk, ugyanis a kereszt az a „kiváltságos hely”, amelyben feltárul és megnyilvánul nekünk Isten szeretete. A keresztre nézett rendíthetetlen hittel Hopkó Bazil püspök és Zdenka Schelingová szerzetesnővér, akiket ma örömmel írhatok be a boldogok könyvébe.

A kereszten találkozik az ember nyomora és az Isten irgalma. Ennek a véghetetlen irgalomnak a tisztelete jelenti az embernek az egyetlen utat ahhoz, hogy megnyíljon a misztérium előtt, amit a kereszt nyilvánít ki.

A kereszt a földre lett ültetve, és úgy tűnik, a gyökereit az emberi nyomorba mélyeszi, de fölfelé irányul, mint egy égre irányuló mutatóujj, olyan mutatóujj, amely az Isten jóságára mutat. Krisztus keresztre által legyőzött a rossz, megöletett a halál, megadatott nekünk az élet, visszaadott a remény, közvetített a világosság. Üdvözlégy, Kereszt, egyetlen reménységünk!

2. A megfeszített és feltámadott Úr nevében köszöntelek szeretettel mindnyájatokat, akik összejöttetek a Pertzalka térségen. Üdvözlök téged, kedves testvérem, Ján Sokol, ennek a Pozsony-Nagyszombati Egyháznak pásztora, mely ma ünnepelve fogad engem; segítőt, valamint az egész Szlovákia püspökeit, s különösképpen a tisztelt Ján Chryzostom Korec bíborost. Örömmel kapcsolódom be a közös hálaadásba a Püspöki Konferenciátok konstitúciójának tizedik évfordulója kapcsán.

Üdvözlöm a szomszédos országokból érkezett bíboros és püspök urakat, a hívek népes csoportjaival. A ti testvári jelenléteitek beszédesen nyilvánítja ki a közösség kötelékét, amely a különböző helyi egyházakat egyesíti.

Üdvözlöm a köztársasági elnök urat, s a többi világi és katonai képviselőt. Mindannyiuknak megköszönöm, hogy nagylelkűen együttműködtek eme apostoli utam minden vonatkozásának előkészítésében.

Végül forró szeretettel üdvözöllek téged, szeretett szlovák nép: azokat is, akik itt jelen vannak, s azokat is, akik a rádión és televízión keresztül hallgatnak engem. Hálát adok Istennek, hogy meg tudtad őrizni, a nehéz időkben is, a Krisztushoz és az egyházához való hűségedet. S figyelmeztetlek téged: soha ne szégyelld az evangéliumot (vö. Róm 1,16)! Őrizd meg a szívedben mint legértékesebb kincset, melyből fényt és erőt tudsz meríteni a hétköznapi életutadon.

3. „Ahogyan Mózes fölemelte a kígyót a pusztában, úgy kell majd az Emberfiának is föltemetetnie, hogy mindannak, aki hisz, örök élete legyen őbenne” (Jn 3,14-15) – mondja Jézus. Mit látunk hát, amikor tekintetünket a keresztre irányítjuk, ahová Jézust fölszegezték (vö. Jn 19,37)? Isten végtelen szeretetének jelét szemléljük az emberiség iránt.

Üdvözlégy, Kereszt, egyetlen reménységünk! Szent Pál erről beszél a Filippiekhez írt levelében, amit éppen hallottunk. Jézus Krisztus nem csak emberré lett, mindenben hasonlóvá az emberhez, hanem szolgai alakot is felvett, és a legvégsőig megalázta magát, engedelmeskedve mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig (vö. Fil 2,6-8).

Igen, „Isten úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte” (Jn 3,16)! Elbűvölten és hálásan csodáljuk Krisztus szeretetének szélességét, hosszúságát, magasságát és mélységét, mely minden értelmet felülhalad (vö. Ef 3,18-19)! Üdvözlégy, Kereszt, egyetlen reménységünk!

4. Biztos, hogy az eme nagy és csodálatos misztériumon való elmélkedés tartotta meg Boldog Hopkó Bazil püspököt és Boldog Zdenka Schelingovát szerzetesnővért a megszentelt élet vállalásában, s különösképpen a félelmetes börtön folyamán átélt szenvedésekben.

Mindketten úgy ragyognak előttünk, mint a hűség tündöklő példái a kemény és kegyetlen vallásüldözés idején: Bazil püspök soha nem tagadta meg a katolikus egyházhoz és a pápához való ragaszkodását; Zdenka nővér nem habozott életét kockára tenni, hogy Isten szolgáit segítse.

Mindketten jogtalan bírósági tárgyalást, igazságtalan ítéletet, kínzásokat, megaláztatásokat, magányt és halált szenvedtek. Így a kereszt számukra olyan úttá vált, amely az életre vezette őket, az erősség és a reménység forrásává, az Isten és az ember iránti szeretet próbájává. Üdvözlégy, Kereszt, egyetlen reménységünk!

5. Az Édenkertben, a fa tövében van egy asszony, Éva (vö. Ter 3). A gonosztól megkísértette azt gondolja, az isteni élet részese lehet. Ezzel szemben a halál csírája az, ami munkálkodik benne (vö. Jak 1,15; Róm 6,23).

A Golgotán, a keresztfá tövében van egy másik asszony, Mária (vö. Jn 19,25-27). Tanulékony az Isten terve iránt, bensőségesen részt vesz abban a felajánlásban, amivel a Fiú önmagát áldozza fel az Atyának a világ életéért, és elfogadva Jézustól, hogy János apostolra bízta, az összes ember Anyjává válik.

A fájdalmas Szűz ő, akire holnap emlékezünk a liturgiában, s akit bensőséges áhítattal tiszteltek pártfogótokként. Őrá bízom a szlovák egyház és nemzet jelenét és jövőjét, hogy Krisztus keresztye alatt fejlődjenek, s tanulják meg belőle mindig felfedezni és elfogadni a szeretet és az üdvösség üzenetét.

Kereszted és feltámadásod misztériuma által üdvözíts minket, Urunk! Ámen.

(Forrás: „Omelia per le batificazioni”, in *Il Regno* 17 (2003) 522-523. – Fordította: Ivancsó István)

PAPI ÖNARCKÉPCSARNOKUNK 7.

Hetedik alkalommal jelentkezik ez a rovatunk. Az Intézményünkben végzett, illetve tanulmányaikat folytatott paptestvérek mutatkoznak be. Leírhatják mindazt, amit életükről, papi munkájukról az utókor számára méltónak találnak a megörökítésre. Most az 1967-ben és 1968-ban szenteltek kerülnek sorra.

DR. PREGUN ISTVÁN

A 60. év után...

Mindig örömmel olvasom az *Athanasiana*-ban megjelenő papi életrajzokat. Két okból is. Az egyik, hogy paptestvéreim életéből így sok, számomra eddig ismeretlen részletet ismerhetek meg. A másik ok pedig, hogy mindig meghat ezen írások hangvétele, őszintesége. Most rajtam a sor, és megpróbálok paptestvéreimhez hasonlóan beszámolni eddigi életemről. Nem véletlenül adtam e beszámolómnak a „60. év után...” címet. A hatodik évtized betöltése módot ad az embernek a visszapillantásra és az összegzésre.

Az elmúlt hetekben egyik nyíregyházi barátom megkérdezte: „Hová való vagy te?” A kérdés nyomán kicsit zavarba jöttem. Nem tudtam, mit is válaszoljak. Kicsit úgy éreztem magam, mint a katonatisztek gyermekei, akiknek édesapját állandóan vezényelik különböző helyekre, és amikor erre a kérdésre kell válaszolniuk, nem is tudják, mit mondjanak. Azt hiszem, minden papgyerek valami hasonlót él át. Édesapám 1941-ben segédlelkésként Fábíánházán kezdte papi szolgálatát. 1952-ben Nyírlugosra került. Huszonnyolc esztendőn át paróchusként dolgozott ebben a kedves, szabolcsi faluban. 1980-tól kezdve aztán egészen nyugdíjazásáig Végardón működött. Ennek alapján fábíánházinak, nyírlugosinak és egy kicsit végardóinak is érzem magam.

Szeretettel és hálával gondolok vissza mindhárom falu közösségére. Öten voltunk testvérek, és szüleink a legnehezebb időkben neveltek fel bennünket. A mi generációnk háborús nemzedék. Születésünkkor már

szinte az egész világon végigsöpört a II. világháború, a maga nyomorával, meneküléseivel együtt. Aztán jöttek a negyvenes évek végének, majd az ötvenes éveknek idegölő, rettenetes egyházellenes korszaka, a falusi emberek mérhetetlen szegénységével és feszültségével együtt.

Ebben a sorsban osztozott akkor minden papi család, és a mienk sem volt kivétel. Szegények voltunk, szörnyű világ vett bennünket körül, de ezt mi gyermekek – szüleink jóvoltából – alig-alig éreztük. Természetesnek vettük, hogy egymás cipőit, ruháit viseljük, hogy sorba kell állni kenyérért, hogy meg kell tanulnunk kapálni, kertészkedni, állatokat gondozni, hogy az iskolákban néhány tanító gúnyos megjegyzéseinek vagyunk céltáblái, hogy –éppen papgyerek voltunk miatt – nem mehetünk kirándulni a többiekkel. Ha 1950-ben nem kerül vissza nyolc katolikus iskola, akkor nem tudtunk volna leérettségizni sem, mert az ötvenes években az állami középiskolákba, mint „osztályidegent” nem vettek volna fel bennünket. Nem egy nálunk idősebb papgyerek szenvedő alanya volt e „kivételes” bánásmódnak.

Minden szentmisémben megemlékezem szüleimről, akiknek példája meghatározó egész életemre.

1961-ben érettségiztem a pannonhalmi Bencés Gimnáziumban. Akkoriban Pannonhalmán csak a testnevelő tanár volt világi személy, minden tantárgyat bencés atyák tanítottak. Nagyon sokat köszönhetek nekik. Felnőtt fejjel visszagondolva értékelem igazán a kitűnő bencés nevelési alapelvet: „hasznos módon kitölteni a gyermek minden percét!”

1960 karácsonyán bejelentettem szüleimnek, hogy pap szeretnék lenni. Édesapám csak annyit mondott, hogy: „ha azért akarsz pap lenni, mert én is az vagyok, akkor megtiltom...” Édesanyám hallgatott. Jóval felszentelésem után mondta el, hogy „ha nem féltem volna az Úristentől, akkor mindent elkövetek, hogy megakadályozzam jelentkezésedet”. Féltett a kilátástalan jövőtől, hiszen ne felejsük el, hogy nem voltak még nagyon távoliak azok az évek, amikor a környező országokban hatalmi szóval eltörölték a görög katolikus egyházat. Ez a sors még 1960-ban is valószínűsíthető volt Magyarországon.

Boldog emlékü Dudás püspök úr a Budapesti Központi Szemináriumba, illetve a Hittudományi Akadémiára küldött tanulmányaim végzésére. Hat boldog esztendőt töltöttem itt. Isten különleges ajándékának tartom, hogy nagyszerű professzorok tanítottak. Hálával és szeretettel gondolok Gál Ferencre, Radó Polikárpra, Szőrényi Andorra, Zemplén Györgyre, Kecskés Pálra, Timkó Imrére, Bánk Józsefre, hogy csak a legnagyobbakat említsem.

1967. augusztus 7-én házasságot kötöttem. Feleségem Báncsi Margit gyógyszerész, akivel immár 36 éve élünk boldog házasságban. Két fiúnk született Tamás és István, akik orvosként dolgoznak egy-egy budapesti klinikán. Mindketten családosok, és immár öt kis unoka örvendeztet meg bennünket, amikor haza látogatnak.

1967. augusztus 20-án szentelt pappá Dudás Miklós püspök úr, aki Nagyállóba nevezett ki segédlelkésznek. Boldog örömmel foglaltuk el első szolgálati helyünket. Mivel az egyházközségnek nem volt pénze, magam láttam neki a káplán lakás kimeszelésének. Ügyetlenkedésemet érzékelve, egy-két járókelő, idősebb néni kivette a kezemből a meszelőt és néhány óra múlva, ragyogó fehér falak fogadták a gyógyszerértárból hazatérő feleségemet. Nemhogy fürdőszobánk, de még kutunk sem volt, így vagy a szomszédból, vagy pedig a kb. 200 méterre lévő közkútból, hordtam a vizet a főzéshez, mosáshoz, takarításhoz. (Hányszor mondtam a feleségemnek, hogy elég a pelenkákat kétszer öblíteni!)

Paróchusom Zengő Mihály esperes úr volt, aki megfelelő „főnöki” komolysággal és keménységgel fogadott, de kapcsolatunk az együtt töltött öt esztendő alatt évről-évre szívélyesebbé és meghittebbé vált. Engedett dolgozni, de ezzel együtt szigorúan megkövetelte a rendet és a pontosságot. Ebben egyébként tökéletesen igaza volt. Teljesen rám bízta a filiákat, vagyis Kiskállót, Ludastót, Butykát, Szirondot, Lászlótanyát stb. Minden héten 14 iskolai hittanórát tartottam, ami abban az időben igen nagy szó volt! Kezdetben gyalog, majd kerékpárral, később aztán egy kis Simson motorral jártam ezeket a településeket. Megszerettem a kállói híveket, különösen a gyermekek jelentettek sokat számomra.

1972-ben elhunyt Dudás püspök úr. Egykori professzorom, Timkó Imre lett a káptalani helynök, aki 1972. szeptember 1-jei hatállyal titkárává nevezett ki. Beköltöztünk Nyíregyházára, és ezzel kezdetét vette húsz éves egyházmegyei központi szolgálatom. Lehetetlen feladat felsorolni e húsz esztendőnek minden emlékét és élményét. Igyekeztem megfogadni kedves paptestvéremnek és munkatársamnak Lőrinczy Zoli bácsinak a tanácsát, aki az első napon a Püspöki Irodában a következőkkel fogadott: „Tudod, ide a püspökségre mindig gonddal, bajjal, nehézséggel, problémákkal jönnek a paptestvérek. Kevesen vannak, akik örömeikről számolnak be, de ez így természetes. Kövess el mindent, hogy a püspökségre betérő papok jól érezzék magukat! Ha nem is tudod megoldani gondjaikat, érezzék azt, hogy az övék vagy, soha se viselkedj hivatalnokként!” – Ezt a bölcs tanácsot igyekszem megtartani mind a mai napig.

1972 és 1992 között sokféle feladatkört kellett ellátnom. Dolgoztam kormányzó helynöki, majd püspöki titkárként, később irodaigazgatóként. Legkedvesebb beosztásaim azonban a Papnevelő Intézethez és a Hittudományi Főiskolához kötöttek. A Főiskolán, mint megbízott teológiai tanár, kezdetben patológiát tanítottam, aztán az 1975-ös, kettős püspökszentelés után egészen 1992-ig dogmatikát. A Papnevelő Intézetben először prefektusként dolgoztam, később rektorhelyettesként, és végül rektorként vezettem a mindkét intézményt.

Igyekeztem nyugodt, családias légkört teremteni a tanárok és a papnövendékek körében. Erre főleg a nyomasztó külső körülmények miatt volt óriási szükség. Idősebb paptestvéreim pontosan tudják, mire gondolok. Minden örömmel igyekeztem kivédeni a külső politikai nyomás hatásait, és arra törekedtem, hogy a Hittudományi Főiskolát és a Papnevelő Intézetet kivezesse abból a társadalmi gettóból, amibe az akkori politikai helyzet kényszerítette. Roppant nagy figyelmet és óvatosságot igénylő munka volt ez. A püspökségen eltöltött húsz esztendő alatt megismerhettem a paptestvéreket, az egyházközségeket. Alig van olyan paróchia, ahol nem fordultam meg.

1985-ben – Főpásztorom és a Püspöki Kar jóváhagyásával – Nyíregyháza I. választókerületében országgyűlési képviselőnek választottak meg. Tagja voltam a rendszerváltoztató parlamentnek, ahol igen sokat tanultam és tapasztaltam. Résztvevője lehettem a vallásszabadságról szóló törvény kidolgozásának. Hálás vagyok Istennek, hogy az akkori országgyűlés szinte egyhangúlag fogadta el azt a módosító javaslatomat, amely lehetővé tette, hogy az állami feladatokat ellátó egyházi iskolák, szociális otthonok stb. az állami intézményekkel azonos állami támogatást kapjanak. Ez a törvény biztosítja napjainkban is az egyházi iskolák fenntartását. Nem volt könnyű feladat összeegyeztetni rektori, tanári kötelességeimet a képviselői munkával, ami 1990. márciusáig tartott, annál is inkább, mert közben újabb munkát kaptam.

1989. augusztusában Paskai László bíboros úr, mint a Püspöki Konferencia elnöke, arra kért fel, hogy Korzenszky Richárd bencés atyával az Állami Egyházügyi Hivatal megszüntetése után az Oktatási Minisztériumban létrehozott Egyházi Főosztályon a Magyar Katolikus Egyház képviselőjeként dolgozzam. Rendkívül színes, de egyben igen megterhelő munka volt ez. Minden héten kedden reggel felutaztam Budapestre a minisztériumba, és csütörtökön este jöttem haza. Péntekszombaton egész nap tanítottam, alig-alig tudtam a szemináriummal törődni, a családomról nem is beszélve. 1991 decemberében levelet

kaptam Seregély István egri érsek úrtól. Ebben a levélben a Püspöki Kar elnöke arról értesített, hogy a Püspöki Konferencia – Főpásztorom beleegyezésével – a Püspökkari Titkárság irodaigazgatójává választott. 1992 tavaszán költöztünk el Nyíregyházáról a fővárosba.

Életünknek új szakasza kezdődött el. Visszatekintve a Püspökkari Titkárságon eltöltött időszakra, úgy érzem, az ottani, közel nyolc esztendő Isten ajándéka volt számomra. A rendszerváltoztatás utáni években tevékeny résztvevője lehettem a Magyar Katolikus Egyház újjáéledésének. Részesé lehettem a Pázmány Péter Katolikus Egyetem megalapításának, a szerzetesrendek, az egyházi iskolák újraindulásának, és mindannak, ami ma már természetes, de amiért annak idején komoly munkát kellett végezni. Emberközelségből ismerhettem meg püspökeinket, és szinte mindegyikükkel baráti kapcsolatba kerültem. A püspökkari ülések alatt megtapasztaltam bölcsességüket, Egyházunkért végzett szinte emberfeletti erőfeszítésüket. Várszegi Asztrik, Ternyák Csaba és Veres András személyében kiváló főnökeim voltak. Az évek során pedig olyan munkatársi közösség alakult ki, amellyel öröm volt együtt dolgozni.

Megyéspüspök úr 1993-ban a szórvány-terület püspöki helynökkévé nevezett ki. E megbízatás alapján módszeresen sorra látogattam a szórvány-közösségek paróchusait, és túlzás nélkül mondhatom, mindegyikükkel baráti kapcsolatba kerültem. Nem is volt ez olyan nehéz, mivel majdnem mindegyikük valamikor tanítványom volt. Lelkesedésük, buzgóságuk, lelkipásztori módszereik papi életem legkedvesebb emlékei közé tartoznak. Láttam és megtapasztaltam, hogy a szórványban a legfontosabb kérdés: van-e a közösségnek saját temploma? Boldog vagyok, hogy tevékeny részese lehettem a pesterzsébeti, a halásztelki, a győri, a csepeli, a szigetszentmiklósi és a szolnoki görög katolikus templomok létrejöttének. 1996-tól aztán magam is „felcsaptam” szórványlelkésznek. Gödöllőn sikerült megszervezni egy kis görög katolikus közösséget, ami ma már a környező települések görög katolikus lelkipásztori ellátásának központjává vált. Szép évek voltak...

1999-ben újabb dispozíciót kaptam. Püspök Úr hazarendelt Nyíregyházára, ahol a mai napig helynökként és a Hittudományi Főiskola vezetőjeként dolgozom. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy könnyű volt ez a váltás, de hát egy papnak a Főpásztor szabja meg, hol kell munkálkodnia. Igyekszem becsülettel helytállni mindkét beosztásomban, és ebben munkatársaim igen sokat segítenek. Nagyon hiányzik azonban, hogy nincs olyan erős személyes kapcsolatom a papnövendékekkel, mint régen, hiszen a két intézmény, a Papnevelő Intézet és a Hittudományi

Főiskola teljesen különvált. Nagy erőt és bátorítást ad, hogy a tanári kar „befogadott”, és úgy érzem, jól együtt tudunk működni. 1972 szeptemberében a tanári kar legfiatalabb tagjaként tanítottam, ma, 2003-ban pedig, immár a legöregebb vagyok. Magamon tapasztalom a kissé cini-kus mondás igazságát: „a fiatalság olyan bűn, ami idővel javul...”

Papi életem vezérelve az, amit újmisé emlékkémemre írtam: „Szeretet az Isten: aki szeretetben él, Istenben él, és Isten öbenne...” (1Jn 4,16). Szent Jánosnak ez a mondata számomra mindig kettős tanítást hordoz. Az egyik az, hogy csak akkor lehetek igazi keresztény, ha minden nap a szeretet megvalósítására törekszem, mert, „ha szeretet nincs bennem, mit sem érek...” (1Kor 13,2). A másik tanítás pedig az, hogy minden emberben, aki szeretetben él, aki tudatosan törekszik a szeretet tartós megvalósítására, abban ott van az Isten. Ezt meglátni, ezt értékelni és megbecsülni, igaz papi feladat.

SZATHMÁRY BÉLA

Külső és belső építkezés

Ami a származásomat illeti: a város peremén születtem, Kisvárdán. Apám ács volt, anyám egyszerű háziasszony. A kisvárdai görög katolikus templomban kötöttek házasságot, majd itt kereszteltek 1943 novemberében, és ugyanitt szolgáltam hat évig segédlelkészként.

Szüleim – első gyermekükként – Istennek ajánlottak még születésem előtt. Ha fiú lesz, papnak adjuk – mondták. Nehéz idők voltak ezek, de életem első hat éve gondtalanul telt. A nagyszülők segítettek átvészelni a háborús éveket. A háború után Anarcs községbe költöztünk, apám házába, aki hazakerült az orosz fogságból. Amikor a máriapócsi Szent Bazil Rendet feloszlatták, Dudás Bertalan atya a mi kis falunkba került, így alakult ki jó emberi és lelki kapcsolat közöttünk. Ebben az időben apám ácsként a templomtetők felújításában, illetve építésében segített a környéken, anyám pedig a miseruhák tisztításában, oltárdíszítésben, a proszfora sütésben serénykedett.

Bertalan atyát ma is példaképemnek tekintem. Ő hívott először az oltárhoz: „Gyere ministrálni” – mondta. „Nem tudom, mikor kell csengetni” – válaszoltam. „Majd én mondom”. A meghívást komolyan vettem: télen-nyáron először a templomba mentem, utána az iskolába.

Nagy élményem volt az elsőáldozásom és az emlékkép, amit ma is tisztelettel őrzök. A gyermek Jézus látható rajta, mögötte nagy barna

kereszt földre fektetve, rajta arany kehely és a tövisszuszorú. Úgy gondolom, hogy ennek a képnek segítségével fogtam fel Krisztus üzenetét és mondtam ki magamban: „Szólj, Uram, itt vagyok. Hallja a Te szolgád!” (1Sám 2,3). Tulajdonképpen ekkor kezdtem el szüleim felajánlását teljesíteni, ekkor kezdtem el a szolgálatot.

Lelkiatyám ellátott könyvekkel, kisebb-nagyobb feladatokkal, és segítette fejlődésemet. A ministrálás mellett például átraktuk a régi kápolna járólapjait, vagy átvitt motorral a filiába, Szabolcsbákára, amit ő szervezett, hogy a kápolna mennyezeti képét „restauráljam”. A kiigazítás sikerült, megdicsért érte. (Lám, dicsérettel is lehet nevelni!)

A szervező lelkészek dolga mindig nehéz, az 50-es, 60-as években még nehezebb volt! Az ÁEH templomépítési engedélyt csak nagyon ritkán adott. Nekünk paróchia építésre sikerült engedélyt szerezni. A tervrajzon szerepelt könyvtár, levéltár is, de a közfalak „véletlenül” kimaradtak. Így később templom lett belőle. Dr. Dudás Miklós püspök úr nehéz helyzetéből is megsejthettem valamit, amikor kis gimnazistaként postás szolgálatot is teljesítettem. „Levélkézbesítő” voltam a szó szoros értelmében: a lelkiatyám kezéből a püspök úr kezébe. Tudtam azt, hogy mikor és merre sétál, mellé érve a kezébe kellett csúsztatni a levelet. Még köszönni sem volt szabad! Egy alkalommal be kellett menni a püspöki épületbe válaszevelért. Már sötétedett, de még villanyt nem gyújtottak, sem az ablakok spalettái még nem voltak bezárva. A püspök úr nagyon kedvesen fogadott, a levelet átvettem, és a „nagytanulón” keresztül kísért a kijárat felé. Ekkor egy kispap udvarias akart lenni és felkapcsolta a villanyt. Püspök úr erőiesen rászólt: „Oltsd el azonnal!” és a felsötétben kísért tovább, egészen az ajtóig. Ezekben az években nem lehetett jelszavunk: „látni és látszani”, csak látni!

Anyám hittanra is be akart íratni gimnazista koromban. Az igazgatói szobában fogadták és faggatták. Járt gyermeke eddig hittanra? Igen. Csak a görög pap két fia van beíratva (dr. Korcsinszky György paróchus gyermekei). Miért akarja hittanra beíratni a fiát, talán csak nem papot akar belőle nevelni?! Anyám otthagya őket, és elment Főtiszteendő Bodnár Béla hittanárhoz tanácsot kérni, aki azt mondta: „Ne jegeztesse meg a fiát, otthon is lehet hittant tanulni”. Ezután papíron már katonatiszt akartam lenni, hogy a nagyobb bajt elkerüljem. (Nem mindig sikerült.)

Ezután következtek a szemináriumi évek Nyíregyházán, 1962-től. Életemnek talán legszebb évei voltak ezek. A tudós tanárok előadásai, a több, mint húsz kispap eléggé „katonás” éneklése a szombat esti

vecsernyéken, vasárnapi utrenyéken és Szent Liturgiákon – főként Keresztes tanár úr vezetésével – mind maradandó élményt adtak. Nagyon vártuk azt, ki kerül bele a nagy ünnepek asszisztensei közé. Ugyanis szeptemberben bevonultunk és csak nyáron engedtek haza, a vizsgák után. A karácsonyt és a húsvétot is a szemináriumban töltöttük. Élmények voltak a közös séták is és elég katonásak: hármásával, látótávolságon belül, kijelölt útvonalon a Sóstó vagy a „Morgó” felé, ahogy egy-Krisztus katonához illik. Volt két rendkívüli (ahogy Pirigyi tanár úr mondaná) kirándulásom, amikor Dudás püspök úr, először a szeminárium történetében, kiengedett udvarolni. A kenézlői paróchián találkozhatunk, ahol Keresztes Ádám esperes úr volt a paróchus. Ebben a községben tanított az a tanárnő, akit Mikóházán láttam először a templombúcsú alkalmával egy barna lányt, aki fegyelmezetten, szép testtartással, teljes figyelemmel hallgatta az ünnepi prédikációt. Kenézlőn keveset beszélgethettünk, mert a vonat indult vissza Nyíregyházára. Másodszor húsvétkor mehettem el, ekkor már Mikóházára locsolódní, azzal a feltétellel, hogy a paróchián kell megszállnom. Gyulai Jenő esperes-konzultor úr és felesége kedvesen fogadott, külön szobát kaptam a kilenc szobás paróchián. Az említett esperes úr esketett majd bennünket a kedves mikóházi templomban 1967. augusztus 5-én. Kisap korunkban nyaranta eljártunk egymás falujába, főleg búcsúkra és „körülnézni”. Így jött el Koleszár Pali is Anarcsra, megismerkedni a leendő feleségével.

Dr. Dudás Miklós püspök úr Nyíregyházán, 1967. augusztus 20-án szentelt pappá hármunkat: dr. Pregun Istvánt, Tóth Tibort és engem. Csodálkoztam, amikor megkaptam a kinevezést – Kisvárdá, segédlelkész –, mert sok rokonom élt itt és él ma is. Nekik fogok prédikálni? Őket fogom gyóntatni? No meg: „Egy próféta sem...” Persze volt lehetőségük másnál gyónni, a beszédeimet viszont megkritizálták. Házszen teléskor arany dolgunk volt: „Na, öcsi, mit hozunk nektek?” – kérdezték nagynéném, nagybátyáim, miután a szentelést elvégeztük és minden földi jóval elláttak, megvendégeltek.

Érdekes és szép kihívások vártak ránk kisvárdai segédlelkész-ként. (Voltak kevésbé szép kihívások is!) Pontosan hat évet szolgáltam itt. Ebből négy évet Kún László paróchus úrral, kettőt pedig dr. Seszták Miklós paróchus úrral. Két ember, két lelkület. Egy jellemző kis példa. Örök egy bélyegnagyságú kis papírlapot. Ráírva: 27 Ft 25 fill. Keresztelésből. Állítólag így volt jogos és igazságos. Seszták Miklós: „Kaptunk egy százast, itt egy ötvenes, tedd el!” Ez utóbbi paróchus valahogy közelebb állt hozzánk.

Amikor letelt a hat év, újabb segédlelkészi kinevezést kaptam. Már az asztalon volt, meg volt írva, árulta el nekem Miklós. „Mondtam nekik, ne küldjétek postán, kiviszem én neki”. És elhozta személyesen. Sőt, elkísért Hajdúdorogra is (ide kaptam a kinevezést), és bemutatott az akkori főpapnak Vattamány Imre kanonok úrnak, aki kedves, úri ember volt, Isten nyugtassa! Azzal fogadott minket: itt sok papi munka van, de van jövedelem is. Ne irigykedjétek egymásra, a munkátokért vállaltjátok a felelősséget! Mint utólag tapasztaltuk, a kinevezésem ide is hat évre szólt. Itt nagyon sok szép élményben volt részünk. A húsvéti pászkaszentelés misét nem lehet elfelejteni. A templom és a templomkert tele a hívek ezreivel, a pászkás kosarak százaival. Hajdúdorogon négy tized (kerület) van, és a templomkert négy sarkában egy-egy feszület. Minden tized hívei a saját feszületéhez gyülekeztek. A rend fenntartására az úgynevezett Krisztus katonák vigyáztak, akik valódi sarkantyús csizmában, korbelt fekete öltönyben, fehér ingben, Bocskai-sapkában, karddal a kezükben mentek a pap előtt és után, aki a pászkát szentelte. Húsvét előtt egy hónappal reggel öt órától gyóntattunk minden nap, hogy a virágvasárnapi tömeges gyóntatást mérsékelhessük. Szerettem a „három papos” esketéseket, temetéseket, mert ilyenkor a főpap prédikált, a segédlelkészek csak asszisztáltak dalmatikában. A káplánok hetente váltottak egymást, az egypapos végzéseket a hetes káplán végezte, és a betegellátást. Emlékszem egy májusi szombatra, amikor én voltam a „hetes” Ezen a napon reggeltől (6 órától-fél 9-ig) négy harmadnapos misét, vagyis gyászmisét, négy temetést és öt esküvőt végeztünk. Antal Sándor, már ősz hajjal, ugyanolyan káplán volt, mint én. Nem szívesen ment el Hajdúdorogról. Őt Gelsei Gábor váltotta, akivel még két évet töltöttem együtt. A gyermekeink közül kettő itt kezdett iskolába járni. Sokat játszottak a templomkert nagy fai alatt a zöld fűben. Jó egy ilyen körülkerített nagy kert, főleg a gyermekeknek. Itt volt a pászkaszentelés is. Egy fényképen meg van „örökítve”, amint ott áll feleségem a pászkás kosarak mellett a gyermekekkel és a nagyapával, akit elhoztunk Mikóházáról, egy igazi dorogi pászkaszentelésre.

A hat év itt is letelt. Dr. Timkó Imre püspök úr behívott. „Fiam, segíts rajtam. Meghalt a piricsei pap, Papp Gyuszi bácsi. A te hajad már olyan melirozott, próbálj meg önállóan dolgozni. Természetesen igent mondtam. visszamentem Dorogra, és mondtam a feleségemnek: Piricsére igent mondtam, de mondd már, mi az a „melirozott” haj? Olyan, mint az a cérna, amelyik felig fehér, félig fekete. Püspöküinktől így kaptam meg Piricsét, melirozott hajamra hivatkozva. Örültünk neki, Nyírbátor közel-

sége miatt is. Gyermekeink ide jártak zeneiskolába. Dr. Pregun István püspöki titkár úr is eljött velünk Piricsére. Megnéztük a templomot: torony nincs, sekrestye nincs, de van egy rozoga harangláb, vasakkal megerősítve. A templom mellett kerestük a paróchiát. Az épületben egy tanító lakott. A paróchia kissé arrébb, a boltalátellenben. Na, legalább a bolt közel van. Megtudtam, a hívek száma: 75 tiszta görög katolikus család és 115 vegyes vallású. Ezek a látható dolgok, személyek. A láthatatlan, ami az emberek bensejében van, azt ki tudja felmérni?! Csakis a látható és láthatatlan dolgok Teremtője!

Timkó püspök úrnak volt egy szép élménye Piricsével kapcsolatban. Az a tanító, aki a templom melletti kántor-tanító szolgálati lakásban lakott, egyben iskolaigazgató is volt. Bement a püspök úrhoz, és kérte, helyezzen engem mielőbb Piricsére, mert a felesége éppen olyan szakos mint amilyen szakot most szeptembertől szeretne beindítani (mezőgazdasági, politechnikai), és szüksége van a munkájára. A püspök úr azelőtt jött haza Amerikából, és elment a debreceni Svetitsbe, ahol a papnék lelkiigyakorlatoztak. Beszámolt amerikai útjáról, és ezt az esetet is lelkesen elmesélte: „Asszonyom, amíg ön itt imádkozott, én magát eladtam”. – Hogy érti ezt püspök úr?” – „Képzeljék, tisztelendő asszonyok, a múlt héten bejött hozzám az iskolaigazgató Piricséről, hogy helyezzem már oda ezt a házaspárt, mert a felesége pont olyan szakos, mint amilyen szakot szeptembertől szeretne beindítani. Eddig mindig nekem kellett kilincselni, hogy ennek vagy annak a papnénak adjatok már valamilyen állást, most meg ez a kommunista igazgató jön hozzám és kéri a segítségemet.” Jól esett a püspök úrnak, hogy nem kell a papné miatt „kilincselni” (Ez előtt az eset előtt már megvolt a kinevezésem.)

Mentem én is a püspök úrhoz segítséget kérni. Ha egy iskolaigazgató megteheti, akkor én is. Előre megírtam egy kérvényt és vittem magammal. Kedvesen fogadott és mondta, hogy írjak egy kérvényt, és a jövő héten megy Bécsbe és elviszi. „A kérvény készen van, tessék parancsolni!” Elolvasta. „Jól van” – mondta. Ezt írta rá: kérését támogatom és teljesítését javaslom. Szép gyöngy betűkkel aláírta a nevét, lepecsételte, és előttem betette zakója belső zsebébe. Néhány hét múlva kaptunk egy jelentősebb összeget, amivel az építkezést elkezdhattuk. Előbb azonban az embereket kellett meggyőzni, hogy ne faharanglábát építsenek újra „tőgyfából”, mert az is drága. Az akkori püspöki építész, megérdemli, hogy a nevét leírjuk – Drobní József – segített a helyes megoldásra rávenni a képviselő testület tagjait. Érdemesebb egy kis szelfógót építeni a templomhajó elé és fölé vasbetonból, téglából pedig egy kis

tornyot, így messzebbre hallatszik a harang is, meg a víz sem folyik be a templomba.

A kis harangtornyot így kezdhettük el építeni a püspöki építész vezetésével. Majd a templomi „lókákat” cseréltük új padokra, sekrestyét építtettünk, fűtést stb. El sem hiszem, ha nem velem történik az alábbi eset. Már minden pénzünk elfogyott. Istenem, most már csinálj valamit, mert én nem tudok! Tíz perc sem telhetett el. Megállt egy nagy kocsi a paróchia előtt. Egy fiatalember jött be. Bemutatkozott, és elmondta, hogy az ő nagyszülei Piricsén vannak eltemetve. Most az édesapja halt meg Amerikában, örökölt egy kis pénzt. Tudomására jutott, hogy a templomot most bővítik. „Ezt a templomra hoztam” – és letett az asztalra újságpapírba csomagolva egy köteget. Nagy tisztelettel átvettem és megköszöntem. Kettőszázezer forint volt benne, annyi, hogy a munkákat befejezhettük!

A belső világról is valamit, ami láthatatlan. Mit érezhettek, azok a, kis iskolások, akik vasárnap reggel jöttek a templomba, és a kommunista tanítónőjük ott állt a templom előtt (amíg észre nem vettem), és elküldte őket: „Menjetek haza, ti kisdobosok vagytok és úttörők lesztek, menjetek haza!” Ha egy pedagógus az iskolában teszi a dolgát, az helyénvaló, de a templom előtt?! Nem minősítem. Egyébként a gyermekeknek több eszük volt: egy kicsit arrébb mentek, aztán visszajöttek. Ugyanez a személy kifogásolta, hogy az „úttörők” a templomban énekeltek egy ezüstmennyegző alkalmával. Ezeket a gyermekeket a feleségem tanította az iskolában, és készültek erre az alkalomra, több szólamban, kánonban énekeltek, és így ünnepélyesebb volt a szertartás. A tanítónőnek pedig elmondtam a véleményemet. Ezek a gyermekek meg vannak keresztelve, és elsőáldozók lesznek. Reményeink szerint ők is templomban fognak esküdni, és keresztény emberként élni. Nem azért kereszteltették meg őket, hogy úttörők legyenek. A szülők szabadon döntöttek, hogy gyermeküket keresztényként akarják nevelni. A pedagógusok pedig (tisztelet a kivételnek!) kötelezik a gyermekeket az úttörőségre. Tehát nem az úttörők énekelnek a templomban, hanem a hittanosok énekelnek az iskolában is, mert a feleségem összegyűjtötte és megtanította őket. Egy ideig csend lett, és az „úttörők” énekeltek tovább a templomban. Úgy emlékszem a templomszentelésen is, amikor Timkó püspök úr 1989-ben felszentelte.

Az encsencsi templomot néhány év múlva már Keresztes Szi-lárd püspök úr szentelte fel, amit Isten segítségével, a hívek jeles összefogásával megújítottunk. (Új sekrestye, ikonosztázion, új padok, fűtés

stb). Egy templomi hirdetésre megjelent tíz-tizenöt férfi, ott volt a Tsz-elnök, az agronómus, biztosították a vizet a betonkeveréshez, mert betonjárdát csináltunk, az asszonyok is voltak néhányan, kávéval, üdítővel kínálták a munkásokat.

Piricsén is letelt a szolgálati időm (és a filiában, Encsencsen is) kerek tizenkét esztendő. A máriapócsi Nagyboldogasszony-napi búcsún megszólított Keresztes püspök úr: „Hallottad, hogy Nyírbéltek megüresedik?” – „Igen, hallottam.” – „És?! Én rád gondoltam.” – „Köszönöm szépen. Egy kicsit furcsának tartom egy faluval tovább menni, a szomszédfaluba.” – „Na, gondold meg!” Véghseő György esperes úr még egy évig Nyírbélteken maradt. Következő évben ismét Máriapócs, búcsú. Püspök úr: „Na, meggondoltad?” – „Igen.” – „Akkor holnap gyere be, ird meg a kérvényt.” Megírtam, ő is megírta a kinevezést, augusztus 30-i dátummal. Megkaptam augusztus 31-én expressz, ajánlva: Nyírbélteken paróchus szeptember 1-től. Munkámra Isten bőséges áldását kéri. Isten áldására itt is nagy szükség van, mert a tennivaló is bőséges.

Nyírbélteken a „látható” munkákból eddig elvégeztük a templom külső felújítását, az új parókia befejezéséhez közeledik, Ömbölyön pedig, a filiában Isten különös kegyelméből új, kis görög katolikus templom épülhetett a „hegyen”, a település közepén.

Erősen bízunk családommal együtt a jóságos és emberszerető Istenben, hogy belsőleg, is folyamatosan megújulunk a hívekkel együtt, a kegyelmet felhasználva, és lélekben is gyarapodva elérjük végső célunkat: az örök életet.

A felsorolt szolgálati helyeken kívül volt két rendkívüli. Az egyik Máriapócson 1993-ban, amikor dr. Bacsóka Pál helynök úr a Szent Mihály-napi búcsún rám osztotta az ünnepi misét és a prédikációt. Két kárpátaljai görög katolikus pap misézett velem, illetve velük én, és az ungvári énekkar énekelt a kóruson. Csodálatos volt! Ezen a napon voltam 50 éves. Szébb ajándékot nem kaphattam volna!

Egyszer pedig – gyermekeink jóvoltából – Chevetogne-ban koncelebrálhattam az akkor még ott tartózkodó ifjú bazilita szerzetesekkel. Az isteni szolgálatot, a mélyen átélt imákat, az énekkar kulturált és sajátos gyönyörű éneklését, a templom szépségét nem lehet elmondani, csak átélni!

Még piricsei pap voltam, amikor vettem három nyeremény takaréketét-könyvet. „Mit írjak rá, jelígenek?” – kérdezte a postamester. „Építkezés.” – „A másodikra?” – „Építkezés.” – „A harmadikra is?” – „Nem. Ezt írja rá: Julianna”. Az én értelmezésem szerint ezek a jeligék

ezt jelentik: Templom, parókia, család. Valahogy ez a sorrend alakult ki bennem. Bizonyára lelkiatyám élete példáján, és amire otthon is törekedtünk gyermekkoromban.

Ezt a sorrendet családom is elfogadta. Ha néha, nem ők voltak az elsők, a gyermekek rögtön fűjták: „Tudjuk, apa, építkezés, építkezés, Julianna”. Feleségem, a tisztelendő asszony mellett már gyermekeink is (Eszter, Dóra, Zita) segítenek a templom, a paróchia és a család ügyeinek rendezésében. Rájuk is, családjukra is, és négy kis unokánkra Isten bőséges áldását kérem.

Hálát adok Istenünknek a kisvárdai hat évért, a hajdúdorogi hat év kegyelmeiért, a piricsei tizenkét évért, az eddig eltelt nyírbélteki tizenkét évért, a szerény, de szívből jövő harminchat év papi szolgálataért és földi vándorlásom útján eddig megtett hatvan évért! Legyen dicsőség az Atyának, a Fiúnak és a Szent Léleknek most és mindörökké!

Hogyan tovább? Bizakodva, reménykedve, családommal együtt az irgalmas mennyei Atyában, hogy ad még időt és erőt külső és belső építkezéseinkhez. Aki elfogadott engem, amikor szüleim Neki ajánlottak, fogadjon el továbbra is. Fogadja el szerény szolgálataimat és fáradozásaimat is, hogy azokat szent Fiának áldozatához csatolva, még sokszor mondhassam: „Tieidet a tiedből, Néked ajánljuk föl, mindnyájunkért és mindenekért!”

TÓTH TIBOR

Papi önéletrajz

Mécs László papköltővel vallhatok magamról: „Amikor én születtem, nem jeleztek nagyot, messiást mutató különös csillagok”.

A háború még dúlt, amikor 1944. február 8-án estefelé a jövővemnek örvendező édesanyám és édesapám az örvendező rokonsággal együtt inkább azon töprengett, hogy e gyermek számára mit hoz majd a közeledő „vörös csillag”. Életem első évében – bár még nem értettem, hogy miért kell mindig csöndben lennem, miért nem szabad hangosan sírnom – a bunkerben, az óvóhelyen mindenkinek csöndben kellett lenni, még a csecsemőknek is. Átélve a nehéz politikai időköt, azt kell mondanom, hogy gyermekkorom nagyon boldog volt. Napkoron, ahol szüleimmel, nagyszüleimmel, rokonságommal és sok-sok kedves emberrel éltem, rengeteg mesével, élménnyel és szeretettel körülvéve eszméltem rá a világra.

Nemcsak azért, mert közel laktunk a templomhoz, de az imádság és az „Istenismeret világossága” beragyogta az életemet. Általános iskolai éveimet csodálatos képességű és karakteres jellemű tanítók és tanárok között végeztem. Nagyon szerettem a nyíregyházi Kossuth Lajos Gimnáziumot, ahol a „D” osztályban remek és tudós tanárok, kitűnő pedagógusok, valamint jószellemű, intelligens osztálytársak között készülhettem a felnőtt életre.

Papi hivatásomat a pócsi Szűzanyának köszönhetem, és a példaadó lekiatyáknak. Boldog emlékü Szalka László, dr. Bacsóka Pál, Lőrinczi Zoltán – olyan hatással voltak rám, hogy 1962-ben elkezdhettem tanulmányaimat a Papnevelő Intézetben és Teológián. Életemnek nagyon szép napjait tölthettem itt. Úgy éreztem, hogy paptanáraim szeretnek, mint ahogy én is tiszteltem és szerettem őket. Boldog emlékü dr. Dudás Miklós szentelő püspököm különösen rendkívüli hatással volt rám. Mint a szeminárium műszakisa abban az élményben is részesültem, hogy a fürdőszobai csapot javítva a püspök atya a kád szélén ülve beszélgetett velem hosszú ideig.

Pappászentelés előtt Isten kiválasztott számomra egy igazi és mindenben hűséges társat, s vele megvalósíthatom azt a papi jelmondatomat, „Nem azért jöttem, hogy nekem szolgáljanak, hanem, hogy én szolgáljak”. Három szép gyermekünk van, akik már a saját életüket élik, azonban az egyház segítségére vannak, ott, ahol laknak. Munkájukkal segítik a helyi egyházközségi munkát.

1967-ben pappászentelésem után püspök atya a kántorjánosi paróchiára nevezett ki. Azt mondta: „Fiam, tudom, hogy ott most minden romokban van, lelki élet, paróchia, templom, de te műszaki érzékkel megáldott ember vagy, majd megoldod. Segíteni foglak.” Nálam magasabb katlankórók között juthattam el a parókia bejárati ajtajához, de nem voltam letört, elkeseredett. Sokan a környezetemből azt javasolták a helyzet láttán, hogy kérjem a püspök atyát, inkább disponáljon káplánnak valahová. A kihívásban fantáziát láttam, s úgy gondoltam, hogy Isten és a jótevőim segítségével megoldható lesz minden. Sikerült. Nehéz idő volt akkor a pap és az egyház számára, azonban a hívek és még a falu vezetői is úgy segítettek, hogy az országban dúló egyházellenességet nem éreztem. A Tsz adott lovasfogatot, hogy minden vasárnap és ünnepnap mehessek a földúton megközelíthető filiákba. A harangláb építésénél a püspök atya azt kérdezte, hogy aranyból akarod csinálni? Mégis támogatott. Küzdelmes hat év után kerültem Jánkmajtisra. 1973-at írtunk ekkor, a nagy szamosi árvíz utáni állapotok talpraállási idejét.

Tisztelt elődöm új parókiát épített, amit nem élvezhetett sokáig, ennek az építkezésnek a környezet rendbetétele, templomfestés, ikonosztáz aranyozás feladata várt rám. Itt már csak a hívek jószívű adományaira számíthattam. A filiában, Kisnaményban úgy építettünk kápolnát, hogy a tanácselnök adott egy félhivatalos felhatalmazást a régi, használaton kívüli görög iskolakápolna rendbetételére és kápolnává való átalakítására. Hihetetlen, hogy a tetőrészt alágerendázva, alóla a falakat kibontva építettünk alapot, falat, s rendeztük be templommá. Dr. Timkó Imre püspök atya szentelte fel.

1985-ben kaptam dispoziíciót a nyírvasvári paróchiára. Problémás előéletű egyházközség lelki és gazdasági életét kellett rendbe tenni. Az ifjúság összefogásának jele, hogy 1985-ben nagyszabású és sikeres ifjúsági találkozót rendeztünk. Fellendült a hitélet, a templombajárók száma sokszorosára nőtt. Olyan tevékenységet kellett kifejtenem, mely a település színvonalának emelését is szolgálta. A templom renoválása, teljes ikonosztáz építtetése, paróchiális épület rendbetétele stb. Ezekhez mindenben csak a kedves hívek anyagi támogatására számíthattam. 1995-től oldallagosan ellátom a nyírpilisi híveket is. Kicsi közösség, de nagyon kedves, sok lelki élményt nyújtó közösség.

Istenről kapott feladatommak tartom, hogy a rendszerváltást követően a volt kántortanítói lakás – mely a templom mellett van – birtokbavétele kapcsán olyan döntés született, hogy a régi épületrészt egészítsük ki egy olyan új szárnnal, melyben idősök bentlakásos otthonát alakíthatjuk ki. Dr. Keresztes Szilárd püspök atya az elképzelést lelkesen támogatta és az alapító irata szerint a keresztényi szeretet lehetőségét jelölte meg. Az építkezés anyagi fedezetére sok pályázatot kellett elkészíteni, s végül 1998. június 20-án fölszentelte a püspök atya. Az intézmény nevét is ő választotta ki: „Szent Simeon és Anna Szeretetotthon”. Az öreg Simeon és Anna várják a Krisztussal való találkozást. A felszentelés alkalmával erről beszélt nagyon szépen. Az anyagi fedezetet külföldi és a minisztériumok által kiírt pályázatokból sikerült összegyűjteni.

Harminc idős embernek tudunk gondoskodást, szeretetet, ápolást nyújtani. Színvonalas, kultúrált körülményeket kívánunk biztosítani, s az a törekvésem – s ebben segítenek a nagyszerű munkatársak – hogy a magam mentálhigiénés papi szolgálattal valóban a krisztusváras örömteli idejében töltsék napjaikat. A belső élet tanúsága az, hogy itt nincs békétlenség, veszekedés, harag. Vidám, tiszta és örömteli napokat élhetünk meg együtt.

Vallomásomból semmi nem számít, csak az, hogy mindig érez-

tem Isten segítségét. Az eddigi munkásságom arról kell, hogy tanúskodjon: „Isten kegyelméből vagyok, ami vagyok”. Optimizmusom innen gyökerezik. Ezt szeretném továbbadni, amíg továbbadni van lehetőségem.

DAMJANOVICS PÁL **A Sematizmus adatai**

Született: Bököny, 1944. május 5.

Pappá szentelődött: Nyíregyháza, 1968. augusztus 18.

Nős.

Segédlelkész Újfehértón 1968-1973. Paróchus Mándokon 1973-1984. Paróchus Ópályiban 1984-1990. Paróchus Szerencsen 2001-től.

IHNÁTH JÁNOS **Máriapócs**

1. Életrajzom

1945. július 8.-án születtem Máriapócson. Édesapám Ihnát János, görög katolikus jegyző. Édesanyám Dudás Katalin, községházi tisztviselő. Gyermekkorom nagy részét Máriapócson éltem, kivéve 1948 és 1950 között, amikor Hajdúdorog volt lakóhelyünk, mert édesapám ebben az időben a Hajdúdorogi Népfőiskola igazgatója volt. Általános iskolába Máriapócson jártam, gimnáziumi tanulmányaimat a nyíregyházi Kossuth Lajos Gimnáziumban végeztem. Érettségi után felvételt nyertem Nyíregyháza Hittudományi Főiskolára, ahol 1968-ban végeztem.

Feleségem Novák Margit, aki dolgozott óvodában, volt szakképzett könyvelő, orvosírnok, mikor milyen állás adódott a szolgálati helyünk közelében. 1977 novemberétől gyógyszerértári asszisztens volt Rozsályban – innen járt Nyíregyházára, hogy újabb képesítést szerezzen. 1987 szeptemberétől Mátészalkán dolgozott a gyógyszerárban.

Két gyermek szeretetünk gyümölcse. János Sárospatakon született, Esztergomban érettségizett, a Ferences Gimnáziumban. Most Mátészalkán lakik, művészeti szervező. Felesége Szlávic Katalin, görög katolikus, tanítónő, Nyírcsaholyban tanít az iskolában. Négy gyermekük

van, mind a négy Mátészalkán iskolás. Rita lányunk Mátészalkán járt gimnáziumba és érettségizett, majd Nyíregyházán a Tanárképző Főiskolán történelem-hittanári szakon szerzett diplomát. Ezt megerősítette a debreceni Kossuth Egyetemen. A Hajdúdorogi Görög Katolikus Gimnáziumban tanít több éve, férjével, Kerékgyártó Krisztiánnal együtt. Mindkét gyermekünk családjában sok örömünk telik.

2. Szolgálati helyeim

1968 őszén nagy izgalommal vártuk az első kinevezést. Találgattuk, hogy hova kerülhetünk. Nagy izgalommal bontottam a levelet, amiből megtudtuk, első állomáshelyünk Lácacséke.

Nem jártam ott soha, de édesapám biztatott, jó emberek laknak ott, mert ő dolgozott ott 1938-ban. Meleg lélekkel és nagy szeretettel fogadtak a hívek. Lácacsékén 63 hívem volt. Ez volt a legnépesebb görög katolikus közösség a rám bízott falvak görög katolikusai közül. Nagyrozvágy, Kisrozvágy, Ricse, Semjén, Láca (Láca és Cséke eredetileg két falu volt, a két temető választotta el a két települést és a vallási hovatartozás. Láca református volt többségében, Cséke görög katolikus) és Monyhátanya.

Bemutakozásom és odaköltözésem után, hozzákezdtem a papi munkához. Magam köré gyűjtöttem a gyermekeket, mind a nyolc iskolakötelest Csékén, de a filiákban is. Felkerestem az iskolákat és elkezdtem hitoktatni az iskolában. (Papi életem alatt majd minden évben iskolában is hitoktattam.) Kerékpárral, autóbusszal, gyalog jártam a vidéket. Nagy harcot kellett folytatni a hitetlenekkel és a szektásokkal. Nagy boldogsággal mondhattam el kilenc boldog év elteltével, „Megőriztem őket, akiket nekem adtál...”

Kisrozvágyon, amikor kijöttem az első hittanóráról, a kerékpárom csomagtartójára volt kötve egy kosár, letakarva. Benne volt egy kotló, egy csapat csirkével. A kormányon egy táska, kukoricadara a csirkéknek. Nagy öröm volt megérezni a hívek gondoskodását. Kisrozvágyra majd Monyhára hétközben is kijártam egyszer-egyszer. Ilyenkor nemcsak hittanóra volt lehetőségem, hanem a templomban, vagy kápolnában miséztem, éneket tanultunk, átvettük a katekizmust, meglátogattam a családokat. Kisrozvágyon együtt jártunk házat szentelni a római plébános úrral, és a szertartást az a pap végezte, akinek a híve volt a gazda. – Mindkettőnek volt 45-45 híve.

Lácacsékén nagy ünnep volt a templombúcsú. Ilyenkor a falu-

ban lévők létszáma megkétszereződött, talán volt, amikor megháromszorozódott. Az udvaron volt a szentbeszéd a körmenet közben, mert nem fértünk el a templomban.

Kifestettük a templomot, Kolacsek László volt a templomfestő. A paróchia bádoggal volt fedve, azt magam festettem le akkor. Még diák, később paptársam, Nagy István segítségével. Úgy ismertem a hívet, mint a tenyereket.

Kilenc év után a világ másik végére kerültem. Rozsály. Anyai nagyapám ott nyugszik a temetőben, aki az 1920-as évek végén volt a falu kántortanítója. A trianoni határok meghúzása után lett önálló egyházközséggé, és területén négy új görög katolikus templom épült. Rozsályban 1927-ben szentelték. Méhtelken 1950-ben, Vajdics János paróchus vezetésével, a tisztabereki templom az én nevemhez fűződik, míg a túrricei templomot Orosz István volt rozsályi paróchus építtette.

Amikor bementem Timkó püspök úrnak megköszönni Rozsályt, azt mondta, hogy fiam, ott paróchiát kell építeni, de tőlem ne kérj pénzt, mert a központi építkezések miatt nem tudok adni. A tervek jóváhagyása után egy évre hívtam szentelni. Kétszázhatvan görög katolikus élt akkor a faluban. A templomtornyot is át kellett építeni, mert teljesen megetté a szű. Amikor a szarufát ledobtuk a földre, csak a por szállt fölfelé, a földön nem volt semmi.

A tisztabereki templomot felépítettük vagy 100 görög és római katolikus hívő segítségével, minden külső segítség nélkül! Nem szoktam hozzá a segélyekhez, mert én nem szoktam kapni. A kölcsi hívek jöttek segíteni a mieinknek. Csak a legnagyobb eseményeket említettem meg tízévi rozsályi munkámból.

1987. szeptember 1-től Nyírcsaholyban teljesíték papi szolgálatot. Itt is a torony várt megújításra és a templomtető, de nem volt rávaló. Három év eltelte után állt az új torony, és be volt fedve vörösrézzel a templom is. Akkor számoltam, hogy az egyházmegyében nem volt tíz vörösrézzel fedett torony, ebből három – Rozsály, Tisztaberek és Nyírcsaholy – templomainak tornya az én időmben lett lefedve. Minden külső segítség nélkül. Hitoktatás, állagmegóvás, szertartások igényes végzése, találkozások, máriapócsi zárandoklatok, fiatalokkal való kapcsolattartás, zárandokutak, kirándulások, bálók, amik elevenebbé tették a kapcsolatot a hívekkel és a falu népével. – Kilenc-tíz éve szentelésre készülő papnövendéket küld püspök atya egyházközségünkbe. Ez nagyon jó, de komoly feladat elé is állít, és a feladatnak meg kell felelni.

1997. február 23-án a Magyar Tv egyenes adásban közvetítette

a Szent Liturgiát Nyírcsaholyból. Sok gratulációt és elismerést kaptunk.

3. Papi életem vezérelve

Máriapócson születtem és laktam, mint már említettem, ez meghatározta életemet. A bazilita atyák templomába jártam vallásos szüleimmel, de hajdúdorogi lakosként is az ő kápolnájukba jártunk. Családunk jó kapcsolatban volt az atyákkal, így én is ott lábatlankodtam lábaik alatt, így hivatásom is onnan indul. Én mindig pap akartam lenni, Pócson is, Dorogon is. Nagyon tetszett nekem már gyermekkoromban is, hogy ott mindenki azt csinálta, amihez értett, amit szeretett! Orosz Ágoston atyánál voltam elsőáldozó, akit már azelőtt is barátomnak szőlítotam és első papi állomáshelyemen a szomszéd paróchia papja volt.

Nagy élmény volt a Bodnár, Mosolygó, Király triónak minisztárlni. A templom körül nőttem fel társaimmal, még a huncutságainkat is ott követtük el! Az ő ajtajuk mindig nyitva állt előttünk. Marci atyától és Ernő atyától, komoly nevelést és lelkivezetést kaptam.

Gimnáziumi éveim alatt nem csak Marci atyára számíthattam, mert felfedeztem Dudás püspök úr gyóntatószékét, ahova éveken keresztül rendszeresen benyitotam. Meghatározó lett életemben.

1963 őszétől kispapként nevelkedtem, püspök atya tudomásomra hozta, hogy szigorúan fog kezelni. Úgy is volt – jól tette.

Szentelési jelmondatom: „Szeretet az Isten, aki szeretetben él Istenben él és Isten öbenne”. A Szent János leveléből vett gondolat indított el papi utamon.

Nagy segítségemre volt régi jó ismerősöm és „barátom” P. Orosz Sándor Ágoston atya Zemplénagárdról, dr. Palatitz Jenő atya Dámócról, akire mindig kedvesen emlékeztem vissza, mert tartott nekünk lelkigyakorlatot kispap korunkban, és visszaemlékeztem arra amit mondot. Pap koromban, mivel szomszéd faluban volt, előfordult, hogy két mise közt átmentem meghallgatni, hogy mit prédikál. Kedves emlékek fűznek idős Papp Zoltán atyához, aki a fiatal pappal szinte baráti kapcsolatot épített ki. Mező György falubeli barátom. Azt láttam, hogy az idegennek hitt vidéken jó emberekkel, barátokkal vagyok körülvéve. Hozájuk jött még a ricsei római plébános, Matiz Frigyes is és dr. Karsay Sándor orvos.

Nem tudtunk elmenni a másik előtt, hogy ne mentünk volna be a másikhoz. Hetente legalább egyszer, de akár kétszer is összejöttünk, beszélgettünk. Nagy ünnepek előtt együtt gyóntattunk, segítettünk egy-

másnak. Igazi baráti társaság volt.

Rozsályba érkezésemmel is jó barátokat találtam, akik segítettek megszokni az új helyet. Jelmondatom: egy fizikailag megújult világban megújulni és megújítani – a 70-es árvíz után vagyunk, 1977. november 15.

Bibliakörbe kapcsolódom be. Id. Szabó Sándor, Véghseő Dániel, volt szemináriumi társaim: Tóth Tibor, Török István és a bazilita P. Sarkadi György és a többiek! Alig vártuk a bibliás napot, hogy találkozzunk. Elmúlt, ma is hiányzik!

Együtt építettük a rozsályi paróchiát! Egy állásról szegezte a padlásdeszkát Szavicskó esperes úr és Török István csegöldi paróchus. Tóth Tibor és Véghseő Dani atyák a villanyt szerelték, ki mihez értett. Együtt is ünnepeltünk. Megtartottuk egymás búcsúját, névnapját és meglocsoltuk egymás feleségét, hiába volt sok filiánk és sokat kellett misézni, az egymás iránti szeretet és megbecsülés nagyobb volt a fáradtságnál!

Viszonylag hamar, 39 éves koromban meglátogatott a betegség kegyelme. Könnyebb helyet kértem püspök atyától, sok volt a kilenc falu. Így kerültem Nyírsaholyba. Nagyobb falu, több gyerek, egy falu egy nőta. Egy éven belül az iskola falai közt találtam magam és következő szeptembertől újra megindult az iskolai és óvodai hitoktatás. Többen hibásnak gondoltak, hogy mit akarok én az óvodában? Ott van a jövő. Több év szünet után újra elindultunk gyalog Máriapócsra, és azóta 16-szor voltunk. 2003-ban is száznyolcvanan, nagy része fiatal.

Vannak olyan dolgok is, amelyek elkeserítenek. Nagyon fogynak a gyermekek, nagyon kevés a születés, öregszik a vidék, nincs utánpótlás.

Még egy élménysorozatról szeretnék beszámolni. Több mint tíz évvel ezelőtt, teljesen véletlenül találkoztam Ortutay Elemér atyával, akinek édesapja valamikor Csékén elődöm volt. Ismeretségünket barátság követte. Az ő kérésére sok lelkigyakorlatot tartottam Kárpátalján. Színházban, moziban, néha még templomban is. Negyven év után nekem jutott az a feladat, hogy az első magyarnyelvű prédikációt görög szertartás közben mondhattam Ungváron, az pedig az Elemér atya aranymiséje volt.

Ezekből az élményekből élek megpróbáltatásom napjaiban és keresem, lesem, mi még a terve Istennek velem, imádkozom, hogy azokat teljesíthessem!

KISS ANTAL

Papi életrajz

Nevem a keresztelési anyakönyv szerint Kiss Antal István. Ez a bérmanév valószínűen a modern rövidítések miatt maradt el. 1942-ben születtem Makón.

Viharsarok. Ez a név különösen a kommunizmus alatt volt sokatmondó, mert valóban az volt, mert valóban viharos gyorsasággal akarták kiirtani a kereszténységet ezen a területen. Általános harmadikban történt, hogy az iskolai év elején bejött valamelyik órára az iskola igazgatója és külön félreállította a hittanra beíratottakat. Ez 1951-ben történt. Egyedül álltam a katedra mellé. Az iskola igazgatója kérdezett tőlem néhányat, nem is emlékszem mit, mert nekem az előző szünetben vívott csatákon járt az eszem, csak arra lettem figyelmes, hogy felszólította az osztályt, az osztálytársaimat, hogy „Osztály, röhögi rajta”, mármint rajtam. Egy tíz éves gyermek ott állt az osztály előtt, mellettem, nem Pilátus, csak egy igazgató és végtelennek tűnő perceken át nevettek, röhögtek rajtam. Talán ez a pillanat, ami elindította hivatásomat, talán ezért nem nevettem ki soha senkit, talán ezért volt végtelenül értékes számomra a kiszolgáltatott, a kigúnyolt ember. Pilinszky vers.

Teltek múltak napok, s amikor észrevettem a nagy és belefeledkezett játékok után egyszerre a Makói Állami Általános József Attila Gimnáziumban találtam magam, 1956-ban. S alig jártunk pár hetet a középiskolába, egyik reggel arra lettem figyelmes, hogy a fűtési szezon beindulásával, orosz nyelvkönyveket tüzeltek az úgynevezett bejárók, akik nem Makón laktak. Lehet, hogy többet hallgatták a Szabad Európát, jobban voltak informálva, de az 56-os forradalom és szabadságharcról ez az emlék maradt meg elsőnek.

A második emlékem ettől sokkal komorabb. November elején lehetett éjfél után nem sokkal, amikor sok hadosztály orosz tank vonult át Makón. Hosszú órákon át, mintha földrengés lett volna, vonultak a harckocsik, s természetesen egy-egy stratégiai pontnál, útkereszteződésnél mindig megállt egy, biztosítandó az utat, mintha ma lenne, látom, amint a macskakövön vandál táncot járt a körbe forgó dromedár, hatalmas ágyúcsöve néha néhány méterre volt az orrunktól. Három testvéremmel a házból figyeltük mindezt.

Harmadik élményem a történelmi időkről, hogy első éves kis-pap koromban, 1962. november 4-én lelkigyakorlat kezdődött, s a régi szeminárium, régi kápolnájában reggel fél hét körül a spiri, dr. Bacsóka Pál, megkopogtatta a vállamat, s „kisöreg” megszólítással kihívott. A

kápolna mellett lévő szobájában három ávos állt, s az egyik „a Magyar Népköztársaság nevében letartóztatom” szavakkal már rá is verte a bilincset a csuklóimra. És mi okból? – kérdeztem én. „Majd megtudja” volt a rövid válasz. – Később tudtam meg, hogy körülvették az egész szemináriumot, akkor még szalmával telerakott úgynevezett szalmazsákon aludtunk, azt mind kirámolták, azaz házkutatást tartottak az egész szemináriumban, makói lakásunkon s a kiterjedt rokonságban is. Bevittek a nyíregyházi Megyei Rendőrkapitányságra (főbejárat balra földszinti szoba), s kisvártatva elindultunk Szegedre. Kettő Pobeda gépkocsival vittek, mert együtt tartóztattak le ifj. Véghseő Györggyel, Véghseő Gyurka bácsi fiával. A szegedi Megyei Rendőrkapitányságon egy magánzárkába tettek, s a megkezdett lelkigyakorlat tovább folytatódott, mert hétvége következett, sőt november 7-e, úgyhogy 8-án szóltak hozzám először. Következett egy harminc napos sötétzárka, ahol harminc napig egyedül és teljes sötétségben voltam, egyik nap kenyér, másik nap víz volt. Ez a harminc nap is nagyon ismerős. Fehér őrnagy volt az előadóm – milyen szépen hangzó hivatali elnevezés – s miután akasztófával és egyébbel fenyegetett, 1963 tavaszán fölmentettek minden vád alól amnesztiával, mert Kádár az ENSZ nyomozására amnesztiát adott, melybe beleestünk mi is.

De miért történt mindez? Raffay Csaba, Véghseő György és jó magam, még néhány gimnazista társammal együtt, 1962-ben hallgattuk a Szabad Európát. S az itt hallottak után röpcédulázni támadt kedvünk. „Le a Kádár rezsimmel!” – „Oroszok kifelé!” – „Tizenkét fiatalt kivégeztek ne tőrjük!” stb. S ezeket a röpcédulákat szétszórtuk Makón, Szegeden és Hódmezővásárhelyen. Nem sok idő kellett, hogy Nyíregyházán, a szemináriumban megtaláljanak bennünket.

Ami ezen lelkigyakorlat után következett az ismét emlékezetes. Tavasszal szabadultunk a Szegedi Csillag börtönből s nemsokára jelentkeztünk Dudás püspök úrnál. Általában négyszemközt beszélgetett. Egészen rövidre sikeredett az audiencia. Amikor meglátott, azt mondta: „Fiam, itt van az egész nyomozati anyag, a vallomással. Akarsz-e pap lenni?” „Igen, püspök úr” – volt a válaszom. „Akkor visszavettelek elsőbe.” Nem tudom miért, de nekem az akkor természetes volt, hogy visszavett a szemináriumba megyésfőpásztorom. Pedig tudom, hogy azokban az években, sokkal kisebb politikai vétségekért szóba nem álltak többet az emberrel.

Szemináriumi éveim elég nehezen teltek, a bezártság, a szűkös hely miatt. Meglett fejjel azonban azt mondom: szükség volt erre. Ezt

most már egy próbatételnek tekintem, amely alkalmasságunkat dönti el. Ez a bezártság, pedig nem is volt olyan kibírhatatlan, hiszen Miklós püspök sofőrje voltam évekig. Gimnáziumi éveim végén az MHSz-nél megszereztem a hivatásos jogosítványt, ezért évente Budapestre az ÁEH-hoz sokszor, de más hivatalos és nem hivatalos utakra is így vihettem Főpásztoromat. Egyik induláskor Dohanics doktor úr így hívta föl a figyelmemet: „Vigyázzon nagyon, mert Közép-Európa egyetlen görög katolikus püspökét szállítja!” Hála Istennek, semmi baj nem történt. Pedig elég sokszor meg kellett néznem a már-már tűnő távolságban előttünk haladó jármű rendszámát.

Szemináriumi éveim legélesebben megmaradt emléke, hogy átllok a Krisztus ikon kép előtt és imádkozom, hogy jó pap legyek, hogy jó feleségem legyen. Öt esztendő alatt minden nap.

Pappá szentelése 1968. augusztus 18-án egy beteljesülés és egyben kezdet is volt. Így visszatekintve: Bagamér, Mezőzombor, Nyíregyháza, Tímár és most Máriapócs egy befejezett egy elvehetetlen múltat jelent. Életem minden napján éreztem és érzem a Pócsi Szűz Anyánk védőleplét, oltalmát. Nem régen tudatosult bennem, egyik utam alkalmával, hogy elsősorban nem magamért kell imádkoznom – ami a keresztest, a betegséget kisebbitő bajokat illeti –, hanem másokért. Nekem (na ezt félve írom le) mindenem megvan. Azt szeretném, ha másoknak is meglenne. Ezek a szavak emlékeztetések maradnak: nem elsősorban magamért, másokért kell imádkoznom. Lehet, hogy ezek a szavak itt Pócson tudatosultak bennem. Mert Máriapócs, nem kitüntetés, nem előrelépés, de lehetetlen, megvalósíthatatlan feladatként állt előttem egy éve. Az írásbeli kinevezés fejbe vágott, teljességgel lehetetlennek tűnt. Azután egy komoly beszélgetés a Pócsi Máriával, és azóta minden rendben van. Azóta nem fáradtság, de élmény, nem lehetetlen, de nagyon is lehetséges, azóta nem elképzelhetetlen, de a mennyország földi előszobája ez a hely számomra. Főleg most és így, hogy Lourdesben Máriapócsot a legnagyobb Mária búcsújáró helyek sorába emelték. Magyarországról egyedül. Lourdes, Fatima, Loretto, Czestochowa, Einsiedeln, Altötting sorába emelték. Hogyan, miért? Úgy, amint a könnyezés történt, azért mert könnyezés volt. Máriapócs úgy került Európa legnagyobb Mária-búcsújáró helyei közé, amint a könnyezés történt. – Mária szeméből folytak a könnyek, s ez a szent hely felvételét a legrangosabb Mária-kegyhelyek közé. Az, amit leírtam betűről-betűre igaz, de egy 62 éves embernek szabadjon még hozzátenni, hogy az Isten az ő szeretetét az embereken keresztül mutatja meg! (Ezt Bacsóka Pál atyától hallottam

számtalanszor.) Tehát egész lourdesi utunkon érezhető volt, hogy ez a megtiszteltetés Szilárd püspök úr évtizedek óta tartó, egyházmegyénket kitüntető diplomáciai munkájának is köszönhető. Hála Istennek mind-ezekért! 2003. október 16-tól Máriapócs Európa legrangosabb búcsújáró helyei közé tartozik. „És mivel jár ez?” – kérdezik sokan. „Talán többet kapunk?” „Nem – válaszolom –, ezután többet kell imádkoznunk és többet kell dolgoznunk, hogy rá is szolgáljunk erre a kiváló helyzetre”.

Végezetül valamit az „ars poeticam”-ról. Itt most nagy szavak következnek, de le merem írni, s ez azért több lesz a nagy szavaknál: életem legszebb mondata – hála Istennek minden nap mindannyian el-mondjuk – „És méltass minket Urunk, hogy bizalommal elítélés nélkül bátorkodjunk téged mennyei Istent *Atyánk*nak nevezni és mondani”. Ha Isten az Atyám, akkor „a szeretetnek nem az a lényege, hogy mi szeret-jük Istent, hanem, hogy ő szeret minket” (Jn 4,10). S ezt nem olvastam, ezt nem magyarázta nekem valaki, hanem a Pócsi Mária képe előtt értet-tem meg. Ő megigézett engem. Ő nem csak 1905-ben sírt, hanem „Szí-venben sír a Pócsi Mária” (Ady Endre).

KOCSIS ISTVÁN

Visszaemlékezés

1968. augusztus 18-án Nyíregyházán szentelt áldozópappá bol-dog emlékü dr. Dudás Miklós püspök úr. 1968. október 1-től kaptam h. lelkészi kinevezést Mezöladányba. Szentelési jelmondatom: „Nekem, mindenk között a legkisebbnek jutott osztályrészül a kegyelem: hirdetni Krisztus felfoghatatlan gazdagságát” (Ef 3,8).

Jelmondatom szellemében, a tölem telhető buzgósággal igye-keztem végezni munkámat első állomáshelyemen nyolc évig, érezve a kedves hívek szeretetét, ragaszkodását. 1976-ban érkezett el az idő, hogy megélhetésünk érdekében helyet változtassunk. Volt már három gyerme-künk és feleségemnek egy folyamatos munkaviszonya Miskolcon. Ezért pályázat révén kerültünk 1976 novemberében Hejőkeresztúrra, egyene-sen majdnem a mennyországba, ami a gyönyörű hejőkeresztúri templo-mot illeti. Ez a paróchia filiáival együtt (Szakáld, Muhi, Emöd, Mezö-csát, Igrici, Nyékládháza – 2001-ig) sok-sok munkát és lehetőséget adott számomra.

Ha eredményekről, sikerekről kell szólnom, akkor ezüstmisei és papi életem hálája gyanánt a nagy vízszentelés szertartásának imáját

idézhetem újra: „Nagy vagy te, Urunk, és fölségesek a te műveid, és nincsen szó, mely elégséges volna a te csodatételeid magasztalására”.

Igyekeztem tehetségemhez, képességeimhez mértén munkálkodni. Az „értékelés” nem az emberek dolga, legkevésbé a sajátom. Így hát a kedves olvasónak ettől színesebb írással nem tudok szolgálni. Marad a Sematizmus adattára.

BÉRES MIKLÓS

Papi önéletrajz

1944. augusztus 21-én láttam meg a napvilágot a II. világháború világégésének utolsó hónapjaiban.

Édesapám fiatalon községi bíró volt ekkor, a kommunizmus előtti utolsó polgármester. Természetesen ennek politikai gazdasági megtorlását negyven éven át szenvedte a család. Minden egzisztenciális kezdeményezést derékba törtek, ami a család megélhetéséhez szükséges lett volna: földet, gépeket koboztak el. Így aztán apám egyszerű dohány-beváltói portásként dolgozott, mellette kertészkedett és abból tartotta fenn a tizenegy tagú családot. Tisztes polgári egyszerűségben éltünk. Nem nélkülözünk, de nem is dúskáltunk. Meghatározó volt életem, hivatásom kibontakozásában a fészekmeleg család, a keresztény légkör, a közös családi ima. Anyám jósága, aki fény volt a családban a mindég hívható telefon, kezeket imára kulcsoló kéz, májusi találkozás; az ő szeretete nem tartaléklángon égett, tizenegyen merítettünk ebből a fényből, neki csak az volt a dolga, hogy napsugár legyen.

Édesapám határozottsága, vezető ereje nagy hatással volt rám. Ő volt a korlát, aki nem korlátoz, hanem véd, aki úgy fej, hogy nem fejes, a felelős felelősségre vonó a mindnyájunk sorsáért felelős szülő. Kár, hogy nem hallhatjuk szavait, most már egy magasabb helyről vigyáz ránk.

Négyen voltunk testvérek. A három lány mellett az egyetlen fiú (az „Öcsi”). Mindig büszke voltam nővéreimre, akik közül Mária, Olga görög katolikus paphoz ment feleségül. Margit nővérem lélekben a legközelebb állt hozzám.

Berzéken, majd Böcsön végeztem el az általános iskolát, majd 1959-ben a Miskolci Földes Ferenc Gimnázium reál tagozatán kezdtem el középiskolai tanulmányaimat. Ekkor még tombolt a diktatúra. A megtorlások kőkemény évei voltak ezek. Egyenespakát, egyenjelvényt visel-

tünk kötelezőleg a gimnáziumban. Büszke vagyok rá, hogy minden erőszak és kényszerű rábeszélés ellenére sem lettem egy pillanatra sem a Kommunista Ifjúsági Szövetség tagja.

Negyedikben érettségi előtt az Egri Tanárképző Főiskola német-történelem szakára nyertem felvételt. Ez csak megtévesztés volt, mert gyermekkoromtól pap szerettem volna lenni. 1963-ban jó-jeles eredménnyel érettségiztem és júniusban megboldogult Dudás püspök úr felvett a nyíregyházi szemináriumba. Gyermekkori álmom beteljesedni látszott.

Kiváló tanárok, nagyszerű kurzustársak közösségében gyorsan és boldogan repült el öt teológiai év. Ha szűkös szegényes körülmények között éltünk is, de nagy hatással volt lelki fejlődésemmre az a szent szigorúság, tisztességes s szegénység, hatalmas szellemi követelmény, amit a szeminárium nyújtott.

1968. augusztus 18-án szenteltek pappá. Jelmondatom a zsoltáros szava volt: „Ne nekem, Uram, ne nekem, hanem s te nevednek adj dicséretet”.

Szentelés előtt a nős állapotot választottam. Feleségem Szokira Júlia, egy mikóházi görög katolikus vallású nagycsaládból származó leányzó, akit 14 éves kora óta ismertem, és kapcsolatunkat házasság koronázta. 35 évi házasság után hálát adok a gondviselő Istennek azért, hogy személyében igaz feleségre, ideális papnéra és jó munkatársra találtam, aki igaz hitvestárs volt, jó édesanya, gyermekeink anyja. Vele együtt sikerült továbbadni a rákbízottaknak a soha meg nem szűgyenülő hitet, a kereszténység halálán is túlmutató erejét.

Házasságunkat a jó Isten négy gyermekkel áldotta meg.

Júlia lányunk 1969-ben született. Érettségi után egy budapesti építészmérnök vette el. Boldog, kiegyensúlyozott házasságban élnek. Négy gyermeküket életük példájával, hiteles keresztény életükkel nevelik. Pesti otthonuk a békesség és a szeretet háza. Jó velük lenni.

Mária lányunk 33 éves gyógyszerésznő. Férje dr. Janka Ferenc főiskolai tanár, nyírszőlősi paróchus. Házasságukat hosszú ismerkedés előzte meg. Hála Istennek ők is elmondhatják a zsoltárossal: „Boldogok mindnyájan, kik az Urat félik, kik az ő utain járnak”. – Három aranyos, ragyogó értelmű gyermeknek adták tovább az élet felbecsülhetetlen ajándékát, mely mindkettőjük vonásait összefogó testi-szellemi képességekben teljesedett ki. Büszkéek vagyunk rájuk.

Miklós fiunk 1973-as születésű. Egyetlen fiú a négy gyermek közül. Edelenyben érettségizett, és a teológiát levelező szakon végezte.

Küzdelmes, nehéz évek után sorsa gondviselésszerűen révbe jutott, egy jól sikerült házasság által. Felesége Rodler Krisztina, gimnáziumi tanárnő, ő pedig a székesfehérvári római katolikus művelődési ház program-szervezője, immár a harmadik éve. Az Istenszeretőknek minden a javukra válik.

Legkisebb lányunk Apollónia. Ő is, mint a többi gyermekünk, a mucsonyi, majd alberttelepi általános iskolában végezte el a nyolc osztályt, majd a kazincbarcikai gimnáziumban érettségizett, és végül a Besenyei Tanárképző Főiskola német-történelem szakán diplomázott, Budapesten pedig egyetemi felsőfokú németnyelvi diplomát szerzett.

Öröm és büszkeség számunkra, hogy Mosolygó Péter görög katolikus lelkész hitvestársa lett. Állomáshelyeik: Hajdúdorog, Buda Fő utcai Görög katolikus egyházközség. Ideális papi család. Mindketten egyéniségek. Sugárzó emberek. Két aranyos lányuk van Borbála és Annamária.

Amint fent említettem volt, 1968. augusztus 18-án szentelt pap-pá Dudás Miklós püspök úr. Augusztus 25-én Berzéken volt az első misém. A várva várt dispoziációt október 1-jével kaptam Baskóra. El sem tudtam képzelni, hol is van ez az ismeretlen település. A térkép hegyes, dombos vidéket mutatott. Mindig rajongtam a hegyek, a csúcsok, a természet lágy öle, a vad vidékek után. A nyelv kopott, a jelző szintelen, amikor arról kell írnom, mit éreztünk, amikor megláttuk ezt a csodálatos festői tájat a zempléni hegyek közepén. Gyönyörű templom, szép paróchia, áldott hívek szeretete fogadott. 580 lakosú volt akkor a község. Gyakorlatilag mindenki görög katolikus és mindenki templombajáró volt. Még a tanácselnök és a párttitkár is. Ez egy mindentől elzárt független, autokefál közösség, egyház volt akkor, amikor még papokat tartóztattak le az országban, és komoly börtönbüntetések születtek.

Gyönyörű évek voltak ezek. Sok fiatal, izgalmas hittanórák, vídám kirándulások, komoly zárandoklatok. Első nagy szerelem! Ezért imádkozom 35 év távlatából: „El ne hagyj első szeretetedet”.

Észre se vettük, hogy nincs infrastruktúra, nincs telefon, nincs vezetékes víz. Csak fiatalság, lelkesedés és öröm.

Itt születtek gyermekeink. De itt találkoztunk először a megpróbáltatás keresztyével is, amikor Júlia lányunk heteken át lebegett a halál mezsgyéjén. Nagy megpróbáltatás volt ez is, de javunkra vált, formálni, alakítani akart az Úr, hogy el ne bizzuk magunkat.

1976-ban 32 évesen az Abaújszántói Kerület kerületi esperese lettem. Közelebről megismerhettem a zempléni paróchiákat, a papság

életét.

1979-80-ban a templom belső felújítására került sor: új padok, művészi kivitelű ikonosztázion, melyet Szilárd püspök úr áldott meg.

Baskói bemutatkozásom jelmondata ez volt: „Nem akarok mást hallani közöttetek, mint Jézus Krisztust éspedig a megfeszítettet”.

Minden emberi gyarlóság, gyöngeség ellenére is – hiszen oly nehéz levetközni a húsból, vérből, idegből gyúrt hétköznapi ember – ez volt 12 évi baskói papi szolgálatom lényege: Jézust hirdessem, a Megfeszítettet.

1981. január 1-jével a halálozás folytán megüresedett mucsonyi egyházközség paróchusává nevezett ki a Főpásztor. Igen nagy megtiszteltetés volt ez, és hatalmas kihívás. Bemutatkozó beszédemben elmondtam küldetésem lényegét: szolgálni akarok, és nem uralkodni, szolgálni teljes szívemből, minden erőmből Isten népét.

Meg kellett szervezni a hitoktatást, az ifjúsági hittant, az egyháztanács felújítását, a paróchia átalakítását, később a templom külső-belső renoválását. Ugyanez történt s kápolnával is.

Rendkívül felpörgetett életet éltünk. A lelkipásztori munkán túl paróchiánkon zajlott az Exarchátus papi rekolekcióinak sorozata hosszú éveken át, konzultori gyűlések, papi összejövetelek, magasrangú kongregációs vendégek fogadása. A paróchia három nagy szobája az Exarchátus és az egyházközség közösségi háza szerepét töltötte be.

Lelkigyakorlatok sorozata a nagybőjti szent 40 nap alatt: teológiai tanárok vendég előadók, később szerzetes atyák formálták, alakították híveink lelkét. Sok zarándoklatot – nem kirándulást – szerveztünk a felnőtt fiatalokkal Máriapócsra, Máriazellbe, Czestochowába, Bécsbe, Győrbe, Esztergomba stb.

1986-88 a szenvedések évei voltak. Feleségemmel mindketten megbetegedtünk. Szanatóriumok, kórházak, kezeléseik sorozata. Majd mindkettőnknél egy állandósult betegállapot. Ez már visszavonhatatlan.

1989-ben dr. Keresztes Szilárd megyéspüspök apostoli kormányzó úr kinevezett általános püspöki helynökévé. Nagy kihívás, felelősségteljes szolgálat. Bekapcsolódhattam az egyház legfelsőbb vezetésébe, s mindazokba a sikerekbe és kudarcokba, ami ezzel a szolgálattal együtt jár.

A mucsonyi évek felejthetetlenül szépek voltak. Innen taníttattuk, házasíttattuk gyermekeinket.

Istenem, mennyi kegyelemmel, ajándékkal halmoztál el, hogyan köszönjem ezt meg neked? Hogy a lét ajándékán túl egy magasabb élet

távlatait nyitottad meg előttem, hogy minden nap elmondhattam méltatlan ajkaimmal: „Szeretlek téged, Uram, én erősségem az Úr az én erősségem és oltalmam”.

Húszévi mucsonyi szolgálat után áthelyezésemet kértem a megüresedett edelényi paróchiára. Most itt folytatom közel 60 évesen, kissé megfáradtan, viszonylag fiatal lelkes közösségben lelkipásztori munkámat, amíg engedi az Úr.

Folyó év augusztus 6-án, két évi edelényi szolgálat után a mucsonyi önkormányzat diszpolgárrá nevezett ki. A kitüntetést Úrszínváltás napján a hívek és a polgári tisztségviselők jelenlétében a Szent Liturgia után vehettem át.

Augusztus végén kurzustársaimmal együtt a pócsi Szűzanya oltára előtt hálát adtunk 35 év papi szolgálatáért az életünket és történelmünket irányító és gondviselő Isten jóságáért.

Úgy érzem, a 35 év alatt semmi nagy dolgot nem csináltam, nem írtam könyveket, nem tartottam tudományos előadásokat, csupán ott éltem híveim között, és végeztem sokszor nagyon is egyhangú papi munkámat.

Egyvalamit mégis tettem. Sajátos módon felkínáltam a hit mérhetetlen erejét, a halálon is túlmutató reményt: „hogy élni jó, meghalni szép és szeretni pusztán megistenülés”. Azoknak is felkínáltam a hitet, akik nem jártak templomba, de az igazságot, a békét, a közjót szolgálták, ami mögött az Isten rejtőzik. Azoknak az Istenkeresőknek pedig, akik csak azt hiszik, amit látnak, meg akartam mutatni, hogy Isten látható, megölelhető, megölhető, elfogadható és visszautasítható módon jelent meg Fiában, Jézus Krisztusban és itt maradt közöttünk a világ végezetéig, hogy ők is elmondhassák majd fiaiknak és leányaiknak, mit tett velük az Úr.

Sok szomorú beszéd hangzik manapság a szekularizáció kapcsán, papi munkánk eredménytelenségével kapcsolatban. Mi a jövőbe nézünk. Hiszünk abban, hogy nem csak a tegnapok és tegnapelőttök, hanem a holnapok és holnaputánok is Isten birodalmához tartoznak.

Hiszünk abban, hogy minden megpróbáltatás, gyáva elpártolás és hitvány árulás ellenére is érlelődik a történelem szántóföldjén az Isten vetése. Ezért mondjuk az apostollal együtt: „Uram, kihez mennénk, hiszen az örök élet igéi nálad vannak”. Istenem, adj erőt nekünk a kitaráshoz!

A Sematizmus adatai

Született: Rakaca, 1944. október 4.

Pappá szentelődött: Nyíregyháza, 1968. augusztus 18.

Nős.

H. lelkész Tornabarakonyban 1968. H. lelkész Rakacaszenden 1969-1977. Paróchus Mikóházán 1977-1990. Betegszabadságon, majd nyugdíjban 1990-től.

KÖNYVISMERTETÉSEK

UDVARI, I., *Vasvári Pál családjáról, életéről*, (Vasvári Pál Társaság Füzetek 15), Tiszavasvári 2003, 73 p. ISBN 963 210 371 8 HU-ISSN 0865 2767

Csinos és kedves kis könyvvel lepte meg (a szó szoros értelmében is) Udvari professzor úr nem csak a szakmai olvasóközönségét. A görög katolikus papfiúról, a márciusi ifjak egyikéről, Vasvári Pálról és családjáról nyújt komplex ismeretet. S ez valóban így van, mert nem csak a távoli múltba nyúl vissza, hanem a legújabb ismertetést (Internet) is bemutatja. Régebbi tanulmányaiból is vesz be ebbe a könyvbe, de egészen új ismereteket is közöl, olyan adatokat hozva Vasváriról, amelyet vagy nem, vagy pedig másképp tudtak eddig az életével foglalkozó szakemberek. Igen nagy értéke a könyvnek, hogy nem unalmas, egyáltalán nem száraz a stílusa, hanem olvasmányos, természetesen a műfaj keretein belül. A jól megválogatott sok szép illusztráció is kedvessé teszi, s nem utolsó sorban az a tény, hogy a formátumát is jól eltalálta, könnyen kézbe vehető és kezelhető kötet. *(Ivancsó István)*

Nagy, M. (ed.), *Studia Postbizantina Hungarica VI*, Debrecen 2003, 119 p. ISSN 1219-8110

Első alkalommal jelentkezett idegen nyelven a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Művészettörténeti Tanszék tudományos kiadványa, a Posztbizánci Közlemények. Az eddigi öt kötetből négy egy konferencia anyagát adta közre anyanyelvünkön. Eme legújabb szám azoktól a szerzőktől közöl írásokat, illetve tanulmányokat, akik általában a konferenciák résztvevői szoktak lenni.

A neves szerzők közül *németül* írta tanulmányát *Bitskey István* a bizánci történetírók befogadásáról Pázmány Péter műveiben. *Janka György* azt foglalja össze, hogyan éltek a görög katolikusok a nagyváradi külhelynökségben Kovács Melét püspök (1748-1775) idejében. *Ivancsó István* a görög katolikus liturgikáról ír. *Angol* nyelvű Udvari István tanulmánya a munkácsi egyházmegyében a XVIII. században

folyó nevelésről. *Bódi Erzsébet* három falunak a karácsonyi böjtjét mutatja be. *Cselényi István* a nagyböjti és a húsvéti kánon kapcsán ír az alászállásról és feltámadásról. *Imrényi Tibor* a múltból a jelenbe halad, bemutatva az egységet és különbözőséget az Újszövetségben és a keresztény hagyományban, valamint vázolja korunk ökumenikus problémáit Közép-Európában „kelet” és „nyugat” között. *Szőke Lajos* a szerb egyházi szláv grammatikákat mutatja be. Végül *Nagy Márta* a Krisztus, a nagy Főpap ikonográfiai típus magyarországi megjelenéséről ad alapos tájékoztatót. Harmadik nyelvként az orosz jelentkezik a kötetben, igaz, egyetlen tanulmánnyal. *Puskás Bernadett* a Passió ábrázolásáról ír a Kárpát-vidéki ikonfestészetben.

Az értékes kötetet szép illusztrációk teszik még gazdagabbá, s ez különösen ott fontos, ahol a téma is megkívánja. (Ivancsó István)

Ivancsó, I. (szerk.), *Liturgikus örökségünk I. Az első magyar nyomtatott Liturgikon megjelenésének 120. évfordulójára 2002. április 18-án rendezett szimpózium anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 8.), Nyíregyháza 2002, 57 p. ISSN 1785-2722 ISBN 963 212 806 0

Hittudományi Főiskolánk új publikációs sorozatot indított „Liturgikus örökségünk” címmel, mely a megtartott s a remélhetőleg következő liturgikus szimpóziumok anyagát tartalmazza.

A legelső ilyen jellegű a tudományos ülést az első magyar nyelvű Liturgikon évfordulójára rendezte a Hittudományi Főiskola. Ugyanis a mű 1882 áprilisában jelent meg nyomtatásban. Voltak azonban komoly előzményei, míg a hajdúdorogi liturgikus fordító bizottság (1879-1892) munkálkodásának legelső terméke lett. A *Danilovics János* külhelynök vezetésével működő kilenc tagú fordító bizottság legfontosabb feladatának tartotta, hogy a Szent Liturgiának kéziratos fordításokban meglévő változatai után (*Krucsay Mihály*, 1793; *Kritsfalusi György*, 1795) új fordításban, immár nyomtatásban adja ki az *Aranyszájú-liturgia* szövegét. Ezzel lehetővé vált, hogy a Liturgia végzése egységes legyen.

A magyar liturgikus nyelvért folytatott évszázados küzdelemben fontos mérföldkövet jelentett ez a könyv. Megjelenéséig csak az alulról jövő, egyéni kezdeményezések érvényesülhettek a kéziratos fordítások révén. Ez a mű azonban már egyházhatósági felügyelettel készült.

Az első nyomtatott Liturgikon jelentőségét igazolja, hogy az 1920-ban Nyíregyházán kiadott – máig használatban lévő – Liturgikon

ezt a szöveget, illetve fordítást tekintette alapnak, s csak csekély módosításokat végeztek rajta az eredeti görög szöveg alapján.

A szimpozion megnyitóját *Keresztes Szilárd* püspök úr tartotta, a zárszavát pedig *Pregun István* főigazgató mondta. A kötetben ezek is olvashatók. Az első előadást *Janka György*, az egyháztörténelem tanára tartotta a Hajdúdorogi Külhelynökség történetéről. Ezt követte *Szabó Péter* kánonjogi tanár, aki a Hajdúdorogi Külhelynökség kánonjogi státuszáról beszélt. S bár a programban szerepelt, de betegség miatt elmaradt, s így a kötetbe sem kerülhetett be *Véghseő Tamás* történelem tanárunk előadása Danilovics János hajdúdorogi külhelynökről. Végül *Ivancsó István* liturgikus tanár az 1882-es Liturgikonról tartotta meg előadását, annak teljes bemutatását adva. – A sorozat első kötete tehát ezeket örökíti meg, s tárja immár írott formában az olvasóközönség elé.

(*Ivancsó István*)

Ivancsó, I. (szerk.), *Liturgikus örökségünk II. A Krucsay-féle liturgiafordítás fakszimiléje kiadásának alkalmából 2003. október 30-án rendezett szimpozion anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 10.), Nyíregyháza 2003, 67 p. ISSN 1785-2722 ISBN 963 212 812 5

A Hittudományi Főiskola második liturgikus szimpozionjának anyaga is megjelent nyomtatásban. Az első ismert magyar nyelvű liturgiafordítás készítésének 210. évfordulója, valamint fakszimile kiadásban való (ezidei) megjelentetése adta hozzá az alapot. A kötetben a teljes anyag olvasható.

Ismeretes a történelmi háttér, röviden mégis érdemes felvázolni. A magyar görög katolikus hívek évszázadokon keresztül kemény küzdelmet folytattak azért, hogy anyanyelvükön végezdhessék a Szent Liturgiát és a szertartásokat. Mivel magyarok voltak, de anyaegyházmegyéjük liturgikus nyelve nem a magyar volt, előbb a magyar liturgikus nyelv engedélyezésének elérését, majd amikor belátták, hogy ezt nem kapják meg, önálló magyar egyházmegye felállításának elnyerését tűzték ki célul. Történelmi tény, hogy ez utóbbi csak 1912-ben sikerült, a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításával, az előbbi viszont hallgatólagosan lett elfogadva 1965-ben, a zsinati Liturgia révén.

Ebbe a folyamatba illeszkedik be – alulról jövő kezdeményezésként – a liturgikus fordítások feltűnése, melyek csak kéziratban jelenhettek meg. Az Aranyszájú-liturgia teljes magyar nyelvű szövegének

legrégebbi változata Krucsay Mihály gálszécsi paróchustól maradt fenn, aki 1793-ban készítette a fordítást.

Így tehát a magyar görög katolikus egyház számára rendkívül becses mű az, mely a most megjelentetett faksimile kiadásnak eredeti példánya: egy kétszázötven éves kéziratos liturgikus fordítás! Valójában maga a mű huszonegy esztendővel fiatalabb, mert Lupess István tímári paróchus átírásában maradt ránk. A könyv egyedülálló jelentőségét azonban mégis az adja, hogy anyanyelvünkön ebben van a legelső ismert teljes Aranyszájú-liturgia szövegünk.

A kis kötet – a püspöki megnyitó és a főigazgatói zárszóval keretbe foglalva – négy előadást tartalmaz. Az elsőt *Pregun István* főigazgató tartotta, egyben bemutatva a faksimile kötetet is. A második előadásban *Ivancsó István* bemutatta a Krucsay-fordítás másolóját, Lupess István büdi, majd tímári papot, akit egyéni életének sorozatos tragédiái nem törtek meg, hanem kiváló papi munkát végzett, beleértve a Szent Liturgia lemásolását is. *Bohács Béla*, az Eperjesi Egyetem Teológiai Fakultásának dékánja „A magyar liturgikus nyelv jelentősége az eperjesi egyházmegyében” címmel tartotta előadását, felvázolva az ottani jelenlegi helyzetet is. Ehhez kapcsolódott a szintén Eperjesről érkezett *Miroslav Il'ko* tanár úr korreferátuma szlovák nyelven: „A liturgikus szövegek nemzeti kisebbségek nyelvére való fordításai az eperjesi egyházmegyében”. Magyar fordításban mindenki egyidejűleg követhette a szöveget. Végül az utolsó előadás *Seszták István* kollégánké volt „Antropológiai vonatkozások a görög katolikus egyház liturgiájában” címmel. Miután felvázolta az alapfogalmakat, hogy mi az ember, és hogy mi a liturgia, alapos elmélyültséggel bontotta ki az antropológiai vonatkozásokat is, szép stílusban.

Hittudományi Főiskolánk új épületében az elmélyült tudományos munka bizonyítéka a szimpozion – amint püspök úr a megnyitóban megfogalmazta. Ehhez hozzátehetjük, hogy az anyag megjelentetése pedig azok felé is szolgálatot kíván tenni, akik bármi oknál fogva nem voltak jelen a tudományos ülésen.

(*Ivancsó István*)

RECENSIONES

UDVARI, I., *Vasvári Pál családjáról, életéről*, (Vasvári Pál Társaság Füzetei 15), [*La famiglia, la vita di Vasvári Pál*, (Quaderni del Sodalizio di Vasvári Pál 15)], Tiszavasvári 2003, 73 p. ISBN 963 210 371 8 HU-ISSN 0865 2767

Professore Udvari ha sorpreso (anche nel senso stretto della parola) i suoi lettori non soltanto professionali con un piccolo e carino libro. Ci presenta una conoscenza complessa del figlio di un sacerdote greco-cattolico, uno dei “giovani di marzo di 1848”, di Vasvári Pál e della sua famiglia. Questa è la realtà, conoscenza complessa, infatti, l'autore non risale soltanto nel passato lontano, ma presenta anche le conoscenze più recenti (Internet). Il professore ha inserito nel libro alcuni dei suoi saggi primari. Nello stesso tempo, però, ci trasmette anche fatti e dati nuovi cui o non o in altro modo sapevano prima gli autori scrivendo della vita o della biografia di Vasvári. Il valore abbastanza grande del libro che non è noioso, affatto non ha uno stile secco, ma leggibile, rimanendo, naturalmente, nelle cornici del genere. Il libro è stato fatto carino dalle illustrazioni molto ben scelte. Anzi, l'autore ha indovinato anche il formato del libro: si può facilmente prenderlo in mano e così è buono leggerlo.

(Ivancsó István)

Nagy, M. (ed.), *Studia Postbizantina Hungarica VI*, Debrecen 2003, 119 p. ISSN 1219-8110

Si è presentata per la prima volta in lingue straniere l'edizione scientifica della Cattedra della Storia delle Belle Arti dell'Università di Debrecen, la *Studia Postbizantina Hungarica*. Dai cinque volumi finora pubblicati quattro hanno fatto uscire la materia di conferenze nella nostra lingua materna. Questo recente volume pubblica gli scritti o saggi degli autori che di solito erano partecipi delle conferenze.

Tra i celebri autori hanno scritto tre gli articoli *in lingua tedesca*. *Bitskei István* ha scritto: Die Rezeption byzantinischer

Geschichtsschreiber in den Werken von Péter Pázmány. *Janka György* ha riassunto: Griechische Katholiken im Wardeiner Ritusvikariat unter dem Bischof Melét Kovács (1748-1775). *Ivancsó István* ha scritto: Die griechisch-katholische Liturgik. *In lingua inglese* hanno scritto sei. *Udvári István* ha riassunto: Education in the diocese of Munkacs int the 18th century. *Bódi Erzsébet* ha rappresentato: The Greek Catholic Christmas Fast in three villages. *Cselényi István* ha scritto: Descent and Resurrection. The Canon of Lent and Easter. *Imrényi Tibor* ha presentato: From past to present: unity and diversity in the New Testament and in Christian tradition. Contemporary problems of ecumenism in Central Europe between “East” and “West”. *Szőke Lajos* ha rappresentato: Serbian Church Slavonic Grammars in Subcarpathia. Infine *Nagy Márta* ci ha dato un’approfondita conoscenza: The Appearance of the Iconographic Type of “Christ, the Great Prelate” in Hungary. Si presenta nel volume *il russo* come terza lingua, però con un solo articolo. *Puskás Bernadett* ha scritto: della rappresentazione della Passione nella pittura iconografica della regione Subcarpatia.

Il pregevole volume è stato arricchito delle illustrazioni, e questo fatto è soprattutto importante sui posti sui quali anche il tema le si esige. (*Ivancsó István*)

Ivancsó, I. (red.), *Liturgikus örökségünk I. Az első magyar nyomtatott Liturgikon megjelenésének 120. évfordulójára 2002. április 18-án rendezett szimpozion anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 8.) [*Eredità liturgica I. La materia del simposio tenuto il 18 aprile 2002 all’occasione del 120° anniversario della pubblicazione del primo Liturgicon stampato*, (Istituto Teologico Superiore Greco-cattolico di San’Atanasio Cattedra Liturgica 8], Nyíregyháza 2002, 57 p. ISSN 1785-2722 ISBN 963 212 806 0

Il nostro Istituto Teologico Superiore ha cominciato una nuova serie con il titolo “Eredità Liturgica” che contiene la materia del simposio già tenuto o di quelli che saranno tenuti nel futuro.

L’Istituto Teologico Superiore ha tenuto la prima conferenza del genere per l’anniversario 120° della pubblicazione del Liturgicon di lingua ungherese. Infatti, l’opera è stata stampata nell’aprile 1882. Sono stati però seri fatti precedenti finché divenne il primo risultato del lavoro della Commissione di traduzione liturgica di Hajdúdorog (1879-1892).

La Commissione formata da nove membri che funzionava sotto la direzione del vicario Danilovics János ha tenuto come suo compito più importante di far uscire, ormai in versione stampata, il testo della liturgia di San Giovanni Crisostomo. Finora infatti ne esistevano soltanto manoscritti (*Krucsay Mihály*, 1793; *Kritsfalusi György*, 1795). Così invece è divenuto possibile celebrare la Santa Liturgia unanimemente.

Questo libro significa un importante miglio nella lunga lotta sostenuta per ottenere la lingua liturgica ungherese nella Chiesa greco-cattolica ungherese. Fino alla sua pubblicazione esistevano soltanto iniziative private e personali per le diverse traduzioni circolanti in manoscritti. Quest'opera invece fu fatta sotto la sorveglianza dell'autorità ecclesiale suprema.

L'importanza del primo Liturgicon stampato è verificata dal fatto che il Liturgicon seguente pubblicato nel 1920 – che è in uso fino ad oggi – ha preso questa traduzione come sua base e ne furono eseguite soltanto piccole modificazioni in base al testo greco originale.

L'inaugurazione del simposio è stata tenuta dal vescovo Keresztes Szilárd. Il discorso di chiusura invece è stato pronunciato dal capodirettore Pregun István. Possiamo leggerli nel libro. La prima relazione è stata fatta dal professore della storia della Chiesa *Janka György* sulla storia del Vicariato di Hajdúdorog. Ne ha seguito *Szabó Péter*, professore del diritto canonico chi ha parlato dello stato canonico del Vicariato di Hajdúdorog. Nel programma è ancora stata inserita anche la relazione del professore della storia della Chiesa *Véghseő Tamás*, ma a causa della sua malattia non è stata presentata la sua relazione sul vicario Danilovics János. Infine *Ivancsó István* professore liturgico ha tenuto la sua relazione sul Liturgicon dell'anno 1882, presentando interamente l'opera. – Il primo volume della serie, dunque, contiene questi scritti e li presenta ai lettori.

(*Ivancsó István*)

Ivancsó, I. (red.), *Liturgikus örökségünk II. A Krucsay-féle liturgiafordítás fakszimiléje kiadásának alkalmából 2003. október 30-án rendezett szimpozion anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 10.) [*Eredità liturgica II. La materia del simposio tenuto il 30 ottobre 2003 all'occasione della pubblicazione del facsimile della traduzione liturgica di Krucsay*, (Istituto Teologico Superiore Greco-cattolico di San'Atanasio

**Cattedra Liturgica 10], Nyíregyháza 2003, 67 p. ISSN 1785-2722
ISBN 963 212 812 5**

Anche del secondo simposio liturgico dell'Istituto Teologico Superiore è stata pubblicata la materia. Ne ha dato la base l'anniversario 210° della prima conosciuta traduzione ungherese della liturgia, e la sua pubblicazione in facsimile nell'anno presente. Si può leggere nel volume tutta la materia del simposio.

Lo storico sottofondo è conosciuto, però vale la pena brevemente abbozzarlo. I fedeli greco-cattolici ungheresi duramente lottavano per secoli affinché possano celebrare la liturgia e i sacri uffici nella loro lingua materna. Essendo ungheresi, ma la lingua liturgica della loro materna-diocesi non fu l'ungherese, prima miravano ottenere la lingua liturgica ungherese, e dopodiché si rendevano conto che questo è impossibile, ormai volevano ottenere una diocesi ungherese indipendente. È un fatto storico che quest'ultimo è stato realizzato solo nel 1912 con la fondazione della diocesi di Hajdúdorog, il primo invece è stato accettato solo verso la fine del II° Concilio Vaticano per la liturgia celebrata in lingua ungherese.

In questo processo s'inseriscono – come iniziative private e personali – le traduzioni liturgiche che potevano venire in luce soltanto in manoscritti. La versione più antica del testo ungherese della liturgia di San Giovanni Crisostomo è rimasta da Krucsay Mihály parroco di Gálszécs chi l'ha tradotta nel 1793.

Così l'esemplare originale dell'opera appena pubblicata è straordinariamente importante per la Chiesa greco-cattolica ungherese. Infatti, è una traduzione liturgica che ha duecentodieci anni. In verità, l'opera stessa è più giovane con ventun anni perché ci è rimasta nella trascrizione di Lupess István parroco di Tímár. L'importanza straordinaria del libro sta nel fatto che in esso si trova il primo testo conosciuto della liturgia di San Giovanni Crisostomo nella nostra lingua materna.

Il piccolo libro del simposio contiene quattro relazioni, concernenti con l'inaugurazione vescovile e con il discorso di chiusura del capodirettore. La prima relazione è pronunciata da *Pregun István* capodirettore, presentando intanto il volume del facsimile. Nella seconda relazione *Ivancsó István* ha presentato il copiatore della traduzione di Krucsay: Lupess István parroco di Búd poi di Tímár, chi soffriva le tragedie della sua vita personale e nonostante ciò eseguì un lavoro sacerdotale esemplare, incluso anche la trascrizione della Santa Liturgia.

Bohács Béla decano della Facoltà Teologica dell'Università di Prešov ha tenuto la sua relazione con il titolo: "L'importanza della lingua liturgica ungherese nella diocesi di Prešov", abbozzando anche lo stato attuale di là. Ne ha attaccato il correferato di *Miroslav Il'ko*, anche lui professore in Prešov, in lingua slovacca: "Le traduzioni dei testi liturgici in minoranze nazionali nella diocesi di Prešov". Simultaneamente tutti i presenti potevano seguire il suo testo in traduzione ungherese. Infine, l'ultima relazione è stato tenuto dal nostro collega *Seszták István* con il titolo: "Aspetti antropologici nella liturgia della Chiesa greco-cattolica". Prima ha abbozzato i principi che cosa è l'uomo, e cosa è la liturgia, ha trattato con una certa profondità anche gli aspetti antropologici in uno stile bello.

Nella nuova Sede del nostro Istituto Teologico Superiore il simposio è una testimonianza del lavoro scientifico approfondito – come il vescovo lo ha sottolineato nel suo discorso di apertura. Ne possiamo aggiungere che con la pubblicazione della materia del simposio vogliamo servire coloro che non sono stati presenti nella seduta scientifica.

(Ivancsó István)

GÁNICZ ENDRE

**KELETI EGYHÁZI BIBLIOGRÁFIA MAGYAR NYELVEN
2002-2003**

- „A legtiszteltebb Krisztus-ikon: a Szent Mandilion (Akheiropoietosz), in *Keresztény Élet* 34 (2003) 4.
- „II. Alexij Moszkva és egész Oroszország patriarchájának húsvéti körlevele az Orosz Orthodox Egyház főpásztoraihoz, pásztoraihoz, szerzeteseihez és minden hű gyermekéhez”, in *Egyházi Krónika* 2 (2003) 1-2.
- BAÁN István: „Útkeresés Kelet és Nyugat között”, in *Vigilia* 6 (2003) 429-435.
- BOHÁCS Béla: „A magyar liturgikus nyelv jelentősége az eperjesi egyházmegyében”, in Ivancsó István (szerk.): *Liturgikus örökségünk II. A Krucsay-féle liturgiafordítás fakszimiléje kiadásának alkalmából 2003. október 30-án rendezett szimpozion anyaga*, Nyíregyháza 2003, 33-38.
- DIETRICH, Jan, Szegedi János (ford.): „Pszeudo-Dionüsziosz Areopagita és Maimonidész negatív teológiája”, in *Tanítvány* 2 (2003) 81-94.
- DOBOS András: „Az alázat és a kevélység allegóriái Nagy Szent Gergely Moraliájában”, in *Munkálatok a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola hallgatóinak írásaiból*, Nyíregyháza 2002, 47-58.
- DUKKON Ágnes: „Vlagyimir Szolovjov, a »szent harmónia« filozófusa”, in *Vigilia* 6 (2003) 436-444.
- ELMER István: „A keleti szerzetesség olyan rét, amelyen mindenféle virág nő – Baziliták Máriapócsán”, in *Új Ember* 25 (2003) 7.
- ELMER István: „Istent dicsőíteni, az embertestvért szolgálni – Keleti szerzetesnővérek Máriapócsán”, in *Új Ember* 22 (2003) 7.
- FURNÀ, Dionüsziosz, da: „Az ikonfestészet kézikönyve VII.”, in *Athanasiana* 17 (2003) 251-256.
- GÁLLOS Balázs – SZEGEDI János: „Történeti vázlat a negatív teológia fejlődéséről”, in *Tanítvány* 2 (2003) 95-107.
- IL'KO, Miroslav: „A liturgikus szövegek nemzeti kisebbségek nyelvére való fordításai az eperjesi egyházmegyében”, in Ivancsó István

- (szerk.): *Liturgikus örökségünk II. A Krucsay-féle liturgiafordítás fakszimiléje kiadásának alkalmából 2003. október 30-án rendezett szimpozion anyaga*, Nyíregyháza 2003, 45-49.
- IMRÉNYI Tibor: „Az Orthodox Egyház tanítása Hitről, Reményről, Szeretetről”, in *Egyházi Krónika* 1 (2003) 4-6.
- IMRÉNYI Tibor: „Az Orthodox Egyház tanítása Hitről, Reményről, Szeretetről”, in *Egyházi Krónika* 2 (2003) 5-6.
- IVANCSÓ Bazil: „A diakónus, és liturgikus szolgálata a Bizánci Egyházban (1.)”, in *Keresztény Élet* 47 (2003) 4.
- IVANCSÓ Bazil: „Nagy Konstantin, a keresztények császára (1.)”, in *Keresztény Élet* 30 (2003) 4.
- IVANCSÓ Bazil: „Nagy Konstantin, a keresztények császára (2.)”, in *Keresztény Élet* 31 (2003) 4.
- IVANCSÓ Bazil: „Nagy Konstantin, a keresztények császára (3.)”, in *Keresztény Élet* 32 (2003) 4.
- IVANCSÓ István (szerk.): *Liturgikus örökségünk I. Az első magyar nyomtatott Liturgikon megjelenésének 120. évfordulójára 2002. április 18-án rendezett szimpozion anyaga*, Nyíregyháza 2002, 57 p. ISSN 1785-2722 ISBN 963 212 806 0.
- IVANCSÓ István (szerk.): *Liturgikus örökségünk II. A Krucsay-féle liturgiafordítás fakszimiléje kiadásának alkalmából 2003. október 30-án rendezett szimpozion anyaga*, Nyíregyháza 2003, 67 p. ISSN 1785-2722 ISBN 963 212 812 5.
- IVANCSÓ István: „Antióchiai Szent Ignác a liturgikus szövegeinkben”, in *Athanasiana* 17 (2003) 19-37.
- IVANCSÓ István: „Az 1882-es Liturgikon”, in Ivancsó István (szerk.): *Liturgikus örökségünk I. Az első magyar nyomtatott Liturgikon megjelenésének 120. évfordulójára 2002. április 18-án rendezett szimpozion anyaga*, Nyíregyháza 2002, 17-26.
- IVANCSÓ István: „Az útmutató Mária (1.) – Gondolatok a máriapócsi akathisztoszból”, in *Keresztény Élet* 28 (2003) 4.
- IVANCSÓ István: „Az útmutató Mária (2.) – Gondolatok a máriapócsi akathisztoszból”, in *Keresztény Élet* 29 (2003) 4.
- IVANCSÓ István: „Könyv-jelző 14. Legelső liturgiafordításunk”, in *Görög Katolikus Szemle* 5 (2003) 12.
- IVANCSÓ István: „Liturgikus szilánkok XIV. – Megemlékezvén”, in *Görög Katolikus Szemle* 5 (2003) 3.
- IVANCSÓ István: „Liturgikus szilánkok XIX. – Az ő lelke”, in *Görög Katolikus Szemle* 10 (2003) 2.

- IVANCSÓ István: „Liturgikus szilánkok XV. – A pokolnak megrontását”, in *Görög Katolikus Szemle* 6 (2003) 2-3.
- IVANCSÓ István: „Liturgikus szilánkok XVI. – Ámen”, in *Görög Katolikus Szemle* 7 (2003) 2.
- IVANCSÓ István: „Liturgikus szilánkok XVII. – Papi temetés”, in *Görög Katolikus Szemle* 8 (2003) 2.
- IVANCSÓ István: „Liturgikus szilánkok XVIII. – Az esztendő koszorúja”, in *Görög Katolikus Szemle* 9 (2003) 6.
- IVANCSÓ István: „Liturgikus szilánkok XIX. – Az ő lelke”, in *Görög Katolikus Szemle* 10 (2003) 2.
- IVANCSÓ István: „Liturgikus szilánkok XX. – Evangélium”, in *Görög Katolikus Szemle* 11 (2003) 3.
- IVANCSÓ István: „Lupess István, az első liturgiafordításunk másolója”, in Ivancsó István (szerk.): *Liturgikus örökségünk II. A Krucsay-féle liturgiafordítás fakszimiléje kiadásának alkalmából 2003. október 30-án rendezett szimpozion anyaga*, Nyíregyháza 2003, 15-32.
- JANKA Ferenc: „A magyar görög katolikus egyház perspektívái a közeljövőben”, in *Athanasiana* 17 (2003) 79-94.
- JANKA György: „A Görög Katolikus Püspöki Levéltár utóbbi 10 éve”, in Szabadi István (szerk.): *„Hogy mindnyájan egyek legyenek...” Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egyesülete tíz év az egyházi levéltárak szolgálatában*, Debrecen 2003, 31-32.
- JANKA György: „A hajdúdorogi külhelynökség története”, in Ivancsó István (szerk.): *Liturgikus örökségünk I. Az első magyar nyomtatott Liturgikon megjelenésének 120. évfordulójára 2002. április 18-án rendezett szimpozion anyaga*, Nyíregyháza 2002, 7-16.
- JANKA György: „Habsburg egyházpolitika a hódoltság után hazánkban”, in *Athanasiana* 17 (2003) 95-108.
- KISFALUSI János: *A rakacai templom építés története*, Viszló 2002, 45 p.
- LAKATOS László: „Házad ékessége – A királyi ajtók fölötti szentképek”, in *Görög Katolikus Szemle* 9 (2003) 7.
- LAKATOS László: „Házad ékessége – Az ikonosztázion I.”, in *Görög Katolikus Szemle* 5 (2003) 10.
- LAKATOS László: „Házad ékessége – Az ikonosztázion II.”, in *Görög Katolikus Szemle* 6 (2003) 9.
- LAKATOS László: „Házad ékessége – Az ikonosztázion III.”, in *Görög Katolikus Szemle* 7 (2003) 6-7.
- LAKATOS László: „Házad ékessége – Az ikonosztázion oldalajtói”, in *Görög Katolikus Szemle* 8 (2003) 7-8.

- LAKATOS László: „Házad ékessége – Az Istenszülő ünnepeinek képei”, in *Görög Katolikus Szemle* 11 (2003) 8.
- LAKATOS László: „Házad ékessége – Az Úr ünnepeinek képei”, in *Görög Katolikus Szemle* 10 (2003) 7.
- LIPCSÁK Tamás: „Kürösi Teodorétosz szociális tevékenysége leveleinek tükrében”, in *Athanasiana* 17 (2003) 57-66.
- LOSSKY, Vladimir: „Megváltás”, in *Athanasiana* 17 (2003) 19-37.
- MILORAD, Tomanić, Mészáros Zoltán (ford.): „A szerb egyház a háborúkban – és a háborúk a szerb egyházban”, in *Klió* 2 (2003) 150-156.
- MUSSINGHOF, Heinrich, Kiss Ulrich (ford.), „Napnyugati Európa? Az ortodoxia az európai integrációs folyamatban”, in *Távlatok* 1 (2002) 100-111.
- NAGYMIHÁLYI Géza: „Bevezetés a képteológiába (1.)”, in *Keresztény Élet* 41 (2003) 4.
- NAGYMIHÁLYI Géza: „Bevezetés a képteológiába (2.)”, in *Keresztény Élet* 42 (2003) 4.
- NAGYMIHÁLYI Géza: „Bevezetés a képteológiába (3.)”, in *Keresztény Élet* 43 (2003) 4.
- „Nagy Szent Baszileiosz szent és isteni liturgiájának anaforája”, in *Keresztény Élet* 44 (2003) 4.
- OROSZ Athanáz: „A bizánci egyház kapcsolata a Római Székkal az V. és VI. Egyetemes Zsinat között”, in *Toi, suis-moi! Mélanges offerts en hommage à Élisabeth Behr_sigel à l'occasion de son 96e anniversaire par la Fraternité Saint-Élie*, Stânceni, Jași 2003, 89-111.
- OROSZ Athanáz: „A keleti szerzetesség története dióhéjban”, in *Görög Katolikus Szemle Kalendárium* 2003, Nyíregyháza 2002, 81-88.
- OROSZ Athanáz: „A kora-bizánci egyház kapcsolatai a Római Szent-székkal – Az I. és VI. Egyetemes zsinat között (I. rész)”, in *Vigilia* 6 (2003) 411-420.
- OROSZ Athanáz: „A kora-bizánci egyház kapcsolatai a Római Szent-székkal – Az I. és VI. Egyetemes zsinat között (II. rész)”, in *Vigilia* 7 (2003) 489-499.
- OROSZ Athanáz: „A tökéletesség életcélja és annak motivációi a 4. századi szerzeteseknél”, in Baán István (szerk.): *A szent atyákat követve. Vanyó László emlékére*, Budapest 2002, 181-208.
- OROSZ Athanáz: „Augusztus 20.”, in *Athanasiana* 17 (2003) 9-17.
- PAULINA Andrea: „A teofánia mint a teremtetlen fény a bizánci egyház gondolkodásában, különös tekintettel az Úrszínváltás ünnepére”, in *Munkálatok a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola*

- hallgatóinak írásaiból*, Nyíregyháza 2002, 129-163.
- PERCEL István: „Misztikus teológia a Boszporuszon (II. rész)”, in *Vigilia* 7 (2003) 482-483.
- PERCEL István: „Misztikus teológia a Boszporuszon”, in *Vigilia* 6 (2003) 402-404.
- PESTHY Mónika: „A szír kereszténység”, in *Vigilia* 6 (2003) 421-428.
- PREGUN István: „A Krucsay-kézirat fakszimiléjének bemutatása”, in Ivancsó István (szerk.): *Liturgikus örökségünk II. A Krucsay-féle liturgiafordítás fakszimiléje kiadásának alkalmából 2003. október 30-án rendezett szimpozion anyaga*, Nyíregyháza 2003, 7-13.
- PREZZI, Lorenzo: „Athosz a lelki elmélyülés és a türelmetlenség közepete – Feszültség I. Bartholomeosz és egyes szerzetesek között”, in *Athanasiana* 17 (2003) 221-226.
- ROHÁLY Ferenc – OROSZ Athanáz (ford.): *Ménea I. Szeptember – Október*, Nyíregyháza 2002, 640 p.
- SESZTÁK István. „Antropológiai vonatkozások a görög katolikus egyház liturgiájában”, in Ivancsó István (szerk.): *Liturgikus örökségünk II. A Krucsay-féle liturgiafordítás fakszimiléje kiadásának alkalmából 2003. október 30-án rendezett szimpozion anyaga*, Nyíregyháza 2003, 51-58.
- STEFÁN Henrietta: „Mária-tisztelet a bizánci egyházban, különös tekintettel a Parakliszra”, in *Munkálatok a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola hallgatóinak írásaiból*, Nyíregyháza 2002, 175-209.
- SZABÓ Péter: „A „Hajdúdorogi Külhelynökség” kánonjogi státusza”, in Ivancsó István (szerk.): *Liturgikus örökségünk I. Az első magyar nyomtatott Liturgikon megjelenésének 120. évfordulójára 2002. április 18-án rendezett szimpozion anyaga*, Nyíregyháza 2002, 17-26.
- SZABÓ Péter: „A sajátjogú egyházak döntéshozatali színódusai a hatályos kánonjog szerint”, in *Athanasiana* 17 (2003) 127-174.
- SZTOJANOVITY, Ljubivoje: „Az ortodox keresztyének felelőssége a harmadik évezredben”, in *Theológiai Szemle* 3 (2003) 169-171.
- TÁRNOKI András: „Szárovi Szent Szerafim – Száz éve avatták szentté”, in *Keresztény Élet* 10 (2003) 4.
- THURI, Lorenz, Gesztelyi Tamás (ford.): „A keresztény basilica eredete”, in *Klió* 1 (2003) 59-61.
- TÓTH Sándor: „Mindig Szent Fiával együtt... – Beszélgetés Cselényi István Gáborral a Mária-tisztelet időszerűségéről”, in *Új Ember* 20 (2003) 9.

- ÚJ TEOLÓGUS SZENT Simeon, Perczel István (ford.): „IX. Arról, aki a Szentlélekből részesült, azt annak fénye elragadja, fölülemelkedik minden szenvedélyen, s azok támadása nem árt neki”, in *Vigilia* 7 (2003) 484-485.
- ÚJ TEOLÓGUS SZENT Simeon, Perczel István (ford.): „XII. Teológia a háromszemélyű Istenség tökéletes egységéről. Mindaz által, amit alázatában mond magáról, megszégyeníti azok gögjét, akik valakiknek képzelik magukat”, in *Vigilia* 7 (2003) 485-488.
- ÚJ TEOLÓGUS SZENT Simeon, Perczel István (ford.): „XX. Teológiával teljes hálaadás és vallomás, továbbá a Szentlélek adományáról és a benne való részesedésről”, in *Vigilia* 6 (2003) 405-410.
- VERDES Sándor: „Áthosz – a „Szűzanya kertje”, in *Új Ember* 16-17 (2003) 7.

Tanítvány

a magyar domonkosok lapja

2003. IX. évfolyam, 2. szám

- Seán Goan – Szükségünk van-e még mindig az Ószövetségre?
Tamás Otero Lázaro – Ábrahám és a hit általi megigazulás
Rokay Zoltán – Cajetan OP bíboros, magyarországi pápai követ, filozófus
Gustavo Gutiérrez OP – Isten vagy az arany az Indiákon (Latin-Amerika a XVI. században)
Brian Pierce OP – Mit szól mindehhez Isten? Néhány gondolat Bartolomé de Las Casáról
Kisdiné Neményi Barbara – Baloma – A halottak szellemei
Francis Anekwe Oborji – Kinyilatkoztatás a hagyományos afrikai vallásokban
Jan Dietrich – Pseudo-Dionüsziosz Areopagita és Maimonidész negatív teológiája
Gállos Balázs – Szegedi János – Történeti vázlat a negatív teológia fejlődéséről

2003. IX. évfolyam, 3-4. szám

- Ramón Trevijano Etcheverría: Történelem – Szentírás – Egyház
Bernard Gosse: A Teremtés 8,21 és a kiengesztelő illat
dr. Hankovszky Béla J. OP: Ábrahám és Izsák
Ignace de la Potterie SJ: A maradni ige használata a jánosi misztikában
Jesus Angel Barreda OP: Az Evangélium inkulturációja
Alfredo Montes García: Üdvösség az iszlámban
Brian Pierce OP: Mit szól mindehhez Isten? – Néhány gondolat Bartolomé de Las Casáról II.
Ramón Eduardo Ruiz Pesce OP: A szegények Istene: ingyenes szeretet és az ártatlanok szenvedései
Édouard Herr SJ: A kapitalista modell korlátai
Salvador Vicastillo: A „mortis contemptus” és a vértanúság Tertullianusnál
Pablo C. Sicouly OP: A filozófia és teológia viszonya Nagy Szent Albertnél
Hankovszky Tamás: Az inkarnáció mint esztétikai fogalom Pilinszky János írásaiban
Euagrios Pontikos: Praktikos, avagy a szerzetes (dr. Kapitány György fordítása)
Ifj. Rabár Ferenc: Szerzetesi szellem és emberi méltóság – A Szent Keresztről
Nevezett Irgalmas Nővérek

CSEREKAPCSOLATAINK

Igen, Budapest

Klió (Történelmi szemlélő folyóirat), Debrecen

Magyar Egyházzene (A Magyar Egyházzenei társaság negyedévi egyházzenei és liturgikai folyóirata), Budapest

Mérleg, Budapest

Tanítvány (A magyar domonkosok lapja), Budapest

Távlatok (Világnézeti, lelkiismereti, kulturális folyóirat), Budapest

Theológiai Szemle (A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának folyóirata), Budapest

Vigilia, Budapest